

PRZESTRZEŃ DO DIALOGU

PRAKTYCZNY
PODRĘCZNIK O TYM,
JAK PROWADZIĆ
PARTYCYPACJĘ
SPOŁECZNĄ
W PLANOWANIU
PRZESTRZENNYM

Projekt zrealizowany przez zespół autorski Krajowego Instytutu Polityki Przestrzennej i Mieszkalnictwa:

Agnieszka Dobosz-Mucha, Ewa Goras, Aleksandra Jadach-Sepiolo, Karol Janas, Katarzyna Kudłacz, Antoni Matuszko, Dariusz Mikołajczyk, Kamil Nowak, Jarosław Ogródowski, Katarzyna Spadło, Martyna Tylka, Marta Ziółkowska

Kierownictwo projektu

Dorota Szlenk-Dziubek
Magdalena Miśkowiec

Współpraca i redakcja

Dagmara Bieńkowska, Łukasz Browarczyk, Aleksandra Chrzanowska, Wojciech Dawid, Marek Grochowicz, Krzysztof Kaszuba, Bogumiła Krystek-Kucewicz, Mateusz Kulig, Antonina Lisiecka, Paulina Niemczyk, Piotr Ogórek, Łukasz Olędzki, Maria Perchuć-Żółtowska, Krystian Połomski, Anna Przeniczny, Anna Przybylska, Bartłomiej Sroka, Katarzyna Stalicka, Joanna Suchomska, Eliza Szadkowska, Cezary Ułasiński, Justyna Wasiuk, Magdalena Widuch, Oliwia Wisłocka

Redakcja językowa

Magdalena Mrożek

Redakcja Ministerstwa Inwestycji i Rozwoju:

Ewa Kosiorek
Wojciech Rydel
Patrycja Wojtaszczyk
Justyna Lemiesz

Recenzja

prof. dr hab. Tomasz Kaczmarek

Wydawca:

Ministerstwo Inwestycji i Rozwoju
Departament Polityki Przestrzennej
ul. Chałubińskiego 4/6
00-928 Warszawa
www.miiir.gov.pl

ISBN 978-83-7610-663-2

Opracowanie zrealizowane przez Krajowy Instytut Polityki Przestrzennej i Mieszkalnictwa na zlecenie Departamentu Polityki Przestrzennej i Gospodarki Nieruchomościami Ministerstwa Infrastruktury i Budownictwa, w ramach umowy nr DPP-U-POWER-151/17, której przedmiotem było opracowanie publikacji pt. Partycypacja społeczna w planowaniu przestrzennym

Fundusze Europejskie
Wiedza Edukacja Rozwój

MINISTERSTWO
INWESTYCJI
I ROZWOJU

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

RECENZJA	5	
ROZDZIAŁ 2		
Wykaz skrótów i oznaczeń, definicje	9	
ROZDZIAŁ 3		
Wstęp	12	
ROZDZIAŁ 4		
OD OGÓŁU DO SZCZEGÓŁU – CZYLI CZYM WŁAŚCIWIE JEST PARTYCYPACJA SPOŁECZNA?		
4.1	Zdefiniowanie zagadnienia	16
4.2	Po szczeblach do partycypacji	18
4.3	Stan partycypacji w Polsce	22
4.4	Po co rozmawiać o przestrzeni?	26
4.5	Partycypacja społeczna w planowaniu przestrzennym jako proces	28
4.6	Dlaczego warto konsultować?	29
ROZDZIAŁ 5		
UWARUNKOWANIA PRAWNE PARTYCYPACJI SPOŁECZNEJ W PLANOWANIU PRZESTRZENNYM		
5.1	Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego	35
5.2	Miejskowy plan zagospodarowania przestrzennego	39
5.3	Miejskowy plan rewitalizacji	43
5.4	Strategiczna ocena oddziaływania na środowisko	44
5.5	Miejskowy plan odbudowy	45
5.6	Uchwała w sprawie zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury, tablic reklamowych i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń	47
5.7	Dokumenty na szczeblu regionalnym	48
ROZDZIAŁ 6		
MEANDRY PARTYCYPACJI W PLANOWANIU PRZESTRZENNYM		
6.1	Grupy interesariuszy	53
6.2	Zalety, bariery, problemy partycypacji	56
6.3	ABC konsultacji społecznych	68
6.4	Przepis na konsultacje społeczne	69
ROZDZIAŁ 7		
TECHNIKI DZIAŁAŃ PARTYCYPACYJNYCH, CZYLI PRAKTYCZNY NARZĘDZIOWNIK		
7.1	Techniki wykorzystywane w działaniach partycypacyjnych	79
7.2	Badania w działaniach partycypacyjnych	80
7.3	Debaty w działaniach partycypacyjnych	85
7.4	Warsztaty w działaniach partycypacyjnych	87
7.5	Techniki mieszane w działaniach partycypacyjnych	92
7.6	Techniki działań partycypacyjnych – zestawienie zbiorcze	100
ROZDZIAŁ 8		
DOBRE PRAKTYKI. NAJWAŻNIEJSZE ZASADY PARTYCYPACJI SPOŁECZNEJ W PLANOWANIU PRZESTRZENNYM		
8.1	Upowszechnienie informacji o podejmowanych działaniach wśród różnych grup interesariuszy	111

8.2	Zaplanowanie procesu partycypacji, zapewnienie jego trwałości i ciągłości	123
8.3	Zwiększenie jawności i transparentności procedury oraz informacja zwrotna o efektach konsultacji	148
8.4	Pozyskanie informacji o potrzebach i oczekiwaniach użytkowników przestrzeni	157
8.5	Wypracowywanie wspólnych rozwiązań. Zarządzanie konfliktami	195
8.6	Upowszechnianie wiedzy na temat przedmiotu regulacji dokumentów planistycznych oraz procedur ich sporządzania	214
8.7	Zmniejszenie zagrożenia wykluczeniem społecznym	229

ROZDZIAŁ 9

EWALUACJA PROCESU PARTYCYPACYJNEGO W PROCEDURZE PLANISTYCZNEJ

9.1	Miastowizja – przyszłość miejsc wspólnych w Gorzowie Wielkopolskim	237
9.2	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego obszaru Śródmieście – Południe w Trzebini	242
9.3	Poznański program konsultacji społecznych dotyczących projektów miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego	247

ROZDZIAŁ 10

PODSUMOWANIE

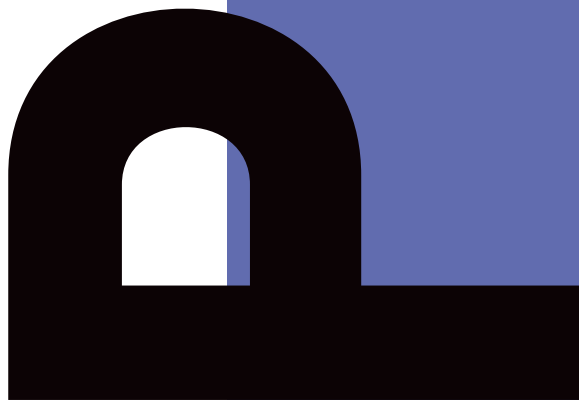
BIBLIOGRAFIA

STRESZCZENIE

Publikacja stanowi cenne źródło wiedzy o tym, w jaki sposób angażować społeczność lokalną oraz w jakim stopniu wczesna partycypacja społeczna może ułatwić sporządzanie planów oraz łagodzić potencjalne spory i konflikty. Oparcie procesu planistycznego na koordynacji i negocjacji, nawet jeśli wydłużają one sam proces i czynią go bardziej złożonym i skomplikowanym, może przynieść lepsze efekty od stricte eksperckiego planowania. Ta świadomość powinna zakiełkować w pierwszym rzędzie u decydentów i projektantów, co od kilku lat staje się faktem szczególnie w dużych miastach.

prof. dr hab. Tomasz Kaczmarek

2

ROZDZIAŁ 2

WYKAZ SKRÓTÓW I OZNACZEŃ,
DEFINICJE

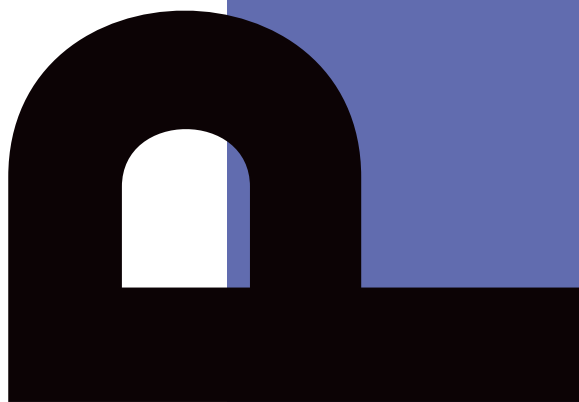
- **interesariusz** – mieszkańcy gminy oraz właściciele, użytkownicy wieczystości nieruchomości i podmioty zarządzające nieruchomościami znajdującymi się na tym obszarze, w tym spółdzielnie mieszkaniowe, wspólnoty mieszkaniowe i towarzystwa budownictwa społecznego, podmioty prowadzące lub zamierzające prowadzić na obszarze gminy działalność gospodarczą i społeczną, organizacje pozarządowe i grupy nieformalne, jednostki samorządu terytorialnego i ich jednostki organizacyjne, organy władzy publicznej, podmioty realizujące uprawnienia Skarbu Państwa;
- **plan miejscowy** – miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego;
- **plan rewitalizacji** – miejscowy plan rewitalizacji;
- **rozporządzenie** – *rozporządzenie Ministra Infrastruktury z dnia 26 sierpnia 2003 r. w sprawie wymaganego zakresu projektu miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego*;
- **studium** – studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego;
- **studium metropolitalne** – studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego związku metropolitalnego;
- **tokenizm** – partycypacja pozorna w zakresie trzech poziomów (informowanie, konsultacje, pacyfikacja/uspokojenie) w modelu drabiny partycypacji Arnstein¹;
- **trzeci sektor** – odrębna od sektora państwowego i biznesowego zbiorowość autonomicznych organizacji, a także działalność mniej sformalizowanych grup i jednostek funkcjonujących niezależnie od sfery życia rodzinnego². Podmioty mające własną osobowość prawną (wpisane do Krajowego Rejestru Sądowego) to między innymi fundacje, stowarzyszenia rejestrowane, związki stowarzyszeń, partie polityczne, duże organizacje związków zawodowych, organizacje pracodawców, organizacje samorządu gospodarczego i zawodowego;
- **ustawa** – ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym;
- **wójt** – wójt, burmistrz, prezydent miasta;
- **wskaźnik dystansu władzy (Power Distance Index – PDI)** – *określa stopień relacji między przełożonymi a podwładnymi oraz między władzą i obywatelami*³.

1 Zob. Arnstein S.R. (1969), A ladder of citizen participation, „Journal of the American Institute of Planners”, 35(4), s. 216–224.

2 Zob. Etzioni A. (1973), The third sector and domestic missions, „Public Administration Review”, 33(4), s. 314–323.

3 Zob. Hofstede G. (2000), Kultury i organizacje, PWE, Warszawa.

3

ROZDZIAŁ 3

WSTĘP

Rozwój społeczeństwa obywatelskiego, coraz lepsza znajomość prawa oraz postęp technologiczny sprawiają, że nikt (lub może prawie nikt) nie kwestionuje dziś potrzeby udziału społeczeństwa w kształtowaniu otaczającej go przestrzeni. Pytanie o konieczność udziału społeczności lokalnej w procesie planowania przestrzeni nie dotyczy obecnie samego faktu udziału, ale raczej jego sposobu, przedmiotu i zakresu. Dlaczego więc „partycypacja”, a nie „udział”? Co prawda pojęcie „partycypacja” (z łaciny *participare* – *uczestniczyć*) oznacza uczestniczenie w jakiejś grupie lub przedsięwzięciu, jednak powszechny odbiór tych dwóch pojęć jest nieco inny. Udział nie zawsze wiąże się ze współuczestniczeniem w podejmowaniu decyzji. ***Partycypacja to proces oznaczający potocznie coś więcej niż potocznie rozumiany udział*** – to współdecydowanie i aktywna postawa w tworzeniu otaczającej nas rzeczywistości.

W przypadku planowania przestrzennego obowiązujące przepisy prawa (w tym ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym) zapewniają/umożliwiają udział społeczeństwa w procesie sporządzania poszczególnych dokumentów planistycznych, między innymi poprzez nałożenie na organy sporządzające te dokumenty obowiązku poddania ich konsultacjom społecznym. Prawnie ustalony obowiązek konsultacji, jak również wskazane ustawowo formy i ich zakres nie spełnią jednak swojego zadania, jeżeli nie będą przeprowadzone w odpowiedni sposób. W szeroko rozumianym procesie inwestycyjnym, partycypacja społeczna na etapie sporządzania studium/planu miejscowego to istotna szansa na bezpośredni kontakt organów władzy samorządowej ze społeczeństwem.

Niniejsza publikacja stanowi próbę odpowiedzi na pytanie, co i jak zrobić, by „udział” zamienić na świadomą i odpowiedzialną „partycypację społeczną”.

Do kogo adresowana jest publikacja?

Niniejsza publikacja jest adresowana przede wszystkim do pracowników administracji samorządowej odpowiedzialnych za planowanie przestrzenne, ale także do wszystkich osób chcących się zaangażować w ten proces.

Jej celem jest przekazanie praktycznej i konkretnej wiedzy w zakresie partycypacji społecznej wszystkim osobom zaangażowanym w tworzenie dokumentów planistycznych oraz podkreślenie znaczenia prowadzenia zaawansowanego procesu konsultacji społecznych w procedurze planistycznej. Publikacja przedstawia doświadczenia osób sporządzających dokumenty planistyczne – z ich sukcesami i porażkami w zakresie partycypacji.

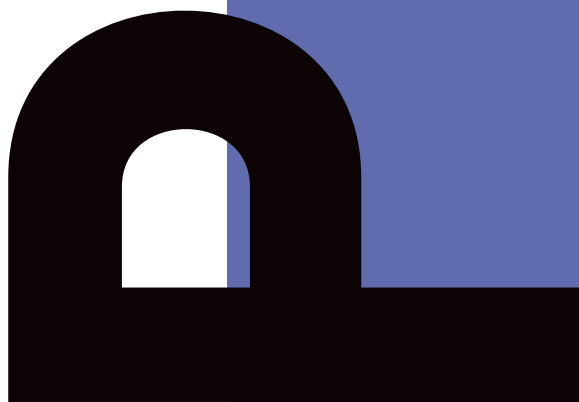
Cel opracowania publikacji:

Poszerzenie wiedzy oraz umiejętności w zakresie organizowania i prowadzenia partycypacji społecznej w planowaniu przestrzennym na poziomie samorządu gminnego, z uwzględnieniem dobrych praktyk w tym zakresie.

Zapoznając się z treścią publikacji, można:

- dowiedzieć się, co właściwie kryje się pod pojęciem **partycypacja społeczna i jak prowadzi się ten proces** – które z jego elementów wynikają z obecnych **regulacji prawnych dotyczących planowania przestrzennego**;
- poznać różne elementy **partycypacji w planowaniu przestrzennym oraz wieloznaczność tego zagadnienia**;
- poznać **podstawowe zasady partycypacji w planowaniu przestrzennym pozwalające na efektywne przeprowadzenie tego procesu**;
- spośród technik opisanych w „**praktycznym narzędziowniku**” wybrać te, które będą przydatne w procedurach planistycznych prowadzonych w danej gminie;
- poznać dobre praktyki zastosowania różnorodnych działań partycypacyjnych;
- zapoznać się z **przykładami wprowadzania dodatkowych** (wykraczających poza wymogi ustawowe) **działań partycypacyjnych do procedury planistycznej**;
- otrzymać **praktyczne wskazówki** odnoszące się do rozwiązań organizacyjnych, czyli dowiedzieć się, jak usprawnić partycypację społeczną w danej gminie.

4

ROZDZIAŁ 4

OD OGÓŁU DO SZCZEGÓŁU –
CZYLI CZYM WŁAŚCIWIE JEST
PARTYCYPACJA SPOŁECZNA?

4.1

Zdefiniowanie zagadnienia

W ostatnich kilkunastu latach nastąpił znaczny wzrost zainteresowania zagadnieniem partycypacji społecznej, co w dużej mierze wynika z rozczarowania odgórnym i eksperckim podejściem organów władzy publicznej do procesu podejmowania decyzji. Doświadczenia wielu krajów w tworzeniu publicznych programów ogólnorozwojowych wskazują, że brak uwzględnienia potrzeb oraz opinii społeczności lokalnej skutkuje często niepowodzeniem w osiągnięciu założonych rezultatów⁴. W konsekwencji zapewnianie partycypacji społecznej w procesie podejmowania decyzji w sprawach ważnych dla obywateli staje się niezbędnym elementem zarządzania publicznego. Jak podkreśla Creighton (2005), zarządzanie z uwzględnieniem podejścia partycypacyjnego pozwala osiągnąć szereg wymiernych korzyści w postaci: poprawy jakości podejmowanych decyzji, zmniejszenia kosztów i opóźnień w realizacji prac oraz budowania wiarygodności i legitymizacji władz publicznych⁵.

W literaturze stosuje się termin nowego planowania przestrzennego (new spatial planning), które charakteryzuje silne podejście partycypacyjne z ukierunkowaniem na rozwiązywanie problemów integracji społecznej w tematyce zagospodarowania przestrzeni⁶.

Analiza literatury pozwala na stwierdzenie, że nie ma jednej, ogólnie akceptowanej definicji słowa partycypacja. Poszczególni autorzy stosują różne definicje oraz odmienne podejście badawcze.

W polskich opracowaniach partycypacja jest zagadnieniem relatywnie nowym oraz różnie definiowanym⁷. Często stosuje się przemiennie dodatkowe określenia partycypacji, takie jak „obywatelska”, „społeczna”, „publiczna”, „indywidualna” czy „wspólnotowa”. Według brytyjskich autorów termin „partycypacja społeczna” oznacza udział jednostek w działaniach zbiorowych podejmowanych w społecznościach, do których przynależą lub w których żyją na co dzień⁸. Hausner (1999) określa ją z kolei jako udział obywateli w zarządzaniu sprawami

4 Zob. Hausner J. (1999), Komunikacja i partycypacja społeczna: poradnik, Kraków: Małopolska Szkoła Administracji Publicznej Akademii Ekonomicznej.

5 Zob. Creighton J.L. (2005), The Public Participation Handbook, San Francisco: Jossey-Bass.

6 Zob. Haughton G., Allmendinger P., Counsell D., & Vigar G. (2010), The New Spatial Planning: soft spaces, fuzzy boundaries and territorial management. London: Routledge.

7 Zob. Kaźmierczak T. (2011), Partycypacja publiczna: pojęcie, ramy teoretyczne, [w:] red. Olech A., Partycypacja publiczna. O uczestnictwie obywateli w życiu wspólnoty lokalnej, Warszawa: Fundacja Instytut Spraw Publicznych, s. 83-100.

8 Zob. Brodie E., Cowling E., Nissen N., Paine A., Warburton D. (2009), Understanding Participation: A Literature Review Pathways Through Participation. London: Institute for Volunteering Research, National Council for Voluntary Organisations.

społeczności lokalnej, której są członkami⁹. Podkreśla, że partycypacja to współzarządzanie władz lokalnych z mieszkańcami, które nie ogranicza się jedynie do udzielania informacji i wyjaśnień odnośnie do przyjętych rozwiązań. Z kolei Creighton (2005) porównuje partycypację do pewnego procesu, w którym bierze się pod uwagę wszelkie występujące problemy i wartości istotne dla społeczności lokalnej przy podejmowaniu decyzji publicznych. Według niego proces współdecydowania musi odbywać się w sposób zorganizowany. Właściwa partycypacja powinna uwzględniać przestrzeń do współpracy z władzami, budowanie zaangażowania oraz możliwość realnego wpływu na podejmowane decyzje¹⁰.

Udział obywateli w procesie podejmowania decyzji publicznych jest jedną z najważniejszych wartości rozwiniętej demokracji deliberatywnej, zmierzającej do udoskonalania aktualnie funkcjonujących systemów demokratycznych oraz stanowiącej podstawę do budowania społeczeństwa obywatelskiego¹¹.

W kontekście przemian społecznych przyjmuje się dwa poziomy rozwoju społeczeństwa obywatelskiego rozumianego jako¹²:

- udział obywateli w demokratycznych wyborach,
- kształtowanie się grup formalnych i nieformalnych w ramach realizacji celów publicznych dla społeczności lokalnej.

Możliwości dla działań partycypacyjnych upatruje się głównie w tym drugim poziomie.

Istotny wpływ na popularyzację idei partycypacji społecznej w realizacji działań na poziomie lokalnym miała zmiana stylu zarządzania rozwojem w myśl modelu współzarządzania publicznego (**governance**). Podejście to zakładało przywrócenie poczucia wpływu społeczności lokalnej na decyzje polityczne między innymi poprzez możliwość przedstawienia przez mieszkańców swoich argumentów oraz ich udział w publicznej dyskusji¹³. Znalazło to także odzwierciedlenie w rozwoju teorii reżimów miejskich (**regime theory**) – gdzie pojawia się pojęcie „samorządu ułatwiającego” – nastawionego na kompleksowość działań oraz wprowadzającego zarządzanie partycypacyjne¹⁴. W obu ujęciach wartościowe okazuje się budowanie relacji partnerskich pomiędzy władzą publiczną a mieszkańcami.

9 Zob. Hausner J. (1999), Komunikacja i partycypacja..., op. cit., s. 41.

10 Zob. Creighton L.J. (2005), The Public Participation Handbook, op. cit.

11 Zob. Putnam R.D. (1996), Demokracja w działaniu. Tradycje obywatelskie we współczesnych Włoszech, Kraków: Znak.

12 Zob. Siemiński W. (2007), Cele i zasady partycypacji społecznej w planowaniu przestrzennym – przegląd literatury, „Człowiek i Środowisko”, 31(1–2), s. 37–59.

13 Zob. Izdebski H. (2001), Samorząd terytorialny: podstawy ustroju i działalności, Warszawa: LexisNexis.

14 Zob. Sagan I. (2000), Miasto. Scena konfliktów i współpracy. Rozwój miasta w świetle reżimu miejskiego, Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.

Nabiera to szczególnego znaczenia wobec obserwowanej ewolucji uczestnictwa w procesach decyzyjnych dotyczących sfery publicznej (patrz rozdział 4.3).

4.2

Po szczeblach do partycypacji

Poziom zaawansowania procesu partycypacji może być zróżnicowany. Amerykańska badaczka Sherry Arnstein jako pierwsza opisała rozwój tego procesu w postaci modelu – tak zwanej drabiny partycypacji¹⁵. Wyróżniła osiem poziomów (szczebli) partycypacji odpowiadających stopniowi społecznego zaangażowania. Według autorki: „*Partycypacja to synonim władzy obywatelskiej. To redystrybucja władzy, która pozwoli na włączenie ludzi obecnie wykluczonych z procesów politycznych i gospodarczych. To strategia, dzięki której wykluczeni będą mogli decydować o sposobach podziału informacji, o celach politycznych, o alokacji zasobów, działaniu programów rozwoju. Mówiąc krótko, to społeczna reforma pozwalająca osobom wykluczonym na udział w zyskach społeczeństwa dobrobytu*”¹⁶.

Dwa najniższe szczeble/poziomy partycypacji to **poziom 1 – manipulacja** oraz **poziom 2 – terapia**. Oznaczają one rzeczywisty brak partycypacji i dotyczą sytuacji, w której stanowisko władzy lokalnej jest dominujące na każdym etapie tworzenia polityk publicznych.

1 **Manipulacja** stwarza jedynie pozory partycypacji – pomimo zapraszania mieszkańców do udziału w grupach doradczych zajmujących się wypracowaniem konkretnych rozwiązań nie mają oni żadnego wpływu na podejmowane decyzje. Aby wykazać zapewnienie udziału społeczeństwa w procesie partycypacji, pokazowo jego przedstawiciele są włączani w niektóre struktury.

2 Również na szczeblu **terapii** w sztuczny sposób kreuje się podejście partycypacyjne. Pod przykrywką „terapii grupowej”, np. przy realizacji programów pomocowych, organizatorzy instruują mieszkańców, jak mają żyć, wychowywać dzieci, dostosowywać się do obowiązujących standardów. Władze nie pytają mieszkańców o zdanie, nie szukają rozwiązań realnych problemów i potrzeb. Jako „terapeuci” z góry zakładają, co będzie dla mieszkańców najlepsze.

¹⁵ Zob. Arnstein S.R. (1969), A ladder of citizen participation, op. cit., s. 216–224.

¹⁶ Zob. Arnstein S.R. (2012), Drabina partycypacji, [w:] Partycypacja. Przewodnik Krytyki Politycznej, Wydawnictwo Krytyki Politycznej, Warszawa, s. 13.

Ryc. 1 Model drabiny partycypacji Arnstein.

Źródło: Arnstein S.R. (1969), A ladder of citizen participation, op. cit., s. 217.

Kolejne trzy szczeble/poziomy (**poziom 3 – informowanie, poziomy 4 – konsultacje oraz poziomy 5 – pacyfikacja/uspokojenie**) to tzw. *tokenizm* oznaczający partycypację pozorną.

3

Poziom 3 – informowanie – stanowi pewnego rodzaju wstęp do prawidłowego procesu partycypacji. Na stronie internetowej urzędu (lub w inny sposób, na przykład w obwieszczeniach) publikuje się informacje o podjętych działaniach, nie oczekując informacji zwrotnej. Komunikacja jest jednokierunkowa, co zniechęca odbiorców do zadawania pytań oraz domagania się wyjaśnień. Ponadto, jeżeli informacja zostaje przekazana na końcowym etapie procedury (lub gdy i tak zapadły już wiążące decyzje), mieszkańcy nie mają *de facto* żadnego wpływu na toczący się proces. Zostają postawieni przed faktem dokonanym, co często jest przyczyną sytuacji konfliktowych na linii mieszkańcy – decydenci.

4

Kolejny **4 poziom** partycypacji pozornej to **konsultacje**, które najczęściej sprowadzają się do otwartych spotkań i dyskusji publicznych. Konsultowanie to przede wszystkim udzielanie informacji, wyjaśnianie oraz zasięgnięcie opinii mieszkańców¹⁷.

KONSULTACJE według Instytutu Spraw Publicznych to zazwyczaj najbardziej zaawansowana forma partycypacji stosowana przez władze lokalne w Polsce. Z badań prowadzonych w latach 2011–2012 w prawie 400 polskich samorządach wynika, iż większość (76,7%) władz samorządowych deklaruje, że zawsze lub często wyjaśnia i uzasadnia mieszkańcom przyjęte uchwały i decyzje; 71,9% respondentów twierdzi, że konsultuje z mieszkańcami swoje decyzje (czyli w różny sposób zbiera ich opinie); 56,4% wskazuje, że wypracowuje decyzje wspólnie z mieszkańcami; połowa ankietowanych (50,6%) zapewnia, że bierze pod uwagę opinie i postulaty mieszkańców zgłaszane do władz poza procesem konsultacji społecznych. Zdecydowanie mniej respondentów (38,6%) wskazało, że zawsze lub często informuje mieszkańców o podejmowanych decyzjach, nie wyjaśniając ich; 20,6% w ogóle nie informuje mieszkańców o podjętych decyzjach; najmniej (18,2%) stwierdziło, że powierzają mieszkańcom samodzielne przygotowanie pewnych rozwiązań, które później są przyjmowane do realizacji¹⁸.

Przeważnie podstawą do organizacji konsultacji społecznych są wymogi formalne. Na tym poziomie drabiny partycypacji konsultacje przeprowadzane są w celu spełnienia wymogu ustawowego, a nie dla zapewnienia udziału społeczeństwa w podejmowaniu konkretnych decyzji. Wciąż nie jest to zatem pełnowymiarowa partycypacja – nie bierze się pod uwagę otrzymanych opinii, nie diagnozuje się potrzeb oraz nie współtworzy się rozwiązań. Istotnym elementem konsultacji w tym wypadku jest uzupełnienie listy obecności oraz rozdanie określonej liczby ankiet i ulotek. Organizatorzy konsultacji ubezpieczają się w ten sposób od zarzutu nieliczenia się z potrzebami mieszkańców. Taki sposób konsultowania nie zapewnia współdecydowania w procesie podejmowania decyzji¹⁹.

17 Badanie stanu partycypacji publicznej, Instytut Spraw Publicznych, projekt Decydujmy razem, 2011–2012.

18 Op. cit.

19 Zob. Pobłocki K. (2013), Prawo do odpowiedzialności, [w:] Miessen M., Koszmar partycypacji, Warszawa: Bęc Zmiana.

5

Poziom 5 partycypacji – pacyfikacja/uspokojenie – daje większe możliwości udziału mieszkańców w procesie decyzyjnym, jednak wciąż w ograniczonym zakresie. Władze lokalne starają się zjednać sobie mieszkańców poprzez zaangażowanie ich w działalność zespołów doradczych. W ten sposób lokalna społeczność, mając swojego przedstawiciela w strukturach decyzyjnych (a on prawo głosu podczas zebrań), ma poczucie udziału w podejmowaniu decyzji. Jednak przedstawiciel mieszkańców, będąc w mniejszości wśród członków zespołu, zostanie z łatwością przegłosowany, a jego opinia tak naprawdę nie będzie miała przełożenia na realne decyzje. Mieszkańcy mogą uczestniczyć w konsultacjach, wygłaszać opinie i zadawać pytania, jednak podejmowanie decyzji pozostaje cały czas w rękach władz lokalnych. Na tym poziomie mieszkańcy nie uzyskują także wyjaśnień, co ostatecznie zaważyło na podjęciu decyzji.

Dopiero trzy ostatnie szczeble/poziomy drabiny to pełna partycypacja: **poziom 6 – partnerstwo, poziom 7 – delegowanie, poziom 8 – kontrola obywatelska.**

6

Na poziomie 6 – partnerstwa zaciera się tradycyjny stosunek podmiotów występujący na linii władze lokalne (urzędnicy) a mieszkańcy (petenci). Strony zaczynają się traktować jak partnerzy w dyskusji publicznej. Mieszkańcy zyskują pewien kredyt polityczny, ale przejmują tym samym także część odpowiedzialności. Jako partnerzy w dyskusji mogą negocjować swoją rolę i realny poziom decyzyjności (na przykład jako członkowie komitetów doradczych albo komisji opiniujących).

7

Poziom 7 – delegowanie to realne przekazanie części władzy (ale także odpowiedzialności) w ręce mieszkańców. Przykładem takiego rozwiązania jest utworzenie w ramach amerykańskiego programu *Model Cities* rad politycznych lub agencji CAA (*Community Action Agencies*), w których członkami są wyłącznie obywatele (mający zdolność decyzyjną i odpowiadający za realizowane programy)²⁰. Praktyk partycypacyjnych polegających na delegowaniu kompetencji na mieszkańców jest wśród polskich samorządów niewiele. Idea, która zahacza o szczebel delegowania, to budżet obywatelski, który umożliwia mieszkańcom bezpośrednie zadecydowanie o celu wydatkowania określonej z góry części środków publicznych (z reguły nieprzekraczającej 1% budżetu gminy). Mieszkańcy stają się decydentami, oddając swój głos na wybrany projekt obywatelski, po ich stronie jest także inicjatywa zgłaszania do budżetu projektów odpowiadających potrzebom lokalnej społeczności²¹.

20 Zob. Warren R.L. (1969), Model cities first round: Politics, planning, and participation, „Journal of the American Institute of Planners”, 35(4), s. 245–252.

21 Zob. Kęłbowski W. (2013), Budżet partycypacyjny: krótka instrukcja obsługi, Warszawa: Instytut Obywatelski.

Zwieńczeniem drabiny partycypacji jest **poziom 8 – kontrola obywatelska**. Na tym etapie mieszkańcy podejmują decyzje i przejmują odpowiedzialność za kształt, wdrożenie i rozliczenie danego projektu. Władze lokalne zrzekają się decyzyjności na rzecz grup społecznych. Zatwierdzają te decyzje i poddają kontroli jedynie ich proceduralną poprawność oraz zgodność z przepisami prawa. Kontrola obywatelska odwraca role władzy i mieszkańców znane z tradycyjnego modelu zarządzania. Na tym poziomie partycypacji pojawiają się również przeciwnicy takich rozwiązań, podkreślając ryzyko forsowania przez daną grupę lokalną swoich partykularnych interesów, wystąpienia korupcji oraz braku doświadczenia w realizacji skomplikowanych logistycznie i finansowo projektów po stronie mieszkańców²².

W praktyce większość samorządów gminnych informuje mieszkańców o podejmowanych działaniach, przede wszystkim poprzez obwieszczenia, stronę internetową urzędu lub Biuletyn Informacji Publicznej. Jeżeli gmina organizuje konsultacje społeczne, to z reguły w formie otwartych spotkań lub za pośrednictwem badań ankietowych. Na spotkaniach mieszkańcy zostają poinformowani o tematyce projektu, planowanych działaniach oraz przebiegu procedury. Zainteresowani w czasie prowadzonej dyskusji mogą zadawać pytania oraz zgłaszać uwagi dotyczące konsultowanego dokumentu. Do chwili obecnej niewielu zarządzających podejmowało się zorganizowania bardziej angażującego procesu konsultacji, pozwalającego mieszkańcom na współtworzenie rozwiązań. Na gruncie dotychczasowych doświadczeń obecny poziom partycypacji w urzędach gminnych można zakwalifikować pomiędzy szczeblem informowania a konsultowania.

4.3

Stan partycypacji w Polsce

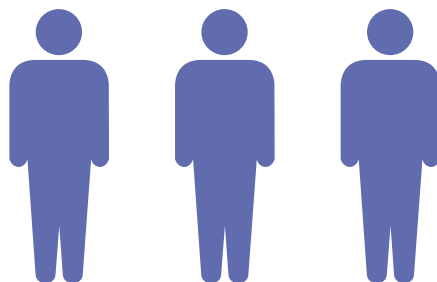
Wyniki badań przeprowadzonych niedawno w Polsce wskazują na pewną ewolucję zjawiska partycypacji społecznej. Badania ankietowe Grzeszczak (2012) prowadzone w 200 gminach różnej wielkości (w tym w 75 gminach miejskich, 75 gminach wiejskich oraz 50 gminach miejsko-wiejskich) wśród mieszkańców (na próbie 1000 respondentów), koncentrują się między innymi na uchwyceniu stanu i rodzaju zaangażowania społecznego w procesie podejmowania decyzji. Wyniki badań dla gmin wskazują, że zaledwie około 25% ich mieszkańców poszukiwało informacji publicznej, 11% poszukiwało wyjaśnień, 10% brało udział w konsultacjach społecznych, a 10% zgłaszało opinię lub sugestię. Tylko 2,5% brało udział w pracach zespołów złożonych z przedstawicieli władz i mieszkańców, a 1,9% ankietowanych – w pracach zespołów złożonych z samych mieszkańców. Uwzględniając

²² Zob. Altshuler A.A. (1970), *Community control: The black demand for participation in large American cities*, New York.

kryterium wielkości gminy, największą gotowość do udziału między innymi w konsultacjach społecznych deklarowali mieszkańcy wsi; najniższe zaangażowanie na tym polu zadeklarowali mieszkańcy dużych miast²³.

Drugi czynnik mający bezpośredni wpływ na poziom partycypacji społecznej to poczucie niskiego wpływu obywateli na sprawy publiczne. W badaniach Centrum Badań Opinii Społecznej blisko połowa ankietowanych (n = 985²⁴; 47%) zadeklarowała brak poczucia wpływu na sprawy publiczne. W gronie respondentów wykazujących takie poczucie (53%) swój wpływ na sprawy kraju, jak i miasta czy gminy zadeklarowało 26% badanych, 23% – tylko na sprawy ich miasta lub gminy, a nieliczni (4%) – wyłącznie na sytuację w kraju²⁵.

Badania wskazują, że obecne zaangażowanie mieszkańców w sprawy lokalne jest relatywnie małe. Od ponad dekady (w szczególności w miastach) obserwowany jest jednak wzrost aktywności ruchów miejskich w sprawach dotyczących miejsca zamieszkania²⁶. Pomimo osiągnięcia niskich wskaźników uczestnictwa mieszkańców w wyborach lokalnych oraz konsultacjach społecznych odnotowuje się wzrost zainteresowania tematyką miejskości i zaangażowania w działanie na rzecz swojego miasta. Obok organizacji trzeciego sektora ożywiły swoją działalność także rady osiedli, powstały stowarzyszenia seniorów oraz różnego rodzaju grupy nieformalne mieszkańców skupione wokół spraw lokalnych²⁷. Kubicki (2016) jako zasadnicze przyczyny rozwoju miejskiego aktywizmu wskazuje na nagromadzenie problemów dotyczących społeczności lokalnych oraz rozwój zjawiska „nowego mieszczaństwa”, które można określić jako pewną grupę aktywnych i świadomych mieszkańców miast²⁸. Działalność ruchów miejskich koncentruje się wokół poprawy jakości warunków życia w miastach, tożsamości kulturowej oraz zaangażowania politycznego²⁹. W celu wspierania ich rozwoju od 2011 roku cyklicznie organizowany jest Kongres Ruchów Miejskich umożliwiający wymianę wiedzy i doświadczeń oraz współpracę organizacji

23 Zob. Grzeszczak J. (2012), Partycypacja publiczna w dużych miastach, [w:] red. Olech A., Dyktat czy uczestnictwo? Diagnoza partycypacji publicznej w Polsce, tom 1, Warszawa: Instytut Spraw Publicznych, s. 234-250.

24 985 osób reprezentatywnej próby losowej dorosłych mieszkańców Polski.

25 Komunikat badań CBOS Poczucie wpływu na sprawy publiczne i zaangażowanie obywatelskie, Warszawa 2012.

26 Zob. Kowalewski M. (2013), Organizowanie miejskiego aktywizmu w Polsce: Kongres Ruchów Miejskich, „Social Space Journal”, 6, s. 99–126.

27 Zob. Żakowska M. (2013), Ruchy miejskie a tradycja ruchów społecznych. Animacja życia publicznego, „Zeszyty Centrum Badań Społeczności i Polityk Lokalnych”, 3(10), s. 15–17.

28 Zob. Kubicki P. (2016), Wynajdywanie miejskości: polska kwestia miejska z perspektywy długiego trwania, Kraków: Nomos.

29 Zob. Castells M. (1983), The city and the grass roots: a cross-cultural theory of urban social movements, Los Angeles, Berkeley: University of California Press.

TUB ALICE EGO
KAFE
DEKORACIJA

KARTON
EXCHANGE

ST

ST

miejskich z całej Polski. **Obecne wyzwania dla ruchów miejskich w Polsce to między innymi zagwarantowanie partycypacji w kreowaniu polityki miejskiej³⁰.**

Popularyzację idei partycypacji potęguje fakt przeniesienia dyskusji publicznej do internetu: na portale i fora społecznościowe. Według danych Głównego Urzędu Statystycznego w 2016 roku 80,1% gospodarstw domowych posiadało w domu przynajmniej 1 komputer, a 80,4% miało dostęp do internetu.

Dane GUS wskazują, że w 2016 roku osoby korzystające z usług administracji publicznej przez internet w ciągu ostatnich 12 miesięcy stanowiły ponad 30% populacji osób w wieku 16–74 lat. W okresie od 2013 do 2016 roku odnotowano coroczny wzrost osób komunikujących się *on-line* z administracją państwową³¹. Rozwój społeczeństwa informacyjnego sprawia, że każdy mieszkaniec może znaleźć w sieci informacje na temat działalności urzędu, projektowanego parku czy zmiany organizacji ruchu w danej okolicy. Co więcej, wykorzystywane technologie informacyjno-komunikacyjne (ICT) wspierają powstawanie nieformalnych grup mieszkańców działających na rzecz istotnych dla nich spraw lokalnych. Dochodzi do szybkiej wymiany wiedzy i doświadczeń, a głos mieszkańców sprawniej przebija się do zarządzających³². Nie należy jednak zapominać o wykluczonych z e-dyskusji mieszkańcach nieposiadających dostępu do sieci internetowej, osobach starszych lub niepełnosprawnych. Władze lokalne, korzystając z narzędzi internetowych w działaniach partycypacyjnych, nie powinny rezygnować z tradycyjnych form komunikacji z mieszkańcami: bezpośrednich spotkań i dyskusji³³.

30 Członkowie II Kongresu Ruchów Miejskich, tworząc uwagi do dokumentu rządowego Krajowej Polityki Miejskiej 2023, jako jedno z zagadnień priorytetowych uznali partycypację.

31 Zob. Społeczeństwo informacyjne w Polsce w 2016, opracowanie Głównego Urzędu Statystycznego.

32 Zob. Grabkowska M., Pancewicz Ł., Sagan I. (2013), The impact of web-based media on evolution of participatory urban planning and e-democracy in Poland, „International Journal of E-Planning Research”, 2(3), s. 1–16.

33 Zob. Castells M. (2007), Communication, power and counter-power in the network society, „International Journal of Communication”, 1, s. 238–266.

4.4

Po co rozmawiać o przestrzeni?

Proces planowania przestrzennego należy traktować jako interdyscyplinarną strategię gospodarowania przestrzenią, która między innymi względnie zagadnienia z dziedziny urbanistyki, architektury, ekonomii, gospodarki przestrzennej, geografii, socjologii, a także nauk prawa³⁴. Zgodnie z ustawą za podstawę działań w zakresie przeznaczania terenów na poszczególne cele oraz ustalania zasad ich zagospodarowania i zabudowy przyjmuje się ład przestrzenny i zrównoważony rozwój³⁵. Pod pojęciem „*ład przestrzenny*” należy rozumieć „*takie ukształtowanie przestrzeni, które tworzy harmonijną całość oraz uwzględnia w uporządkowanych relacjach wszelkie uwarunkowania i wymagania funkcjonalne, społeczno-gospodarcze, środowiskowe, kulturowe oraz kompozycyjno-estetyczne*”³⁶. Jednym z celów zrównoważonego rozwoju jest z kolei „*zapewnienie możliwości zaspokojenia podstawowych potrzeb poszczególnych społeczności i pojedynczych obywateli*”³⁷.

Tworzenie miast zrównoważonych, w których mieszkańcy są aktywnie włączani w proces podejmowania decyzji przestrzennych, pozwala na osiągnięcie wyższej jakości życia oraz zabezpieczenie interesu publicznego³⁸. Na konieczność uspołecznienia procesu planowania przestrzennego wskazuje także art. 1 ust. 2 pkt 11 i pkt 12 ustawy, w których mówi się „*o zapewnieniu udziału społeczeństwa w pracach nad studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy, miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego [...] oraz o zachowaniu jawności i przejrzystości procedur planistycznych*”.

*Wpływ decyzji planistycznych na szereg krzyżujących się indywidualnych interesów, potwierdza zasadność zagwarantowania partycypacji społecznej w procedurze planistycznej. Planowanie przestrzenne jest próbą pogodzenia różnych potrzeb, jak również rozwiązywania występujących w przestrzeni konfliktów*³⁹.

34 Zob. Hanzl M. (2008), Nowe możliwości udziału mieszkańców miasta w planowaniu przestrzennym jako wynik wykorzystania współczesnych technik komputerowych, rozprawa doktorska w Instytucie Architektury i Urbanistyki Politechniki Łódzkiej, Łódź.

35 Art. 1 ust. 1 ustawy.

36 Art. 1 ust. 2, art. 2 pkt 1 ustawy.

37 Art. 2 pkt 2 ustawy; art. 3 pkt 50 ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (Dz.U. nr 62, poz. 627 i nr 115, poz. 1229, z 2002 r. nr 74, poz. 676, nr 113, poz. 984, nr 153, poz. 1271 i nr 233, poz. 1957 oraz z 2003 r. nr 46, poz. 392).

38 URBACT (2008), European Handbook for Participation. Participation of inhabitants in integrated urban regeneration programmes as a key to improve social cohesion, Rome.

39 Zob. Wiench J. (1991), Metody i techniki konsultacji społecznych w planowaniu przestrzennym, Warszawa: Instytut Gospodarki Przestrzennej i Mieszkalnictwa.

Podstawowym celem partycypacji społecznej w planowaniu przestrzennym obok utożsamiania się ludzi z projektem oraz wpływu na jakość projektu jest budowanie więzi międzyludzkich i kształtowanie społeczeństwa miejskiego – civitas.

Źródło: M. Hanzl.

Cele partycypacji społecznej w planowaniu przestrzennym formułuje Siemiński (2007), uzasadniając przy tym, z czego wynika konieczność uspołecznienia tego procesu⁴⁰:

- **konieczność zagwarantowania wpływu społeczności na podział dóbr przestrzennych** – przyjęta koncepcja zagospodarowania przestrzeni ma bezpośredni wpływ na wszystkie sfery życia codziennego obywateli, takie jak: miejsce zamieszkania, pracy, spędzania czasu wolnego, mobilność, dostęp do usług lub środowisko naturalne. Przy tak licznych potrzebach może dochodzić do konfliktu interesów poszczególnych podmiotów. W celu zminimalizowania liczby sytuacji konfliktowych najlepiej zagwarantować udział samych zainteresowanych w procesie podejmowania decyzji;
- **społeczne i psychologiczne oddziaływanie uczestnictwa w planowaniu przestrzennym** – lokalnej społeczności potrzebna jest możliwość wpływu na współtworzenie otoczenia, w którym żyje. Wzmacnia się w ten sposób lokalna tożsamość, poczucie przynależności oraz wpływu na jakość miejsca zamieszkania. Pozbawienie obywateli możliwości zaspokojenia tych potrzeb prowadzi do nagromadzenia negatywnych zjawisk społecznych i psychologicznych, takich jak alienacja, wykluczenie czy marginalizacja;
- **powszechna edukacja w zakresie znajomości warsztatu i metod planistycznych** – wiedza na temat przebiegu procedury planistycznej powinna być rozpowszechniona wśród szerokiego grona interesariuszy. Dzięki temu wzrasta świadomość społeczna na temat planowania przestrzennego, a tym samym „zdolność” obywateli do udziału w tym procesie. Dialog dotyczący rozwiązań przestrzennych pełni także funkcję edukacyjną w zakresie dbałości o dobro wspólne;
- **doskonalenie i zabezpieczenie procesu decyzyjnego w planowaniu przestrzennym** – uspołecznienie procesu planowania przestrzennego to trudna sztuka dzielenia się władzą do podejmowania decyzji. Zaangażowanie mieszkańców w proces planistyczny stwarza szanse na zwiększenie zaufania społecznego. Partycypacja społeczna to narzędzie do wypracowania społecznej akceptacji w zakresie prowadzonej polityki przestrzennej, do budowania poczucia współodpowiedzialności za otaczającą nas przestrzeń.

40 Zob. Siemiński W. (2007), Cele i zasady partycypacji społecznej w planowaniu przestrzennym – przegląd literatury, „Człowiek i Środowisko”, 31(1-2), s. 37–59 oraz 44–49.

4.5

Partycypacja społeczna w planowaniu przestrzennym jako proces

W przypadku tworzenia dokumentów planistycznych partycypacja społeczna to pewien proces.

Partycypacja społeczna oznacza udział obywateli w zarządzaniu sprawami społeczności lokalnej, której są członkami.

Źródło: J. Hausner.

W ustawie został określony zakres i formy partycypacji społecznej, które można uznać za minimalne.

Zakres ten zobowiązuje władze publiczne jako organy sporządzające te dokumenty (plan miejscowy, studium, plan rewitalizacji) do przeprowadzenia na poszczególnych etapach procedury planistycznej podstawowych działań partycypacyjnych, takich jak:

- zawiadomienie mieszkańców i instytucji o przystąpieniu do sporządzania dokumentu planistycznego, wraz z informacją o możliwości i terminie składania wniosków,*
- poinformowanie o sposobie rozpatrzenia wniosków,*
- zawiadomienie o wyłożeniu projektu dokumentu do publicznego wglądu, terminie dyskusji publicznej oraz możliwości składania uwag,*
- przeprowadzenie dyskusji publicznej,*
- poinformowanie o sposobie rozpatrzenia uwag,*
- zapewnienie możliwości wglądu do dokumentacji,*
- umożliwienie uczestniczenia w pracach legislacyjnych przy uchwalaniu dokumentu.*

Powszechnie obowiązujące przepisy prawa nie wykluczają możliwości wykorzystywania innych, dodatkowych form partycypacji w procedurze planistycznej. Zawsze można wybrać takie formy, które odpowiadać będą potrzebom lokalnym. Udział mieszkańców w planowaniu przestrzennym trwa właściwie nieustająco, gdyż nawet przed podjęciem przez radę gminy uchwały o przystąpieniu do sporządzania planu miejscowego/studium mieszkańcy mogą składać wnioski dotyczące propozycji zmian w obowiązujących dokumentach (lub przystąpienia do ich opracowania). Na podstawie ich analizy (oraz analizy aktualności planów i studium) rada gminy decyduje, czy i dla jakiego obszaru podjąć uchwałę o przystąpieniu do sporządzania dokumentu planistycznego. To jest ten moment, w którym można dyskutować

o konieczności realizacji planów miejscowych, o ich zasięgu oraz zaprosić mieszkańców do dyskusji na ten temat. Niestety jest to możliwość prawie w ogóle niewykorzystywana. Przyjęto się bowiem, że prace nad planem miejscowym rozpoczynają się dopiero po podjęciu uchwały o przystąpieniu do jego sporządzania. Z doświadczenia wielu gmin wynika, że przedmiotem dialogu z mieszkańcami (wbrew temu, co przeważnie ma miejsce) nie powinien być wyłącznie zasięg terenów przeznaczanych pod zabudowę, lecz dyskusja o wszystkich regulacjach dokumentu, które mają istotny wpływ na przyszłe zagospodarowanie terenu, a co za tym idzie na jakość życia jego użytkowników. Warto umiejętnie inicjować dyskusje na ważne tematy (między innymi na temat zagospodarowania przestrzeni publicznych, wyznaczania terenów zielonych i rekreacyjnych, o sferze usług publicznych, terenach komunikacyjnych, parametrach i gabarytach planowanej zabudowy) i poprzez ich omawianie na kolejnych etapach procedury planistycznej wypracować wspólnie optymalne rozwiązania. W ten sposób partycypacja społeczna staje się procesem prowadzącym do rozwijania społeczeństwa obywatelskiego.

Należy przy tym pamiętać, że suma interesów użytkowników przestrzeni nie jest tożsama z interesem publicznym, którego reprezentantem jest samorząd. To nie liczba „załatwionych” wniosków/uwag świadczy o jakości studium/planu miejscowego.

Istotnym elementem w procesie partycypacji jest przekazanie mieszkańcom informacji o kolejnych etapach procedury – o przystąpieniu do opracowania studium/planu miejscowego, o możliwości składania wniosków oraz uwag, o sposobie rozpatrzenia wniosków i uwag przez wójta i ostatecznie przez radę gminy. Te kolejne etapy procedury, w których mieszkańcy w różny sposób biorą udział, to pewien proces, którego przebieg powinien być udokumentowany i na bieżąco udostępniany mieszkańcom. Konieczne jest, aby przez cały okres opracowywania dokumentu planistycznego (studium/planu miejscowego) można było zapoznać się z projektami z wcześniejszych etapów prac. Ułatwia to śledzenie zmian wynikających zarówno z uzgodnień z ustawowo określonymi organami, jak również z konsultacji z mieszkańcami.

4.6

Dlaczego warto konsultować?

Partycypacja społeczna często utożsamiana jest z konsultacjami społecznymi. Należy jednak rozróżniać te dwa terminy, ponieważ partycypacja oznacza proces szerszy, którego jedną z form są konsultacje społeczne.

Do klasycznych form partycypacji społecznej zalicza się⁴¹:

- *wybory,*
- *referendum,*
- *konsultacje społeczne,*
- *postępowanie administracyjne,*
- *akcje bezpośrednie.*

Konsultacje społeczne pozwalają na podejmowanie optymalnych decyzji we współpracy z lokalną społecznością. Mogą one dotyczyć dowolnej problematyki oraz odbywać się w różnych formach. To szczególnie rodzaj kontaktu mieszkańca z wójtem, radnymi oraz pracownikami urzędu. Dotyczy zarówno pozyskiwania informacji publicznej, jak i składania wniosku w ważnej sprawie lub wyrażania opinii na temat projektu realizowanego w gminie.

Konsultacje społeczne ze względu na swoją specyfikę można scharakteryzować przy pomocy kilku cech wspólnych⁴²:

- **niewiążący charakter** – w sytuacji wyrażenia przez mieszkańca opinii na temat działań gminnych pracownik urzędu może ją wziąć pod uwagę i uwzględnić w zapisach dokumentu, ale też nie musi tego robić,
- **dwustronność procesu** – obustronna komunikacja pomiędzy przedstawicielami urzędu gminy a uczestnikami konsultacji społecznych,
- **powszechność konsultacji** – każda zainteresowana osoba ma prawo do czynnego udziału w konsultacjach społecznych,
- **dobrowolność udziału** – udział w konsultacjach społecznych nie jest obowiązkiem mieszkańców.

Konsultacje społeczne w planowaniu przestrzennym utożsamiane są przeważnie z dyskusją publiczną, która odbywa się w trakcie wyłożenia projektu studium/planu miejscowego do publicznego wglądu. Znaczna liczba osób zajmujących się tą problematyką z pewną niechęcią podchodzi do konsultacji, gdyż w wielu przypadkach (żeby nie powiedzieć, że w większości) dyskusja nad rozwiązaniami zaproponowanymi w projekcie planu miejscowego sprowadza się do pytań typu: „Czy moja działka jest budowlana?” lub „Czy moja działka nie została w całości lub części przeznaczona pod drogę, ciekę?”.

⁴¹ Op. cit.

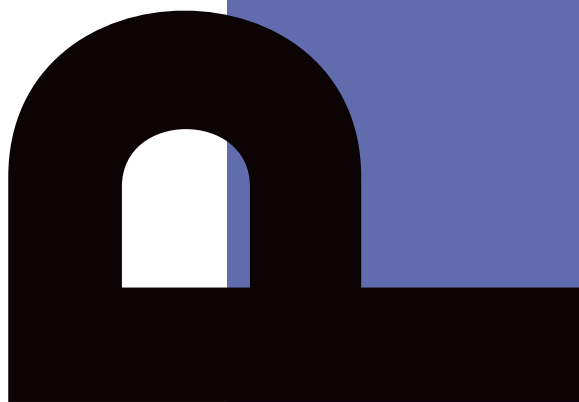
⁴² Zob. Szlachetko J.H. (2017), Partycypacja społeczna w lokalnej polityce przestrzennej, Warszawa: Wolters Kluwer Polska SA.

Należy pamiętać, że podejście partycypacyjne jest wartościowe dla wszystkich stron, także dla pracowników urzędów, urbanistów i architektów. Paradoksalnie znikomy udział działań partycypacyjnych w planowaniu przestrzennym wynikać może z faktu wprowadzenia w ustawie zapisów określających obligatoryjne elementy partycypacji społecznej. Osoby odpowiedzialne za opracowywanie dokumentów planistycznych, postępując zgodnie z regulacjami zawartymi w ustawie, nie zastanawiają się nad tym, że można w tym zakresie zrobić więcej.

Ustawa nie wprowadza ograniczeń w tym zakresie, ale również nie wskazuje, że można uzupełnić procedurę planistyczną o dodatkowe elementy związane z partycypacją.

Obecnie coraz więcej gmin dąży do osiągnięcia modelu planowania opartego na współpracy, uwzględniającego wypracowanie wspólnego stanowiska wszystkich uczestników. Istotną staje się komunikacja oraz prowadzenie dialogu w zakresie rozwiązywania istniejących i powstających konfliktów przestrzennych. Administracja publiczna na szczeblu samorządowym wykonuje zadania określone w przepisach prawa, działając równocześnie dla dobra i na rzecz swoich mieszkańców. Właściwie przeprowadzone konsultacje społeczne pozwalają na poznanie potrzeb różnych użytkowników przestrzeni oraz wypracowanie koncepcji biorących pod uwagę postulaty wszystkich zainteresowanych.

ROZDZIAŁ 5

UWARUNKOWANIA PRAWNE
PARTYCYPACJI SPOŁECZNEJ
W PLANOWANIU PRZESTRZENNYM

5

W niniejszym rozdziale przedstawiono procedurę sporządzania dokumentów planistycznych i innych opracowań (tj. studium, planu miejscowego, miejscowego planu rewitalizacji, strategicznej oceny oddziaływania na środowisko, miejscowego planu odbudowy, uchwały w sprawie zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury, tablic reklamowych i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń, innych dokumentów na szczeblu regionalnym) ze szczególnym uwzględnieniem obligatoryjnych etapów prowadzenia konsultacji społecznych.

5.1

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego

Podstawowe zasady polityki przestrzennej gminy (w tym lokalne zasady zagospodarowania przestrzennego) są określone w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, które jako jedyny dokument planistyczny swoim zasięgiem obejmuje cały obszar gminy. Studium nie jest aktem prawa miejscowego, czyli nie zawiera przepisów powszechnie obowiązujących, jego postanowienia wiążą jednak organy gminy przy sporządzaniu planów miejscowych.

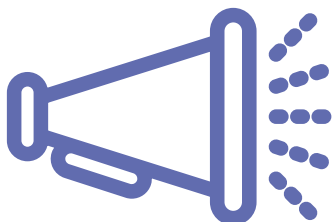
Procedura planistyczna rozpoczyna się od przyjęcia przez radę gminy uchwały o przystąpieniu do sporządzania studium⁴³. Następnie wójt ogłasza, że rada gminy przyjęła taką uchwałę, informując jednocześnie o formie, miejscu i terminie składania wniosków dotyczących studium⁴⁴. Ogłoszenie należy zamieścić w prasie miejscowej oraz w postaci obwieszczenia, a także w sposób zwyczajowo przyjęty w danej miejscowości (najczęściej na plakatach, poprzez zaproszenia zostawione w skrzynce pocztowej czy ogłoszenia parafialne). Opublikowanie ogłoszenia rozpoczyna pierwszy, wymagany ustawą, etap konsultacji społecznych w procedurze planistycznej. Termin wyznaczony na składanie wniosków dotyczących studium nie może być krótszy niż 21 dni od dnia ukazania się ogłoszenia.

⁴³ Art. 9 ust. 1 ustawy.

⁴⁴ Art. 11 pkt 1 ustawy – zgodnie z art. 11 pkt 2 ustawy, wójt również zawiadamia na piśmie o podjęciu uchwały o przystąpieniu do sporządzania studium instytucje i organy właściwe do uzgadniania i opiniowania projektu studium.

Po upływie terminu i zebraniu wniosków do studium wójt rozpatruje je i sporządza projekt studium wraz z prognozą oddziaływania na środowisko⁴⁵. W dalszej kolejności projekt jest opiniowany przez właściwą komisję urbanistyczno-architektoniczną oraz uzgadniany lub opiniowany przez organy i instytucje wymienione w art. 11 pkt 6 ustawy. Po przeprowadzeniu uzgodnień i uzyskaniu opinii w razie konieczności wprowadza się odpowiednie zmiany do projektu i ponawia proces uzgodnień i opiniowania.

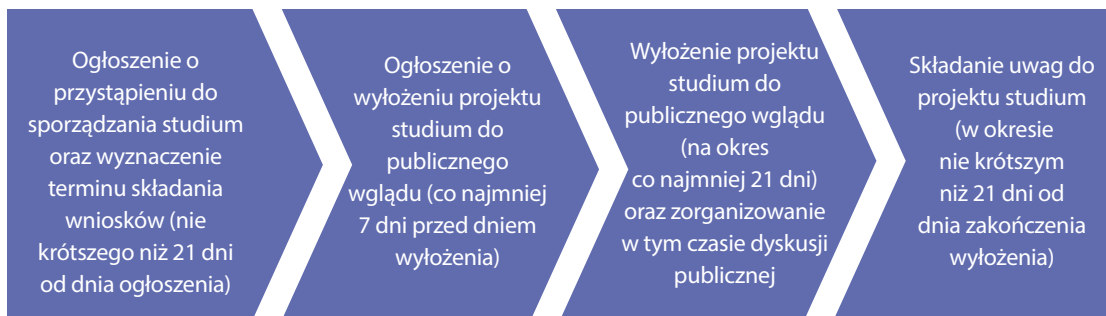
Po uzyskaniu uzgodnień/opinii następuje drugi obowiązkowy etap włączenia społeczeństwa w opracowywanie studium. Wójt ogłasza o wyłożeniu projektu studium do publicznego wglądu co najmniej 7 dni przed planowanym terminem wyłożenia. Również to ogłoszenie należy zamieścić w prasie miejscowej oraz w postaci obwieszczenia, a także w sposób zwyczajowo przyjęty w danej miejscowości. W ogłoszeniu tym zostaje

określony przez wójta termin składania uwag – nie może on być jednak krótszy niż 21 dni od dnia zakończenia wyłożenia projektu dokumentu do publicznego wglądu. Samo wyłożenie projektu studium do publicznego wglądu oraz jego publikacja na stronach internetowych urzędu gminy muszą trwać przynajmniej 21 dni i być tak zorganizowane, aby zapewnić wszystkim zainteresowanym możliwość zapoznania się z projektem. W tym czasie wójt organizuje dyskusję publiczną nad przyjętymi w projekcie rozwiązaniami⁴⁶. Forma dyskusji publicznej może być dowolna, przy czym jej istotą jest umożliwienie wypowiedzenia się przez zainteresowane osoby i podmioty. Dyskusja publiczna, choć stanowi istotny element procesu opracowania studium, ma charakter jedynie opiniodawczy, to znaczy, że zgłoszone sugestie i opinie nie wiążą organów gminy (patrz rozdział 8.4).

Po zakończeniu wyłożenia projektu do publicznego wglądu oraz etapu składania uwag następuje okres rozpatrywania uwag. Prawo do ich składania przysługuje osobom fizycznym i prawnym oraz jednostkom organizacyjnym nieposiadającym osobowości prawnej.

⁴⁵ Zgodnie z art. 11 pkt 4 ustawy wójt sporządza projekt studium, rozpatrując wnioski, o których mowa w pkt 1, uwzględniając ustalenia planu zagospodarowania przestrzennego województwa oraz ramowego studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego związku metropolitalnego. W przypadku braku planu zagospodarowania przestrzennego województwa lub niewprowadzenia do planu zagospodarowania przestrzennego województwa zadań rządowych uwzględnia ustalenia programów, o których mowa w art. 48 ust. 1.

⁴⁶ Art. 11 pkt 10 ustawy.

Ryc. 2 Ustawowe terminy związane z partycypacją społeczną w procesie opracowywania studium.

Źródło: ustawa.

Po zakończeniu tego etapu, rozpatrzeniu uwag i ewentualnym wprowadzeniu zmian do projektu wójt przedstawia radzie gminy projekt studium wraz z listą tych uwag, których nie uwzględnił. Wiele gmin (pomimo tego, że nie wynika to z ustawy) ponawia uzgodnienia dotyczące tych elementów projektu, które uległy zmianie w wyniku rozpatrzenia uwag. Studium jest uchwalane przez radę gminy, która jednocześnie rozstrzyga o sposobie rozpatrzenia (uwzględnieniu albo odrzuceniu) nieuwzględnionych przez wójta uwag. Radzie gminy może zostać dodatkowo przedstawiona lista uwag uwzględnionych⁴⁷, przy czym nie podlegają one rozpatrzeniu. Ponieważ uwagi mają indywidualny charakter i mogą odnosić się do różnych kwestii, rozstrzygnięcie rady powinno mieć charakter merytoryczny i powinno polegać na ocenie zasadności każdej uwagi z osobna⁴⁸ (rada nie powinna traktować zbiorczo całej listy uwag).

W praktyce często zdarza się, że rada gminy w jednym głosowaniu uchwała studium i rozstrzyga o sposobie rozpatrzenia uwag wymienionych w załączniku do uchwały. Niezależnie od tego, czy rozpatrzenie uwag nastąpi w odrębnej uchwale podjętej przed uchwałą w sprawie studium, czy też w jednym głosowaniu, musi być zrozumiałe, w jaki sposób każda uwaga została rozpatrzona, to znaczy jak rada odniosła się do każdej uwagi.

Po uchwaleniu studium wójt przedstawia uchwałę rady wraz z załącznikami oraz dokumentacją plac planistycznych wojewodzie, aby mógł on dokonać oceny ich zgodności z przepisami prawnymi⁴⁹.

47 Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 20 czerwca 2006 roku (sygn. akt II OSK 277/06).

48 Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Olsztynie z dnia 17 marca 2015 r. (sygn. akt II SA/OI 1248/14).

49 Art. 12 ust. 2 ustawy.

5.2

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego

W miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego określa się przeznaczenie, warunki zagospodarowania i zabudowy terenu, a także rozmieszczenie inwestycji celu publicznego. Dokument ten jest aktem prawa miejscowego, tzn. ma charakter powszechnie obowiązujący. Procedura planistyczna, w tym zasady konsultacji społecznych podczas opracowywania planów miejscowych, jest podobna jak w przypadku studium.

Decyzja o przystąpieniu do sporządzania planu miejscowego jest podejmowana przez radę gminy z własnej inicjatywy lub na wniosek wójta. Zapada ona w formie uchwały⁵⁰ przekazywanej do realizacji przez wójta, który musi w odpowiedniej kolejności przeprowadzić czynności wynikające z zapisów art. 17 ustawy.

W pierwszej kolejności wójt ogłasza, że rada podjęła uchwałę o przystąpieniu do sporządzania planu, informując jednocześnie o formie, miejscu i terminie składania wniosków dotyczących przedmiotowego planu miejscowego⁵¹. Ogłoszenie należy zamieścić w prasie miejscowej oraz w postaci obwieszczenia, a także w sposób zwyczajowo przyjęty w danej miejscowości. Plan miejscowy, inaczej niż studium, może nie obejmować swoim zasięgiem całej gminy. Najczęściej jest sporządzany dla jej fragmentu lub wybranej miejscowości, dlatego konieczne jest zamieszczenie ogłoszenia również w miejscu, dla którego dany plan miejscowy będzie opracowywany (nie wystarczy zawiadomić o przystąpieniu do sporządzania planu w miejscowości, w której mieści się siedziba organu gminy⁵²). Termin wyznaczony na składanie wniosków dotyczących planu miejscowego nie może być krótszy niż 21 dni od dnia ukazania się ogłoszenia.

Wójt rozpatruje złożone wnioski i sporządza projekt planu miejscowego wraz z prognozą oddziaływania na środowisko. Następnie sporządza prognozę skutków finansowych uchwalenia planu miejscowego i występuje o zaopiniowanie projektu oraz uzgadnia jego postanowienia z organami i jednostkami wskazanymi w art. 17 pkt 6 ustawy. Na tym etapie (jeżeli jest taka konieczność) wójt uzyskuje również zgodę na zmianę przeznaczenia gruntów rolnych i leśnych na cele nierolnicze i nieleśne.

⁵⁰ Art. 14 ust. 1 i 4 ustawy.

⁵¹ Art. 17 pkt 1 ustawy. Ponadto, zgodnie z art. 17 pkt 2 ustawy, wójt zawiadamia na piśmie o podjęciu uchwały o przystąpieniu do sporządzania planu instytucje i organy właściwe do uzgadniania i opiniowania planu.

⁵² Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 20 marca 2014 roku (sygn. akt II OSK 2578/12).

Kolejnym etapem procedury jest wprowadzenie do projektu zmian wynikających z opinii lub uzgodnień i ogłoszenie o wyłożeniu projektu planu miejscowego do publicznego wglądu wraz z prognozą oddziaływania na środowisko⁵³. Ogłoszenie należy zamieścić w prasie miejscowej oraz w postaci obwieszczenia, a także w sposób zwyczajowo przyjęty w danej miejscowości (czyli również w miejscowości, dla której dany projekt jest opracowywany). Podobnie jak to ma miejsce w przypadku studium, wójt dokonuje ogłoszenia co najmniej 7 dni przed faktycznym wyłożeniem projektu planu miejscowego, a samo wyłożenie musi trwać co najmniej 21 dni i być tak zorganizowane, aby zapewnić wszystkim zainteresowanym możliwość zapoznania się z projektem⁵⁴. W tym czasie należy zorganizować dyskusję publiczną nad projektem.

W terminie wskazanym w ogłoszeniu i obwieszczeniu o wyłożeniu projektu planu, nie krótszym jednak niż 14 dni od dnia zakończenia okresu jego wyłożenia⁵⁵, każdy (osoby fizyczne i prawne oraz jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej) kwestionujący ustalenia zaproponowane w projekcie planu może zgłosić swoje uwagi⁵⁶. Wnosi się je na piśmie, przez co rozumie się także wniesienie za pomocą elektronicznej skrzynki podawczej (opatrzone kwalifikowanym podpisem albo potwierdzonym profilem zaufanym Platformy

Usług Administracji Publicznej)⁵⁷. Wnoszący uwagę nie musi mieć interesu prawnego przemawiającego za zmianą ustaleń planu miejscowego (patrz rozdział 8.4). Sama uwaga może dotyczyć części tekstowej, jak też graficznej projektu. Gdy wójt lub (w kolejnym etapie) rada gminy uwzględni zgłoszoną uwagę, muszą wprowadzić do projektu dokumentu zmianę proponowaną przez wnoszącego uwagę, a nie jakąkolwiek zmianę kwestionowanego zapisu⁵⁸. Uwaga nie musi jednak zostać uwzględniona w całości – może zostać uwzględniona w części.

53 Art. 17 pkt 9 ustawy.

54 Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 16 lutego 2017 roku (sygn. akt II OSK 1430/15).

55 Art. 17 pkt 11 ustawy.

56 Art. 18 ust. 1 ustawy.

57 Art. 18 ust. 2 i 3 ustawy.

58 Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 23 maja 2008 roku (sygn. akt IV SA/Wa 599/08).

W ustawie wprowadzono ograniczenie dotyczące czasu rozpatrzenia uwag przez wójta – muszą one zostać rozpatrzone w ciągu 21 dni od ostatniego dnia terminu przeznaczanego na ich składanie⁵⁹. Przepisy nie określają formy prawnej, jaką może przyjąć rozpatrzenie uwag. W orzecznictwie oraz w doktrynie wskazuje się, że dopuszczalną formą w tym przypadku jest zawiadomienie (w trybie określonym w art. 283 i 247 ustawy – Kodeks postępowania administracyjnego) albo niezaskarżalne i niepodlegające uzasadnieniu zarządzenie wójta^{60, 61}.

Wójt wprowadza zmiany do projektu planu miejscowego wynikające z uwzględnionych uwag i w niezbędnym zakresie ponawia uzgodnienia⁶² oraz inne niezbędne czynności proceduralne (łącznie z ponowieniem wyłożenia w całości lub częściowo). Następnie przedstawia radzie gminy do uchwalenia projekt planu miejscowego wraz z listą nieuwzględnionych uwag⁶³.

Jeżeli rada gminy stwierdzi konieczność dokonania zmian w projekcie planu miejscowego (również w wypadku uwzględnienia uwag do projektu planu), ponawia się te z wcześniejszych czynności, które są niezbędne do dokonania zmian⁶⁴. Przedmiotem powtórzonej procedury może być tylko ta część projektu, która jest objęta zmianą⁶⁵.

Plan miejscowy jest uchwalany przez radę gminy, która jednocześnie rozstrzyga o sposobie rozpatrzenia (uwzględnieniu albo odrzuceniu) nieuwzględnionych przez wójta uwag. Ponieważ uwagi mają indywidualny charakter i mogą odnosić się do różnych kwestii, rozstrzygnięcie rady powinno mieć charakter merytoryczny i powinno polegać na ocenie zasadności każdej uwagi z osobna⁶⁶ (rada nie powinna traktować zbiorczo całej listy uwag). Analogicznie jak w przypadku studium, musi być zrozumiałe, w jaki sposób każda uwaga została rozpatrzona, to znaczy jak rada odniosła się do każdej uwagi.

Po uchwaleniu planu miejscowego wójt przedstawia uchwałę rady wraz z załącznikami oraz dokumentacją prac planistycznych wojewodzie, aby mógł on dokonać oceny ich zgodności z przepisami prawnymi⁶⁷.

59 Art. 17 pkt 12 ustawy.

60 Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Krakowie z dnia 28 stycznia 2008 roku (sygn. akt II SA/Kr 29/07); zob. Szlachetko J.H. (2017), Głosa do wyroku WSA z dnia 28 marca 2017 r., II OSK 1922/15, Tryb rozpatrywania przez radę gminy uwag mieszkańców w sprawie projektów aktów planowania przestrzennego, Orzecznictwo w Sprawach Samorządowych.

61 Art. 7 ustawy.

62 Art. 17 pkt 13 ustawy.

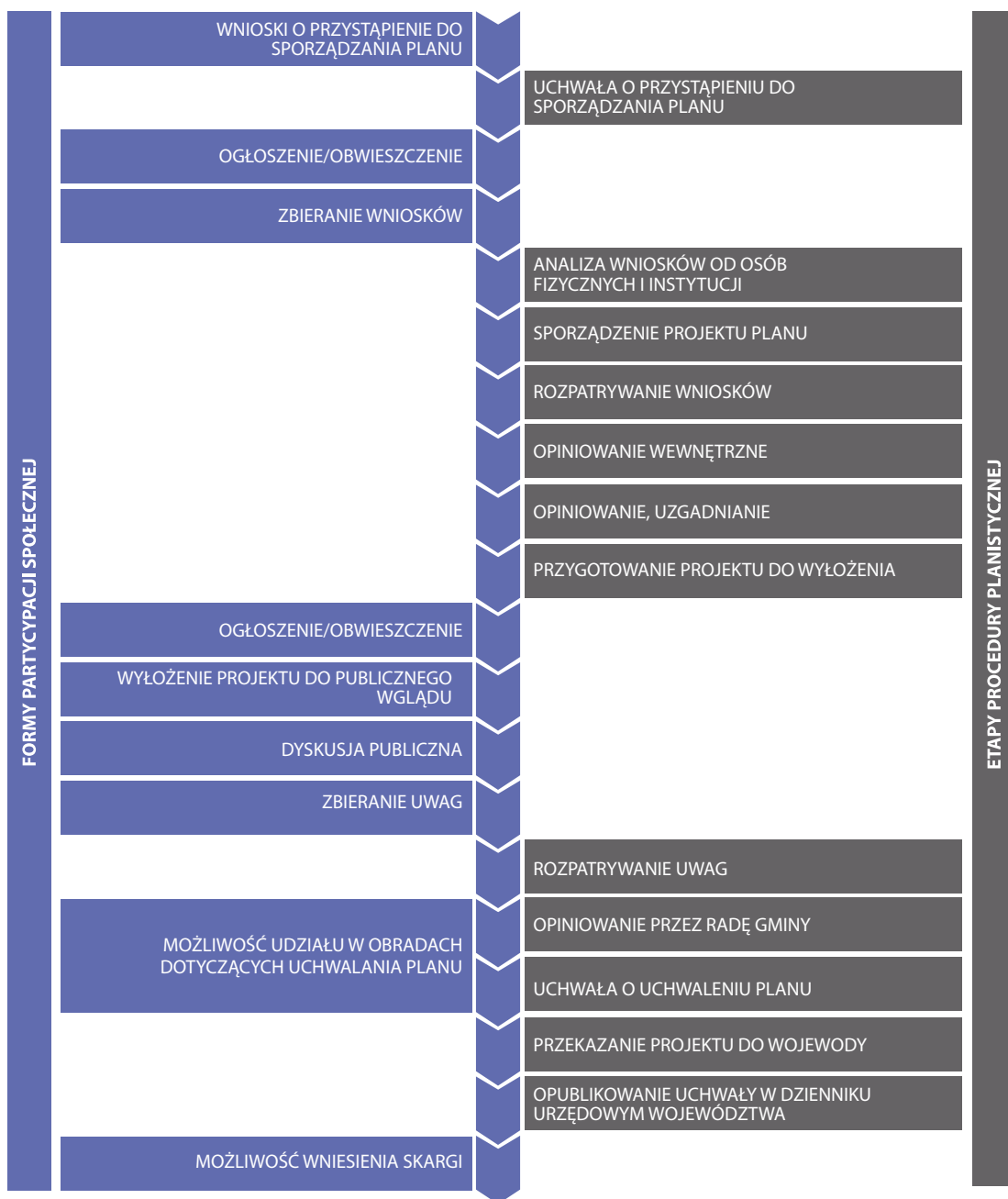
63 Art. 17 pkt 14 ustawy.

64 Art. 19 ust. 1 ustawy.

65 Art. 19 ust. 2 ustawy.

66 Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Olsztynie z dnia 17 marca 2015 roku (sygn. akt II SA/OI 1248/14).

67 Art. 12 ust. 2 ustawy.

Ryc. 3 Formy partycypacji społecznej w procedurze planistycznej sporządzania planu miejscowego.

Źródło: ustawa.

5.3

Miejscowy plan rewitalizacji

Miejscowy plan rewitalizacji jest szczególną formą planu. Może zostać przyjęty dla całego obszaru rewitalizacji lub dla jego części⁶⁸. Może dotyczyć jednak wyłącznie tych obszarów, dla których uchwalono gminny program rewitalizacji. Nie ma zatem możliwości przyjęcia planu rewitalizacji dla obszarów rewitalizacji, które zostały wyznaczone w lokalnych programach rewitalizacji, zintegrowanych programach rewitalizacji lub innych dokumentach, które nie powstały w oparciu o przepisy ustawy z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji (Dz.U. z 2017 r., poz. 1023 ze zm.).

Nawet jeżeli w gminie istnieje obszar rewitalizacji, dla którego przyjęto gminny program rewitalizacji, gmina nie ma obowiązku opracowywać planu rewitalizacji. Może poprzestać na tradycyjnej formie planu. Niekiedy jednak sporządzenie i uchwalenie planu rewitalizacji może okazać się korzystniejszym rozwiązaniem, ponieważ można zawrzeć w nim dodatkowe elementy, takie jak: zasady kompozycji przestrzennej nowej zabudowy, ustalenia dotyczące charakterystycznych cech elewacji budynków, zakazy i ograniczenia dotyczące działalności handlowej i usługowej oraz inne⁶⁹. Dodatkowo w planie rewitalizacji można wprowadzić obowiązek zawarcia tak zwanej umowy urbanistycznej, której istotą jest zobowiązanie się inwestora do wybudowania i nieodpłatnego przekazania gminie inwestycji uzupełniających budowaną inwestycję główną⁷⁰. Zawsze jednak na danym obszarze może obowiązywać tylko jeden rodzaj dokumentu – plan albo plan rewitalizacji.

Procedura sporządzania planu rewitalizacji jest tożsama z procedurą sporządzania planu, z tą różnicą, że projekt planu rewitalizacji na etapie uzyskiwania opinii i uzgodnień, o których mowa w art. 17 ust. 6 ustawy, musi być opiniowany dodatkowo przez Komitet Rewitalizacji. Komitet Rewitalizacji pełni funkcję opiniodawczo-doradcą dla wójta w sprawach związanych z rewitalizacją. Jest powoływany na podstawie uchwały rady gminy poprzedzonej konsultacjami, o których mowa w ustawie o rewitalizacji. Uchwała rady gminy określa zasady powoływania składu komitetu w taki sposób, aby uwzględnić jego funkcję i umożliwić wyłanianie przez interesariuszy rewitalizacji⁷¹ swoich przedstawicieli⁷². W praktyce w skład

68 Art. 37g ust. 1 ustawy.

69 Art. 37g ust. 2 ustawy.

70 Art. 37i ustawy.

71 Art. 2 ust. 2 ustawy z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji (Dz.U. z 2017 r. poz. 1023 ze zm.); dalej: u.r. W przepisie tym ustawodawca wymienił przykładowe podmioty, które mogą być interesariuszami rewitalizacji.

72 Art. 7 ust. 3 u.r.

takich komitetów wchodzi przedstawiciele różnych grup osób i podmiotów (na przykład przedstawiciele mieszkańców obszaru rewitalizacji, urzędu gminy, przedsiębiorców, podmiotów prowadzących działalność społeczną). Komitet Rewitalizacji jest zatem podmiotem, za którego pośrednictwem niektóre grupy mieszkańców mogą dodatkowo, choć pośrednio, brać udział w procedurze planistycznej i wpływać na kształt planu rewitalizacji.

5.4

Strategiczna ocena oddziaływania na środowisko

Prognoza oddziaływania na środowisko jest opracowywana zarówno dla studium, jak i planu miejscowego. Jest elementem strategicznej oceny oddziaływania na środowisko, którą w procedurze planistycznej obowiązkowo należy przeprowadzić zgodnie z przepisami ustawy z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko (Dz.U. z 2017 r., poz. 1405 ze zm.).

Celem przeprowadzania strategicznej oceny oddziaływania na środowisko jest zapewnienie ochrony środowiska. W prognozie oddziaływania na środowisko następuje identyfikacja potencjalnego znaczącego wpływu ustaleń studium/planu miejscowego na środowisko wraz z szacowaniem jego skutków oraz przedstawienie potencjalnych zmian w środowisku w przypadku braku realizacji ustaleń studium/planu miejscowego.

Tym samym szczególnego znaczenia nabiera głos społeczeństwa (reprezentowanego również przez organizacje ekologiczne) na etapie składania uwag i wniosków w procesie strategicznej oceny oddziaływania na środowisko. W literaturze przedmiotu wskazano, że: **„Istotą partycypacji społecznej w tej procedurze jest przede wszystkim możliwość przeprowadzenia dyskusji nad prognozą oddziaływania na środowisko, jej zawartością i metodologią sporządzania oraz powiązania wniosków z niej wynikających z rozwiązaniami ostatecznie przyjętymi w dokumencie planistycznym”⁷³.**

Prognoza oddziaływania na środowisko nie stanowi elementu studium ani planu miejscowego, nie posiada również charakteru aktu normatywnego, ale jest odrębnym dokumentem o charakterze informacyjnym. Ustalenia w niej zawarte mogą przyczynić się do

⁷³ Fogel A. (2010), Środowiskowe aspekty uprawnień społeczeństwa w sporządzaniu studiów uwarunkowań i planów miejscowych, „Samorząd Terytorialny”, 5.

zmodyfikowania założeń w projekcie studium lub planu miejscowego w odniesieniu do celu nadrzędnego, jakim jest wspieranie zrównoważonego rozwoju w planowaniu przestrzennym.

Prognozę oddziaływania na środowisko opracowuje wójt. Jest ona przedstawiana łącznie z projektem studium lub planu miejscowego do opiniowania i uzgadniania, jest również wykładana do publicznego wglądu łącznie z tymi dokumentami oraz przekazywana wraz z dokumentacją planistyczną do wojewody po uchwaleniu studium lub planu miejscowego.

5.5

Miejscowy plan odbudowy

Rada gminy może uchwalić miejscowy plan odbudowy obiektów budowlanych zniszczonych lub uszkodzonych w wyniku osunięcia ziemi na podstawie przepisów *ustawy z dnia 11 sierpnia 2001 r. o szczególnych zasadach odbudowy, remontów i rozbiórek obiektów budowlanych zniszczonych lub uszkodzonych w wyniku działania żywiołu (Dz.U. z 2016 r., poz. 1067)*. Projekt miejscowego planu odbudowy sporządza wójt, występując następnie o zaopiniowanie projektu do organów wskazanych w wyżej wspomnianej ustawie⁷⁴. Po zaopiniowaniu projekt jest wykładany do publicznego wglądu w siedzibie gminy na okres 21 dni⁷⁵. Inaczej niż w przypadku planów, ustawodawca nie wprowadził tutaj minimalnego okresu wyłożenia przez użycie zwrotu „co najmniej”, ale precyzyjnie określił czas jego trwania. Wójt musi poinformować o terminie i miejscu wyłożenia projektu na 7 dni przed wyłożeniem (w formie ogłoszenia w siedzibie gminy, w lokalnej prasie codziennej, w formie ogłoszeń w sposób zwyczajowo przyjęty, a także na stronie gminy na platformie Biuletynu Informacji Publicznej)⁷⁶. Zainteresowani mogą składać uwagi i wnioski do projektu w okresie jego wyłożenia⁷⁷. O sposobie ich rozpatrzenia decyduje rada gminy, uchwalając jednocześnie miejscowy plan odbudowy⁷⁸.

74 Art. 13d ust. 2, 6 i 7 Ustawy z dnia 11 sierpnia 2001 r. o szczególnych zasadach odbudowy, remontów i rozbiórek obiektów budowlanych zniszczonych lub uszkodzonych w wyniku działania żywiołu (Dz.U. z 2016 r. poz. 1067); dalej: ustawa o szczególnych zasadach odbudowy.

75 Art. 13d ust. 12 ustawy o szczególnych zasadach odbudowy.

76 Art. 13d ust. 12 ustawy o szczególnych zasadach odbudowy.

77 Art. 13d ust. 13 ustawy o szczególnych zasadach odbudowy.

78 Ponadto rada gminy jednocześnie rozstrzyga o sposobie realizacji ustalonych w miejscowym planie odbudowy inwestycji z zakresu obiektów liniowych, które należą do zadań własnych gminy, oraz zasadach ich finansowania, w tym wykupu i wywłaszczenia gruntów niezbędnych do ich realizacji, zgodnie z przepisami o finansach publicznych (art. 13d ust. 14 ustawy o szczególnych zasadach odbudowy).

Wójt przedstawia wojewodzie uchwałę w sprawie miejscowego planu odbudowy wraz z załącznikami oraz dokumentacją prac planistycznych w celu oceny ich zgodności z przepisami prawa.

5.6

Uchwała w sprawie zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury, tablic reklamowych i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń

Rada gminy może przyjąć uchwałę w sprawie zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury, tablic reklamowych i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń, ich gabarytów, standardów jakościowych oraz rodzajów materiałów budowlanych, z jakich mogą być wykonane (dalej jako: uchwała reklamowa)⁷⁹. Jest ona aktem prawa miejscowego. Pełny tytuł uchwały, przytoczony w tytule, dobrze wyjaśnia, co może być przedmiotem jej regulacji. Procedura uchwałodawcza rozpoczyna się od podjęcia przez radę gminy uchwały o przygotowaniu przez wójta projektu uchwały reklamowej⁸⁰.

Niezwłocznie po podjęciu uchwały przez radę wójt podaje tę informację do publicznej wiadomości, sporządza projekt uchwały reklamowej i poddaje go opiniowaniu i uzgadnianiu z właściwymi organami i instytucjami⁸¹. Kiedy ten etap się zakończy, wójt ogłasza w prasie lokalnej przez obwieszczenie, a także w sposób zwyczajowo przyjęty na danym terenie o wyłożeniu projektu uchwały reklamowej do publicznego wglądu (ogłoszenie powinno nastąpić co najmniej 7 dni przed wyłożeniem projektu)⁸². Samo wyłożenie musi trwać co najmniej 21 dni. W tym czasie oraz w trakcie 14 dni po zakończeniu okresu wyłożenia wójt zbiera uwagi do projektu⁸³. Następnie je rozpatruje i sporządza listę uwag nieuwzględnionych. Przyjmując uchwałę reklamową, rada gminy rozstrzyga jednocześnie o sposobie rozstrzygnięcia nieuwzględnionych uwag⁸⁴.

79 Art. 37a ust. 1 ustawy.

80 Art. 37b ust. 1 ustawy.

81 Art. 37b ust. 2 pkt 1–7 ustawy.

82 Art. 37b ust. 2 pkt 8 ustawy.

83 Art. 37b ust. 2 pkt 8 ustawy.

84 Art. 37b ust. 6 ustawy.

5.7

Dokumenty na szczeblu regionalnym

Ramowe studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego związku metropolitalnego

Ramowe studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego związku metropolitalnego jest sporządzane dla całego obszaru metropolitalnego, a jego postanowienia muszą być zgodne z planem zagospodarowania przestrzennego województwa⁸⁵. Studium metropolitalne nie jest aktem prawa miejscowego, jego postanowienia są jednak wiążące dla wójtów przy sporządzaniu studiów dla gmin. Dotyczy to ustaleń wynikających z zasad rozwoju i ochrony wymienionych w ustawie obszarów położonych w granicach obszaru metropolitalnego oraz maksymalnych powierzchni przeznaczonych pod zabudowę⁸⁶. Studium metropolitalne ma charakter ramowy, ponieważ jego ustalenia obejmują jedynie elementy niezbędne dla właściwego ukierunkowania polityki przestrzennej gmin należących do związku metropolitalnego (w odniesieniu do spójności przestrzennej i społeczno-gospodarczej zajmowanego przez nie obszaru)⁸⁷.

Ustawodawca zdecydował, że do uchwalania studium metropolitalnego będą odpowiednio stosowane między innymi przepisy określające procedurę uchwalania studium.

Doprecyzowano jednocześnie, że:

- opinia o projekcie studium metropolitalnego będzie wyrażana przez właściwe komisje urbanistyczno-architektoniczne gmin wchodzących w skład związku metropolitalnego oraz*
- wyłożenie projektu studium metropolitalnego do publicznego wglądu będzie dokonywane w każdej z gmin wchodzących w skład związku metropolitalnego⁸⁸.*

W odniesieniu do obowiązku przeprowadzenia konsultacji społecznych odpowiednie stosowanie przepisów oznacza między innymi wymóg zastosowania w trakcie opracowania studium metropolitalnego takich narzędzi konsultacyjnych jak podczas opracowywania studium, z uwzględnieniem terminów przewidzianych w tamtej procedurze. Proces planistyczny studium metropolitalnego obejmuje zatem między innymi obowiązek ogłoszenia

⁸⁵ Art. 37o ust. 1 ustawy.

⁸⁶ Art. 37o ust. 2 ustawy.

⁸⁷ Art. 37o ust. 5 ustawy.

⁸⁸ Art. 37o ust. 8 ustawy.

o przystąpieniu do sporządzania tego dokumentu oraz wyznaczenia terminu na składanie wniosków, wyłożenie projektu do publicznego wglądu, zorganizowanie dyskusji publicznej oraz umożliwienie składania uwag do projektu.

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa

W planie zagospodarowania przestrzennego województwa uwzględnia się ustalenia strategii rozwoju województwa, rekomendacje i wnioski zawarte w audycie krajobrazowym oraz między innymi elementy wymienione w art. 39 ust. 3 ustawy. Za pomocą tego dokumentu samorząd województwa kształtuje i prowadzi politykę przestrzenną w granicach województwa. Uchwałę o przystąpieniu do sporządzania planu województwa podejmuje sejmik województwa, a za przygotowanie jego projektu odpowiada marszałek województwa.

Przy tworzeniu tego dokumentu możliwość konsultacji społecznych została przewidziana już na wczesnym etapie prac planistycznych – marszałek jest zobowiązany ogłosić podjęcie uchwały o przystąpieniu do sporządzania planu, określając jednocześnie formę, miejsce i termin składania wniosków dotyczących planu, nie krótszy niż 3 miesiące od dnia ogłoszenia⁸⁹. Ogłoszenia dokonuje się w prasie ogólnopolskiej, a także przez obwieszczenie w urzędach gmin, starostwach powiatowych, urzędzie marszałkowskim i urzędzie wojewódzkim⁹⁰. Dopiero po rozpatrzeniu złożonych wniosków oraz wcześniejszym zawiadomieniu instytucji i organów właściwych do uzgadniania i opiniowania marszałek województwa sporządza projekt planu zagospodarowania przestrzennego województwa wraz z prognozą oddziaływania na środowisko⁹¹. Po sporządzeniu projektu planu województwa następuje etap uzgadniania i opiniowania projektu z instytucjami i organami wskazanymi w ustawie, a następnie przedstawienie projektu sejmikowi województwa do uchwalenia⁹². Po uchwaleniu planu zagospodarowania przestrzennego województwa marszałek przekazuje uchwałę sejmiku wraz z dokumentacją prac planistycznych wojewodzie w celu oceny ich zgodności z przepisami prawa oraz ogłoszenia uchwały w wojewódzkim dzienniku urzędowym⁹³.

Audyt krajobrazowy

Nie rzadziej niż raz na 20 lat dla obszaru województwa sporządza się audyt krajobrazowy, w którym identyfikuje się krajobrazy występujące na terenie całego województwa, określa ich cechy charakterystyczne oraz dokonuje oceny ich wartości⁹⁴. Zarząd województwa, który

89 Art. 41 ust. 1 pkt 1 ustawy.

90 Art. 41 ust. 1 pkt 1 ustawy.

91 Art. 41 ust. 1 pkt 2–4 ustawy.

92 Art. 41 ust. 1 pkt 5–8 ustawy.

93 Art. 42 ust. 2 ustawy.

94 Art. 38a ust. 1–2 ustawy.

jest odpowiedzialny za przygotowanie projektu audytu, informuje w drodze obwieszczenia o przystąpieniu do sporządzania tego projektu, a następnie zasięga opinii o projekcie u podmiotów wskazanych w ustawie⁹⁵. Po ewentualnym uwzględnieniu uwag płynących z przedstawionych opinii następuje etap konsultacji społecznych. Zarząd województwa ogłasza w prasie regionalnej, a także przez obwieszczenia w urzędzie marszałkowskim o wyłożeniu projektu do publicznego wglądu na co najmniej 7 dni przed dniem wyłożenia⁹⁶. W czasie wyłożenia (które musi trwać co najmniej 30 dni), jak również przez okres 14 dni po jego zakończeniu zarząd województwa zbiera uwagi do projektu audytu⁹⁷.

Następnie rozpatruje zgłoszone uwagi, sporządzając jednocześnie listę uwag nieuwzględnionych⁹⁸. Jeżeli opinia zgłoszona przez gminę nie została uwzględniona w projekcie audytu, sejmik województwa może na żądanie tej gminy rozstrzygnąć w formie uchwały, czy nieuwzględnienie opinii przez zarząd województwa było zasadne⁹⁹. Rozstrzygnięcie sejmiku w tym przedmiocie jest wiążące. Sejmik województwa rozstrzyga również o sposobie rozpatrzenia uwag nieuwzględnionych przez zarząd województwa i uchwała audyt krajobrazowy¹⁰⁰.

95 Art. 38b ust. 2 pkt 1–2 ustawy.

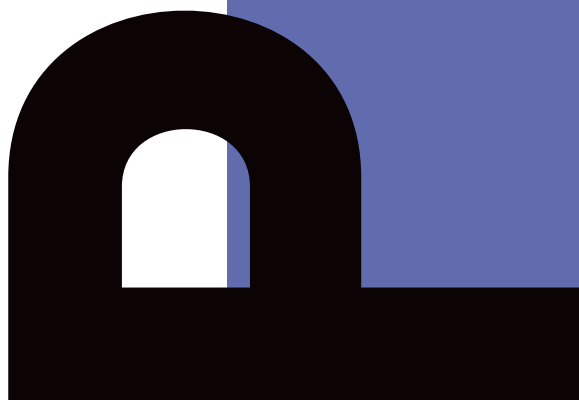
96 Art. 38b ust. 2 pkt 4 ustawy.

97 Art. 38b ust. 2 pkt 4–5 ustawy.

98 Art. 38b ust. 2 pkt 6 ustawy.

99 Art. 38b ust. 3 ustawy.

100 Art. 38b ust. 4 ustawy.

ROZDZIAŁ 6

MEANDRY PARTYCYPACJI
W PLANOWANIU PRZESTRZENNYM

6

6.1

Grupy interesariuszy

Przy prowadzeniu procedur planistycznych, w których krzyżują się różne interesy społeczne i gospodarcze, ujawniają się podstawowe grupy interesariuszy, tzn. wszystkich podmiotów (osób, instytucji, organizacji), dla których rozwiązania planistyczne mają istotny wpływ na ich życie (interesy).

Właściwa identyfikacja grona interesariuszy pozwala uniknąć nieporozumień oraz lepiej przygotować proces partycypacji. Odpowiedź na pytanie: „kto może być zainteresowany sporządzeniem dokumentu planistycznego?” stanowi wstęp do organizacji konsultacji społecznych.

To, co się dzieje w otoczeniu miejsca, może pomóc w znalezieniu partnerów do dialogu: mieszkańców, pracowników pobliskich biur, sklepów, członków kościołów, instytucji kultury, studentów – wszyscy są potencjalnymi partnerami.

Źródło: Project for Public Spaces.

Interesariuszy biorących udział w procesie planowania przestrzennego można podzielić na pięć grup (ze względu na reprezentowane interesy)¹⁰¹:

1. władze publiczne odpowiadające za organizację procesu planistycznego, przeprowadzające konsultacje społeczne i dbające o dobro publiczne;
2. mieszkańcy, czyli ogół użytkowników przestrzeni zainteresowanych jej jakością;
3. właściciele nieruchomości, których głównym celem jest dbanie o ich wartość;
4. inwestorzy nastawieni na zysk z realizacji komercyjnych zamierzeń;
5. projektanci opracowujący projekty dokumentów.

W obrębie tych pięciu podstawowych grup można również wyłonić (ze względu na cechy wspólne) podgrupy interesariuszy:

¹⁰¹ Zob. red. Pawłowska K. (2010), Zanim wybuchnie konflikt. Idea i metody partycypacji społecznej w ochronie krajobrazu i kształtowania przestrzeni, tom A, Kraków: Fundacja Partnerstwo dla Środowiska, s. 34–35.

Władza publiczna

- 1** **Wójt** – jako organ wykonawczy gminy jest odpowiedzialny prawnie za sporządzenie dokumentu planistycznego (planu/studium). Na nim spoczywa także odpowiedzialność za przeprowadzenie procedury, w tym zorganizowanie procesu konsultacji społecznych. Rozpatruje wnioski/uwagi oraz przedstawia ostateczną wersję projektu studium/planu miejscowego radzie gminy do uchwalenia.
- 2** **Pracownicy urzędu gminy** – jako przedstawiciele organu wykonawczego zajmują się sporządzaniem dokumentu planistycznego lub stanowią dla projektanta wsparcie merytoryczne w kwestii pozyskiwania informacji oraz danych niezbędnych do przeprowadzenia procedury i sporządzania projektu dokumentu. Są swoistymi pośrednikami pomiędzy mieszkańcami a zewnętrznym wykonawcą dokumentu.
- 3** **Rada gminy** – uchwała dokument planistyczny. Rada posiada również kompetencje do zgłoszenia poprawek do projektu studium/planu miejscowego, a nawet zmiany rozstrzygnięć wójta dotyczących negatywnie rozpatrzonych uwag zgłoszonych w trakcie procedury. Zgodnie z przepisami ustawy wprowadzenie przez radę zmian do dokumentu przedłożonego jej przez wójta skutkuje koniecznością ponowienia czynności proceduralnych w niezbędnym zakresie, to znaczy w zakresie wynikającym z wprowadzonych zmian.
- 4** **Instytucje opiniujące / uzgadniające** – kluczową rolę tych podmiotów jest formułowanie wniosków i wytycznych dla przyszłych rozwiązań przestrzennych oraz opiniowanie lub uzgadnianie kształtu projektu dokumentu. Organy te uzgadniają lub opiniują projekt w zakresie elementów pozostających w ich kompetencjach. Uzgodnienie jest wiążące dla gminy. Opinia nie jest wiążąca, ale w praktyce planistycznej opinie przeważnie brane są pod uwagę przez sporządzających plan miejscowy/studium. Należy tu zwrócić uwagę na fakt, że instytucje opiniujące/uzgadniające mogą mieć odmienną niż inni uczestnicy procesu planistycznego lub władze gminy wizję ustalenia przeznaczenia danego terenu. W kwestiach spornych niezbędny jest dialog pomiędzy sporządzającymi dokument a instytucjami opiniującymi/uzgadniającymi w celu wypracowania wspólnego stanowiska.
- 5** **Gminna komisja urbanistyczno-architektoniczna** – komisja powoływana przez wójta, pełniąca funkcję doradczą w sprawie projektu dokumentu planistycznego. Z uwagi na fakt, że zasiadają w niej osoby posiadające wiedzę fachową z zakresu architektury i urbanistyki, jej opinia może mieć istotny wpływ na kształt projektu dokumentu planistycznego.

6**Koordinator działań partycypacyjnych (pożądany, ale nie obligatoryjny)**

– jego rola sprowadza się przede wszystkim do przygotowania poszczególnych elementów procesu partycypacji (zaplanowanie harmonogramu działań, ich promocja, informowanie interesariuszy, przeprowadzanie konsultacji społecznych oraz tworzenie raportu po poszczególnych etapach).

7**Moderator (pożądany, ale nie obligatoryjny)**

– może zapewnić duże wsparcie podczas konsultacji społecznych organizowanych przykładowo w formie spotkań, warsztatów czy dyskusji publicznych. Jego rolą jest prowadzenie spotkania, czuwanie nad przestrzeganiem zasad dobrej komunikacji, panowanie nad poziomem i temperaturą debaty. Powinien wykazywać się obiektywizmem, pełniąc funkcję jedynie wspierającą.

Mieszkańcy

1

Mieszkańcy gminy – osoby reprezentujące różne stanowiska (mogą to być mieszkańcy budynków wielorodzinnych, jednorodzinnych, działkowcy, zarządcy i administratorzy budynków, lokalni przedsiębiorcy, rolnicy oraz lokalni liderzy). Bezsprzeczne jest, że zagospodarowanie przestrzeni w gminie powinno przede wszystkim uwzględniać potrzeby jej mieszkańców. Jako bezpośredni użytkownicy przestrzeni mają prawo do współdecydowania o jej kształcie. W rzeczywistości to właśnie ta grupa interesariuszy w niewielkim stopniu uczestniczy w procedurze planistycznej. Wynika to najczęściej z braku świadomości dotyczącej znaczenia dokumentów planistycznych, z niezajomości procedur ich uchwalania oraz relatywnie słabej organizacji konsultacji społecznych. Podczas procedur planistycznych mieszkańcy mają możliwość składania wniosków/uwag dotyczących sporządzanych dokumentów, mogą również uczestniczyć w dyskusji publicznej podczas ich wyłożenia do publicznego wglądu. W rozwiązywaniu lokalnych problemów dotyczących gospodarowania przestrzenią rola mieszkańców jako osób dobrze znających teren wydaje się kluczowa.

2

Partnerzy społeczni – to przede wszystkim organizacje pozarządowe: stowarzyszenia i fundacje, rady osiedli, rady sołeckie oraz kościoły i związki wyznaniowe. Dbając o interes wspólny lokalnej społeczności, mają znaczący głos w dyskusji dotyczącej zagospodarowania przestrzeni.

Właściciele nieruchomości

Mogą być nimi (i w większości są) mieszkańcy gminy, jednakże wspólnym mianownikiem dla tej grupy nie jest miejsce zamieszkania, lecz posiadanie na własność nieruchomości gruntowych i związanego z tym głównego celu: dbałości o ich wartość, wyrażającej się na przykład w zmianie ich przeznaczenia z nieinwestycyjnego na inwestycyjne.

Inwestorzy

Są to zwykle przedsiębiorcy, deweloperzy – tak jak wszyscy interesariusze mogą wystąpić z wnioskiem o sporządzenie/zmianę dokumentu planistycznego dla konkretnego obszaru, na którym chcą realizować swoją inwestycję. Ich potrzeby mogą się znacznie różnić od stanowiska mieszkańców czy innych grup interesariuszy. Ze względu na swoją działalność wnoszą kapitał i zasoby, przyczyniając się do tworzenia nowych miejsc pracy i wzrostu wartości okolicznych nieruchomości, wpływając tym samym na wzrost atrakcyjności gospodarczej całej gminy. Mogą jednak również zaproponować działalność inwestycyjną wpływającą negatywnie na jakość życia okolicznych mieszkańców (na przykład zakład przemysłowy emitujący zanieczyszczenia i niszczący środowisko przyrodnicze), czego skutkiem może być spadek wartości nieruchomości na danym obszarze. Są ważnymi interesariuszami w procedurze planistycznej.

Projektanci

Rola wykonawcy dokumentu planistycznego obok głównego zadania, jakim jest opracowanie projektu, obejmuje także wypełnienie szeregu innych obowiązków. Zaczynając od dbałości o zgodność zapisów dokumentu planistycznego z przepisami prawa, stosowanie wymogów technicznych i merytorycznych (rozumianych jako sztuka i wiedza w zakresie urbanistyki oraz planowania przestrzennego), kończąc na uwzględnianiu nieraz sprzecznych interesów prywatnych i publicznych. Ze względu na wiedzę oraz wpływ na kształt dokumentów jego obecność jest kluczowa na każdym etapie konsultacji społecznych.

6.2

Zalety, bariery, problemy partycypacji

Co prawda ustawa wprowadzająca obowiązek wieloetapowej konsultacji dokumentów planistycznych została uchwalona w 2003 roku, jednak nie od początku jej obowiązywania udział społeczeństwa w planowaniu był utożsamiany z pojęciem partycypacji. Śmiało

można powiedzieć, że gminy dopiero od pewnego czasu zaczynają świadomie wdrażać **tzw. uspołecznienie planowania przestrzennego**.

Standardowe konsultacje społeczne z zasady dają możliwość wypowiedzenia się wszystkim zainteresowanym stronom. Rolą konsultacji nie jest rozstrzygnięcie, ale pomoc w podjęciu optymalnych decyzji. Dzięki poznaniu różnych perspektyw i punktów widzenia dokument planistyczny może i powinien odpowiedzieć na realne potrzeby mieszkańców.

W sytuacjach konfliktowych wczesne rozpoczęcie dialogu może zapewnić lepsze zrozumienie intencji zaangażowanych grup interesariuszy. Prowadzenie polityki przestrzennej z uwzględnieniem jakościowo dobrej partycypacji społecznej wzmacnia trwałość i stabilność wprowadzanych rozwiązań przestrzennych. Znając lokalne oczekiwania i potrzeby, łatwiej jest minimalizować konflikty oraz nimi zarządzać.

Chęć współuczestniczenia w zarządzaniu przestrzenią ze strony mieszkańców sukcesywnie wzrasta. Zmienia się rola poszczególnych interesariuszy. Uspołecznienie planowania sprawia, że prowadzona polityka przestrzenna gminy staje się bardziej czytelna i zrozumiała, a uczestnicy procesu planistycznego po stronie społecznej nabywają poczucia współodpowiedzialności za kształtowanie swojego otoczenia.

Działania partycypacyjne mogą się okazać kluczowe przede wszystkim podczas prowadzenia procesów planistycznych i inwestycyjnych, w przypadku gdy¹⁰²:

- inwestycja/przedsięwzięcie od początku budzi kontrowersje,
- proponowane rozwiązania mają realny wpływ na dotychczasowy sposób życia mieszkańców lub tylko pewnej grupy,
- inwestycja odbiera mieszkańcom pewne prawa i możliwości,
- realizacja inwestycji/przedsięwzięcia wymaga wsparcia ze strony mieszkańców,
- inwestycja/przedsięwzięcie ingeruje w teren stanowiący własność prywatną.

Stosowanie podejścia partycypacyjnego może przynieść następujące efekty¹⁰³:

- **współpraca i dialog** – zapewnienie większego zrozumienia i skuteczniejszej wymiany informacji w kontakcie pracownika urzędu z mieszkańcem;
- **poszerzenie wiedzy o przestrzeń** – pozyskanie realnej wiedzy i doświadczeń w zakresie specyfiki danego obszaru może pomóc zdefiniować cele, ułatwić zaproponowanie konkretnych rozwiązań;

102 Zob. Andrzejewska M. i in. (2007), O partycypacji społecznej w planowaniu przestrzennym. Zastosowania geowizualizacji w celu wzmocnienia udziału społecznego w planowaniu przestrzennym, Warszawa: Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN, Centrum UNEP/GRID.

103 Zob. Kaczmarek T., Wójcicki M. (2015), Uspołecznienie procesu planowania przestrzennego na przykładzie miasta Poznania, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny”, 77(1), s. 219–236.

- **wzmocnienie kapitału społecznego** – budowanie relacji społecznych, interakcji i zwiększenie aktywności lokalnej społeczności pozwala m.in. na włączenie do dyskusji grup do tej pory wykluczonych lub rzadko w niej uczestniczących;
- **różnorodność uwag i pomysłów** – tworzenie nowych rozwiązań w odpowiedzi na lokalne problemy;
- **edukacja społeczności lokalnej oraz przedstawicieli samorządu** – nowa wiedza i umiejętności dotyczące zakresu regulacji dokumentów planistycznych, procedury ich tworzenia, a także poznanie zasad partycypacji społecznej oraz wzajemnej współpracy sprzyjają budowaniu zaufania;
- **uniknięcie konfliktów na etapie realizacji** – rozpoczęcie dyskusji w kwestii spornej na samym początku procesu umożliwia uniknięcie sytuacji konfliktowych lub ich minimalizację;
- **budowanie wzajemnego zaufania** – decyzje podejmowane przez władze publiczne zyskują większe zrozumienie i akceptację społeczną.

W procedurze planistycznej poprzez partycypację na poszczególnych jej etapach możliwe jest osiągnięcie różnych korzyści zarówno po stronie sporządzających projekt studium/planu miejscowego, jak i mieszkańców.

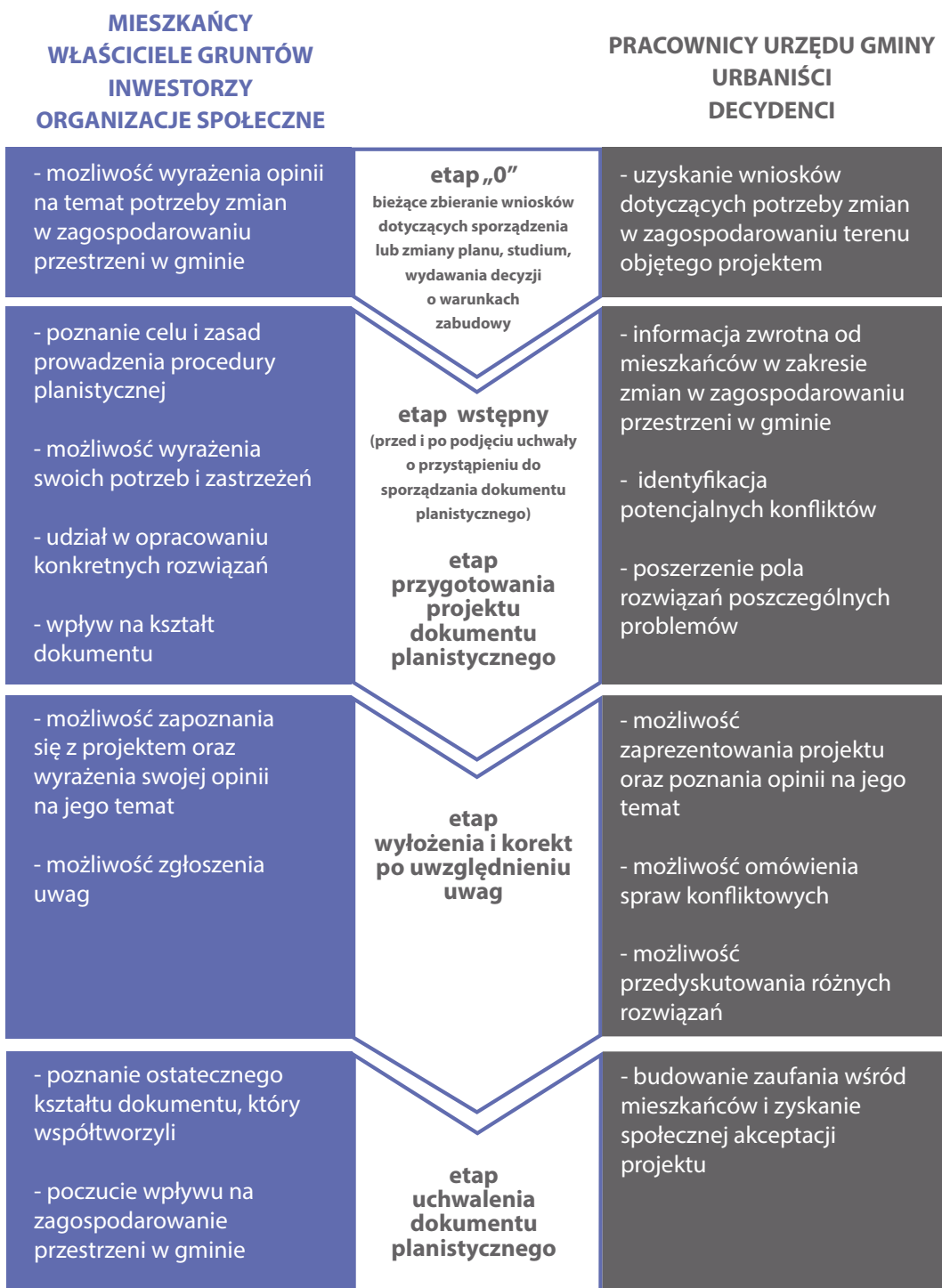
KORZYŚCI OSIĄGANE W ZWIĄZKU Z PROWADZENIEM PARTYCYPACJI W PROCEDURZE PLANISTYCZNEJ Z PERSPEKTYWY RÓŻNYCH UCZESTNIKÓW

DLA PRACOWNIKÓW URZĘDU GMINY, URBANISTÓW	DLA MIESZKAŃCÓW
Wdrażanie podejścia partycypacyjnego w planowaniu przestrzennym pozwala pracownikom urzędu i urbanistom na:	Poprzez udział w konsultacjach społecznych mieszkańcy zyskują:
- właściwą identyfikację problemów, potrzeb oraz oczekiwań mieszkańców	- wiedzę na temat skomplikowanej procedury planistycznej
- poszerzenie pola rozwiązań poszczególnych problemów	- większą świadomość problematyki gospodarowania przestrzenią w gminie
- skonfrontowanie własnych pomysłów z opinią mieszkańców	- większą wiedzę o problemach wspólnych
- ocenę dotychczasowych działań	- informacje na temat celu proponowanych zmian
- budowanie społecznego poparcia dla proponowanych rozwiązań	- możliwość wyrażenia swoich potrzeb oraz opinii na temat stanu obecnego
- określenie priorytetów i preferencji	- świadomość, że ich głos ma przełożenie na kształt projektu
- minimalizację sytuacji konfliktowych i ewentualnych opóźnień w sporządzaniu dokumentu planistycznego związanych z protestami mieszkańców	- zapewnienie transparentności podejmowanych działań
- lepszą komunikację z mieszkańcami	
- zapewnienie transparentności podejmowanych decyzji	
- zyskanie zaufania mieszkańców	

Ryc. 4 Korzyści osiągnięte przez partycypację społeczną w procedurze planistycznej z perspektywy różnych uczestników.

Źródło: opracowanie własne na podstawie Kaczmarek T., Wójcicki M. (2015), *Uspołecznienie procesu...*, op. cit., s. 219–236.

ETAPY PROCEDURY PLANISTYCZNEJ

Ryc. 5 Korzyści osiągane poprzez partycypację społeczną na poszczególnych etapach procedury planistycznej.

Źródło: opracowanie własne.

Bariery dla partycypacji, które zniechęcają do jej prowadzenia

Mając wielu zwolenników, partycypacja społeczna postrzegana jest również jako zło konieczne i niepotrzebny kłopot. Jest to w Polsce idea relatywnie nowa, wdrożenie jej zasad wymaga dodatkowych nakładów finansowych, pracy, umiejętności i przede wszystkim zaangażowania. Na etapie realizacji ma swoje liczne ograniczenia.

Poniżej omówiono najczęściej występujące bariery, które zniechęcają do prowadzenia partycypacji (nie tylko w odniesieniu do planowania przestrzennego). Świadomość ich istnienia oraz ich identyfikacja stanowią pierwszy krok do ich pokonania¹⁰⁴.

Słaba reprezentatywność

Niewielka liczba uczestników zniechęca kolejne osoby do włączenia się w dyskusję (obawa przed publicznym zabieraniem głosu). To po stronie organizatora leży obowiązek dotarcia do jak najszerszego grona odbiorców w celu uzyskania na spotkaniu konsultacyjnym reprezentatywnej grupy uczestników. Mieszkańcy informowani są poprzez ogłoszenia oraz internet (a więc nie bezpośrednio). Do instytucji i organizacji wysyłane są pisma, które zazwyczaj docierają do adresatów, zwiększając szansę na pojawienie się ich reprezentanta na spotkaniu. To, co wydaje się oczywiste z formalnego punktu widzenia, w praktyce powoduje niską frekwencję mieszkańców. Problemem jest ponadto fakt, że w dyskusjach biorą przeważanie udział osoby niezadowolone. Osoby, które akceptują proponowane rozwiązania, przeważnie nie przychodzą na spotkania, a jeśli już są obecne, to nie zabierają głosu.

Brak informacji o podejmowanych konsultacjach społecznych

Słaba frekwencja mieszkańców wynika również z niewystarczającego lub niewłaściwego sposobu ich poinformowania. Trzeba pamiętać o tym, że mieszkańcy nie przeglądają codziennie lokalnych gazet, strony internetowej urzędu czy Biuletynu Informacji Publicznej. **Jeżeli informacja o zaproszeniu do rozmowy nie będzie szeroko rozpowszechniona (na przykład na plakatach, poprzez zaproszenia zostawione w skrzynce pocztowej, portale społecznościowe, wiadomości SMS czy ogłoszenia parafialne), mieszkańcy nie dowiedzą się o konsultacjach i tym samym nie pojawią się na spotkaniu.** Dotarcie z informacją o publicznej dyskusji jest podstawową zasadą dobrego prowadzenia procesu partycypacji.

104 Zob. Długosz D., Wygnański J.J. (2005), Obywatele współdecydują. Przewodnik po partycypacji społecznej, Warszawa: Stowarzyszenie na rzecz Forum Inicjatyw Pozarządowych.

Brak czasu i przygotowania

W większości przypadków organizacja konsultacji jest praktykowana w celu spełnienia wymogów ustawowych. Z tego względu przygotowywane są bez wcześniejszego zastanowienia się, w jaki sposób je przeprowadzić, jaki jest ich cel, kto będzie uczestnikiem lub czy można je uatrakcyjnić. Tym samym uczestnicy mogą poczuć się zniechęceni ich formą – będą mieli poczucie, że zostali zaproszeni wyłącznie w celu podpisania się na liście obecności. Organizator konsultacji powinien odpowiednio wcześniej zaplanować ich przebieg i przygotować plan dyskusji.

Brak kompetencji i doświadczenia

Zdecydowana większość urzędów gmin oraz jednostek projektowych nie dysponuje pracownikami specjalizującymi się w prowadzeniu konsultacji społecznych. Coraz więcej dużych miast posiada jednak w swoich strukturach urzędowych wydział zajmujący się tą problematyką (przykładowo Centrum Komunikacji Społecznej w Warszawie lub Biuro do spraw Partycypacji Społecznej we Wrocławiu). Mniejsze gminy (miejsko-wiejskie lub wiejskie) zatrudniają osoby odpowiedzialne za kontaktowanie się z mieszkańcami. Również wiele lokalnych organizacji pozarządowych zapewnia swoje wsparcie w procesach partycypacyjnych, występując na przykład jako moderatory dyskusji. W przypadku planowania przestrzennego nie powinno się pozostawiać prowadzenia konsultacji wyłącznie urbanistom i osobom zajmującym się tworzeniem dokumentów planistycznych, gdyż ze względu na funkcję, jaką pełnią, może im brakować obiektywizmu lub znajomości technik partycypacyjnych.

Dodatkowe koszty organizacji konsultacji społecznych

Jest prawdą, że prowadzenie konsultacji wymaga zapewnienia dodatkowych zasobów personalnych, finansowych i organizacyjnych. Wykorzystanie niektórych technik partycypacyjnych może wiązać się z koniecznością zatrudnieniem eksperta lub kosztami na przykład pozyskania i opracowania materiałów. Istnieją jednak bezpłatne programy przeznaczone dla gmin umożliwiające przeprowadzenie szkolenia lub konsultacji z udziałem doświadczonego moderatora (między innymi projekty *Przestrzeń dla partycypacji* czy *Szkoła świadomego planowania przestrzennego – partnerska współpraca samorządu, projektantów i środowisk społecznych w procesach planistycznych*)¹⁰⁵.

¹⁰⁵ Zob. www.partycypacjaobywatelska.pl/przestrzen; www.szokolaplanowania.pl/index.php

Brak informacji na temat możliwości realizacji rozwiązań

W wielu przypadkach po zakończonym procesie konsultacji nie zrealizowano wypracowanych rozwiązań, gdyż obiecano zmiany niemożliwe do wprowadzenia. Wzbudza to poczucie frustracji i niechęci wśród uczestników. W dyskusji na temat konkretnego rozwiązania należy przedstawiać informacje na temat realności jego wprowadzenia, rozmawiać zarówno o jego plusach, jak i minusach. Nie należy podsycać wygórowanych oczekiwań. Trzeba przedstawiać realne możliwości gminy – zarówno finansowe, jak i formalnoprawne.

Brak akceptacji i dobrej woli ze strony władz samorządowych w zakresie współdecydowania

Mieszkańcy nie są traktowani jako poważni partnerzy w dyskusji. Wynika to przede wszystkim z przekonania, że nie posiadają oni wystarczających kompetencji do wypowiedzania się w sprawach zagospodarowania przestrzeni. Jako bezpośredni użytkownicy przestrzeni mieszkańcy mają jednak prawo do angażowania się w tematy związane z jej urządzeniem. Należy przy tym zaznaczyć, że nie każda uwaga czy propozycja może być rozpatrzona pozytywnie, gmina odpowiada bowiem formalnie za sporządzany dokument – ciąży na niej obowiązek przestrzegania prawa oraz ograniczenia budżetowe.

„Ale przecież konsultujemy!”

Czasem konsultacje społeczne traktowane są wyłącznie jako próba uniknięcia lub przerwania odpowiedzialności za podejmowanie trudniejszych decyzji. W ten sposób gmina zabezpiecza się przed potencjalną krytyką, argumentując, że przecież dana problematyczna sprawa podlegała konsultacjom. W takim rozumieniu konsultacje społeczne to pozorne działanie prowadzone wyłącznie z potrzeby spełnienia wymogów proceduralnych (szczebel konsultacji drabiny partycypacji Arnstein – patrz podrozdział 4.2). Konsultacje poprowadzone w sposób właściwy powinny być prowadzone na zasadzie dialogu wszystkich uczestników.

Brak wymagań dotyczących prowadzenia partycypacji w ofertach przetargowych

Przy zlecaniu opracowań planistycznych gminy najczęściej nie wpisują do zapytań ofertowych obowiązku przeprowadzenia konsultacji społecznych. W niektórych przetargach zleca się przeprowadzenie konsultacji, jednak nie określa się już szczegółów, w jaki sposób należy to zrobić, co skutkuje przeprowadzeniem tego procesu w minimalnym zakresie. Zapisy

specyfikacji przetargowych powinny więc precyzować, jak należy przeprowadzić proces partycypacji: w jakim zakresie, z jaką liczbą działań partycypacyjnych oraz jakich standardów należy przestrzegać. W przypadku prac planistycznych, gdzie część działań partycypacyjnych wynika z ustawy, można rozważyć wprowadzenie dodatkowych elementów partycypacji (szczególnie na wstępie procedury) oraz określić wymagania odnośnie do sposobu ich realizacji.

Brak oceny procesów

Konsultacje społeczne z reguły zamyka zbiorcze opublikowanie informacji na temat ich przebiegu. Ważne jest, by w takim podsumowaniu znalazły się również informacje na temat tego, czy cel konsultacji został osiągnięty i w jaki sposób wpłynął na podejmowane decyzje.

Cykliczny monitoring oraz ocena przeprowadzonych konsultacji wdrażanych rozwiązań pozwalają na zweryfikowanie ich efektywności oraz na refleksję dotyczącą realizacji podobnych działań w przyszłości. Przeprowadzone konsultacje można oceniać pod kątem organizacji samego procesu lub na podstawie osiągniętego rezultatu. Niestety nie ma jednej właściwej metody ewaluacji procesu partycypacji z perspektywy rezultatów. Są one trudne do zwymiarowania z powodu zróżnicowania występujących czynników wpływu, takich jak: relacje między uczestnikami, oddziaływanie lokalnych tradycji oraz uwarunkowania instytucjonalne i kulturowe¹⁰⁶. Dokonując oceny samego procesu konsultacji, możemy się posiłkować subiektywną oceną uczestników, na przykład na podstawie ankiet ewaluacyjnych¹⁰⁷.

Uwarunkowania społeczno-kulturowe: niski kapitał społeczny, niski poziom zaufania do władz samorządowych, wysoki wskaźnik dystansu władzy (*Power Distance Index – PDI*), brak poczucia odpowiedzialności za dobro wspólne

Z wielu badań społecznych wynika, że w Polsce występuje niski poziom zainteresowania sprawami publicznymi. Polacy przejawiają niewielkie zainteresowanie dobrem wspólnym. **Mają również ograniczone zaufanie do władz samorządowych, chociaż relatywnie wyższe niż do władz centralnych¹⁰⁸.** **Poprzez wykorzystywanie bardziej zaawansowanych technik partycypacji można zwiększyć poziom zainteresowania społecznego i zachęcić mieszkańców do udziału w dialogu publicznym.**

106 Zob. Matczak P. (2011), *Formy partycypacji w procesie politycznym w zakresie ochrony środowiska*, [w:] red. Olech A., *Partycypacja publiczna...*, op. cit., s. 130–155.

107 Zob. Chess C., Purcell K. (1999), *Public participation and the environment: Do we know what works?*, „*Environ. Sci. Technol.*”, 33(16), s. 2685–2692.

108 Zob. red. Olech A. (2012), *Dyktat czy uczestnictwo?...*, op. cit.

BARIERY DLA PROCESU PARTYCYPACJI W PROCEDURZE PLANISTYCZNEJ Z PERSPEKTYWY RÓŻNYCH UCZESTNIKÓW

DLA PRACOWNIKÓW URZĘDU GMINY, URBANISTÓW	DLA MIESZKAŃCÓW
- brak przekonania o korzyściach płynących z partycypacji i złe doświadczenia z dyskusji publicznej (pracownicy urzędu gminy i urbaniści często są przedmiotem niewybrednych ataków ze strony mieszkańców, którzy uważają, że skoro walczą o swoje interesy, to wolno im wszystko)	- brak transparentności i informacji o zakresie partycypacji w planowaniu przestrzennym
- przerzucenie obowiązku prowadzenia działań partycypacyjnych na urbanistów (bez udziału moderatora lub kompetentnych osób z urzędu gminy)	- niewłaściwy i niedostosowany do odbiorcy sposób informowania
- brak profesjonalnego przygotowania procesu partycypacji	- poczucie, że decyzje są podejmowane za ich plecami
- brak doświadczenia i wiedzy wśród urbanistów na temat technik prowadzenia partycypacji	- brak wiedzy i przyzwyczajenia do udziału w dyskusjach publicznych
- postrzeganie procesu partycypacji jako problemu, utrudnienia, straty czasu	- postrzeganie danej sprawy jedynie z perspektywy prywatnej własności i indywidualnego interesu, brak szerszego spojrzenia na korzyści dla większej liczby odbiorców
- dodatkowe nakłady pracy i koszty, wydłużenie procedury	- rezygnacja, obojętność wobec spraw publicznych - „to, co publiczne, jest niczyje”
- niepotrzebne angażowanie mieszkańców w dyskusję dotyczącą kwestii niepodlegających weryfikacji ze względu na obowiązujące przepisy (na przykład szerokość dróg)	- „zawsze” nieodpowiedni czas konsultacji społecznych - termin konsultacji nigdy nie będzie dogodny dla wszystkich
	- przekonanie, że wszystkiemu winni są pracownicy urzędu i urbaniści, zarzucanie im złej woli i działania na niekorzyść mieszkańców
	- brak akceptacji dla ograniczeń - przekonanie, że każdy może zagospodarować teren stanowiący jego własność, tak jak uważa za stosowne
	- dystans (brak zaufania) z powodu wcześniejszych niewyjaśnionych spraw, konfliktów z urzędem gminy

Ryc. 6 Bariery dla partycypacji społecznej w procedurze planistycznej z perspektywy różnych uczestników.

Źródło: opracowanie własne na podstawie Długosz D., Wygnański J.J. (2005), Obywatele współdecydują, op. cit.

6.3

ABC konsultacji społecznych

W celu usystematyzowania wiedzy oraz sformułowania podstawowych zasad dotyczących prowadzenia konsultacji społecznych opracowany został *Kanon lokalnych konsultacji społecznych*¹⁰⁹. Jest to dokument stworzony wspólnie przez przedstawicieli ministerstw, związki samorządowe, urzędy miast, ośrodki kultury oraz organizacje pozarządowe. W założeniach kanonu rozwinięto formułę **Siedmiu zasad konsultacji**, które sformułowano w 2012 roku pod auspicjami Ministerstwa Administracji i Cyfryzacji:

1

Dobra wiara

Konsultacje prowadzone są w duchu dialogu obywatelskiego. Strony słuchają się nawzajem, wykazując wolę zrozumienia odmiennych racji.

Zasada ta oznacza, że w toku konsultacji należy kierować się ideą równego traktowania wszystkich uczestników – zarówno przedstawicieli urzędu, instytucji publicznych, organizacji społecznych, jak i samych mieszkańców. Dialog prowadzony jest ze wszystkimi uczestnikami na równych prawach. Przestrzegane są zasady kultury prowadzenia rozmowy, wysłuchane zostają opinie wszystkich uczestników. Uczestnicy akceptują wyrażanie odmiennych poglądów.

2

Powszechność

Każdy zainteresowany tematem powinien móc dowiedzieć się o konsultacjach i wyrazić w nich swój pogląd.

Sposób informowania o rozpoczynających się konsultacjach społecznych ma ogromny wpływ na finalną frekwencję na spotkaniu. Ważne jest dotarcie z informacją do mieszkańców z uwzględnieniem różnych środków przekazu. Każdy powinien mieć czas i możliwość zapoznania się z materiałem poddawany konsultacjom. Nie chodzi tylko o poinformowanie o podejmowanych działaniach, ponieważ jest to tylko partycypacja pozorna. Uczestnik konsultacji powinien mieć łatwy dostęp do informacji oraz możliwość wyrażenia swojej opinii w różnorodnej formie: wniosku pisemnego, elektronicznego czy ustnie podczas spotkania konsultacyjnego.

¹⁰⁹ Zob. www.kanonkonsultacji.pl/x/985524

3

Przejrzystość

Informacje o celu, regułach, przebiegu i wyniku konsultacji muszą być powszechnie dostępne. Jasne musi być, kto reprezentuje jaki pogląd.

Bardzo ważny jest czytelny komunikat o zakresie, celu i przebiegu spotkania konsultacyjnego. Uczestnicy powinni mieć możliwość zapoznania się z tematyką dyskusji. Samo odbycie spotkań konsultacyjnych bez informacji zwrotnej jest tylko wypełnieniem obowiązku ustawowego. Zarówno dla uczestników spotkań, jak i osób nieobecnych powinno się opublikować syntezę wniosków w formie raportu z konsultacji społecznych, do którego dostęp powinien mieć każdy zainteresowany.

4

Responsywność

Każdemu, kto zgłosi opinię, należy się merytoryczna odpowiedź w rozsądnym terminie, co nie wyklucza odpowiedzi zbiorczych.

Informacja zwrotna to także opublikowanie odpowiedzi (wraz z uzasadnieniem) na zgłaszane przez mieszkańców postulaty. W przypadku procedury planistycznej obligatoryjne jest publikowanie wszystkich zgłaszanych wniosków/uwag wraz ze sposobem ich rozpatrzenia (za niezbędne należy uznać uzasadnienie negatywnego rozpatrzenia uwag/wniosków). Skutkiem braku odpowiedzi (oraz braku uzasadnienia) na zgłaszane postulaty jest zniechęcenie mieszkańców oraz przekonanie, że nie warto angażować się w działania partycypacyjne, ponieważ i tak nie ma się wpływu na podejmowane decyzje.

5

Koordinacja

Konsultacje powinny mieć gospodarza odpowiedzialnego za konsultacje tak politycznie, jak organizacyjnie. Powinny one być odpowiednio umocowane w strukturze administracji.

Organizacyjna odpowiedzialność za spotkania konsultacyjne spoczywa z reguły na pracownikach zajmujących się planowaniem przestrzennym lub wydziale do spraw partycypacji społecznej (jeżeli taki istnieje w strukturach gminy). Ze względu na znajomość problematyki planistycznej uzasadnione jest, by za konsultacje dotyczące planowania przestrzennego odpowiedzialne były osoby zajmujące się tym zagadnieniem. Bardzo istotne jest, by podczas spotkania z mieszkańcami projektanta studium/planu miejscowego wspierał moderator. Jest to szczególnie ważne w przypadku, gdy występuje konflikt pomiędzy różnymi użytkownikami przestrzeni – rola moderatora może okazać się wtedy kluczowa. Taka osoba powinna być neutralna w opiniach, czuwać nad właściwym przebiegiem spotkania, udzielać głosu, nie wdawać się w dyskusję. W ten sposób zdjęty zostaje z projektanta

obowiązek prowadzenia dyskusji, dzięki czemu może się on skupić na udzielaniu merytorycznych odpowiedzi na temat dokumentu.

6

Przewidywalność

Konsultacje powinny być prowadzone od początku procesu legislacyjnego. Powinny być prowadzone w zaplanowany sposób i w oparciu o czytelne reguły.

Oprócz odpowiedniej informacji i organizacji ważne jest także, aby działania partycypacyjne były podejmowane na każdym etapie procedury planistycznej, w szczególności zaś na jej wstępnym etapie, kiedy jeszcze nie ma koncepcji lub projektu dokumentu. W ten sposób mieszkańcy poprzez swój udział w pracach planistycznych zyskują poczucie realnego wpływu na podejmowane decyzje. Warto na wstępnym spotkaniu poinformować o harmonogramie zaplanowanej w całej procedurze planistycznej partycypacji oraz o działaniach, za pomocą których będzie ona prowadzona.

7

Poszanowanie interesu ogólnego

Choć poszczególni uczestnicy konsultacji mają prawo przedstawiać swój partykularny interes, to ostatecznie w procesie podejmowania decyzji w wyniku przeprowadzonych konsultacji powinno się ważyć interes publiczny i prywatny, a danie pierwszeństwa interesowi publicznemu i dobru ogólnemu musi mieć każdorazowo konkretne uzasadnienie merytoryczne i prawne.

W czasie prowadzenia konsultacji społecznych należy podkreślać, dlaczego niektóre rozwiązania przestrzenne wprowadzane są dla dobra wspólnego i dlaczego w danym przypadku należy dać im pierwszeństwo przed interesem prywatnym (na przykład przy rozwiązaniach transportowych).

6.4

Przepis na konsultacje społeczne

Właściwe przygotowanie konsultacji społecznych z reguły okazuje się kluczowe dla całego procesu partycypacji. Wskazane jest, by od początku postępować według pewnych założeń i przyjętych zasad (na przykład tych wynikających z *Kanonu lokalnych konsultacji społecznych* lub zasad partycypacji w planowaniu omówionych w rozdziale 8). W niniejszym rozdziale przedstawiono opis kolejnych kroków postępowania oraz wskazówki pomagające w skutecznym przygotowaniu konsultacji społecznych.

KROK PIERWSZY – WYBÓR TEMATYKI

Pierwszym krokiem jest wybór tematyki i **wskazanie obszaru, który będzie podlegać konsultacjom** (może to być cały obszar objęty sporządzanym dokumentem lub jego fragmenty – w drugim przypadku konieczne jest określenie granic). Zagadnień związanych z procedurą planistyczną jest bardzo dużo i przedyskutowanie wszystkich może okazać się niemożliwe, dlatego ważne jest, by oprócz omówienia spraw ogólnych wybrać dodatkowo konkretne zagadnienia i wskazać tereny, których dotyczą. Należy zasygnalizować konkretny cel i rezultat, jaki chcemy osiągnąć podczas prowadzonych konsultacji. Jasne i zrozumiałe określenie ram współpracy podczas konsultacji pozwoli odpowiednio ukierunkować dyskusję oraz skupić uwagę uczestników na wybranej problematyce. Niedoprecyzowanie oraz rozbieżność w rozumieniu celu spotkania często utrudniają współpracę.

Warto sobie odpowiedzieć na następujące pytania:

- *Co jest celem konsultacji?*
- *Jaka tematyka podlega konsultacjom?*
- *Na jakim etapie znajdują się prowadzone prace?*
- *Jaki będzie plan i czas konsultacji?*
- *Co ma być rezultatem realizowanych konsultacji?*
- *Jakie poniesiemy koszty organizacji konsultacji?*

KROK DRUGI – IDENTYFIKACJA ODBIORCY

Kolejnym ważnym elementem jest określenie, kto powinien być uczestnikiem konsultacji. Ze względu na specyficzne uwarunkowania danego dokumentu planistycznego katalog potencjalnych interesariuszy nie jest zamknięty. Należy się zastanowić nad tym, wiedza których interesariuszy może się okazać kluczowa, aby można było przedstawić jak najszerszy obraz omawianych zagadnień. **Dzięki określeniu interesariuszy łatwiej jest wybrać właściwe techniki konsultacyjne oraz sposób dotarcia do poszczególnych zainteresowanych.**

Należy także przeanalizować, co może być ważne dla osób biorących udział w konsultacjach społecznych. Warto pamiętać o pojawiających się emocjach, relacjach pomiędzy uczestnikami i potencjalnych konfliktach. Elementy te mają bezpośredni wpływ na całość procesu: na poczucie przynależności, aktywność, jakość komunikowania się oraz role odgrywane w grupie. **Kształtowanie właściwych relacji pomiędzy uczestnikami możemy osiągać poprzez stosowanie różnych narzędzi** (patrz rozdział 7). Pozwalają one na między innymi wypracowanie sprzyjającej atmosfery wzajemnego zrozumienia oraz wzmocnienie aktywności osób uczestniczących w konsultacjach. Dobrze sprawdza się przedstawienie na wstępie ogólnych reguł przebiegu konsultacji (patrz strona 56). Uczestnicy po zapoznaniu się

z tymi regułami powinni podjąć decyzję o ich akceptacji i zobowiązać się do ich przestrzegania. W ten sposób wprowadzamy standardy poprawnej komunikacji, a w każdym momencie ich przekroczenia możemy się do nich odwołać.

Warto sobie odpowiedzieć na następujące pytania:

- *Kto jest adresatem konsultacji?*
- *Kogo możemy zaprosić, by wspomógł nasze spotkanie swoją wiedzą i doświadczeniem?*
- *Jakie mogą występować relacje w grupie i jakie mogą pojawiać się emocje?*
- *Które momenty będą najbardziej wymagające?*
- *Co i kto może generować konflikty?*
- *Na co uczestnicy są szczególnie wrażliwi?*
- *Jakie narzędzia komunikacyjne warto zastosować?*
- *Jakie ustalimy reguły komunikacji?*

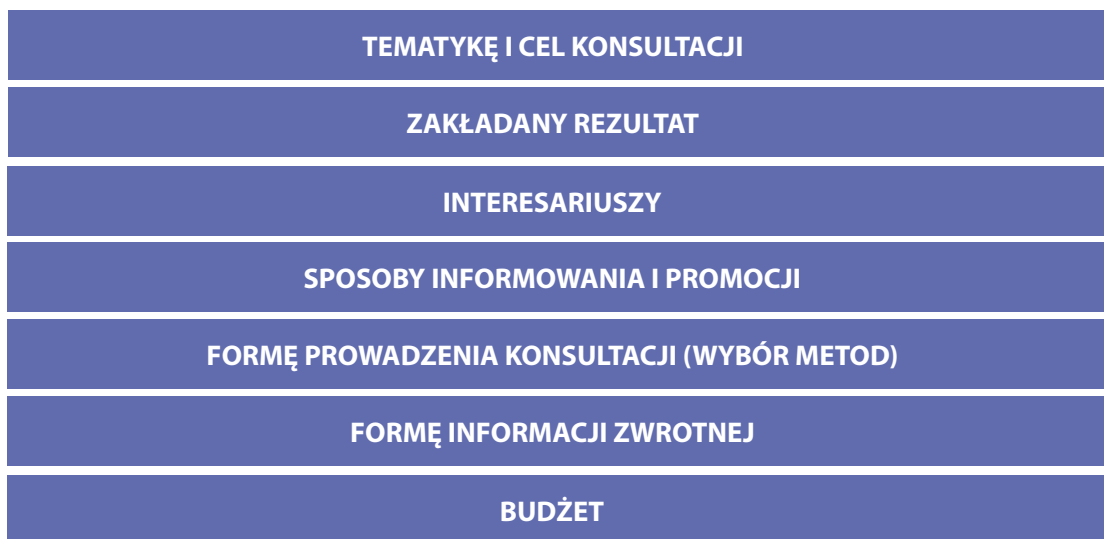
KROK TRZECI – PRZYGOTOWANIE TECHNICZNO-ORGANIZACYJNE

Po wyborze tematu i identyfikacji interesariuszy można przystąpić do przygotowania samych konsultacji. Dobrze jest zaplanować te działania w trzech etapach: informowania, konsultowania i oceny. Oczywiście niezbędne jest także oszacowanie kosztów, jakie poniesiemy w ramach prowadzenia tego procesu.

Warto sobie odpowiedzieć na następujące pytania:

- *Jak poinformować o konsultacjach osoby mogące być nimi zainteresowane?*
- *Jakie zapewnić warunki organizacyjne?*
- *Jakie metody zastosować, aby osiągnąć zamierzone cele?*
- *Jakich materiałów będziemy potrzebować?*
- *Jak zadbać o wdrożenie wypracowanych rozwiązań?*
- *Jak poinformować o wynikach konsultacji?*
- *Jakie będą koszty organizacji konsultacji?*

Przystępując do projektowania procesu konsultacji społecznych, należy pamiętać, aby określić:

Ryc. 7 Schemat projektowania procesu konsultacji społecznych.

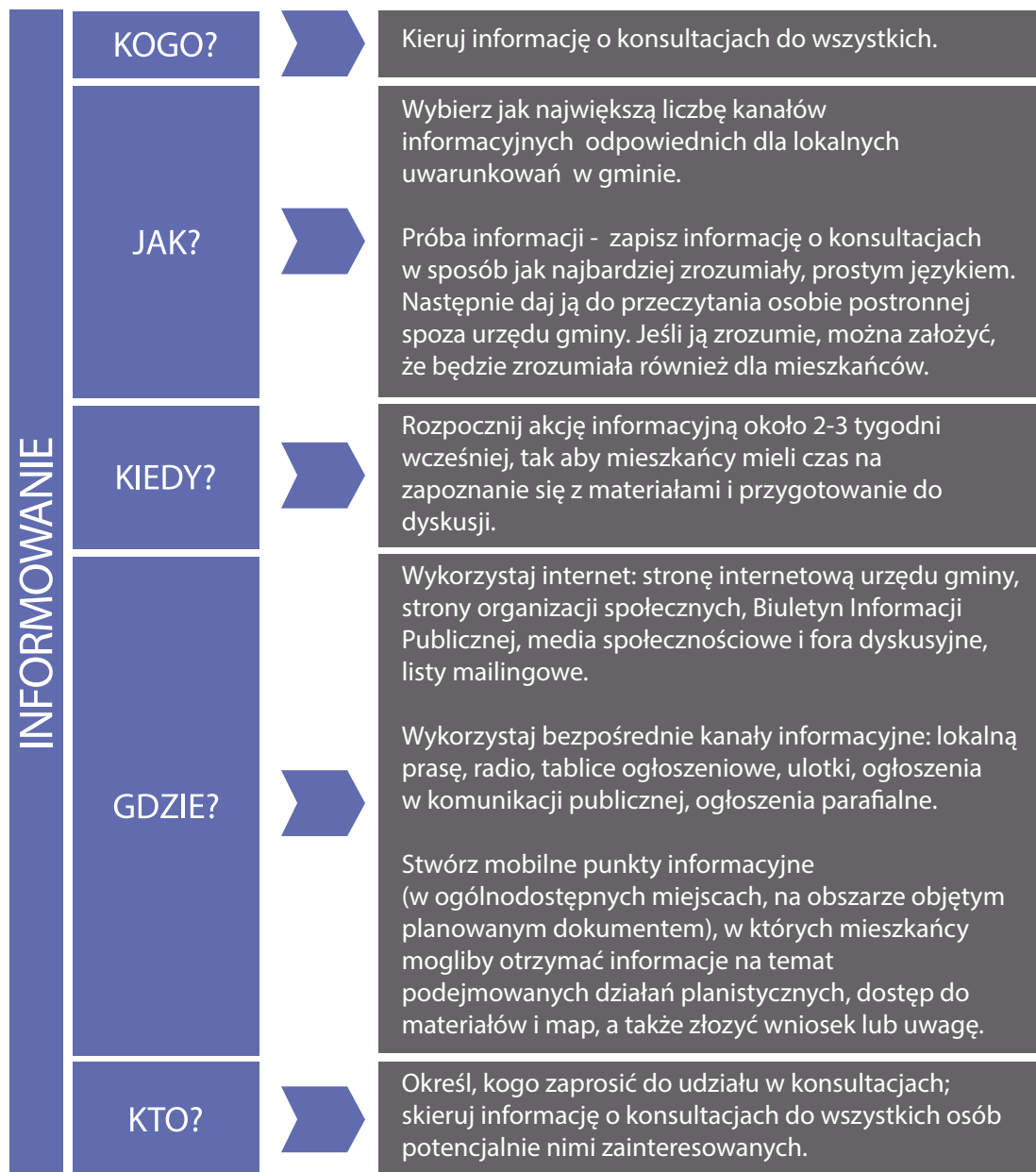
Źródło: opracowanie własne.

Organizacja konsultacji społecznych – czyli co warto zrobić na poszczególnych etapach przygotowań – praktyczne wskazówki

Informacja:

- 1** **Źródła informacji** – wykorzystaj lokalne kanały informacyjne i znane miejsca do poinformowania o wydarzeniu i jego promocji: lokalną prasę, radio, stronę internetową urzędu gminy, portale społecznościowe, plakaty i ogłoszenia na tablicach ogłoszeniowych oraz w miejscach często odwiedzanych przez mieszkańców (na przykład w środkach transportu publicznego, na przystankach, w sklepach, przedszkolach i szkołach, kościołach, w trakcie lokalnych festynów, uroczystości i zebrań), zaproszenia imienne dla lokalnych liderów (na przykład radnych czy przedstawicieli organizacji społecznych), jak i do indywidualnych mieszkańców, listy mailingowe.
- 2** **Zakres konsultacji** – dokładnie określ, co będzie podlegało konsultacjom, ustal ich cel, tematykę, przebieg i zakładany rezultat.
- 3** **Wiarygodność i rzetelność informacji** – podaj wszystkie niezbędne informacje w zakresie konsultowanego tematu.
- 4** **Przedmiot konsultacji** – udostępnij materiał podlegający konsultacjom, a w przypadku bardzo obszernego opracowania przygotuj jego streszczenie zawierające informacje, jak i gdzie można zapoznać się z całością dokumentu.

Wspólny język – zadbaj o poziom komunikacji zrozumiały dla wszystkich jej uczestników, nie nadużywaj specjalistycznych terminów ani żargonu.

Ryc. 8 Praktyczne wskazówki dotyczące organizacji konsultacji społecznych – etap informowania.

Źródło: opracowanie własne.

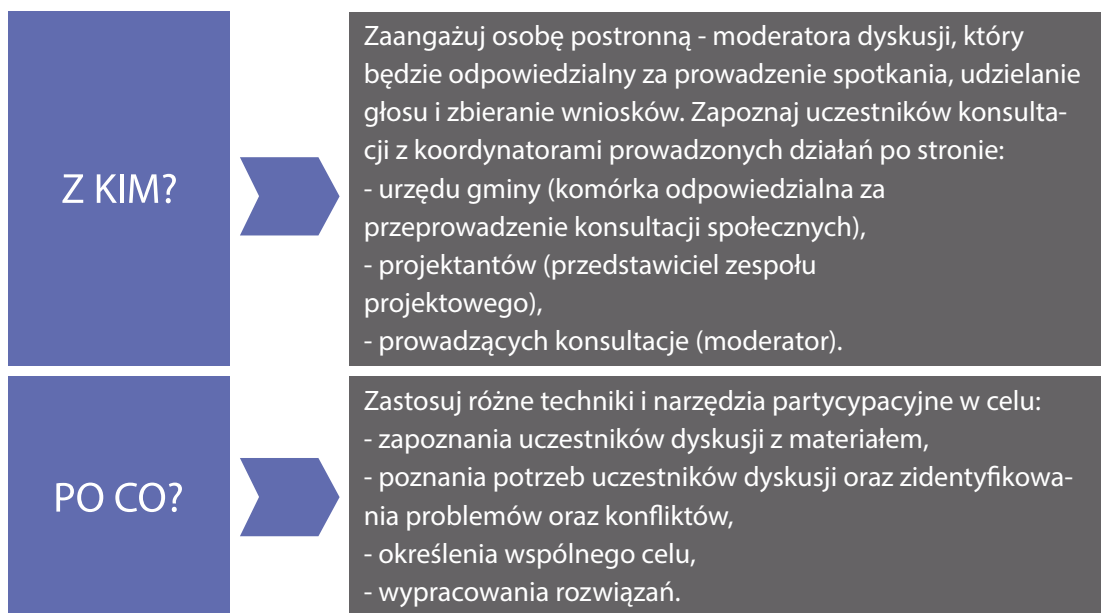
Konsultacje:

- 1** **Czas** – zacznij rozmawiać na wstępnym etapie procedury planistycznej. Termin konsultacji dostosuj do większej liczby uczestników, przykładowo wybierając godziny popołudniowe lub wieczorne, dogodne dla osób pracujących.
- 2** **Miejsce** – wybierz dogodne miejsce, najlepiej na obszarze objętym planowanym dokumentem planistycznym, gdzie mieszkańcy będą się czuli bardziej „u siebie” – może to być budynek świetlicy osiedlowej, szkoły, biblioteki, park lub podwórkę (pamiętaj, że miejsce powinno być dostosowane do potrzeb osób niepełnosprawnych oraz starszych i wyposażone w windę lub podjazdy dla wózków inwalidzkich, dobre oświetlenie, nagłośnienie oraz miejsca do siedzenia); w przypadku uczestnictwa rodzin z dziećmi warto zadbać o przygotowanie kącika dla dzieci z grami planszowymi, kredkami czy zabawkami.
- 3** **Wybór techniki partycypacyjnej** – zdecyduj o wyborze działań partycypacyjnych w taki sposób, aby służyły osiągnięciu obranego celu oraz wykorzystaniu potencjału zgromadzonych uczestników.
- 4** **Dobra atmosfera** – jeżeli jest to możliwe (co w szczególności zależy od przewidywanej liczby interesariuszy), zadбай o przygotowanie minipoczęstunku dla uczestników, na przykład wody, kawy czy herbaty.
- 5** **Moderator** – zadбай o zaangażowanie osoby koordynującej przebieg konsultacji. Odciążysz w ten sposób urbanistę, który będzie mógł skupić się na udzielaniu informacji dotyczących omawianego dokumentu. Osoba postronna może skuteczniej kontrolować dyskusję, a w szczególności zadbać o przestrzeganie ustalonych reguł (patrz punkt 8).
- 6** **Plusy i minusy** – poinformuj zarówno o zaletach, jak i wadach omawianego przedsięwzięcia.
- 7** **Materiały (teksty, grafiki, wizualizacje, mapy)** – opracuj potrzebny materiał w formie czytelnej dla różnych grup uczestników (większe litery dla osób słabo widzących i starszych, opracowania graficzne w formie wizualizacji i map); w celu lepszej orientacji w terenie zaznacz na mapach lokalnie dobrze znane punkty (na przykład szkołę, sklep, główne ulice czy urząd gminy).
- 8** **Regulamin konsultacji społecznych** – stwórz proste reguły usprawniające prowadzenie dyskusji i poproś uczestników spotkania o ich akceptację.

Poniżej przedstawiono propozycje zapisów takiego regulaminu:

- słuchanie siebie nawzajem;
- szanowanie odmiennych poglądów i punktów widzenia;
- równe traktowanie wszystkich uczestników dyskusji;
- przestrzeganie kolejności wypowiedzi.

KONSULTACJE	GDZIE?	Wybierz dogodne miejsce, najlepiej na obszarze objętym planowanym dokumentem planistycznym. Pamiętaj, że miejsce powinno być dostosowane do potrzeb osób niepełnosprawnych oraz starszych i wyposażone w windę lub podjazdy dla wózków inwalidzkich, dobre oświetlenie, nagłośnienie oraz miejsca do siedzenia.
	KIEDY?	Zacznij rozmawiać z mieszkańcami na wstępnym etapie prac. Wybierz dogodną dla nich porę, na przykład godziny popołudniowe lub wieczorne.
	JAK?	Stwórz regulamin dyskusji i zapoznaj z nim jej uczestników. Zyskaj ich akceptację dla poniższych zasad: - słuchamy siebie nawzajem, - szanujemy zdanie innych, - przestrzegamy kolejności wypowiedzi i nie przerywamy sobie. Zorganizuj odpowiednio przestrzeń, zapewniając: - miejsca siedzące, stoliki do pracy grupowej ustawione (w zależności od wybranej techniki) w sposób zapewniający uczestnikom dyskusji komfort, - narzędzia do prezentacji, tablice, rzutnik, ekran, plik z prezentacją, - kącik dla dzieci.
	CO?	W czasie konsultacji zapoznaj uczestników z: - celem i planem spotkania, - regulaminem dyskusji, - dokumentem planistycznym podlegającym konsultacjom, - zaletami i wadami przedsięwzięcia, - rolą uczestników, - sposobami kontaktu z osobami sporządzającymi dokument (przez telefon, e-mail, listownie). Przygotuj materiały pomocnicze: - streszczenie dokumentu planistycznego, zawierające najważniejsze kwestie podlegające konsultacjom, - czytelne grafiki, wizualizacje, mapy z oznaczonymi lokalnie znanymi punktami ułatwiającymi orientację.

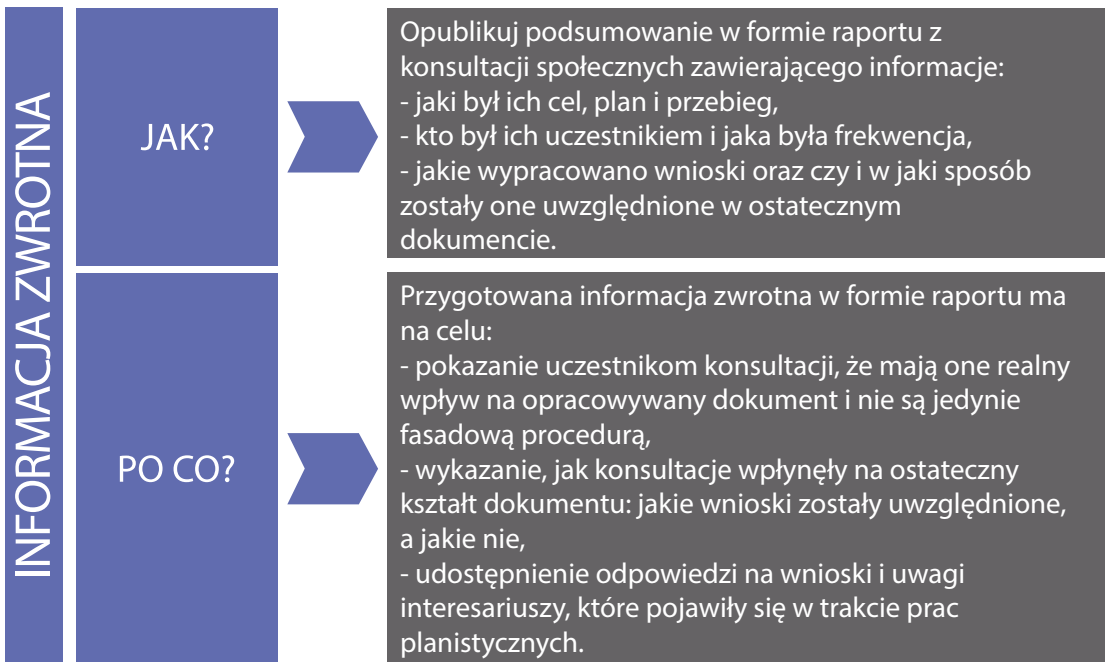
Ryc. 9 Praktyczne wskazówki dotyczące organizacji konsultacji społecznych – etap konsultacji.

Źródło: opracowanie własne.

Informacja zwrotna

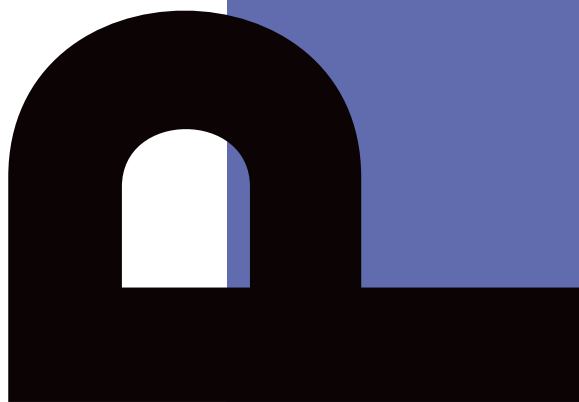
Opublikuj wyniki i wnioski wypracowane podczas konsultacji w formie **raportu** (lub **protokołu**) z konsultacji społecznych zawierającego informacje na temat:

- tematyki i celu konsultacji,
- liczby ich uczestników,
- przebiegu,
- wyników,
- zgłaszanych uwag, pytań i wątpliwości wraz z ustosunkowaniem się do nich właściwych osób (projektantów, pracowników urzędu gminy lub innych),
- możliwości zapoznania się ze zweryfikowanym w wyniku konsultacji dokumentem (można wskazać miejsca jego udostępnienia).

Ryc. 10 Praktyczne wskazówki dotyczące organizacji konsultacji społecznych – etap informacji zwrotnej.

Źródło: opracowanie własne.

ROZDZIAŁ 7

TECHNIKI DZIAŁAŃ
PARTYCYPACYJNYCH, CZYLI
PRAKTYCZNY NARZĘDZIOWNIK

7

7.1

Techniki wykorzystywane w działaniach partycypacyjnych

Precyzyjne określenie celu, jaki zamierza się osiągnąć poprzez partycypację społeczną w planowaniu przestrzennym, jest kluczem do wyboru właściwych technik partycypacyjnych. Następnie warto określić **grupę docelową** (przewidywaną liczbę i zróżnicowanie uczestników), pamiętając, że poszczególni uczestnicy posiadają różną percepcję problemów przestrzennych, tym samym odpowiednie mogą być dla nich odmienne formy dialogu. Wybór technik powinien uwzględniać możliwość konfrontacji różnych poglądów, poznania kontekstu lokalnego oraz identyfikacji potencjalnych konfliktów. Istotny jest czytelny komunikat dotyczący **przedmiotu, celu i formy** konsultacji społecznych.

Każda z zaproponowanych w narzędziowniku technik/metod ma różne zastosowanie i pozwala osiągać odmienne cele, takie jak:

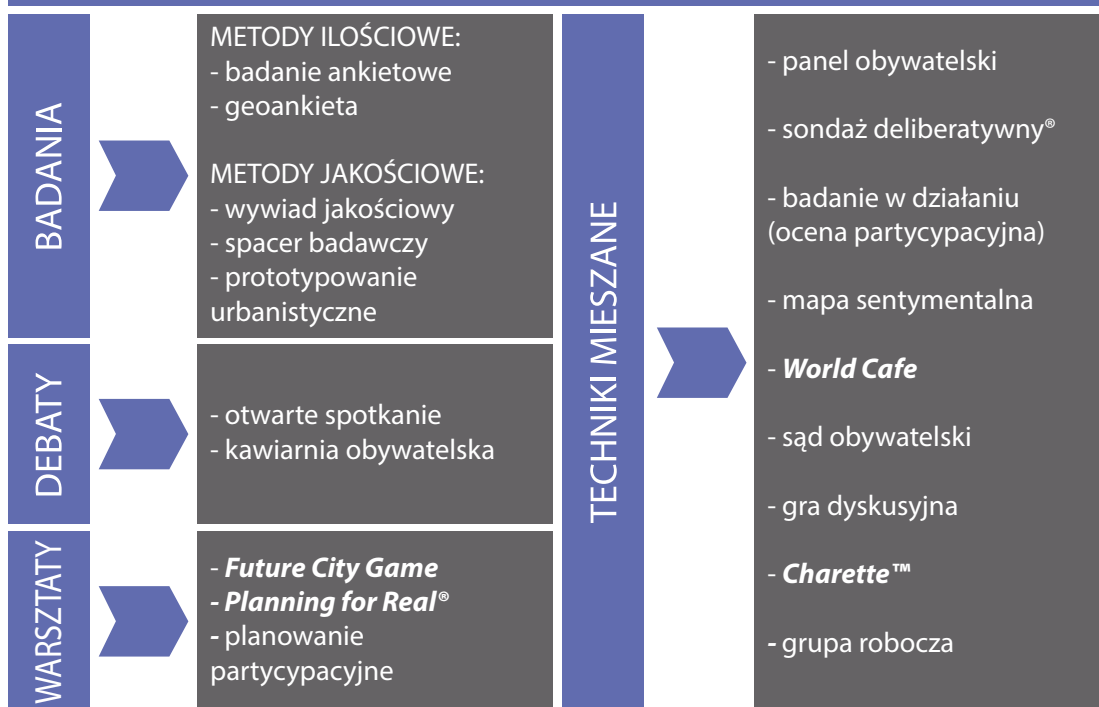
- diagnoza potrzeb,
- wymiana wiedzy i doświadczeń,
- rozwiązywanie problemów,
- podejmowanie decyzji,
- tworzenie planów działań,
- tworzenie innowacyjnych rozwiązań,
- ocena projektu,
- rozwiązywanie konfliktów,
- edukacja.

Należy założyć, że kompleksowo przeprowadzona partycypacja wymagać będzie użycia kilku różnych technik. Część z nich posłuży jedynie do poznania potrzeb mieszkańców i lokalnego kontekstu, a inne – do wspólnego wypracowania rozwiązań. W rozdziale przyjęto metodykę podziału działań partycypacyjnych opracowaną w ramach projektu *Decydujemy razem* na trzy główne grupy: badania, debaty i warsztaty. Wyodrębniono również działania mieszane zawierające elementy tych trzech grup¹¹⁰.

110 Zob. Baza dobrych praktyk partycypacji prowadzona w ramach projektu Decydujemy razem: www.partycypacja.fise.org.pl

ZESTAWIENIE TECHNIK WYKORZYSTYWANYCH W DZIAŁANIACH PARTYCYPACYJNYCH

Ryc. 11 Zestawienie technik wykorzystywanych w działaniach partycypacyjnych.

Źródło: opracowanie własne na podstawie Bazy dobrych praktyk partycypacji prowadzonej w ramach projektu **Decydujemy razem**: www.partycypacja.fise.org.pl).

7.2

Badania w działaniach partycypacyjnych

Metody ilościowe

Zastosowanie metod ilościowych pozwala na określenie skali danego problemu, dostarczając niepodważalnych danych liczbowych. Metody te sprawdzają się na etapie diagnozy zagadnienia oraz przy ocenie proponowanych rozwiązań, wskazując na przykład społeczne poparcie w konkretnych kwestiach. Pozwalają na pozyskanie danych opisujących stan istniejący, opinii posiadających formę zamkniętą, wskazując rozkład zmiennych i ich częstotliwość. Metody ilościowe mogą stanowić uzupełnienie metod jakościowych prowadzonych w ramach procesu partycypacji społecznej.

Do metod ilościowych zaliczamy między innymi¹¹¹:

- badanie ankietowe,
- geoankietę.

1

Badanie ankietowe¹¹²

Badanie ankietowe oparte jest na kwestionariuszu i może być przeprowadzone za pomocą bezpośredniego wywiadu z respondentami (*ang. PAPI*) lub przy pomocy komputera i ankiety *on-line* (*ang. CAWI*).

Cel: diagnoza zagadnienia – poznanie potrzeb, problemów, opinii uczestników
Etap procedury planistycznej: faza wstępna (przed i po podjęciu uchwały o przystąpieniu do opracowania dokumentu planistycznego)

- **Mocne strony:** pozwala na przebadanie szerokiej grupy osób przy relatywnie niskich nakładach czasu na jego realizację.
- **Słabe strony:** należy pamiętać o pojawiającym się zjawisku wykluczenia cyfrowego, które obejmuje osoby nieposiadające dostępu do komputera i internetu.
- **Praktyczne wskazówki:** w przypadku arkuszy rozdawanych drogą tradycyjną dobrze sprawdza się pozostawianie ich w miejscach najczęściej odwiedzanych przez lokalną społeczność (na przykład w sklepach, kościołach, ośrodkach kultury czy szkołach) lub w skrzynkach pocztowych. Do rozpowszechnienia kwestionariuszy warto także zaktywizować lokalnych liderów mających bliższy kontakt z mieszkańcami (na przykład radnego osiedla czy dzielnicy). W przypadku ankiet elektronicznych należy zadbać o umieszczenie ich na popularnych portalach oraz w mediach społecznościowych związanych z gminą. Opracowanie kwestionariusza ankietowego wymaga określenia między innymi założeń badawczych, próby badawczej oraz sposobu dystrybucji.

111 Zob. Babbie E. (2004), *Badania społeczne w praktyce*, Warszawa: PWN.

112 Zob. Babbie E. (2004), *Badania społeczne...*, op. cit.

Narzędzie to łączy kwestionariusz ankiety *on-line (CAWI)* z systemem informacji geograficznej (GIS). Polega na pozyskiwaniu informacji od użytkowników przestrzeni za pomocą kwestionariuszy internetowych umieszczonych na mapach, dzięki czemu respondenci mają możliwość oznaczania na nich istotnych lokalizacji oraz odpowiadania na pytania dotyczące przestrzeni.

Cel: diagnoza zagadnienia – poznanie potrzeb, problemów, opinii uczestników oraz oznaczenie tych kwestii na interaktywnej mapie

Etap procedury planistycznej: faza wstępna (przed i po podjęciu uchwały o przystąpieniu do opracowania dokumentu planistycznego)

lub

Cel: poszerzenie pola rozwiązań, zaprezentowanie projektu oraz poznanie opinii uczestników na jego temat, identyfikacja spraw konfliktowych

Etap procedury planistycznej: faza przygotowywania projektu dokumentu planistycznego lub jego wyłożenia i korekty po uwzględnieniu uwag

- **Mocne strony:** pozwala na przebadanie szerokiej grupy osób, zgromadzenie opinii i przypisanie ich do konkretnego miejsca w przestrzeni.
- **Słabe strony:** niezbędne są odpowiednie narzędzia internetowe. Wymaga to czasu i dodatkowych nakładów finansowych (w tym konieczności zaangażowania ekspertów – zarówno urbanistów, jak i informatyków). Należy pamiętać o pojawiającym się zjawisku wykluczenia cyfrowego, które obejmuje osoby nieposiadające dostępu do komputera i internetu.
- **Praktyczne wskazówki:** w przypadku ankiet elektronicznych należy zadbać o umieszczenie ich na popularnych portalach oraz w mediach społecznościowych związanych z gminą. Ze względu na brak bezpośredniego kontaktu z ankierem narzędzie powinno zawierać zrozumiałą instrukcję dotyczącą oznaczania lub oceniania różnych miejsc na mapie.

113 Zob. Czepkiewicz M. (2013), Systemy informacji geograficznej w partycypacyjnym zarządzaniu przyrodą w mieście, „Zrównoważony Rozwój – Zastosowania”, 4, s.120.

Zob. Bąkowska E., Kaczmarek T., & Mikuła Ł. (2017). Wykorzystanie geoankiety jako narzędzia konsultacji społecznych w procesie planowania przestrzennego w aglomeracji poznańskiej. Roczniki Geomatyki, 15.

Metody jakościowe

Techniki zaliczane do metod jakościowych nastawione są na poznanie uwarunkowań badanego zjawiska oraz motywacji zachowań i preferencji grupy poddawanej badaniu. Metody te mają na celu głębsze poznanie problemu oraz uzyskanie opinii różnych podmiotów. Bardzo dobrze sprawdzają się we wstępnej fazie projektowej. Wyniki badań mogą posłużyć jako baza do tworzenia opracowań diagnostycznych. Pozwalają na nakreślenie szerszego tła badanej problematyki oraz identyfikację potencjalnych konfliktów. Wyniki badań jakościowych są pomocne przy tworzeniu szczegółowych założeń dla badań ilościowych.

Do metod jakościowych zaliczamy:

- wywiad jakościowy,
- spacer badawczy,
- prototypowanie urbanistyczne.

1

Wywiad jakościowy¹¹⁴

Wywiad jakościowy polega na przeprowadzeniu z respondentem rozmowy na dany temat. Prowadzący rozmowę dysponuje planem badań i zdefiniowanym zestawem pytań, sam wywiad nie jest jednak prowadzony według sztywnych zasad. Prowadzący ma za zadanie nadać rozmowie z respondentem ogólny kierunek, zgodny z tematyką badań, kładąc szczególny nacisk na wybrane zagadnienia. Większość czasu poświęconego na badanie powinna przypaść na wypowiedź respondenta. Wynikiem wywiadu jakościowego jest raport przygotowany na podstawie zgromadzonych notatek i nagrań rozmowy.

Cel: rozpoczęcie dialogu pomiędzy interesariuszami, diagnoza zagadnienia – poznanie potrzeb, problemów, opinii uczestników

Etap procedury planistycznej: faza wstępna (przed i po podjęciu uchwały o przystąpieniu do opracowania dokumentu planistycznego)

- **Mocne strony:** pozwala na pogłębienie analizy zagadnienia z uwzględnieniem różnych punktów widzenia uczestników wywiadów.
- **Słabe strony:** wymaga czasu, zaangażowania osób prowadzących wywiady oraz znalezienia respondentów skłonnych do udziału w dłuższej rozmowie.

114 Zob. Babbie E. (2004), *Badania społeczne...*, op. cit.

2

*Spacer badawczy*¹¹⁵

Jest to terenowa metoda jakościowa pozwalająca na poznanie przestrzeni oczami jej użytkowników. Umożliwia ona krytyczne spojrzenie na zagospodarowanie analizowanej przestrzeni. Podczas spaceru w konkretnych lokalizacjach prowadzący prowadzi rozmowę z respondentami według przygotowanego wcześniej scenariusza. Zestawienie opinii zebranych w terenie umożliwia weryfikację istniejących rozwiązań oraz zidentyfikowanie nowych sposobów aranżacji przestrzeni lub potrzeb konkretnych zmian (także w projekcie). Forma spaceru badawczego pozwala na stworzenie dodatkowej dokumentacji omawianego miejsca poprzez szkice sytuacyjne, notatki czy fotografie.

związań oraz zidentyfikowanie nowych sposobów aranżacji przestrzeni lub potrzeb konkretnych zmian (także w projekcie). Forma spaceru badawczego pozwala na stworzenie dodatkowej dokumentacji omawianego miejsca poprzez szkice sytuacyjne, notatki czy fotografie.

Cel: rozpoczęcie dialogu pomiędzy interesariuszami, diagnoza zagadnienia – poznanie potrzeb, problemów, opinii uczestników

Etap procedury planistycznej: faza wstępna (przed i po podjęciu uchwały o przystąpieniu do opracowania dokumentu planistycznego)

- **Mocne strony:** pozwala na poznanie kontekstu przestrzennego z perspektywy użytkowników danego obszaru.
- **Słabe strony:** nie jest możliwa zbyt liczna grupa uczestników (do 15 osób); mogą pojawić się bariery organizacyjne w postaci braku dostępu do danego obszaru, złych warunków pogodowych i innych czynników.
- **Praktyczne wskazówki:** należy ustalić przebieg trasy oraz listę poruszanych tematów. Wskazane jest przeprowadzenie pilotażu z osobami prowadzącymi badanie – próbnego spaceru w celu przetestowania trasy i planu rozmowy. Wstępny rekonesans może mieć formę zwiadu terenowego, który pozwoli na zapoznanie się z kontekstem lokalnym.

3

*Prototypowanie urbanistyczne*¹¹⁶

To narzędzie tworzenia i oceny propozycji projektu zagospodarowania przestrzeni. Fazę badawczą rozpoczyna zaprojektowanie i zbudowanie prototypu (na przykład

¹¹⁵ Zob. www.partycypacjaobywatelska.pl/strefa-wiedzy/techniki/spacery-badawcze

¹¹⁶ Zob. Jaworski P., Karłowska A. (2017), Zwinna Urbanistyka, „Autoportret”, 1(56), www.autoportret.pl/artykuly/zwinna-urbanistyka

nowego rozwiązania zagospodarowania ulicy). Prototyp może obejmować tymczasowe zagospodarowanie przestrzeni: wyposażenie w małą architekturę, zielen, obszar rekreacji czy też strefę ograniczonego ruchu samochodowego na rzecz pieszych i rowerzystów. Później następuje tymczasowe przetestowanie prototypu w lokalizacji, której dotyczy. Zarówno przed, jak i w trakcie wprowadzania prototypu prowadzone są badania ankietowe wśród użytkowników na temat oceny dokonywanej zmiany zagospodarowania oraz badania urbanistyczne (na przykład badania ruchu lub inwentaryzacja terenu).

Cel: ocena propozycji projektu zagospodarowania przestrzeni, tymczasowe wprowadzenie założeń projektu i przetestowanie jego funkcjonalności, identyfikacja spraw konfliktowych, przedyskutowanie różnych rozwiązań

Etap procedury planistycznej: faza przygotowywania projektu dokumentu planistycznego lub jego wyłożenia i korekty po uwzględnieniu uwag

- **Mocne strony:** pozwala poznać opinię użytkowników na temat realnych (choć na razie tymczasowych) zmian w przestrzeni, umożliwia przetestowanie kontrowersyjnych rozwiązań oraz sprawdza gotowość użytkowników do zmian.
- **Słabe strony:** generuje koszty zaprojektowania i przygotowania prototypu, wymaga również działań administracyjno-prawnych – uzyskania pozwoleń ze strony różnych podmiotów na realizację prototypu.
- **Praktyczne wskazówki:** warto dopracować na wczesnym etapie rozwiązania administracyjno-prawne realizacji prototypu (na przykład kwestię pozwoleń czy tymczasowej reorganizacji ruchu).

7.3

Debaty w działaniach partycypacyjnych

Najważniejszym celem prowadzenia debaty w procesie partycypacji społecznej jest poznanie opinii uczestników na dany temat. **Spośród technik partycypacyjnych, których zasadniczym elementem jest debata, można wyróżnić¹¹⁷:**

- otwarte spotkanie,
- kawiarnię obywatelską.

117 Zob. www.partycypacja.fise.org.pl/x/777930

1

Otwarte spotkanie¹¹⁸

To jedna z najbardziej klasycznych form prowadzenia konsultacji społecznych. Dyskusja ma charakter otwarty, każdy z mieszkańców może wziąć w niej udział. Na wstępie uczestnicy zostają wprowadzeni w tematykę spotkania. Następnie zostaje otwarta dyskusja publiczna, w której każdy z uczestników może zadawać pytania i kierować uwagi do przedstawicieli władz. Dochodzi do wymiany opinii i pomysłów.

Cel: rozpoczęcie dialogu pomiędzy interesariuszami, diagnoza zagadnienia – poznanie potrzeb, problemów, opinii uczestników

Etap procedury planistycznej: faza wstępna (przed i po podjęciu uchwały o przystąpieniu do opracowania dokumentu planistycznego)

lub

Cel: poszerzenie pola rozwiązań, zaprezentowanie projektu oraz poznanie opinii na jego temat, identyfikacja spraw konfliktowych

Etap procedury planistycznej: faza przygotowywania projektu dokumentu planistycznego lub jego wyłożenia i korekty po uwzględnieniu uwag

- **Mocne strony:** umożliwia poznanie opinii uczestników oraz skonfrontowanie różnych stanowisk dotyczących danej tematyki. Zapewnia wszystkim zainteresowanym możliwość wypowiedzenia się.
- **Słabe strony:** jest to bardzo ogólna forma prowadzenia dyskusji, generująca dużą liczbę trudnych do usystematyzowania wniosków. Wymaga zaangażowania moderatora.

2

Kawiarnia obywatelska¹¹⁹

Jest techniką, której głównym celem jest stworzenie lokalnego, otwartego dla wszystkich forum do dyskusji. Formuła „*kawiarni*” sprzyja swobodnej wymianie poglądów oraz ich ewaluacji. Spotkanie przebiega w trzech etapach: pierwszy z nich obejmuje zapoznanie się uczestników i przedstawienie ich indywidualnych stanowisk, drugi to ustosunkowanie się do stanowisk przedmówców, w końcu etap trzeci – podsumowanie w postaci otwartej dyskusji.

118 Zob. www.szkolaplanowania.pl/techniki_konsultacji#tag_spotkania_otwarte

119 Zob. www.partycypacjaobywatelska.pl/strefa-wiedzy/techniki/kawiarnia-obywatelska; www.conversationcafe.org

Cel: rozpoczęcie dialogu pomiędzy interesariuszami, diagnoza zagadnienia – poznanie potrzeb, problemów, opinii uczestników

Etap procedury planistycznej: faza wstępna (przed i po podjęciu uchwały o przystąpieniu do opracowania dokumentu planistycznego)

- **Mocne strony:** integruje lokalną społeczność, umożliwia prowadzenie dyskusji w nieformalnej atmosferze (na przykład w lokalnej kawiarni), sprzyjającej swobodnej rozmowie, ma niskie koszty ogólne organizacji.
- **Słabe strony:** wymaga zaangażowania moderatora oraz znalezienia odpowiedniego miejsca do przeprowadzenia dyskusji.
- **Praktyczne wskazówki:** warto na zakończenie poprosić uczestników, aby powiedzieli, co wynoszą z dyskusji i co okazało się dla nich najważniejsze.

7.4

Warsztaty w działaniach partycypacyjnych

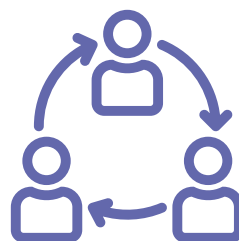
Prowadzenie warsztatu w procesie partycypacji umożliwia wykorzystanie aktywnych metod pracy, pozwalając na opracowanie planu działania, wypracowanie pomysłów zmian oraz wspólnego stanowiska dotyczącego analizowanych kwestii. **Do rodzajów warsztatów wykorzystywanych w partycypacji zalicza się między innymi¹²⁰:**

- *Future City Game*,
- *Planning for Real*[®],
- planowanie partycypacyjne.

1

*Future City Game*¹²¹

To technika warsztatowa pozwalająca na stworzenie wizji rozwoju konkretnego miejsca (pod względem przestrzennym, społecznym i gospodarczym) na wczesnym etapie procesu planowania. Warsztat trwa z reguły 1–2 dni, stosuje się formę pracy grupowej, a cały proces jest moderowany przez tak zwanego mistrza gry.

¹²⁰ Zob. www.partycypacja.fise.org.pl/x/777930

¹²¹ Zob. www.partycypacjaobywatelska.pl/strefa-wiedzy/techniki/future-city-game; Future City Game jest metodologią opracowaną w Wielkiej Brytanii na potrzeby projektu British Council Creative Cities.

Warsztat składa się z kilku etapów określanych jako 10 kroków, podczas których wspólnie między innymi:

- dokonuje się analizy problemów globalnych (gospodarczych, społecznych, ekologicznych, kulturowych),
- dokonuje się analizy problemów lokalnych (gospodarczych, społecznych, ekologicznych, kulturowych),
- dokonuje się analizy perspektyw rozwojowych miasta,
- generuje się pomysły na przyszłość,
- tworzy się wizję rozwoju,
- testuje się zaproponowane pomysły w terenie przy wsparciu ekspertów,
- prezentuje się na forum ostateczne koncepcje wypracowane w grupach,
- dokonuje się oceny końcowych rozwiązań (przez graczy i obserwatorów),
- wybiera się najlepszy projekt,
- dyskutuje się o możliwościach i sposobach realizacji projektu.

Cel: rozpoczęcie dialogu pomiędzy interesariuszami, diagnoza zagadnienia – poznanie potrzeb, problemów, opinii uczestników

Etap procedury planistycznej: faza wstępna (przed i po podjęciu uchwały o przystąpieniu do opracowania dokumentu planistycznego)

- **Mocne strony:** umożliwia opracowanie szczegółowej analizy, jego forma aktywizuje uczestników.
- **Słabe strony:** wymaga dużych nakładów finansowych, organizacji miejsca i przygotowania materiałów oraz zaangażowania moderatora – „mistrza gry”.
- **Praktyczne wskazówki:** warto używać różnych materiałów wspierających prace warsztatowe: map, zdjęć lotniczych, makiet, wizualizacji.

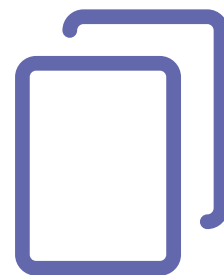
2

*Planning for Real*¹²²

Jest techniką służącą planowaniu zmian w zagospodarowaniu przestrzeni. W tym celu wykorzystuje się partycypacyjne tworzenie za pomocą dostarczonych materiałów trójwymiarowej makiety – modelu przestrzennego omawianego obszaru. Ze względu na ograniczenia czasowe niekiedy model makiety jest wykonywany wcześniej (na przykład przez uczniów placówek szkolnych). Wizualizacja przestrzeni w formie

¹²² Zob. www.planningforreal.org.uk; technika konsultacji Planning for Real[®] została opracowana przez The Neighbourhood Initiatives Foundation i jest opatrzona znakiem ochronnym. Jej użycie wymaga uzyskania zgody NIF.

makiety sprzyja wymianie poglądów na temat przyszłego jej zagospodarowania, potrzeb i problemów korzystających z niej osób. W czasie warsztatu uczestnicy wskazują na różne zagadnienia poprzez umieszczanie odpowiednich kart w konkretnej lokalizacji na makiecie. Część kart zawiera zdefiniowane wstępnie przez organizatorów zapisy dotyczące różnych dziedzin życia codziennego, na przykład komunikacji miejskiej, przestrzeni publicznej, usług czy stref do spędzania czasu wolnego. Pozostała część kart jest pusta – przeznaczone są na pomysły uczestników (można wpisywać na nich kwestie wcześniej nieprzewidziane przez organizatorów). Podczas umieszczania kart na makiecie uczestnicy kolejno proszeni są o sugerowane rozwiązania w zakresie wskazanego zagadnienia dotyczącego przestrzeni. W toku warsztatów dopuszcza się modyfikowanie lub przesuwanie elementów makiety, tak aby odpowiadała ona wypracowanym założeniom uczestników. W ciągu cyklu spotkań z różnymi grupami interesariuszy lub spotkań otwartych może zostać wypracowana precyzyjna wizja rozwoju danego terenu.

Cel: rozpoczęcie dialogu pomiędzy interesariuszami, diagnoza zagadnienia – poznanie potrzeb, problemów, opinii uczestników

Etap procedury planistycznej: faza wstępna (przed i po podjęciu uchwały o przystąpieniu do opracowania dokumentu planistycznego)

lub

Cel: poszerzenie pola rozwiązań, zaprezentowanie projektu oraz poznanie opinii uczestników na jego temat, identyfikacja spraw konfliktowych

Etap procedury planistycznej: faza przygotowywania projektu dokumentu planistycznego lub jego wyłożenia i korekty po uwzględnieniu uwag

- **Mocne strony:** wizualizuje przestrzeń, co ułatwia dyskusję.
- **Słabe strony:** wymaga długiego czasu realizacji i stworzenia makiety.
- **Praktyczne wskazówki:** obszar podlegający opracowaniu nie powinien być większy niż kwartał zabudowy lub teren osiedla.

*Planowanie partycypacyjne*¹²³

Jest techniką pozwalającą na wypracowanie wspólnej koncepcji zagospodarowania wybranej przestrzeni. Metoda ta jest szczególnie przydatna podczas sporządzania dokumentów planistycznych. Składa się z trzech etapów: środowiskowego, projektowego oraz decyzyjnego. Pierwszy etap zakłada analizę zasobów środowiskowych i społecznych: przeprowadzona zostaje inwentaryzacja terenowa oraz badania dotyczące potrzeb i oczekiwań lokalnej społeczności. Kolejny etap realizowany jest podczas zajęć warsztatowych. Interesariusze wraz z zespołem projektowym wypracowują założenia przestrzenne w oparciu o wyniki pierwszej fazy procesu. Następnie, na podstawie zgromadzonych wniosków, projektanci przygotowują różne warianty zagospodarowania terenu, które podlegają ponownej konsultacji z uczestnikami warsztatu. Ostatni etap kończy się wybraniem w drodze dyskusji ostatecznej koncepcji planistycznej.

Cel: rozpoczęcie dialogu pomiędzy interesariuszami, diagnoza zagadnienia – poznanie potrzeb, problemów, opinii uczestników

Etap procedury planistycznej: faza wstępna (przed i po podjęciu uchwały o przystąpieniu do opracowania dokumentu planistycznego)

lub

Cel: poszerzenie pola rozwiązań, wypracowanie wspólnej koncepcji, identyfikacja spraw konfliktowych

Etap procedury planistycznej: faza przygotowywania projektu dokumentu planistycznego lub jego wyłożenia i korekty po uwzględnieniu uwag

- **Mocne strony:** umożliwia opracowanie szczegółowej analizy, jego forma aktywizuje uczestników.
- **Słabe strony:** wymaga nakładów finansowych, organizacji miejsca i przygotowania materiałów.
- **Praktyczne wskazówki:** warto używać różnych materiałów wspierających prace warsztatowe: map, zdjęć lotniczych, makiet, wizualizacji.

¹²³ Zob. Rogaczewska M., Chodacz W., Hejda A., Prędkopowicz D. (2014), Planowanie rozwoju lokalnego z udziałem społeczności. Poradnik partycypacji publicznej oparty na doświadczeniach projektu „Decydujemy razem”, Warszawa: Fundacja Fundusz Współpracy; www.decydujemyrazem.pl

7.5

Techniki mieszane w działaniach partycypacyjnych

Istnieje szereg innych technik wykorzystywanych w działaniach partycypacyjnych, które trudno jednoznacznie zakwalifikować do którejś z wcześniej wymienionych grup (badań, debat lub warsztatów). Z tego względu utworzono odrębną grupę – technik mieszanych, zawierających w różnej konfiguracji zarówno elementy badawcze, aktywnych działań warsztatowych, jak i debat.

Do tej grupy technik zalicza się:

- panel obywatelski,
- sondaż deliberacyjny[®],
- badanie w działaniu (ocenę partycypacyjną),
- mapę sentymentalną,
- *World Cafe*,
- sąd obywatelski,
- grę dyskusyjną,
- *Charrette*[™],
- grupę roboczą.

1

Panel obywatelski¹²⁴

Jest to badanie opinii możliwie reprezentatywnej (losowanej) grupy mieszkańców, zawiera elementy debaty. Członkowie panelu pracują w tej samej grupie nad różnymi tematami przez okres kilku lat (proces jest regularnie powtarzany). W trakcie panelu uczestnicy zapoznają się ze stanowiskami wszystkich zainteresowanych stron – urzędów, instytucji, organizacji pozarządowych, rad dzielnic, mieszkańców, ekspertów i innych. Członkowie panelu mogą też sami wnioskować o zaangażowanie do prac wskazanych ekspertów. Dzięki wstępnym wypowiedziom różnych przedstawicieli członkowie panelu mają możliwość poznania danej tematyki z różnej perspektywy – prowadzona jest debata, która pozwala na usystematyzowanie zgromadzonej wiedzy. Kolejne etapy prac panelu kończą się przygotowaniem rekomendacji w danej tematyce. Rekomendacje panelu są wiążące i mają realny wpływ na podejmowane decyzje.

¹²⁴ Zob. www.gdansk.pl/panel-obywatelski/Czym-jest-panel-obywatelski,a,63364

Cel: rozpoczęcie dialogu pomiędzy interesariuszami, diagnoza zagadnienia – poznanie potrzeb, problemów, opinii uczestników

Etap procedury planistycznej: faza wstępna (przed i po podjęciu uchwały o przystąpieniu do opracowania dokumentu planistycznego)

lub

Cel: poszerzenie pola rozwiązań, zaprezentowanie projektu oraz poznanie opinii uczestników na jego temat, identyfikacja spraw konfliktowych

Etap procedury planistycznej: faza przygotowywania projektu dokumentu planistycznego lub jego wyłożenia i korekty po uwzględnieniu uwag

- **Mocne strony:** pozwala na prowadzenie dyskusji z uwzględnieniem różnych punktów widzenia w reprezentatywnym gronie uczestników. Utrzymywanie tego samego składu grupy panelowej zapewnia możliwość rejestrowania zmian opinii poszczególnych osób między kolejnymi spotkaniami.
- **Słabe strony:** wymaga znacznego czasu, generuje koszty rekrutacji, motywowania uczestników (na przykład poprzez diety czy nagrody za udział). W czasie funkcjonowania panelu trzeba kontrolować regularne uzupełnianie składu grupy w przypadku rezygnacji niektórych jej członków. Wymaga zaangażowania osób zajmujących się rekrutowaniem uczestników panelu, aktualizowaniem bazy oraz przeprowadzaniem badań.

2

Sondaż deliberacyjny¹²⁵

Jest wieloetapowym narzędziem konsultacji społecznych, pozwalającym na formułowanie opinii w danej tematyce. Pierwszy etap zakłada opracowanie tematu przez organizatorów w formie wstępnych założeń uwzględniających kilka wariantów rozwiązań. Przyjęte założenia są następnie poddawane dyskusji publicznej w grupie reprezentatywnej dla społeczności lokalnej (próba zazwyczaj obejmuje 200–600 osób). Cykl spotkań z mieszkańcami trwa kilka dni i pozwala na wybór jednego z wielu proponowanych wariantów. W ramach sesji uczestnicy dzieleni są na grupy robocze, w których omawiane są poszczególne propozycje i ich aspekty. Badani mogą zapraszać do swojej dyskusji osoby biorące udział w opracowaniu innych wariantów. Za animację w każdej z grup odpowiada moderator. Kolejny etap obrad

125 Zob. www.cdd.stanford.edu; zob. Przybylska A., Siu A. (2012), **Co poznaniacy zrobią ze stadionem? Wyniki sondażu deliberacyjnego® w Poznaniu**: www.partycypacjaobywatelska.pl/wp-content/uploads/raport__Poznan_SD_2009.pdf

przyjmuje formę sesji plenarnej, pozwala na ewaluację wyników prac grup roboczych oraz podjęcie dyskusji w szerszym gronie przy udziale ekspertów i reprezentantów sektora publicznego. Sondaż deliberatywny® kończy się głosowaniem uczestników nad najlepszą koncepcją. Badanie pozwala na poznanie preferencji opinii publicznej, jednak jego wynik nie jest wiążący. Prawa autorskie do tej metody posiada Centrum Demokracji Deliberatywnej na Uniwersytecie Stanforda, które udziela licencji na jej zastosowanie (technika ta jest często wykorzystywana w USA do konsultowania założeń planistycznych, zwyczajowo przyjmuje się tam jej wynik jako wiążący dla decydentów).

Cel: poszerzenie pola rozwiązań, wypracowanie wspólnej koncepcji, identyfikacja spraw konfliktowych

Etap procedury planistycznej: faza przygotowywania projektu dokumentu planistycznego lub jego wyłożenia i korekty po uwzględnieniu uwag

- **Mocne strony:** jest przeprowadzana na dużej, reprezentatywnej grupie uczestników.
- **Słabe strony:** werdykt nie jest wiążący, istnieje konieczność uzyskania licencji od Centrum Demokracji Deliberatywnej. Technika wymaga zaangażowania dużej liczby moderatorów.

3

Badanie w działaniu (ocena partycypacyjna)¹²⁶

Technika zorientowana jest na pozyskiwanie wiedzy, która ma praktyczne zastosowanie w diagnozowaniu potrzeb i wypracowaniu pomysłów, przy pełnym zaangażowaniu lokalnej społeczności. Ocena partycypacyjna rozpoczyna się od zaangażowania przez organizatorów przedstawicieli społeczności lokalnej chętnych do wcielenia się w rolę badaczy. Częstą praktyką w tej metodzie jest włączanie do prowadzenia badań młodzieży szkolnej (uczniów szkół ponadpodstawowych). Zaangażowani uczestnicy po odbyciu szkolenia ankietarskiego przeprowadzają samodzielnie wywiady z pozostałymi mieszkańcami terenu (na przykład z członkami rodziny, sąsiadami, osobami z najbliższego środowiska). Na podstawie zebranego materiału „badacze” przygotowują raport, który prezentują władzom lokalnym. Ocena partycypacyjna jest unikatową metodą dotarcia do zamkniętych społeczności. Technika ta pozwala na uruchomienie potencjału wspólnoty do wypracowania propozycji rozwiązań zidentyfikowanych przez nią problemów.

¹²⁶ Zob. www.partycypacjaobywatelska.pl/strefa-wiedzy/techniki/ocena-partycypacyjna

Cel: rozpoczęcie dialogu pomiędzy interesariuszami, diagnoza zagadnienia – poznanie potrzeb, problemów, opinii uczestników

Etap procedury planistycznej: faza wstępna (przed i po podjęciu uchwały o przystąpieniu do opracowania dokumentu planistycznego)

- **Mocne strony:** angażuje społeczność lokalną w bezpośrednie prowadzenie badań i wypracowywanie rozwiązań, umożliwia dotarcie do osób i grup „wycofanych” lub wykluczonych społecznie (zazwyczaj nieaktywnych w konsultacjach społecznych).
- **Słabe strony:** może pojawić się trudność w zaangażowaniu grupy uczestników do roli badaczy, problemem może być także brak specjalistycznej wiedzy badawczej po stronie mieszkańców oraz konflikt między wypracowanymi rozwiązaniami a realnymi, administracyjnymi możliwościami ich wdrażania.
- **Praktyczne wskazówki:** warto poinformować grupę „badaczy” o możliwych ograniczeniach dotyczących wdrożenia wypracowanych rozwiązań (prawnych, administracyjnych, technicznych lub innych).

4

Mapa sentymentalna¹²⁷

To technika partycypacyjnego tworzenia mapy danego obszaru (dzielnicy, osiedla) w oparciu o zebrane indywidualne wspomnienia, historie i skojarzenia mieszkańców na temat miejsca zamieszkania. Celem stworzenia mapy sentymentalnej jest wizualizacja obrazu przestrzeni zamieszkania w oparciu o opinie jej mieszkańców. Mapy powstają w czasie spotkań warsztatowych, podczas których organizatorzy gromadzą w formie notatek opowieści, historie i wszystkie skojarzenia uczestników z otaczającą przestrzenią. Mieszkańcy oznaczają na roboczej mapie obszaru ważne dla nich lokalizacje oraz miejsca wymagające interwencji. Następnie zespół organizatorów na bazie zebranego materiału przygotowuje projekt mapy sentymentalnej. Na zakończenie mapy zostają udostępnione mieszkańcom.

Cel: rozpoczęcie dialogu pomiędzy interesariuszami, diagnoza zagadnienia – poznanie potrzeb, problemów, opinii uczestników oraz budowanie lokalnej tożsamości i poczucia dumy z miejsca zamieszkania

Etap procedury planistycznej: faza wstępna (przed i po podjęciu uchwały o przystąpieniu do opracowania dokumentu planistycznego)

¹²⁷ Zob. Uchwała nr XXX/721/17 Rady Miasta Gdyni z dnia 29 marca 2017 r. w sprawie przyjęcia Gminnego programu rewitalizacji miasta Gdyni na lata 2017–2026 (www.gdynia.pl/bip/rewitalizacja,1506/uchwala-rady-miasta-gdyni-w-sprawie-przyjecia-gminnego-programu-rewitalizacji,482910).

- **Mocne strony:** pozwala na analizę lokalnych uwarunkowań, wspomaga budowanie zaangażowania i lokalnej tożsamości wśród mieszkańców.
- **Słabe strony:** wymaga długiego czasu realizacji oraz materiałów do przygotowania map sentymentalnych.
- **Praktyczne wskazówki:** warto zadbać o odpowiednią moderację spotkań w celu uniknięcia sprowadzenia rozmowy wyłącznie do zażaleń i roszczeń mieszkańców. Przed organizacją warsztatu można przeprowadzić najpierw spacer badawczy w terenie, aby wychwycić wszystkie ważne elementy badanej przestrzeni.

5

*World Cafe*¹²⁸

Jest narzędziem służącym do wymiany informacji i pomysłów w zakresie danego tematu. To rozwiązanie szczególnie pomocne w początkowej fazie procesu projektowego, na etapie opracowywania zagadnienia. **Cechą charakterystyczną techniki *World Cafe* jest jej nieformalny, „kawiarniany” charakter, ułatwiający swobodną dyskusję, dlatego ważna jest odpowiednia aranżacja i stworzenie warunków, w których będzie ona realizowana.** Na początku należy podzielić uczestników według wcześniej przygotowanych stolików tematycznych (po 4–5 osób przy jednym stoliku). Uczestnicy skupieni wokół poszczególnych stolików wymieniają poglądy na dany temat (na przykład komunikacji, przestrzeni publicznej, zieleni, stref do spędzania czasu wolnego).

Kluczowe jest określenie zarysu tematyki oraz określenie zagadnień omawianych przy poszczególnych stolikach. Powinny być możliwie szerokie, aby inicjować kreatywne sposoby ich rozwiązania oraz nie wskazywać konkretnego kierunku dyskusji. Rozmowy odbywają się w turach (po 20–30 minut), po upływie danej rundy następuje rotacja i przydzielenie uczestników do innych stolików. Przy każdym stoliku tematycznym uczestników wspiera moderator odpowiedzialny za przekazanie im dotychczasowego kierunku dyskusji poprzednich grup oraz wprowadzenie do opracowanych przez nie materiałów. Materiały te mogą mieć formę notatek lub rysunków. Sesja plenarna stanowi podsumowanie zebranych głosów podczas dyskusji przy stolikach tematycznych.

¹²⁸ Dokładny opis metody znajduje się na stronie fundacji World Cafe: www.theworldcafe.com, lub w publikacji Fundacji Inicjatyw Społeczno-Ekonomicznych Rozmowy w kawiarence – Przewodnik krok po kroku, jak z rozmowy zrobić narzędzie (w ramach projektu Decydujemy razem): www.partycypacjaobywatelska.pl/wp-content/uploads/2015/11/world_cafe_opis_narzedzia_final.pdf

Cel: rozpoczęcie dialogu pomiędzy interesariuszami, zbiorowa wymiana wiedzy, diagnoza zagadnienia – poznanie potrzeb, problemów, opinii uczestników
Etap procedury planistycznej: faza wstępna (przed i po podjęciu uchwały o przystąpieniu do opracowania dokumentu planistycznego)

- **Mocne strony:** umożliwia swobodną dyskusję, a rotacyjny tryb pracy daje szansę wszystkim uczestnikom na wypowiedź w zakresie wybranych wątków tematycznych.
- **Słabe strony:** wymaga zasobów organizacyjnych i finansowych (odpowiedniej przestrzeni, stolików, krzeseł, poczęstunku) oraz zaangażowania moderatorów.
- **Praktyczne wskazówki:** warto postarać się o stworzenie atmosfery kawiarni (poprzez poczęstunek czy obrusy na stolikach), tak aby uczestnicy czuli się swobodnie i aktywnie uczestniczyli w spotkaniu.

6

*Sąd obywatelski*¹²⁹

Jest narzędziem pomocnym w przypadku potrzeby wypracowania stanowiska w kontrowersyjnej sprawie. Dobór grupy badawczej, składającej się z 12–16 osób, opiera się na neutralności uczestników. Preferowane są osoby nieposiadające związku z omawianą sprawą oraz bez powiązania zawodowego z tematyką obrad. Rolą zaangażowanych osób jest pełnienie funkcji ławników, wysłuchujących argumentów. „Ławnicy” zapoznają się ze sprawą na podstawie materiałów oraz wypowiedzi różnych stron. Po kilkudniowych sesjach wydają ostateczny „werdykt” – rekomendację rozwiązania problemu. Wynik obrad sądu obywatelskiego ma wspomóc władze lokalne w podjęciu decyzji. W ramach takich obrad niezbędny jest moderator.

Cel: poszerzenie pola rozwiązań, wypracowanie wspólnej rekomendacji, rozwiązywanie konfliktów

Etap procedury planistycznej: faza przygotowywania projektu dokumentu planistycznego lub jego wyłożenia i korekty po uwzględnieniu uwag

- **Mocne strony:** pomaga wypracować stanowisko w problematycznej kwestii.
- **Słabe strony:** wymaga przygotowania materiałów informacyjnych, czasu na realizację i dobór uczestników, czasami także wynagrodzenia dla „ławników”.

129 Więcej informacji na stronie organizacji Jefferson Center: www.jefferson-center.org/citizens-jury;
zob. także: www.partycypacjaobywatelska.pl/strefa-wiedzy/techniki/sady-obywatelskie

7

Gra dyskusyjna¹³⁰

Gra dyskusyjna prowokuje uczestników do refleksji na wskazany temat. Powinna dotyczyć problematyki wymagającej głębszej dyskusji. Gra konstruowana jest na zasadach obowiązujących w większości znanych gier planszowych. Uczestnicy-gracze prowadzą rozgrywkę, zdobywając niezbędne informacje na dany temat. Gra dyskusyjna powinna zawierać element, w którym poszczególni gracze są zobligowani do podjęcia jakiejś decyzji lub wyrażenia swojego stanowiska – w ten sposób połączyć można wartości edukacyjne z uzyskaniem opinii uczestników dotyczącej danej kwestii. Podsumowaniem wyników gry jest etap głosowania graczy nad konkretnym stanowiskiem. Wykorzystanie gry dyskusyjnej zaleca się na wstępnym etapie dyskusji oraz w ramach prowadzenia działań informacyjno-edukacyjnych (na przykład w zakresie procedury planistycznej).

Cel: rozpoczęcie dialogu pomiędzy interesariuszami, diagnoza zagadnienia – poznanie potrzeb, problemów, opinii uczestników, wprowadzenie w daną tematykę i edukacja w jej zakresie

Etap procedury planistycznej: faza wstępna (przed i po podjęciu uchwały o przystąpieniu do opracowania dokumentu planistycznego)

- **Mocne strony:** gra edukuje w zakresie danej tematyki, angażuje uczestników w dyskusję i podejmowanie decyzji na zakończenie rozgrywki.
- **Słabe strony:** wymaga stworzenia reguł gry, przygotowania materiałów dla graczy, uczestnictwa moderatora objaśniającego i prowadzącego rozgrywkę.
- **Praktyczne wskazówki:** w celu stworzenia własnej gry dyskusyjnej można skorzystać z generatora dostępnego na stronie: www.playdecide.eu (nie jest on jednak dostępny na zasadzie otwartej licencji).

8

Charrette^{TM131}

To forma interdyscyplinarnych, kilkudniowych sesji warsztatowych, które mają na celu partycypacyjne wypracowanie koncepcji zagospodarowania przestrzeni.

¹³⁰ Zob. www.partycypacjaobywatelska.pl/strefa-wiedzy/przyklady-dzialan/inne/remiks-energetyczny-dyskusyjna-gra-kooperacyjna/

¹³¹ Więcej informacji na stronie: www.charretteinstitute.org oraz w publikacji Lindsey G., Todd J.A., Hayter S.J., Eblis P.G. (2009), A handbook for planning and conducting Charrettes for high-performance projects, Golden, CO, National Renewable Energy Laboratory.

Przewidują udział wszystkich interesariuszy (między innymi urbanistów, architektów, urzędników, mieszkańców i działaczy społecznych) oraz wspólne wypracowanie dobrych i możliwych do zrealizowania rozwiązań przestrzennych. Plan realizacji warsztatu przewiduje konferencję otwierającą, sesje warsztatowe i projektowe oraz prezentację podsumowującą. W ramach sesji następuje rozbieżność głównego tematu na mniejsze zagadnienia do dyskusji, nad którymi uczestnicy zastanawiają się podzieleni na grupy. Tryb prowadzenia warsztatu uwzględnia weryfikowanie na bieżąco wypracowanych koncepcji. W ustalonym czasie wszystkie grupy spotykają się i omawiają postępy swoich prac oraz uzyskują od pozostałych sugestie, które powinny być wzięte pod uwagę w kolejnej rundzie pracy.

Na zakończenie prezentowane są wszystkie wypracowane podczas warsztatów rozwiązania i wytyczne. Zostają one wprowadzone do raportu podsumowującego, który powinien uwzględniać również kosztorys i harmonogram wdrażania tych rozwiązań. Warsztaty *Charrette™* poprzedzają właściwy proces realizacji projektu, będąc swoistym pilotażem, werbalizującym wytyczne dla kolejnych etapów projektowych. Obejmują szereg spotkań grup w ramach omawiania poszczególnych elementów i kolejno ewaluacji ich wyników. Rola moderatorów koncentruje się na animacji prac poszczególnych grup oraz formułowaniu zaleceń dla dokumentu planistycznego.

Cel: rozpoczęcie dialogu pomiędzy interesariuszami, diagnoza zagadnienia – poznanie potrzeb, problemów, opinii uczestników

Etap procedury planistycznej: faza wstępna (przed i po podjęciu uchwały o przystąpieniu do opracowania dokumentu planistycznego)

lub

Cel: poszerzenie pola rozwiązań, wypracowanie wspólnej koncepcji, identyfikacja spraw konfliktowych

Etap procedury planistycznej: faza przygotowywania projektu dokumentu planistycznego lub jego wyłożenia i korekty po uwzględnieniu uwag

- **Mocne strony:** uwzględnia różne stanowiska, umożliwia weryfikację na bieżąco proponowanych rozwiązań.
- **Słabe strony:** wymaga długiego czasu realizacji i intensywnych prac.
- **Praktyczne wskazówki:** należy pamiętać, aby podział na grupy uwzględniał jak najbardziej interdyscyplinarny skład (eksperti razem z mieszkańcami).

Grupa robocza¹³²

To cykliczne spotkania zespołu roboczego, w wyniku których wypracowane zostają rekomendacje oraz konkretne rozwiązania w danej tematyce. Dobór poszczególnych członków grupy może odbywać się losowo lub poprzez bezpośrednie zaproszenie do niej mieszkańców, przedsiębiorców, ekspertów lub przedstawicieli strony społecznej. W zakresie jednego tematu może być utworzonych nawet kilka grup roboczych zajmujących się poszczególnymi zagadnieniami. Grupa zazwyczaj pracuje w oparciu o wyniki przeprowadzonej wcześniej diagnozy problemu. Metoda ta pozwala na uzupełnienie wątków debaty o materiał wypracowany przez odrębne zespoły. Modelowy przebieg realizacji tej techniki obejmuje wytyczenie celu prac poszczególnych zespołów, a także cykliczną ich ocenę. Ostateczny kształt rozwiązań zaproponowanych przez grupę zostaje poddany weryfikacji ze strony władz lokalnych. Zespół roboczy sprawdza się na etapie pracy nad konkretną koncepcją zagospodarowania przestrzeni.

Cel: poszerzenie pola rozwiązań, wypracowanie wspólnej koncepcji, identyfikacja spraw konfliktowych

Etap procedury planistycznej: faza przygotowywania projektu dokumentu planistycznego lub jego wyłożenia i korekty po uwzględnieniu uwag

- **Mocne strony:** umożliwia wymianę wiedzy różnych interesariuszy, daje duże możliwości pracy nad konkretnym zagadnieniem.
- **Słabe strony:** wymaga długiego czasu i intensywnych prac.

7.6

Techniki działań partycypacyjnych – zestawienie zbiorcze

Z zaprezentowanego w poprzednim rozdziale przeglądu technik partycypacyjnych wynika, że odpowiedni jej wybór zależy między innymi od:

- zamierzonego celu,
- etapu procedury,
- docelowej grupy uczestników,

¹³² Zob. www.partycypacjaobywatelska.pl/strefa-wiedzy/techniki/zespol-roboczy-grupa-robocza/

- czasu realizacji,
- dostępnych zasobów,
- wymagań realizacji,
- stopnia trudności realizacji.

W tabelach 1–4 zaprezentowano zestawienie poszczególnych technik wraz z krótkimi rekomendacjami dotyczącymi ich użycia. Wskazano także rodzaj gminy, dla której zaproponowane techniki mogą być szczególnie przydatne.

Warto zwrócić uwagę na skalę trudności organizacji i prowadzenia danego działania oraz jego wymagania. Należy pamiętać, że jest to klasyfikacja podana tylko w celu usystematyzowania informacji. Ostateczne dopasowanie technik powinno być podyktowane indywidualnymi potrzebami i możliwościami organizatorów konsultacji społecznych.

BADANIA					
Technika	Badanie ankietowe	Geoankieta	Wywiad jakościowy	Spacer badawczy	Prototypowanie urbanistyczne
Liczba uczestników	Do kilku tysięcy	Do kilku tysięcy	1–5	8–15	10–300
Czas trwania	15–45 minut	15–45 minut	1–1,5 godziny	0,5–1,5 godziny	1–14 dni
Wymagania	Opracowanie kwestionariusza; wskazanie kanałów dystrybucji	Wyposażenie w system GIS; zaangażowanie specjalisty IT	Wybór grupy docelowej; przygotowanie kwestionariusza	Przygotowanie trasy, materiałów pomocniczych, kwestionariusza i zagadnień; zaangażowanie osoby prowadzącej spacer	Przygotowanie materiałów do zbudowania prototypu, uzyskanie pozwoleń na jego realizację; zaangażowanie osób prowadzących badania podczas testowania prototypu
Możliwe efekty	Poznanie trendów, zarysu problematyki oraz potrzeb i oczekiwań uczestników	Poznanie trendów, zarysu problematyki oraz potrzeb i oczekiwań uczestników z odniesieniem przestrzennym	Pogłębiona analiza uwarunkowań i problematyki z punktu widzenia różnych grup docelowych	Rozpoznanie percepcji przestrzeni oraz lokalnych problemów; uzyskanie opinii dotyczących rozwiązań przestrzennych	Rozpoznanie percepcji przestrzeni oraz lokalnych problemów; tymczasowe przetestowanie konkretnych rozwiązań
Rodzaj gminy	GM, GMW, GW	GM, GMW	GM, GMW, GW	GM, GMW, GW	GM, GMW, GW
Skala trudności	+	++	+	+	+++

Tab. 1 Zestawienie omawianych działań partycypacyjnych – badania.

- Rodzaj gminy: GM – gmina miejska, GMW – gmina miejsko-wiejska, GW – gmina wiejska
- Skala trudności techniki: + – trudna, ++ – średnio trudna, +++ – bardzo trudna

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy dobrych praktyk Skrzynka z narzędziami (www.partycypacja.fise.org.pl), zasobów Laboratorium Partycypacji Obywatelskiej (www.partycypacjaobywatelska.pl) oraz red. Wates N. (2000), The Community Planning Handbook, London: Earthscan, s. 23–129.

DEBATY		
Technika	Otwarte spotkanie	Kawiarnia obywatelska
Liczba uczestników	5–150	8–10
Czas trwania	1,5–2 godziny	1–2 godziny
Wymagania	Przygotowanie prezentacji dotyczącej zagadnienia oraz materiałów dodatkowych ułatwiających wyrażanie opinii (na przykład tablic, map i grafik); zaangażowanie moderatora	Przygotowanie przestrzeni sprzyjającej swobodnej dyskusji oraz materiałów dodatkowych ułatwiających wyrażanie opinii (na przykład tablic, map i grafik); zaangażowanie moderatora
Możliwe efekty	Poznanie potrzeb, problemów i opinii uczestników; zebranie wniosków dotyczących ważnych, konfliktowych spraw	Reintegracja i aktywizacja społeczności lokalnej; zebranie wniosków dotyczących ważnych, konfliktowych spraw
Rodzaj gminy	GM, GMW, GW	GM, GMW, GW
Skala trudności	+	+

Tab. 2 Zestawienie omawianych działań partycypacyjnych – debaty.

- Rodzaj gminy: GM – gmina miejska, GMW – gmina miejsko-wiejska, GW – gmina wiejska
- Skala trudności techniki: + – trudna, ++ – średnio trudna, +++ – bardzo trudna

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy dobrych praktyk Skrzynka z narzędziami (www.partycypacja.fise.org.pl), zasobów Laboratorium Partycypacji Obywatelskiej (www.partycypacjaobywatelska.pl) oraz red. Wates N. (2000), *The Community Planning Handbook*, London: Earthscan, s. 23–129.

WARSZTATY			
Technika	<i>Future City Game</i>	<i>Planning for Real</i> [®]	Planowanie partycypacyjne
Liczba uczestników	> 25	500	Kilka grup po 8–12 osób
Czas trwania	1–2 dni	6–8 miesięcy	2–5 dni
Wymagania	Przygotowanie 10-etapowych warsztatów oraz materiałów dodatkowych ułatwiających wyrażanie opinii (na przykład tablic, map i grafik); zaangażowanie moderatora – „mistrza gry”	Przygotowanie makiety lub materiałów do budowy makiety oraz materiałów dodatkowych ułatwiających wyrażanie opinii (kart do makiet oraz na przykład tablic, map i grafik); zaangażowanie moderatorów	Diagnoza zasobów środowiskowych i społecznych; zaangażowanie specjalistów; reprezentatywny dla grup interesariuszy dobór członków grup; przygotowanie scenariusza warsztatów; przygotowanie kilku wariantów projektu oraz materiałów dodatkowych ułatwiających wyrażanie opinii (na przykład tablic, map i grafik)
Możliwe efekty	Poznanie potrzeb, problemów i opinii uczestników; wypracowanie wizji rozwoju i wspólnych rozwiązań	Poznanie potrzeb, problemów i opinii uczestników; wypracowanie wspólnych rozwiązań; partycypacyjne stworzenie makiety omawianego terenu	Wypracowanie wspólnych rozwiązań; zaprojektowanie koncepcji zagospodarowania terenu w kilku wariantach; dyskusja i wybór finalnego rozwiązania
Rodzaj gminy	GM, GMW	GM, GMW	GM, GMW, GW
Skala trudności	+++	+++	++

Tab. 3 Zestawienie omawianych działań partycypacyjnych – warsztaty.

- Rodzaj gminy: GM – gmina miejska, GMW – gmina miejsko-wiejska, GW – gmina wiejska
- Skala trudności techniki: + – trudna, ++ – średnio trudna, +++ – bardzo trudna

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy dobrych praktyk Skrzynka z narzędziami (www.partycypacja.fise.org.pl), zasobów Laboratorium Partycypacji Obywatelskiej (www.partycypacjaobywatelska.pl) oraz red. Wates N. (2000), *The Community Planning Handbook*, London: Earthscan, s. 23–129.

TECHNIKI MIESZANE				
Technika	Panel obywatelski	Sondaż deliberatywny®	Badanie w działaniu (ocena partycypacyjna)	Mapa sentymalna
Liczba uczestników	> 10 000	200–600	10–100	10–50
Czas trwania	Do kilku lat (regularne spotkania)	1–3 dni	Kilka dni	1–3 dni
Wymagania	Odpowiedni dobór uczestników; wypłacenie wynagrodzeń; zaangażowanie moderatorów	Przygotowanie kompleksowych opracowań w kilku wariantach; zaangażowanie moderatorów oraz zespołu eksperckiego	Dobór uczestników – „badaczy”; przygotowanie uczestników do prowadzenia badań; przygotowanie kwestionariusza	Przygotowanie materiałów dodatkowych ułatwiających wyrażanie opinii (na przykład tablic, map i grafik); zaangażowanie moderatora
Możliwe efekty	Poznanie potrzeb, problemów i opinii uczestników	Poznanie potrzeb, problemów i opinii uczestników; ocena i wybór jednego z przygotowanych wariantów	Poznanie potrzeb, problemów i opinii uczestników; dotarcie do zamkniętych społeczności	Poznanie potrzeb, problemów i opinii uczestników; wspieranie integracji i budowanie lokalnej tożsamości wśród lokalnej społeczności
Rodzaj gminy	GM	GM	GM, GMW, GW	GM, GMW, GW
Skala trudności	+++	+++	++	++

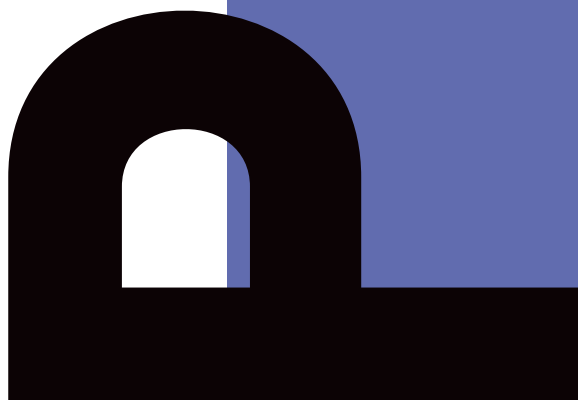
Tab. 4 Zestawienie omawianych działań partycypacyjnych – techniki mieszane.

- Rodzaj gminy: GM – gmina miejska, GMW – gmina miejsko-wiejska, GW – gmina wiejska
- Skala trudności techniki: + – trudna, ++ – średnio trudna, +++ – bardzo trudna

TECHNIKI MIESZANE					
	<i>World Cafe</i>	Sąd obywatelski	Gra dyskusyjna	<i>Charrette</i> TM	Grupa robocza
	12–1200	15–24	5–15	50–1000	10–30
	2–3 godziny + sesja plenarna	3–5 dni	1–1,5 godziny	Do 2 tygodni (cykl spotkań)	Kilka–kilkanaście miesięcy
	Określenie zagadnień i przypisanie ich do stolików; przygotowanie przestrzeni („kawiarni”) sprzyjającej swobodnej dyskusji oraz materiałów dodatkowych ułatwiających wyrażanie opinii (na przykład tablic, map i grafik); zaangażowanie moderatorów	Dobór uczestników – „ławników”, wypłacenie wynagrodzeń; przygotowanie materiałów informacyjnych; zaangażowanie moderatora	Stworzenie zasad gry i przygotowanie materiałów (planszy, kart, pionków i innych); zaangażowanie moderatora	Reprezentatywny dla grup interesariuszy dobór członków zespołów interdyscyplinarnych; przygotowanie materiałów dodatkowych ułatwiających wyrażanie opinii (na przykład tablic, map i grafik); zaangażowanie moderatorów	Dobór członków zespołów roboczych; przygotowanie materiałów dodatkowych ułatwiających wyrażanie opinii (na przykład tablic, map i grafik); zaangażowanie moderatorów
	Poznanie potrzeb, problemów i opinii uczestników; wypracowanie wspólnych rozwiązań w formie podsumowania głosów zebranych przy stolikach tematycznych	Wydanie jednoznacznej rekomendacji („werdyktu”); wypracowanie wspólnych rozwiązań; nauka zarządzania konfliktami	Edukacja uczestników w zakresie tematyki gry; poznanie opinii uczestników	Poznanie potrzeb, problemów i opinii uczestników; wypracowanie wspólnych rozwiązań; przygotowanie raportu obejmującego kosztorys i harmonogram realizacji	Poznanie potrzeb, problemów i opinii uczestników; wypracowanie rozwiązań przedstawionych przez grupy robocze
	GM, GMW, GW	GM, GMW, GW	GM, GMW, GW	GM, GMW, GW	GM, GMW, GW
	++	++	+++	+++	+

Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy dobrych praktyk Skrzynka z narzędziami (www.partycypacja.fise.org.pl), zasobów Laboratorium Partycypacji Obywatelskiej (www.partycypacjaobywatelska.pl) oraz red. Wates N. (2000), *The Community Planning Handbook*, London: Earthscan, s. 23–129.

ROZDZIAŁ 8

DOBRE PRAKTYKI.

NAJWAŻNIEJSZE ZASADY

PARTYCYPACJI SPOŁECZNEJ

W PLANOWANIU PRZESTRZENNYM

8

Jak wspomniano na wstępie niniejszej publikacji, jej celem jest przekazanie praktycznej i konkretnej wiedzy na temat partycypacji wszystkim osobom zaangażowanym w tworzenie dokumentów planistycznych. Jej intencją jest również przedstawienie dotychczasowych doświadczeń służb planistycznych – z ich sukcesami i porażkami w zakresie działań partycypacyjnych. W kolejnych rozdziałach oprócz omówienia zasad, jakimi należy kierować się przy tworzeniu dokumentów planistycznych, zaprezentowano także przykłady stanowiące dobrą praktykę w zakresie stosowania technik partycypacyjnych w tej procedurze. Zawierają one opis podejmowanych działań, wnioski, wskazówki oraz przestrogi z nich wynikające. Materiał ten powstał dzięki uprzejmości osób prowadzących różnorodne działania partycypacyjne zarówno w dużych miastach, jak i niewielkich gminach. Oczywiście nie wszystkie omówione praktyki nadają się wprost do wykorzystania, stanowić mogą jednak pewien „zaczyn do myślenia” na temat partycypacji.

8.1

Upowszechnienie informacji o podejmowanych działaniach wśród różnych grup interesariuszy

Dostęp różnych grup interesariuszy do rzetelnej informacji o podejmowanych działaniach planistycznych to element, bez którego nie można mówić o prawidłowo przeprowadzonej partycypacji. Organy gminy (działające przez swoich pracowników) przez cały czas procesu sporządzania dokumentów planistycznych powinny dokładać szczególnych starań, aby zapewnić wszystkim zainteresowanym zarówno pełną informację o przebiegu procedur planistycznych, jak i możliwość wzięcia w nich udziału, w tym także współdecydowania o kształcie tworzonych dokumentów. Na każdym etapie procedury należy stosować takie techniki partycypacyjne, które w maksymalnym stopniu przyczynią się do przekazania wyczerpujących informacji jak największej grupie interesariuszy oraz umożliwią im czynny i pełny udział w procesie planistycznym.

Równie ważne jest właściwe dostosowanie omawianego materiału do potrzeb odbiorcy – istotne znaczenie ma tu nie tylko forma, ale także język, dobór techniki i miejsce konsultacji.

Przygotowanie plakatu, ulotki, ogłoszenia powinno uwzględniać (dobra praktyka):

- wielkość – ogłoszenie musi być widoczne (zalecany format: A3 lub większy);
- treść – powinna wynikać z przepisów, może jednak zostać wzbogacona o dodatkowe informacje zachęcające do udziału w spotkaniu (należy pamiętać o tym, że ci, którzy nie są zadowoleni z proponowanych rozwiązań, przyjdą na pewno – należy więc zachęcić także tych, którzy są zadowoleni lub nie mają wyrobionego zdania); ogłoszenie powinno być napisane prostym, zwięzłym językiem;

- miejsce – informację należy wywiesić nie tylko w urzędzie gminy i na najbliższej tablicy ogłoszeń, ale również w miejscach często odwiedzanych przez mieszkańców, na przykład w szkołach, ośrodkach zdrowia czy na przystankach.

**WARSZTATY STRATEGICZNE W RAMACH
KONSULTACJI SPOŁECZNYCH NAD
GMINNYM PROGRAMEM REWITALIZACJI OLSKUSZA**

**POROZMAWIAMY
O
REWITALIZACJI**

Kto: wszyscy zainteresowani
Co: WARSZTATY dotyczące REWITALIZACJI
Celem warsztatów jest:
 > dyskusja nad propozycją projektu
 > poznanie potrzeb i oczekiwań zainteresowanych
 > udział uczestników w przygotowaniu i realizacji GPR-u

Dowiedz się więcej o Gminnym Programie Rewitalizacji Olkusza na lata 2016-2026

Zapraszamy!!!

obszar rewitalizacji wyznaczony Uchwałą nr XIX/265/2016 Rady Miejskiej w Olkuszu z dnia 31 maja 2016 r. w sprawie wyłączenia na terenie Miasta i Gminy Olkusz obszaru zabudowanego i obszaru rewitalizacji

organizatorzy warsztatów:
 MIASTO i GMINA OLSKUSZ
 INSTYTUT ROZWOJU MIAST W KRAKOWIE

IRM

Harmonogram spotkań warsztatowych:

[A]	31.08.2016 r. / godz. 18:00 / Szkoła Podstawowa nr 1 im. M. Kopernika ul. Kantego 5, Olkusz
[B]	31.08.2016 r. / godz. 18:00 / Zespół Szkolno-Przedszkolny Integracyjny nr 1 ul. Kochanowskiego 2, Olkusz
[C]	05.09.2016 r. / godz. 18:00 / świetlica wiejska w Troksie Troks 43
[D]	05.09.2016 r. / godz. 18:00 / budynek OSP w Kosmoliwie Kosmoliów 44
[E]	08.09.2016 r. / godz. 18:00 / budynek Szkoły Podstawowej w Gorenicach ul. Krakowska 51, Gorenice

Ryc. 12 Przykład plakatu informującego o warsztatach w ramach przygotowywania Gminnego programu rewitalizacji w Olkuszu. Źródło: opracowanie Kulig M., Miśkowiec M. plakat informacyjny dotyczący warsztatów na temat projektu Gminnego programu rewitalizacji Olkusza na lata 2016-2026.

Bardzo dobrym pomysłem jest stworzenie na stronie internetowej gminy specjalnej zakładki poświęconej pracom planistycznym, ułatwiającej uzyskanie szybkiego dostępu do informacji oraz dokumentów. Strona ta powinna zawierać materiały dotyczące każdej procedury planistycznej prowadzonej w gminie. Informacje te powinny być udostępnione przez cały czas sporządzania dokumentu, ale także po jego uchwaleniu – tylko wówczas można prześledzić, jakie zachodziły w nim zmiany. **Publikacji powinny podlegać w szczególności:**

- projekty dokumentu planistycznego (teksty i rysunki),
- prognozy środowiskowe i finansowe (teksty i rysunki),
- inne dokumenty wymagane ustawą,
- zarządzenia w sprawie rozpatrzenia wniosków i uwag (wraz z tabelą zawierającą sposób ich rozpatrzenia i uzasadnienia),
- ogłoszenia i zawiadomienia (na przykład o konsultacjach społecznych czy spotkaniach).

Rozwiązaniem bardzo pomocnym jest załączenie na stronie internetowej zbiorczej mapy, na której zaznaczone są obszary objęte np. planami miejscowymi już obowiązującymi oraz planami sporządzanymi.

Należy również pamiętać o tym, że nie wszyscy mieszkańcy w celu znalezienia informacji o planach miejscowych korzystają z internetu. Dlatego warto pamiętać o zapewnieniu łatwego dostępu do informacji również dla nich. W tym celu można stworzyć mobilny punkt informacyjny. Powinien być zlokalizowany w widocznym miejscu, na obszarze, dla którego sporządzany jest plan miejscowy. Dyżurujące tam osoby powinny posiadać szczegółową wiedzę na temat prowadzonej procedury planistycznej oraz spotkań konsultacyjnych.

8.1.1

Strona internetowa Miejskiej Pracowni Urbanistycznej w Poznaniu

1. *Krótką charakterystyka obszaru, dla którego realizowano projekt*

Miejska Pracownia Urbanistyczna w Poznaniu (dalej: MPU) w celu uspołecznienia procesu planowania przestrzennego utworzyła specjalną stronę internetową (www.mpu.pl), za pośrednictwem której publikowane są treści o tematyce zagospodarowania przestrzennego. Sprawnie i na bieżąco aktualizowana strona internetowa, powiązana bezpośrednio z kontem MPU na portalu społecznościowym Facebook, pozwala mieszkańcom na szybsze wyszukanie informacji odnośnie do trwającej bądź też zakończonej procedury planistycznej.

2. *Opis działań partycypacyjnych*

Na szczególną uwagę zasługuje bogata zawartość strony internetowej, na którą składają się: tablica ogłoszeń zawierająca wiadomości z magistratu (dotyczące między innymi terminów konsultacji społecznych, kontakt do osoby koordynującej prace projektowe, procedowane załączniki w formie tekstowej i graficznej), wyszukiwarka planów miejscowych, wykonane w ostatnich latach opracowania specjalistyczne z zakresu urbanistyki i architektury, liczne raporty z przeprowadzonych dyskusji publicznych, dokumenty do pobrania (między innymi uwagi do projektu planu miejscowego, wnioski o wypis i wyrys z uchwalonego planu), jak również dwie obszerne zakładki poświęcone ***Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Poznania oraz zagadnieniom polityki reklamowej.***

Ponadto strona umożliwia bezpośrednie przekierowanie użytkownika do przeglądarki danych Systemu Informacji Przestrzennej Poznania, w ramach której gromadzone oraz integrowane ze sobą są warstwy zawierające podstawowe informacje na temat

planowanych kierunków gospodarowania przestrzenią, ułatwiając tym samym przyswojenie różnym grupom interesariuszy kluczowych treści.

Innym, równie wartym uwagi zasobem wiedzy jest opracowanie kartograficzne MPU, stanowiące zbiorczą informację o aktualnym stanie zagospodarowania miasta oraz kierunkach jego rozwoju w świetle opracowań autorstwa MPU. Dokument pokazuje aktualną sytuację planistyczną Poznania w postaci rejestru miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, zawiera również bilans terenów według ustaleń studium oraz planu miejscowego, przedstawia także ofertę inwestycyjną miasta, wskazując tereny do zainwestowania i doinwestowania w podziale na funkcje.

Zdjęcie: www.mpu.pl/

3. *Wnioski, wskazówki, przestrogi*

Niewątpliwie godnym polecenia źródłem szeroko rozumianej wiedzy planistycznej są również multimedialne wydania MPU, mające na celu zaznajomienie mieszkańców z pełnym przebiegiem procedury planistycznej, w tym także ze stosowanym nazewnictwem, a w przypadku ubiegania się zainteresowanych o wydanie przez urząd decyzji zezwalającej na realizację zamierzenia inwestycyjnego – o możliwych trybach uzyskiwania zgody w zależności od zdiagnozowanej sytuacji planistycznej w danym terenie. Przygotowana przez pracownię prezentacja *Co, gdzie, jak* pełni więc rolę przewodnika „krok po kroku”, wskazując wyraźnie na te etapy procedury, w których możliwy jest aktywny udział interesariuszy dający im realny wpływ na ostateczny kształt sporządzanego dokumentu planistycznego.

4. *Informacje o projekcie / autorzy / dane do kontaktu*

- Opis praktyki: Dariusz Mikołajczyk, Zakład Kształtowania Przestrzeni i Rewitalizacji (B4), Krajowy Instytut Polityki Przestrzennej i Mieszkalnictwa
- Dane kontaktowe: Miejska Pracownia Urbanistyczna w Poznaniu, www.mpu.pl

8.1.2

Strona internetowa Biura Planowania Przestrzennego Urzędu Miasta Krakowa

1. *Krótką charakterystyka obszaru, dla którego realizowano projekt*

Biuro Planowania Przestrzennego w Krakowie (dalej: BPP) funkcjonuje jako wewnętrzna komórka organizacyjna magistratu na prawach wydziału. Do podstawowych zadań BPP należy wykonywanie obowiązków z dziedziny planowania przestrzennego i urbanistyki, wynikających wprost z przepisów *Ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym*.

2. *Opis działań partycypacyjnych*

Strona internetowa BPP (na platformie Biuletynu Informacji Publicznej) zawiera szereg komponentów:

- zakładkę ***Aktualności*** zawierającą bieżące i archiwalne ogłoszenia oraz komunikaty poświęcone aktualnie prowadzonym pracom planistycznym,
- zakładkę ***Zaproszenia*** zawierającą informacje o terminach i lokalizacji planowanych dyskusji publicznych czy też spotkań informacyjno-konsultacyjnych w ramach opracowywanych dokumentów planistycznych,
- zakładkę ***Uchwała krajobrazowa*** zawierającą pełną dokumentację procedury planistycznej związanej z podjęciem uchwały wzmacniającej narzędzia ochrony krajobrazu,
- zakładkę ***Studium*** zawierającą pełną dokumentację procedury planistycznej związanej z uchwaleniem ***Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Krakowa***,
- zakładkę ***Plany miejscowe*** podzieloną na plany miejscowe sporządzane oraz plany obowiązujące (dostępna jest również mapa zbiorcza z planami miejscowymi, zawierająca bezpośrednie odnośniki do wybranych lokalnych aktów planowania przestrzennego),
- zakładkę ***Plany archiwalne*** stanowiącą zbiór materiałów archiwalnych,
- przeglądarkę opracowań kartograficznych umożliwiającą przeszukiwanie ***on-line*** przyjętych uchwałą załączników graficznych do wybranych dokumentów planistycznych.

URZĄD MIASTA KRAKOWA
BIURO PLANOWANIA PRZESTRZENNEGO
ul. Józefa Sulęgo 4, 31-047 Kraków

Od 28 listopada 2017 r. obowiązuje 158 planów miejscowych = 50,5% powierzchni Krakowa
Od 28 listopada 2017 r. oczekują na wejście w życie 2 plany miejscowe
Od 22 listopada 2017 r. sporządzane są 63 plany miejscowe

Godziny pracy Biura - Kontakt - Struktura
Lokalizacja Biura
SMAŁDANIE wniosków/wnag - wzory do pobrania - opłaty
SMAŁDANIE wniosków/wnag przez ePUAP (Katalog usług URSK)
Informacja telefoniczna: 12 616 85 02

AKTUALNOŚCI
Zawiesz ogłoszenia i biurodoty dotyczące powołania przewodniczącego komisji organizacyjnej

ZAPROSZENIA
na dyskusje publiczne i sesje Rady Miasta Krakowa z udziałem przedstawicieli komisji organizacyjnej

NEWSLETTER

UCHWAŁA KRAJOWIRAZCOWA procedura sporządzania
STUDIUM wywarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego

LISTA Planów OBRÓBKAJACYCH
LISTA Planów MAPA OBRÓBKAJACYCH

LISTA Planów OBRÓBKAJACYCH
LISTA Planów MAPA OBRÓBKAJACYCH

PLANY uchw. i plany, wywarunkowania, kierunków, wydziałowe i wywarunkowe
PRZEGLĄDANKA OPRACOWAŃ KARTOGRAFICZNYCH

WYPEŁNIENIA projektów planów DO PUBLICZNEGO WGLĄDU
PRZEGLĄDANKA OPRACOWAŃ KARTOGRAFICZNYCH
STUDIUM UWARUNKOWAŃ I KIERUNKÓW ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO MIASTA KRAKOWA
LISTA PLANÓW OBOWIĄZUJĄCYCH | AKTYWNA MAPA Z PLANAMI OBOWIĄZUJĄCYMI
LISTA PLANÓW SPORZĄDZANYCH | AKTYWNA MAPA Z PLANAMI SPORZĄDZANYMI
LISTA PLANÓW UCHWAŁOWYCH (oczekujących na wejście w życie) | AKTYWNA MAPA Z PLANAMI UCHWAŁOWYMI
AKTYWNA MAPA ZBIORCZA Z PLANAMI

Zdjęcie: www.bip.krakow.pl/?id=412

3. *Wnioski, wskazówki, przestrogi*

Warto podkreślić, iż każdemu z uchwalonych oraz pozostających w opracowaniu miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego poświęcono odrębny wątek na stronie. W momencie dokonania wyboru określonego dokumentu planistycznego otrzymujemy pełny zapis przebiegu procedury jego sporządzania. Zakres udostępnionych w serwisie informacji obejmuje – poza ustawowymi wymaganiami (treść uchwały wraz z załącznikami, ogłoszenia i zarządzenia prezydenta Krakowa) – zestawienie wykonanych czynności proceduralnych, stenogramy z dyskusji publicznych oraz sesji rady miasta, projekty rysunków planu, jak również plik z elementami ustaleń planu. Tym samym BPP umożliwia uczestnikom zainteresowanym procesem planistycznym skuteczne śledzenie szeroko pojętej polityki przestrzennej Krakowa.

4. *Informacje o projekcie / autorzy / dane do kontaktu*

- Opis praktyki: Dariusz Mikołajczyk, Zakład Kształtowania Przestrzeni i Rewitalizacji (B4), Krajowy Instytut Polityki Przestrzennej i Mieszkalnictwa
- Dane kontaktowe: Biuro Planowania Przestrzennego, tel.: (12) 6168542, (12) 6168526, www.bip.krakow.pl/?id=412

1. *Krótką charakterystyka obszaru, dla którego realizowano projekt*

Prace nad projektem rozpoczęto 30 marca 2016 roku. Całkowita powierzchnia obszaru wybranego do rewitalizacji stanowi 1783 ha (6,08% całkowitego terenu Łodzi). Teren poddany działaniom naprawczym zamieszkują 152 292 osoby (22,83% ludności Łodzi). Projekt pilotażowy jest doskonałym przykładem przedsięwzięcia społecznego angażującego specjalistów z różnych dziedzin oraz mieszkańców miasta. Partycypacja społeczna, widoczna na każdym etapie prac, stanowiła fundament wzmacniający więzi i poczucie siły sprawczej społeczności.

2. *Opis działań partycypacyjnych*

Priorytetowym celem projektu było zaangażowanie w prace nad dokumentem jak najszerszego grona interesariuszy. Szczególny nacisk położono na uwzględnienie i dostosowanie działań rewitalizacyjnych do potrzeb mieszkańców zagrożonych wykluczeniem społecznym (seniorów, osób niepełnosprawnych). W celu dotarcia do dużego grona odbiorców, ich zaangażowania w projekt oraz ułatwienia im zrozumienia procesu rewitalizacji Łodzi zainicjowano 3 programy społeczne poprzedzające finalne konsultacje dokumentu.

Pierwszy z nich, skierowany do uczniów łódzkich szkół oraz przedszkoli, miał na celu budowanie lokalnej tożsamości wśród młodego pokolenia łódzian. Program animacji społecznej polegał na zidentyfikowaniu i zorganizowaniu na obszarze strefy wielkomiejskiej aktywnie działających grup lokalnych. W ramach powyższego działania przeprowadzono spotkania sieciujące (2 Fora Animacji Społecznej „Do Wioseł”, 2 Laboratoria Społeczne), w które zaangażowani byli animatorzy. Najistotniejszym działaniem społecznym był program partycypacyjny, poprzedzony kampanią medialną informującą o pracach wdrożeniowych nad dokumentem. Na tym etapie zastosowano innowacyjne rozwiązania partycypacyjne, między innymi projekt *Trambus* (ogólnodostępny autobus kursujący po ulicach Łodzi, w którym mieszkańcy mieli możliwość poszerzenia swojej wiedzy na temat rewitalizacji i uzyskania informacji o planowanych konsultacjach społecznych), gra miejska *Podaj cegłę!* (nawiązująca do historii miasta i integrująca mieszkańców), warsztaty *Miasto w formie* (skierowane do wszystkich grup społecznych), mikrofestyny *Łódzkie fajranty* (wydarzenia organizowane w plenerze, których celem było poznanie oczekiwań i potrzeb interesariuszy). Działania społeczne poprzedzające prace nad dokumentem przyczyniły się do doskonałej i wnikliwej diagnozy potrzeb i oczekiwań

interesariuszy. Następnie przygotowany dokument został poddany konsultacjom społecznym, na które składały się następujące formy partycypacyjne: kampania medialna (zamieszczenie informacji w lokalnej prasie, na portalach społecznościowych oraz miejskich stronach internetowych; przygotowanie plakatów i spotów reklamowych), warsztaty społeczne, spacerzy badawcze, infopunkty, formularze konsultacyjne (zbierające uwagi i propozycje), debaty publiczne (Urząd Miasta Łodzi – 55 uczestników, Zespół Szkół Ponadgimnazjalnych nr 19 – 30 osób).

3. *Wnioski, wskazówki, przestrogi*

Czynniki, które przesądziły o sukcesie prac nad dokumentem, to przede wszystkim wnikliwa interpretacja potrzeb miasta i jego mieszkańców, a także aktywna współpraca władz z uczestnikami projektu oraz wykreowanie innowacyjnych formuł partycypacji. Takie podejście pozwoliło na wypracowanie odpowiednich działań naprawczych (projektów rewitalizacyjnych) odpowiadających na zdiagnozowane w przestrzeni problemy społeczne, gospodarcze, przestrzenno-funkcjonalne, środowiskowe i techniczne. Od stycznia 2017 roku podjęto prace nad drugim etapem projektu pilotażowego (***Opracowanie modelu prowadzenia rewitalizacji obszarów miejskich na wybranym obszarze w mieście Łodzi – etap 2***) stanowiącego kontynuację wypracowanych rozwiązań przyjętych w poprzedniej fazie. Autorom projektu zależy na przygotowaniu modelu i metodologii służących przeprowadzeniu rewitalizacji obszarów śródmiejskich dużych miast w Polsce.

4. *Informacje o projekcie / autorzy / dane do kontaktu*

- Opis praktyki: Martyna Tylka, Zakład Kształtowania Przestrzeni i Rewitalizacji (B4), Krajowy Instytut Polityki Przestrzennej i Mieszkalnictwa
- Dane kontaktowe: Biuro ds. Rewitalizacji Urzędu Miasta Łodzi we współpracy z Zespołem ds. Rewitalizacji oraz wsparciem eksperckim Wojciecha Kłosowskiego, tel. (42) 638 57 58, e-mail: rewitalizacja@uml.lodz.pl

8.1.4

Zaangażuj się w tworzenie nowego studium Wrocławia – konsultacje przed opracowaniem nowego studium Wrocławia

1. *Krótką charakterystyka obszaru, dla którego realizowano projekt*

Obszar objęty projektem to całe miasto Wrocław (29 282 ha). 10 lipca 2014 roku Rada Miejska Wrocławia przyjęła uchwałę w sprawie przystąpienia do sporządzania **Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Wrocławia**. Władze miasta zdecydowały o rozszerzeniu zakresu partycypacji społecznej już na początku procedury planistycznej, co przejawiało się między innymi w wyznaczeniu dwustudniowego okresu na składanie wniosków do studium (według ustawy ten termin ma wynosić co najmniej 21 dni). W tym czasie złożono blisko 2000 wniosków, z których ponad 90% zostało pozytywnie rozpatrzonych przez prezydenta miasta. Powstał wstępny projekt studium (na etap konsultacji) oraz strona internetowa www.zaplanuj.wroclaw.pl. W ramach cyklu spotkań pod nazwą **Zaangażuj się w tworzenie nowego studium Wrocławia** przeprowadzono dodatkowe konsultacje społeczne, przed etapem wyłożenia studium do publicznego wglądu. Celem projektu było poznanie opinii oraz propozycji mieszkańców dotyczących nowego studium Wrocławia oraz aktywne włączenie wszystkich interesariuszy w procedurę planistyczną.

2. *Opis działań partycypacyjnych*

W pierwszym etapie konsultacji przeprowadzono 10 spotkań w różnych częściach miasta, podczas których zaprezentowano rozwiązania funkcjonalno-przestrzenne dotyczące danego obszaru. Spotkania stały się okazją do omówienia wniosków złożonych do studium, a także do przedstawienia przez zainteresowane osoby dodatkowych postulatów odnoszących się do dokumentu.

W kolejnym etapie przeprowadzono 4 spotkania warsztatowe w wyznaczonym punkcie w centrum miasta. Każde spotkanie było poświęcone 2 różnym politykom studialnym, wyznaczającym kierunki rozwoju miasta (podczas pierwszego spotkania było to „Zamieszkiwanie” oraz „Gospodarka i Usługi”; podczas drugiego – „Mobilność” oraz „Zieleń i infrastruktura”; trzeciego – „Wody” oraz „Przestrzeń Publiczną”; ostatniego – „Kompozycja” oraz „Dziedzictwo”). Uczestnicy warsztatów dzielili się na 2 grupy tematyczne. Każda grupa miała godzinę na opracowanie pomysłów dotyczących rozwiązań, które powinny się znaleźć w nowym studium. Wątpliwości były na bieżąco wyjaśniane przez przedstawicieli Biura Rozwoju Wrocławia.

W celu ułatwienia dostępu do informacji o konsultacjach uruchomiono specjalną stronę internetową www.zaplanuj.wroclaw.pl. Poza harmonogramem spotkań i warsztatów można na niej znaleźć między innymi aktualną wersję studium i projekt nowego studium oraz rozmaite opracowania, raporty i wyjaśnienia przybliżające zasady procesu planistycznego oraz zapisy studium. Za prowadzenie działań partycypacyjnych odpowiedzialne było Biuro Rozwoju Wrocławia (jednostka Urzędu Miasta Wrocławia). Interesariuszami projektu byli mieszkańcy miasta, społecznicy, przedstawiciele ruchów miejskich. Konsultacje przeprowadzono w dniach od 20 kwietnia do 25 maja 2017 roku, między ustawowym etapem zgłaszania wniosków do studium a wyłożeniem projektu studium do publicznego wglądu.

3. *Wnioski, wskazówki, przestrogi*

Należy pamiętać o tym, aby informacje o procesie planistycznym przekazywać mieszkańcom i innym interesariuszom w sposób jasny i przystępny. Dobrze jest stworzyć stronę internetową lub osobną zakładkę na stronie urzędu miasta, pod którą zainteresowani z łatwością znajdą informacje o terminach konsultacji oraz opracowywanym dokumencie. Portal internetowy stworzony we Wrocławiu przyczynił się do poszerzenia wiedzy i świadomości mieszkańców o prowadzonej procedurze uchwalenia sporządzenia studium. Dzięki wydłużeniu okresu konsultacji wzięło w nich udział wiele osób. Zorganizowano spotkania i warsztaty, które pozwoliły pozyskać dodatkowe informacje o oczekiwaniach użytkowników przestrzeni. Podczas spotkań warsztatowych sprawdzili się podział uczestników na 2 grupy i merytoryczne wsparcie ze strony przedstawicieli Biura Rozwoju Wrocławia. Taki sposób prowadzenia warsztatów pozwolił rozwinąć i skonkretyzować zgłoszone pomysły.

Dodatkowe konsultacje, organizowane między etapem składania wniosków a etapem wyłożenia dokumentu, przyczyniły się do zapewnienia ciągłości partycypacji w procesie sporządzenia studium.

4. *Informacje o projekcie / autorzy / dane do kontaktu*

- Opis praktyki: Krzysztof Kaszuba, Zakład Mieszkalnictwa i Odnowy Miast (B6), Krajowy Instytut Polityki Przestrzennej i Mieszkalnictwa
- Dane kontaktowe: Biuro Rozwoju Wrocławia, tel.: (71) 7778660, 7777325, e-mail: brw@um.wroc.pl

8.1.5

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego 3 obszarów położonych w obrębie ewidencyjnym Szepietowo i Szepietowo-Wawrzyńce – samorządowy panel SMS

1. *Krótką charakterystyka obszaru, dla którego realizowano projekt*

Projektem objęto 3 obszary o łącznej powierzchni 8 ha, znajdujące się w obrębie ewidencyjnym miejscowości Szepietowo i Szepietowo-Wawrzyńce. Teren położony jest w sąsiedztwie Ośrodka Doradztwa Rolniczego i obszaru zarządzanego przez tę instytucję. Istotnym problemem jest skomplikowany układ komunikacyjny oraz potencjalny przebieg drogi krajowej. Część gruntów znajdujących się w obrębie konsultowanego terenu stanowią lasy zarządzane przez Lasy Państwowe Nadleśnictwo Rudka.

2. *Opis działań partycypacyjnych*

Celem projektu było wyznaczenie stref funkcjonalnych w ramach obszaru objętego planem, zebranie wniosków dotyczących przyszłych funkcji, sposobu zagospodarowania i ewentualnej zabudowy poszczególnych nieruchomości oraz opracowanie inwentaryzacji terenu z naniesieniem wniosków, w tym wskazanie terenów potencjalnego konfliktu interesów. Uczestnikami konsultacji byli użytkownicy terenu objętego planem. Konsultacje społeczne prowadzone były na wczesnym etapie przygotowania projektu dokumentu, to znaczy w pierwszej fazie procesu, zanim dokument został opracowany przez projektanta i przedstawiony gminnej komisji urbanistyczno-architektonicznej.

Zastosowana metoda polegała na wykorzystaniu gminnego systemu informowania mieszkańców za pomocą krótkich wiadomości tekstowych (SMS) wysyłanych do interesariuszy. Wykorzystano je również do informowania o konsultacjach oraz do zbierania uwag. Zadawane pytania dotyczyły oceny istniejącego stanu zagospodarowania oraz propozycji konkretnych rozwiązań. Pytania były zamknięte i zawierały sugestie odpowiedzi „TAK” lub „NIE” (na przykład: „Czy chcesz, aby w Szepietowie-Wawrzyńce powstał teren przeznaczony pod międzynarodowe targi rolnicze?” – odpowiedź „TAK” lub „NIE”).

Metoda została zastosowana w celu uzyskania odpowiedzi od konkretnych grup społecznych, czyli mieszkańców z obszaru objętego planowanym dokumentem. Władze lokalne od początku procesu były zainteresowane działaniami zmierzającymi do rozwiązania konfliktu interesów pomiędzy poszczególnymi użytkownikami terenu

i zastosowania rozwiązania, które byłoby najlepsze z punktu widzenia interesu publicznego. Za proces konsultacji odpowiadał koordynator – pracownik na samodzielnym stanowisku odpowiedzialny za inwestycje i urbanistykę w Urzędzie Miejskim w Szepietowie.

Zdjęcie: Urząd Miejski w Szepietowie

3. *Wnioski, wskazówki, przestrogi*

Przy realizacji projektu największą trudność sprawiło pozyskanie numerów telefonów do osób reprezentujących zdefiniowaną grupę konsultacyjną. Konieczne było uprzednie przeprowadzenie ankiety w celu pozyskania danych kontaktowych od mieszkańców (w tym użytkowników terenu objętego planowanym dokumentem), które następnie wprowadzono do bazy danych. W ankiecie umieszczono także oświadczenia o zgodzie na przetwarzanie danych osobowych do celów przeprowadzenia konsultacji społecznych. Baza zgromadzonych danych była wykorzystywana w dalszym procesie planistycznym.

Współcześnie telefon komórkowy jest najpopularniejszą formą komunikacji; wykorzystanie wiadomości tekstowych jest więc dobrym sposobem informowania i włączania obywateli do procesów tworzenia polityk publicznych. Największą zaletą systemu jest najszybsze czasowo uzyskanie reakcji ze strony wielu osób.

Dzięki samorządowemu panelowi SMS udało się w krótkim czasie poznać opinie interesariuszy, co przyspieszyło proces opracowania planu.

4. *Informacje o projekcie / autorzy / dane do kontaktu*

- Opis praktyki: Eliza Szadkowska, pełnomocnik Zarządu Województwa Podlaskiego do spraw Współpracy z Organizacjami Pozarządowymi, Urząd Marszałkowski Województwa Podlaskiego.
- Dane kontaktowe: koordynator procesu konsultacji w gminie Szepietowo – Beata Wyszynska, samodzielny pracownik do spraw Inwestycji i Urbanistyki, Urząd Miejski w Szepietowie, tel.: (86) 4760132, e-mail: beata.wyszynska@szepietowo.pl

8.2

Zaplanowanie procesu partycypacji, zapewnienie jego trwałości i ciągłości

Każdy, kto angażuje się społecznie, zabiera głos w dyskusji, zgłasza swoje uwagi i postulaty, chce wiedzieć, jaki wpływ na ostateczne decyzje wywarła jego aktywność, czy jego głos został wysłuchany i czy w ten sposób zabezpieczył swoje interesy lub miał wpływ na interesującą go sferę życia. Prawidłowość ta dotyczy również tworzenia dokumentów planistycznych i strategicznych.

Aby proces partycypacji był w możliwie jak największym stopniu efektywny, należy bardzo starannie go zaplanować. Na wstępie należy sobie między innymi odpowiedzieć na fundamentalne pytania:

1. *Jaka jest specyfika dokumentów lub działań, które chcemy poddać konsultacjom społecznym?*
2. *Jakie wymogi prawne dotyczące ich tworzenia określiły przepisy?*
3. *Czego chcemy się dowiedzieć – co ma być przedmiotem konsultacji?*
4. *Jaki będzie krąg interesariuszy uczestniczących w działaniach partycypacyjnych?*
5. *Jakie metody, instrumenty partycypacyjne chcemy lub możemy wykorzystać?*
6. *Na których etapach tworzenia dokumentu planistycznego chcemy/możemy je wykorzystać, aby przyniosły oczekiwany efekt?*
7. *Jak będą przebiegać poszczególne działania partycypacyjne?*
8. *W jaki sposób możemy wykorzystać przy tworzeniu dokumentu planistycznego informacje pozyskane w trakcie partycypacji?*
9. *Jak poinformujemy biorących udział w działaniach partycypacyjnych o ich efektach, to znaczy o wykorzystaniu pozyskanych informacji?*

Odpowiednie zaplanowanie wszystkich elementów partycypacji ma zapewnić ciągłość i trwałość tego procesu. Nie należy jednak mylić ciągłości i trwałości procesu partycypacji z ciągłością procedury planistycznej. Oczywiście niektóre elementy są wspólne. Pojęcie ciągłości i trwałości procesu partycypacji jest szersze niż pojęcie trwałości i ciągłości procedury planistycznej, która opiera się przede wszystkim na instrumentach wskazanych w przepisach prawa.

Plan działań partycypacyjnych w procedurze planistycznej

Znając odpowiedź na wyżej postawione pytania, można przystąpić do stworzenia dokładnego planu działań partycypacyjnych. Nie ma jednego gotowego wzorca planu działań partycypacyjnych.

Plan taki musi uwzględniać specyfikę prowadzonej procedury, przy czym przy jego tworzeniu należy:

1. Określić, które elementy są obligatoryjne i wynikają z przepisów, a które wprowadzone zostaną dodatkowo i na jakim etapie procedury. Uwzględnienie takiego podziału ma znaczenie ze względu na prawidłowe zastosowanie poszczególnych elementów partycypacji na kolejnych etapach procedury planistycznej. „Prawidłowe” w tym przypadku oznacza wsparcie i uzupełnienie ustawowego procesu konsultacyjnego przez wprowadzenie dodatkowych elementów partycypacyjnych;
2. Wybrać, jakie instrumenty partycypacyjne będą stosowane i w jakim celu. Jest to ważne ze względu na zdefiniowanie efektu, jaki chcemy osiągnąć, oraz rezultatu, jaki ma przynieść partycypacja;
3. Wskazać, kto będzie prowadził proces partycypacji (lub jego poszczególne elementy) – czy to będzie wyznaczony pracownik lub zespół pracowników urzędu gminy, wynajęci eksperci, osoby z zespołu projektowego, czy może zawodowi moderatory;
4. Rozdzielić role wśród uczestników poszczególnych działań partycypacyjnych i określić zakres ich odpowiedzialności (począwszy od działań technicznych, np. organizacja miejsca, w którym odbywają się konsultacje, opieka logistyczna nad osobami biorącymi w nich udział, zapewnienie udogodnień organizacyjnych takich jak np. podawanie mikrofonu w trakcie debat; po określenie, kto z organizatorów, kiedy i w jaki sposób będzie przekazywał informacje/odpowiedzi na pytania dotyczące zagadnienia/dokumentu poddanego procesowi partycypacji);
5. Wskazać miejsca, w których mają się odbyć konsultacje – zdecydować, czy części z działań partycypacyjnych nie należy przenieść w teren, tzn. na przykład do szkoły zlokalizowanej

na obszarze objętym sporządzanym dokumentem planistycznym, albo czy nie należy ich przeprowadzić w formie warsztatów plenerowych, spacerów badawczych czy w innej;

6. Zadecydować, czy w procesie konsultacji można wykorzystać niestandardowe środki przybliżania konsultowanej materii zainteresowanym, np. poprzez wykonanie makiet, wizualizacji komputerowych zorganizowanie kiosków informacyjnych, wydrukowanie ulotek itp.;
7. Ustalić, w jaki sposób uczestnicy procesu partycypacji otrzymają informację zwrotną o efektach podejmowanych działań. Jest to jeden z podstawowych elementów procesu partycypacji, niestety często pomijany;
8. Zaplanować, jakie środki zostaną przeznaczone na działania partycypacyjne. Prawidłowo zorganizowany proces partycypacji ze względu na zastosowanie dodatkowych (poza wymaganymi przez przepisy) form działań, zaangażowanie specjalistów, wykorzystanie różnych technik, a także potrzebę przeanalizowania materiału zgromadzonego w trakcie partycypacji wymaga poniesienia określonych nakładów: finansowych, organizacyjnych i czasu.

Organizując proces partycypacyjny przy tworzeniu dokumentów planistycznych nie można zapominać o dużym sformalizowaniu procedury planistycznej. To sformalizowanie polega m.in. na kolejnym wykonywaniu, określonych w przepisach prawa, elementów (ustawodawca nie przewidział dowolności działań organów planistycznych) i ma ono wpływ na dobór rodzajów i czasu przeprowadzenia dodatkowych działań partycypacyjnych. Mimo obostrzeń ustawowych proces tworzenia i uchwalania dokumentów planistycznych jest w literaturze przedmiotu i w orzecznictwie sądów administracyjnych nazywany jednym z najbardziej demokratycznych procesów tworzenia prawa miejscowego. Jest tak właśnie za sprawą całej gamy instrumentów konsultacyjnych, w które ustawodawca wyposażył stronę społeczną uczestniczącą w tym procesie.

Jeśli chce się zapewnić ciągłość działań partycypacyjnych, procedura sporządzania dokumentów planistycznych powinna zostać rozbudowana o dodatkowe elementy, które wyjaśnią mieszkańcom jej przebieg i zakres regulacji dokumentów planistycznych. Pozwolą także na zapoznanie się projektantów z opinią mieszkańców dotyczącą projektu oraz na rozwiązanie spraw konfliktowych.

Aby proces partycypacji społecznej był efektywny, obligatoryjne elementy konsultacyjne (wymagane przepisami) można wzbogacić o umiejętnie dobrane i wprowadzone w odpowiednich miejscach elementy partycypacji.

Bardzo ważne jest, aby tak zaplanować dodatkowe działania partycypacyjne, aby ich efekt można było wykorzystać także w realizowaniu obowiązkowych elementów procedury planistycznej. Na przykład organizowanie, po terminie składania wniosków/uwag do planu miejscowego, spotkań informacyjnych lub warsztatów może uniemożliwić wykorzystanie pozyskanych w ich trakcie informacji mających istotny wpływ na zapisy projektu dokumentu, a także może (w odbiorze społecznym) podważyć sens prowadzenia dalszych konsultacji. Przy planowaniu procesu partycypacyjnego szczególną uwagę należy również zwrócić na: sposób informowania i konsultowania oraz sposób zapewnienia tzw. informacji zwrotnej.

8.2.1

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego w Mrągowie

1. *Krótką charakterystyka obszaru, dla którego realizowano projekt*

Konsultacje społeczne dotyczyły zmiany planu miejscowego w północnej części Mrągowia. Opisane niżej techniki konsultacyjno-animacyjne zostały wykorzystane podczas dyskusji na temat osiedla przy ulicy Wileńskiej – jednego z obszarów objętych planem. Przestrzeń osiedla charakteryzuje zabudowa jedno- i wielorodzinna o małej intensywności oraz zieleń (głównie przedogródki i ogrody przydomowe). Na jego terenie znajduje się między innymi plac Armii Krajowej o unikatowym historycznym układzie urbanistycznym, zagospodarowany jako przestrzeń wspólna wyposażona w zieleń i małą architekturę. Podczas konsultacji zastanawiano się, jak chronić układ urbanistyczny osiedla oraz jak stworzyć przestrzeń przyjazną do życia dla obecnych mieszkańców i atrakcyjną dla potencjalnych nabywców. Celem dyskusji była próba pogodzenia prywatnych przedsięwzięć remontowo-budowlanych z zachowaniem porządku zabudowy i estetyki przestrzennej oraz stworzenie warunków do rozwoju dobrych relacji sąsiedzkich.

2. *Opis działań partycypacyjnych*

W ramach konsultacji na etapie tworzenia założeń do projektu planu pracownicy urzędu miejskiego zorganizowali między innymi spacer architektoniczny po osiedlu przy ulicy Wileńskiej połączony z piknikiem sąsiedzkim oraz punkt konsultacyjny na placu Armii Krajowej. O akcji poinformowano wszystkich mieszkańców osiedla, wrzucając do ich skrzynek specjalną pocztówkę zawierającą informacje organizacyjne i na temat miejsca do pozostawienia opinii. W okolicach osiedla rozmieszczono plakaty. Informacje pojawiły się też na stronie internetowej miasta, Facebooku i w lokalnym radiu.

Celów konsultacji było kilka: przekazanie wiedzy dotyczącej obszaru objętego planem, umożliwienie mieszkańcom wypowiedzenia się na jego temat oraz ich integracja. Spotkanie odbyło się w sobotę 23 września 2017 roku w godzinach południowych. Jego uczestnikami były osoby w różnym wieku – od rodzin z dziećmi po seniorów (łącznie około 50 osób). Rozpoczął je spacer prowadzony przez przewodnika opowiadającego o historii osiedla (można było też obejrzeć stare fotografie) oraz architektkę, która przedstawiła uczestnikom uwarunkowania architektoniczno-urbanistyczne terenu. Mieszkańcy otrzymali więc praktyczną wiedzę dotyczącą konsultowanego obszaru. Rozdawane były też broszury edukacyjne na temat procedury planistycznej – z ogólnym wytłumaczeniem, czym są miejscowe plany, studium oraz przedstawieniem etapów ich sporządzania, w tym momentów, w których w prace nad projektem dokumentu mogą się włączać mieszkańcy.

Spacer zakończył piknik, podczas którego uczestnicy mogli kontynuować rozmowy w swobodnej atmosferze, przy poczęstunku. W punkcie konsultacyjnym rozstawionym pod namiotem mogli w 2 formach zgłaszać wnioski do planu: skrótowo na pocztówce-zaproszeniu i bardziej obszernie w ankiecie, w której można było przedstawić swoją opinię dotyczącą tego, co warto zmienić, a co zachować na tym terenie. Można było również porozmawiać z projektantami planu i obejrzeć mapy. Małe dzieci miały zapewnione animacje, co umożliwiło ich rodzicom spokojne rozmowy. **Najważniejsze wnioski płynące z konsultacji to postulaty estetyzacji domów jednorodzinnych i zapewnienia ładu przestrzennego, spójności architektonicznej oraz zachowania zieleni, a także uruchomienia połączeń komunikacji miejskiej w rejonie osiedla i zakazu ruchu pojazdów na jednej z ulic. Te i inne uwagi (jak brak oświetlenia czy miejsca spotkań i rekreacji) zostaną zawarte w raporcie podsumowującym.**

Zdjęcie: Urząd Miejski w Mrągowie

3. *Wnioski, wskazówki, przestrogi*

Pracownicy urzędu zorganizowali konsultacje z pełnym zaangażowaniem i przekonaniem, przy wsparciu lokalnych ekspertów i wolontariuszy, co przyczyniło się do pozytywnego odbioru tych działań przez uczestników oraz do nawiązywania bezcennych kontaktów i budowania więzi. Zastosowana forma konsultacji, choć wymagała większego trudu ze strony organizatorów (wysiłku logistycznego, pracy w dzień wolny), przyniosła wiele korzyści. Przede wszystkim ułatwiła zaangażowanie się mieszkańcom – mogli oni wypowiedzieć się na temat swojego najbliższego otoczenia w mniej formalnej atmosferze. Stworzono warunki, które pozwoliły mieszkańcom zarówno na krótką interakcję (poprzez odpowiedzenie na pytania zawarte na pocztówce), jak i bardziej pogłębioną (poprzez wypełnienie ankiety, obejrzenie starych fotografii, rozmowę z urzędnikami, zadanie pytań planistom nad mapą obszaru). Wiele osób po raz pierwszy miało okazję dowiedzieć się, czym jest plan miejscowy, i lepiej zrozumieć specjalistyczny język stosowany w tego typu dokumentach, co dało im poczucie, że mogą dołożyć swoją „cegielekę” do procesu. Uczestnicy mogli pogłębić w atrakcyjnej formie swoją wiedzę dotyczącą osiedla i nawiązać nowe kontakty. Wymiana informacji pochodzących od ekspertów, administracji publicznej i mieszkańców była istotnym elementem zdobywania wiedzy na temat przeszłości tego terenu i umożliwiła wyciągnięcie wniosków dotyczących jego przyszłości i rozwoju mieszkającej na nim społeczności. Jest zatem bardzo ważne, żeby w tego typu wydarzeniach uczestniczyli także urzędnicy i inni eksperci.

4. *Informacje o projekcie / autorzy / dane do kontaktu*

- Opis praktyki: Maria Perchuc-Zółtowska, Pracownia Badań i Innowacji Społecznych „Stocznia”
- Dane kontaktowe: Aleksandra Lemańska, Urząd Miejski w Mrągowie, tel.: (89) 7419046, e-mail: a.lemanska@mragowo.um.gov.pl

8.2.2

Bydgoszcz Zielone Miasto – mobilny punkt konsultacyjny

1. *Krótką charakterystyka obszaru, dla którego realizowano projekt*

W ramach działania ***Bydgoszcz Zielone Miasto*** przeprowadzono konsultacje społeczne dotyczące założeń do projektu zmiany studium Bydgoszczy, w zakresie kierunków rozwoju wybranych elementów systemu zieleni i rekreacji między innymi dla doliny rzeki Brdy. Teren

wzdłuż rzeki Brdy i Kanału Bydgoskiego to obecnie ogólnodostępna przestrzeń publiczna. W obowiązującym studium jest to obszar zieleni parkowej, krajobrazowej i ochronnej oraz rekreacji i sportu o znaczeniu ogólnomiejskim i ponadlokalnym. W chwili obecnej obserwuje się wkraczanie w tę przestrzeń zabudowy usługowo-mieszkaniowej o dużej intensywności (wysokościowce).

Celem konsultacji było uzyskanie opinii mieszkańców na temat kierunków zabudowy i zagospodarowania terenów znajdujących się w bezpośrednim sąsiedztwie rzeki.

2. *Opis działań partycypacyjnych*

Konsultacje były prowadzone przez Miejską Pracownię Urbanistyczną przy wsparciu pracownicy Biura Obsługi Mediów i Komunikacji Społecznej. W maju 2017 roku odbyło się spotkanie z mieszkańcami w mobilnym punkcie konsultacyjnym (dalej: MPK) na nadbrzeżu Brdy, którego celem było poznanie ich potrzeb i oczekiwań dotyczących przyszłego zagospodarowania terenów nadrzecznych oraz rozpowszechnienie informacji o prowadzonych konsultacjach.

W MPK mieszkańcy mieli okazję wypełnić kwestionariusz ankiety, w którym pytano o aktywności, które chcieliby podejmować w sąsiedztwie rzeki, i inne ważne kwestie, które należy uwzględnić w zagospodarowaniu terenu, oraz o optymalny model zagospodarowania nadbrzeży Brdy (wypełniono 292 kwestionariusze). Mogli także porozmawiać o obszarze poddanym konsultacjom – w tym celu przygotowane zostały plansze zawierające zdjęcia obecnego zagospodarowania obszaru. Osoby odwiedzające MPK mogły wskazać poprzez przyklejenie kropki najlepszy ich zdaniem sposób zagospodarowania terenu. Jako dodatkowe działanie przeprowadzono warsztaty dla dzieci polegające na „tworzeniu miasta”. Miały one przybliżyć małym mieszkańcom zasady kształtowania przestrzeni miejskiej.

Punkt konsultacyjny odwiedzili głównie mieszkańcy miasta, którzy korzystają z terenów nadbrzeżnych przede wszystkim w celach rekreacyjnych. Aby zaangażować pozostałych interesariuszy w dyskusję o kierunkach zagospodarowania terenów nad rzeką, spotkania w MPK zostały poprzedzone debatą publiczną, w której wzięło udział ponad 130 osób, w tym architekci, deweloperzy, przyrodnicy, urbaniści, organizacje związane ze szlakiem wodnym, właściciele nieruchomości i mieszkańcy. Nagranie z debaty zostało udostępnione na stronie internetowej bydgoskich konsultacji oraz stronie Miejskiej Pracowni Urbanistycznej. Ponadto kwestionariusz ankiety przygotowanej w MPK był również dostępny *on-line*.

Zagospodarowanie terenów nadrzecznych dotyczy szerokiego grona interesariuszy – mieszkańców miasta, deweloperów, właścicieli nieruchomości czy przyrodników. Jest to temat co jakiś czas dyskutowany przez różne, głównie wąskie środowiska opiniotwórcze, dlatego też nietrudno było wzbudzić zainteresowanie konsultacjami. Ze względu na szeroką i zróżnicowaną grupę interesariuszy konsultacje były szeroko nagłośnione w lokalnych mediach oraz na miejskich stronach internetowych. Zadbano szczególnie o podkreślenie celu dyskusji i jej szerokiego charakteru. Działaniem promującym i wzmacniającym prowadzone konsultacje w MPK była także debata publiczna, która pozwoliła na wyposażenie uczestników konsultacji w wiedzę i umożliwiła dotarcie do węższego grona istotnych interesariuszy – deweloperów czy właścicieli nieruchomości.

Zdjęcie: Wiktor Błaszkiwicz, MPU Bydgoszcz

3. *Wnioski, wskazówki, przestrogi*

Organizacja MPK, jak i całego procesu konsultacji, wymagała dużego zaangażowania i czasu po stronie osób realizujących te działania. Ważnym wnioskiem płynącym z realizacji projektu była konieczność włączenia do niego osób decyzyjnych z poziomu urzędu – pozwoliło to na przyspieszenie podejmowania decyzji oraz swobodne działanie urzędników. W prowadzeniu konsultacji w MPK pomocne były dodatkowe narzędzia, poza samymi kwestionariuszami ankiet – plansze ze zdjęciami oraz materiały dla dzieci. Dzięki temu łatwiej było zainteresować mieszkańców i nawiązać z nimi kontakt, a sam

punkt konsultacyjny był przez to atrakcyjniejszy i posłużył przy okazji jako narzędzie promocyjne. Należy pamiętać, że w dyskusjach w mobilnych punktach najczęściej biorą udział mieszkańcy, dlatego należy zaplanować także inne narzędzia, które pozwolą dotrzeć do pozostałych interesariuszy. W tym przypadku bardzo dobrze sprawdziła się debata publiczna.

Wynikiem konsultacji było określenie konkretnych postulatów dotyczących zagospodarowania terenów nadbrzeżnych – zapewnienie ich ogólnej dostępności, wzmocnienie funkcji rekreacyjnej i komunikacyjnej oraz wykluczenie wysokiej zabudowy w bezpośrednim sąsiedztwie rzeki. Wyniki konsultacji zostały podsumowane w raporcie i zamieszczone na stronie internetowej bydgoskich konsultacji. Wnioski z przeprowadzonych działań wykorzystane zostaną jako materiał badawczy w zakresie wyznaczania kierunków zagospodarowania terenów nadbrzeżnych w aktualizowanym studium.

4. *Informacje o projekcie / autorzy / dane do kontaktu*

- Opis praktyki: Joanna Suchomska, Pracownia Zrównoważonego Rozwoju
- Dane kontaktowe: Miejska Pracownia Urbanistyczna w Bydgoszczy, tel.: 52 585805, e-mail: mpu@mpu.bydgoszcz.pl

8.2.3

Nasza przestrzeń – nasza sprawa – konsultacje społeczne planów miejscowych w sołectwie Strzelce Górne w gminie Dobrcz

1. *Krótką charakterystyka obszaru, dla którego realizowano projekt*

Strzelce Górne (gmina Dobrcz w województwie kujawsko-pomorskim) graniczy z Fordonem, dzielnicą Bydgoszczy. W ciągu ostatnich 20 lat liczba mieszkańców miejscowości podwoiła się i wynosi blisko 700 osób. Przenoszą się tu mieszkańcy miasta – często rodziny z dziećmi. Równolegle na terenie gminy prowadzona jest cały czas działalność rolnicza. W sołectwie brakowało miejsc wspólnych, ogólnodostępnych. Samorząd dysponował działką leżącą niedaleko szkoły podstawowej oraz osiedla domów, o powierzchni około 2 ha, z boiskami i stołem do ping-ponga. Miejsce służyło głównie sportowcom, nie byli oni do końca z niego zadowoleni. Sporządzanie planu miejscowego podjęto w celu zmiany przeznaczenia gruntów rolnych na cele nierolnicze. Samorząd chciał poznać potrzeby mieszkańców i ich opinie na temat zagospodarowania terenu. Zapoczątkowało to wspólne projektowanie zmian.

2. *Opis działań partycypacyjnych*

Proces konsultacji rozpoczęto spotkaniem wójta, projektanta planu, pracownika urzędu zajmującego się planowaniem przestrzennym oraz sołtysa i zarazem radnego ze Strzelc Górných. Strony lepiej się poznały i otrzymały sygnał, że władze gminy popierają pomysł konsultacji. Następnie zorganizowano spotkanie informacyjne dla radnych i sołtysów z całej gminy.

Kolejne etapy konsultacji odbywały się w szkole podstawowej w Strzelcach Górných. Jedno ze spotkań zorganizowano z udziałem dzieci, które poproszono o narysowanie tego, co chciałyby, aby znalazło się w ich miejscowości. Na rysunkach dzieci narysowały chodniki, sklep, dom pobytu dla osób starszych, boisko, plac zabaw. Obrazowało to potrzebę bezpieczeństwa, troskę o dziadków, potrzebę spędzania czasu wolnego na świeżym powietrzu. Warsztaty konsultacyjne z dorosłymi przebiegły w burzliwej atmosferze. Były kontrowersje wokół granic planu i celu konsultacji. Propozycja obejrzenia omawianego obszaru nie spotkała się z aprobatą. W prowadzeniu procesu partycypacji pomogły wydrukowane i rozdane mapy oraz dokumenty z treścią uchwały inicjującej. Moderatorzy wyjaśniali, jakiego obszaru dotyczą konsultacje. Podkreślano, że nie zapadły jeszcze wiążące decyzje, a sam plan jest we wstępnej fazie prac projektowych. Wytłumaczono mieszkańcom, że urząd gminy zorganizował spotkanie właśnie po to, by poznać ich opinie i potrzeby przed podjęciem konkretnych działań. Część osób wyszła ze spotkania. Ci, którzy zostali, zgłosili kilka pomysłów na zagospodarowanie. W czasie kolejnego warsztatu pogłębiono analizę potrzeb.

Na warsztacie projektowym zaproponowano rozmieszczenie na mapie: świetlicy, placu wiejskiego, placu zabaw, siłowni na świeżym powietrzu, wytyczono ścieżki dla rolników i dzieci uczących się jeździć na rowerze. Na końcowe spotkanie dzieci i młodzież przygotowały makietę urbanistyczną z projektem zagospodarowania przestrzeni. Mieszkańcy mogli sprawdzić, czy ich pomysły zostały uwzględnione, i zaproponować zmiany. Wyłoniła się grupa osób, które zadeklarowały, że zajmą się realizacją postulowanych zmian. Proces trwał około 9 miesięcy.

Zdjęcie: Fundacja Wspomagania Wsi

3. *Wnioski, wskazówki, przestrogi*

Działania w Strzelcach Górnych to przykład udanej współpracy między pracownikami urzędu a sołtysem. Szczegółowo opisano to w publikacji *Konsultacje planu miejscowego. Instrukcja obsługi*¹³³ i pokazano w filmie *Nasza przestrzeń – nasza sprawa*¹³⁴ dostępnych na stronie www.fww.pl. Konsultacje miały charakter pilotażowy, odbywały się przy dużym wsparciu Fundacji Wspomagania Wsi w ramach projektu Nasza przestrzeń – nasza sprawa. Konsultacje społeczne planów miejscowych dofinansowano z funduszy Europejskiego Obszaru Gospodarczego. Osiągnięto wymierny sukces – pierwszą łopatę pod budowę świetlicy wbito już w ziemię.

Na podstawie przeprowadzonych konsultacji można stwierdzić, że:

- władze gminy przygotowujące się do konsultacji powinny przemyśleć, o co chcą zapytać mieszkańców;
- przedstawiając temat konsultacji, warto użyć mapy, a jeśli obszar leży niedaleko miejsca spotkania, można tam pójść z uczestnikami na spacer;

133 Zob. red. Połomski K., Snochowska-Gonzales C. (2016), *Konsultacje planu miejscowego. Instrukcja obsługi*, Warszawa: Fundacja Wspomagania Wsi: www.fundacjawspomaganiawsi.pl/publication/konsultacje-planu-miejscowego-instrukcja-obslugi (dostęp: 29.11.2017).

134 Zob. *Nasza przestrzeń – nasza sprawa*: www.youtube.com/watch?v=44M90Ao-vWE&feature=youtu.be

- na spotkanie warto zabrać kopie dokumentów związanych z omawianym obszarem, przygotować schemat obrazujący procedurę sporządzania dokumentów planistycznych i jak najprościej przedstawić go mieszkańcom.

Kluczową kwestią jest wybór moderatorów, którzy poradzą sobie w sytuacjach konfliktowych.

4. *Informacje o projekcie / autorzy / dane do kontaktu*

- Opis praktyki: Krystian Połomski, Fundacja Wspomagania Wsi
- Dane kontaktowe: Urząd Gminy Dobrcz, tel.: (52) 3648010; e-mail: dobrcz@dobrcz.pl

8.2.4

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego „Cmentarz Łukowa” w gminie Nowa Sarzyna

1. *Krótką charakterystyką obszaru, dla którego realizowano projekt*

Powierzchnia obszaru objętego planem to około 21 ha. Podkarpacka wieś Łukowa (w gminie Nowa Sarzyna) nie posiada własnego cmentarza. Z uwagi na przynależność do kilku parafii bliscy mieszkańców wsi są pochowani na różnych cmentarzach. Podjęcie uchwały o przystąpieniu do sporządzenia planu miejscowego dla terenu nowego cmentarza było odpowiedzią na zgłaszane wielokrotnie potrzeby mieszkańców. Uzupełnieniem działań planistycznych było włączenie się w projekt *Szkoła świadomego planowania przestrzennego – partnerska współpraca samorządu, projektantów i środowisk społecznych w procesach planistycznych*¹³⁵ w celu wzmocnienia konsultacji społecznych.

2. *Opis działań partycypacyjnych*

Konsultacje trwały około 5 miesięcy i prowadzone były na wczesnym etapie procedury planistycznej. Plan działań konsultacyjnych musiał przede wszystkim być dostosowany do skali miejscowości Łukowa (zamieszkuje ją około 650 mieszkańców) oraz zmian demograficznych (napływ nowych mieszkańców). Plan ten musiał zapewnić realizację

¹³⁵ Projekt realizowany przez Stowarzyszenie Wspierania Inicjatyw Gospodarczych DELTA PARTNER; Centrum Doradztwa Strategicznego oraz P.A. NOVA w ramach II Osi Priorytetowej, Działania 2.19 POWER 2014–2020.

celu konsultacji – zebrania opinii mieszkańców na temat zmian funkcji terenu oraz ich oczekiwań w zakresie praktycznych rozwiązań, w tym dojazdu do cmentarza, infrastruktury usługowej wokół niego, zieleni wraz z infrastrukturą. Zdecydowano się na tak zwane IDI – indywidualne wywiady pogłębione z liderami opinii (księdzem proboszczem oraz wieloletnim sołtysem wsi) oraz ze specjalistami z branży (właścicielem zakładu kamieniarskiego). Technika ta opiera się na rozmowach ze zidentyfikowanymi interesariuszami, według opracowanego wcześniej scenariusza rozmowy. Dzięki indywidualnemu podejściu pozwala ona na dotarcie do informacji trudnych do pozyskania w badaniach ilościowych, pogłębienie analizy istotnych zagadnień, jak również sprawdza się przy tematach kontrowersyjnych i konfliktowych, a także przy angażowaniu trudniej dostępnych grup społecznych. Uzyskana wiedza okazała się dobrą podstawą do opracowania scenariuszy kolejnych technik: warsztatu konsultacyjnego oraz badań ankietowych (w wersji tradycyjnej i *on-line*).

Całość procesu zakończono spotkaniem podsumowującym z udziałem władz gminy, podczas którego skonsultowano opracowany projekt planu. Uczestnicy mogli zapoznać się z wizualizacjami wariantów projektu prezentowanych na dużych planszach. Za organizację działań odpowiadali pracownicy Referatu Planowania i Gospodarki Komunalnej Urzędu Miasta i Gminy w Nowej Sarzynie. Z każdej zrealizowanej techniki sporządzono notatkę zawierającą najważniejsze wnioski złożone przez uczestników.

Zdjęcie: Centrum Doradztwa Strategicznego

3. *Wnioski, wskazówki, przestrogi*

Konsultacje przebiegły bardzo sprawnie i reprezentatywnie – łącznie wzięło w nich udział ponad 200 osób (czyli więcej niż 1/3 mieszkańców dorosłych, to jest powyżej 18. roku życia). Dzięki przeprowadzeniu badania ankietowego przed opracowaniem wstępnych koncepcji udało się poznać realne potrzeby i oczekiwania mieszkańców odnośnie do nowego cmentarza w miejscowości Łukowa (respondenci byli raczej zgodni, że dom przedpogrzebowy powinien pełnić również funkcję kaplicy, cmentarz powinien być podzielony na sektory, powinien się przy nim mieścić parking na powyżej 20 miejsc parkingowych, sygnalizowano także potrzebę wyznaczenia odrębnej przestrzeni dla alternatywnych form pochówku, a część ankietowanych uznała, że urny z prochami powinny być składane w grobach murowanych). Wyniki ankiety miały pozytywny wpływ na warsztat konsultacyjny, podczas którego zaprezentowano 2 warianty projektu, dostosowane do wniosków złożonych przez mieszkańców na wcześniejszych etapach, dzięki czemu cieszyły się większą akceptacją. Podczas warsztatu uczestnicy wyrażali opinie na temat przedstawionych opcji – dyskutowano głównie nad takimi kwestiami jak liczba miejsc pochówku, usytuowanie domu przedpogrzebowego, preferencje dotyczące lokalizacji i pojemności parkingu czy roli zieleni izolacyjnej (sygnalizowano zapotrzebowanie na małą architekturę i elementy zieleni w charakterze założenia parkowego). Uczestnicy warsztatu niemal jednogłośnie opowiedzieli się za jednym z wariantów projektu. Konsultacje przyniosły wysokiej jakości efekty merytoryczne – projektant otrzymał istotne dla planu, spójne i wspólnie wypracowane opinie od mieszkańców wsi (dotyczące między innymi pojemności parkingu, dróg dojazdowych oraz funkcji i lokalizacji kaplicy przycmentarnej).

Kluczem do sukcesu była ścisła współpraca z liderami społecznymi, istotnymi dla społeczności wiejskiej: księdzem i sołtysiem. Dzięki sołtysowi niemal każdy mieszkaniec Łukowej dowiedział się o planowanych spotkaniach i ankietach, ksiądz z kolei zachęcał do aktywnego w nich uczestnictwa i przyprowadził osobiście mieszkańców na warsztat po zakończonym nabożeństwie. W tak małych miejscowościach sprawdza się informacja przekazywana w kontakcie osobistym, najlepiej przez znane i szanowane tam osoby.

Drugim warunkiem sukcesu było skoncentrowanie większości działań konsultacyjnych na terenie wsi. Mieszkańcy Łukowej mieli poczucie, że to do nich przyjeżdżają urzędnicy i eksperci, by rozmawiać o ważnych dla nich sprawach, a nie oni sami muszą udawać się do gminy i czekać na rozpatrzenie swoich wniosków.

Bardzo wysoki wskaźnik zwrotu ankiet papierowych osiągnięto dzięki wyłożeniu ich w kluczowych miejscach (w sklepie, kościele, urzędzie) i rozdawaniu ich przez sołtysa w trakcie prowadzenia przez niego swoich rutynowych zadań, a także dzięki zwróceniu dużej uwagi na język kwestionariusza – zrozumiały i w wyważony sposób poruszający trudne i wrażliwe kwestie dotyczące na przykład spopieliarni zwłok. Bazując na doświadczeniach z Nowej Sarzyny, warto pamiętać, aby spotkania z mieszkańcami zawierały silny akcent

edukacyjny – przed otwarciem wymiany opinii dobrze jest zaprezentować poglądowy materiał informacyjny dotyczący zasad planowania i uwarunkowań terenu, co w znaczący sposób może ułatwić późniejszą dyskusję. Sprawdziło się to w przypadku konsultacji w Łukowej – uczestnicy zostali poinformowani o kwestiach prawnych, często niezależnych od gminy, przez co łatwiej im było zgłaszać wnioski, które mogły zostać uwzględnione i faktycznie przyczynić się do poprawy jakości dokumentu planistycznego. Ponadto wyjaśnienie pewnych zagadnień na początku spotkania zapewniło dostęp do informacji wszystkim zainteresowanym, a nie tylko indywidualnie pytającym osobom. Powyższe kwestie znacząco wpłynęły na jakość i efektywność procesu konsultacji w Łukowej.

4. *Informacje o projekcie / autorzy / dane do kontaktu*

- Opis praktyki: Cezary Ułasiński, Centrum Doradztwa Strategicznego s.c. D. Bieńkowska, C. Ułasiński, J. Szymańska, M. Widuch, cds.krakow.pl
- Dane kontaktowe: Barbara Zaleska, kierownik Referatu Planowania i Gospodarki Komunalnej, Urząd Miasta i Gminy w Nowej Sarzynie, tel.: (17) 2413177, e-mail: b.zaleska@nowasarzyna.eu; Antonina Lisiecka, Centrum Doradztwa Strategicznego, e-mail: antonina.lisiecka@cds.krakow.pl

8.2.5

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego „Monte Casino 1” w Przemysłu

1. *Krótką charakterystyka obszaru, dla którego realizowano projekt*

Powierzchnia obszaru objętego planem to około 45 ha. Z uwagi na niedobór miejsc cmentarnych w Przemysłu oraz brak możliwości rozbudowy istniejących cmentarzy miasto przystąpiło do sporządzania planu miejscowego dla nowego cmentarza komunalnego. Teren położony jest w peryferyjnej części Przemysłu, przy granicy z gminą Żurawica. Obecnie są to użytki rolne, bez infrastruktury technicznej i komunikacyjnej. Uzupełnieniem działań planistycznych było włączenie się w projekt *Szkoła świadomego planowania przestrzennego – partnerska współpraca*

*samorządu, projektantów i środowisk społecznych w procesach planistycznych*¹³⁶ w celu wzmocnienia efektów konsultacji społecznych dotyczących tematu wywołującego duże emocje i potencjalne konflikty.

2. Opis działań partycypacyjnych

Ponieważ protesty społeczne mieszkańców sąsiedniej gminy doprowadziły w przeszłości do przerwania prac planistycznych, tym razem przygotowano się do konsultacji kompleksowo. Wyraźnie określono ich cel – było nim uzyskanie na wczesnym etapie działań planistycznych opinii mieszkańców Przemyśla dotyczących potrzeby oraz pożądanej formuły planowanej przestrzeni. Zdecydowano się na różnorodne formy zbierania uwag: sondaż uliczny w formule *Central Location*¹³⁷, terenowy punkt informacyjny (także z formularzem ankiety) oraz ankietę *on-line*.

Całość konsultacji zamknięto 2 spotkaniami: otwartym z mieszkańcami (w tym także najbliższymi sąsiadami planowanej przestrzeni) oraz warsztatem z przedstawicielami grup zainteresowanych (w tym lokalnych instytucji i stowarzyszeń oraz branż zawodowych).

Do otwierającego proces konsultacji sondażu ulicznego przygotowano się nad wyraz dokładnie: kwestionariusz ankiety skonsultowano wcześniej z socjologami, przeprowadzono pilotaż, wyselekcjonowano ankietatorów zróżnicowanych wiekowo i płciowo, przeprowadzono z nimi szkolenie merytoryczne i metodologiczne, wytypowano miejsca centralne i czas realizacji badania. Do kluczowych kwestii, które poruszano w ankiecie, należały: potrzeba lokalizacji nowego cmentarza w Przemyśle, preferowany charakter nowego cmentarza i sposoby zagospodarowania stref buforowych oraz stanowisko odnośnie do budowy spopieliarni zwłok. Opracowane wnioski udostępniiono mieszkańcom (poprzez publikację raportu na stronie internetowej miasta), władzom i projektantom. W punkcie informacyjnym zaprezentowano zwizualizowany materiał z badań oraz wybrane przykłady funkcjonowania cmentarzy w Polsce i na świecie. Pokazano tam również 2 warianty zagospodarowania przestrzeni, na temat których uczestnicy mogli się wypowiedzieć pisemnie za pomocą formularza. Równoległe przez około 2 tygodni funkcjonowała internetowa wersja ankiety. W sumie w konsultacjach wzięło udział blisko 900 osób, a w 2 miesiące zrealizowano łącznie ponad 700 rzetelnie wypełnionych ankiet (z tego 400 w ramach sondażu ulicznego).

¹³⁶ Projekt realizowany przez Stowarzyszenie Wspierania Inicjatyw Gospodarczych DELTA PARTNER; Centrum Doradztwa Strategicznego oraz P.A. NOVA w ramach II Osi Priorytetowej, Działania 2.19 POWER 2014–2020.

¹³⁷ Metoda badawcza, która polega na prowadzeniu badań ankietowych w punktach centralnych dla danej jednostki przestrzennej (gminy, miasta czy osiedla) – miejscach ruchliwych, w których naturalnie gromadzą się mieszkańcy, na przykład węzłach komunikacyjnych, placach i skwerach, deptakach, okolicach kościołów, sklepów, instytucji publicznych. Uczestników badania wychwytuje się wśród przechodniów.

Opracowany raport z wynikami badań ankietowych pogłębiono i omówiono podczas spotkania i warsztatu zamykających proces. Celem spotkania było poznanie opinii mieszkańców na temat zaproponowanych rozwiązań – dyskusja na temat wariantów planu, uszczegółowienie potrzeb w zakresie zagospodarowania stref buforowych i samego cmentarza, lokalizacja poszczególnych funkcji i inne zagadnienia. Natomiast warsztat był ukierunkowany na zebranie opinii ekspertów, między innymi z zakresu budownictwa i komunikacji. Konsultacje odbywały się pod nadzorem merytorycznym i organizacyjnym Biura Rozwoju Miasta Przemyśla.

Zdjęcie: Centrum Doradztwa Strategicznego

3. *Wnioski, wskazówki, przestrogi*

Początkowo zamierzano całość spraw badawczych przekazać firmie zewnętrznej, zdecydowano się jednak na samodzielną organizację badań, aby nabrać doświadczenia w tego typu konsultacjach. Wyzwaniem dla realizatorów był kwestionariusz, w tym język pytań – jak sformułować problemy przestrzenne, by były zrozumiałe dla mieszkańców, i jak pytać o kwestie drażliwe i trudne, jak na przykład spopielnia zwłok. Sprawdziło się w tym przypadku skonsultowanie treści kwestionariusza z architektami i socjologami, a także pilotaże – zarówno wewnątrz urzędu, jak i poza nim. Kluczem do sukcesu było przedyskutowanie w różnych środowiskach (z planistami, socjologami, urzędnikami)

pytań ankiety, staranne przeszkolenie ankierów w zakresie przeprowadzania badania oraz precyzyjne wytypowanie obszarów, w których przeprowadzono badanie. Pamiętano także o drobnych kwestiach organizacyjnych jak zawiadomienie straży miejskiej o przeprowadzanych badaniach, wyposażenie ankierów w listy polecające od prezydenta i materiały informacyjne dla dociekliwych. W efekcie wyniki sondażu okazały się kluczowym materiałem dla dalszych prac planistycznych i konsultacyjnych. Istotne było to, że projektanci usłyszeli, jakim językiem mieszkańcy mówią o kwestiach przestrzennych oraz jakie są ich potrzeby i problemy – dowiedzieli się między innymi, że istnieje wola społeczna, by okolice cmentarza pełniły funkcje rekreacyjno-parkowe. Okazało się też, że temat spopielenia nie budzi już obaw, a respondenci raczej uznają takie rozwiązanie za potrzebne. Wyniki badań stanowiły podstawę do dalszej dyskusji dotyczącej zagospodarowania cmentarza i rozmieszczenia poszczególnych funkcji w terenie objętym planem. Siła argumentów ilościowych była też dobrą przeciwwagą dla oponentów próbujących zanegować podstawowe założenia wyjściowe.

4. *Informacje o projekcie / autorzy / dane do kontaktu*

- Opis praktyki: Cezary Ulański, Centrum Doradztwa Strategicznego s.c. D. Bieńkowska, C. Ulański, J. Szymańska, M. Widuch, cds.krakow.pl
- Dane kontaktowe: Joanna Balawender-Wcisło, dyrektor Biura Rozwoju Miasta Przemysła, tel.: (16) 6783716, (16) 6760042, (16) 6760043, e-mail: brmprzemysl@idsl.pl; Antonina Lisiecka, Centrum Doradztwa Strategicznego, e-mail: antonina.lisiecka@cds.krakow.pl

8.2.6

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego w dzielnicy Śródmieście w Będzinie

1. *Krótką charakterystyka obszaru, dla którego realizowano projekt*

W celu przygotowania projektu planu miejscowego dla terenu położonego w dzielnicy Śródmieście w mieście Będzinie zastosowano dodatkowe formy partycypacji społecznej. Zostały one zorganizowane przed wyłożeniem projektu planu miejscowego do publicznego wglądu. Na początku procedury planistycznej (gdy jeszcze nie było konkretnych założeń planu miejscowego) powstał punkt konsultacyjny, ostatnią formą partycypacji były zaś warsztaty w technice *Planning for Real*[®].

2. Opis działań partycypacyjnych

Władze Będzina wybrały 4 formy partycypacji społecznej, którymi uzupełniły ustawową procedurę konsultowania projektu planu miejscowego.

Były to następujące działania:

- 1 punkt konsultacyjny** – zorganizowany na początku procesu planistycznego na obszarze, dla którego miał zostać opracowany plan miejscowy. Powstał w zakupionym w tym celu namiocie i był czynny przez tydzień w godzinach 15:00–22:00. Pierwszego dnia zorganizowano specjalne spotkanie z poczęstunkiem dla mieszkańców. Mogli oni zapoznać się ze wstępnymi pomysłami na zagospodarowanie dzielnicy Śródmieście oraz wyrazić opinie i zgłosić propozycje rozwiązań dla tego terenu;
- 2 ankiety on-line** – zbierano uwagi, propozycje i pomysły od mieszkańców w oparciu o ankietę elektroniczną udostępnioną na specjalnej platformie do konsultacji. Respondentów proszono o:
 - wskazanie przestrzeni publicznej w Śródmieściu, w której spędzają najwięcej czasu, oraz opisanie, co się w niej powinno zmienić,
 - ocenę przystosowania wybranego miejsca w dzielnicy do swoich potrzeb oraz opisanie pożądanых zmian,
 - wskazanie, jakiego rodzaju miejsca mogłyby tam powstać,
 - opisanie wybranego, wymarzonego miejsca w przestrzeni publicznej,
 - przedstawienie miejsc w Śródmieściu, które są w ich opinii wyjątkowe, wraz z opisaniem mankamentów tych miejsc,
 - wskazanie, co powinno się zmienić w przestrzeni publicznej Śródmieścia (na przykład dodatkowe chodniki, ławki, zmiana oświetlenia);
- 3 pogłębione wywiady indywidualne** – podczas takich rozmów próbowano poznać opinie kluczowych podmiotów instytucjonalnych działających na terenie Śródmieścia (przedsiębiorców, organizacji pozarządowych i innych);
- 4 warsztaty Planning for Real®** – podczas 2 czterogodzinnych spotkań mieszkańcy mieli okazję wypracowywać koncepcje zagospodarowania terenu przy pomocy dużej makiety szczegółowo przedstawiającej obszar Śródmieścia.

3. Wnioski, wskazówki, przestrogi

Niektóre pomysły zgłoszone w ankietach *on-line* nie mogły zostać uwzględnione w projekcie planu miejscowego, ponieważ nie mieściły się w zakresie przewidzianym

przepisami ustawy. Prawdopodobnie wynikało to z niewystarczającej wiedzy niektórych uczestników ankiety o procedurze planistycznej i zakresie spraw regulowanych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

Dużym zainteresowaniem cieszyły się warsztaty *Planning for Real*[®] – pomimo tego, że przewidziano na nie po 4 godziny, okazały się zbyt krótkie, aby umożliwić wyczerpujące wypowiedzenie się przez wszystkich zainteresowanych. W drugim z warsztatów uczestniczyło zdecydowanie więcej osób niż w pierwszym, a opinie uczestników na temat tych spotkań były bardzo pozytywne. Pozytywnym efektem warsztatów był fakt, że udało się zainteresować mieszkańców tematem zagospodarowania dzielnicy i skłonić ich do większej aktywności w procesie planistycznym.

Należy pamiętać o tym, aby dać wszystkim zainteresowanym możliwość wypowiedzenia się na temat potrzeb i oczekiwań związanych z zagospodarowaniem terenu. Może temu służyć umiejscowienie punktu konsultacyjnego na obszarze, dla którego opracowywany jest plan miejscowy, i ustalenie właściwych godzin jego otwarcia. W Będzinie punkt konsultacyjny działał w godzinach 15:00–20:00, czyli w czasie gdy większość mieszkańców była już po pracy. Warto również pomyśleć o zorganizowaniu mniej typowych, ciekawych dla mieszkańców form partycypacji, takich jak warsztaty *Planning for Real*[®].

4. *Informacje o projekcie / autorzy / dane do kontaktu*

- Opis praktyki: Krzysztof Kaszuba, Zakład Mieszkalnictwa i Odnowy Miast (B6), Krajowy Instytut Polityki Przestrzennej i Mieszkalnictwa
- Dane kontaktowe: Urząd Miejski w Będzinie, tel.: (32) 2679140, e-mail: um@um.bedzin.pl

8.2.7

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla obszaru położonego w rejonie ulicy Ogrodowej, Łąkowej, Spokojnej i rzeki Oleśnica w Oleśnicy

1. *Krótką charakterystyką obszaru, dla którego realizowano projekt*

Teren objęty planem miejscowym (13,2 ha) zlokalizowany jest poza ścisłym centrum, we wschodniej części Oleśnicy. W istniejącej zabudowie przeważają budynki jednorodzinne wolno stojące – osiedle Rataje. Dla tego obszaru nie było planu miejscowego, istniała zatem potrzeba uregulowania kwestii zasad zabudowy

i zagospodarowania. Istotne było też wskazanie przeznaczenia niezagospodarowanej działki gminnej. Gmina przystąpiła do konsultacji planu jako uczestnik projektu *Szkoła świadomego planowania przestrzennego – partnerska współpraca samorządu, projektantów i środowisk społecznych w procesach planistycznych*¹³⁸.

2. Opis działań partycypacyjnych

Pogłębione działania partycypacyjne trwały około 5 miesięcy i prowadzono je na wczesnym etapie procedury planistycznej – przed opracowaniem projektu planu. Zdecydowano się na 5 różnych, dopełniających się technik: konsultacje pisemne, ankietę internetową, warsztaty konsultacyjne, warsztaty plenerowe oraz wywiady indywidualne. Celem konsultacji było poznanie potrzeb i oczekiwań mieszkańców, a także ich propozycji w zakresie zagospodarowania przestrzeni oraz wspólne przeanalizowanie kluczowych dla terenu kwestii/problemów.

Proces rozpoczęły konsultacje pisemne – w ich ramach wysłano listy informacyjne do właścicieli nieruchomości z terenu objętego planem (około 200 osób). Listy, podpisane przez burmistrza, zawierały informację o rozpoczęciu konsultacji i procedury planistycznej, wyjaśnienie najważniejszych związanych z tym kwestii oraz zapraszały mieszkańców do współpracy: zgłaszania wniosków i udziału w kolejnych technikach, między innymi ankiecie *on-line* w celu wspólnego wypracowania najlepszych rozwiązań. Listy okazały się dobrym sposobem na zaktywizowanie mieszkańców – otrzymano kilkadziesiąt zwrotów, a ponad 100 osób wypełniło ankietę *on-line*. Dobre efekty przyniosły także warsztaty plenerowe, które zrealizowano na obszarze objętym planem. Były one ukierunkowane na poznanie opinii mieszkańców w zakresie preferowanego zagospodarowania wolnego terenu zielonego na zbiegu ulic Łąkowej i Wiśniowej. Organizatorzy przygotowali 3 duże kolorowe namioty, każdy wyposażony w niezbędne materiały (plansze z przykładowymi ilustracjami prezentującymi możliwe funkcje terenu i powiązane z nimi elementy zagospodarowania, flipcharty, dużą ilość pisaków i długopisów, formularz do zbierania opinii), zaangażowano również moderatora dyskusji. Taka kolorowa zmiana w przestrzeni przyciągnęła do konsultacji także tych, którzy nie planowali wziąć w nich udziału. Proces domknęły wywiady indywidualne z lokalnymi przedsiębiorcami i aktywistami. Podczas rozmów poruszano kwestie problemów i potrzebnych zmian na osiedlu, jak również zbierano dodatkowe ogólne uwagi do planu miejscowego.

138 Projekt realizowany przez Stowarzyszenie Wspierania Inicjatyw Gospodarczych DELTA PARTNER; Centrum Doradztwa Strategicznego oraz P.A. NOVA w ramach II Osi Priorytetowej, Działania 2.19 POWER 2014–2020.

W konsultacjach łącznie uczestniczyły 262 osoby, między innymi mieszkańcy terenu i jego sąsiedzi oraz lokalni przedsiębiorcy. Działania partycypacyjne realizował Urząd Miasta Oleśnicy (Wydział Architektury, Budownictwa i Inwestycji) przy wsparciu doradczym ze strony Centrum Doradztwa Strategicznego.

Zdjęcie: Centrum Doradztwa Strategicznego

3. *Wnioski, wskazówki, przestrogi*

Podczas konsultacji sprawdzili się takie elementy jak wyjście z działaniami w teren oraz zmobilizowanie mieszkańców do udziału poprzez bezpośrednie pisemne zaproszenia.

Warsztat plenerowy jest techniką dość wymagającą organizacyjnie – należy wcześniej rozstawić niezbędny sprzęt oraz przygotować się na potencjalne trudności jak ryzyko pogorszenia pogody. W Oleśnicy zdecydowano się na użycie namiotów, co sprawdziło się w ówczesnych warunkach pogodowych (lato, raczej ciepło, ale z możliwością opadów). Innym dobrym rozwiązaniem jest opracowanie scenariusza awaryjnego, na przykład wykorzystania zadaszonego miejsca w pobliżu. W Oleśnicy sprawdzili się także indywidualne zaproszenia napisane zrozumiałym i przyjaznym językiem, które podkreśliły otwartość urzędu na współpracę i zaowocowały dużym zaangażowaniem mieszkańców. Bazując na doświadczeniach oleśnickich, wywiady indywidualne lepiej przeprowadzać na

początku procesu konsultacji niż na końcu – może to się okazać efektywniejsze pod kątem diagnozy, jak również posłuży jako sposób promocji innych technik. Innym rozwiązaniem jest wybranie na respondentów osób, które do tej pory nie miały okazji wziąć udziału w konsultacjach.

Podjęte działania pozwoliły na skuteczne zaangażowanie użytkowników przestrzeni i zachęciły ich do współdecydowania o swoim najbliższym otoczeniu. Efekty działań to ogólny wzrost społecznego zainteresowania konsultacjami i poznanie potrzeb mieszkańców, które zostały uwzględnione w projekcie planu miejscowego. Uwagi zbierane od mieszkańców za pomocą różnych technik były na bieżąco opracowywane w formie notatek i przekazywane projektantowi. Uwzględnione wnioski dotyczyły na przykład przeznaczenia terenu gminnego pod funkcje sportowo-rekreacyjne, określenia parametrów zabudowy zgodnie z postulatami mieszkańców czy ograniczenia intensyfikacji usług na osiedlu.

4. *Informacje o projekcie / autorzy / dane do kontaktu*

- Opis praktyki: Antonina Lisiecka, Centrum Doradztwa Strategicznego s.c. D. Bieńkowska, C. Ułasiński, J. Szymańska, M. Widuch, antonina.lisiecka@cds.krakow.pl
- Dane kontaktowe: Mariola Bilińska, Wydział Architektury, Budownictwa i Inwestycji, Urząd Miasta Oleśnicy, e-mail: m.bilinska@um.olesnica.pl

8.2.8

Oprogramowanie informatyczne w Dialogu do planowania i prowadzenia konsultacji

1. *Krótką charakterystyka obszaru, dla którego realizowano projekt*

Oprogramowanie informatyczne w Dialogu pomaga planować konsultacje społeczne, które następnie są prowadzone w sposób tradycyjny (spotkania bezpośrednie, ankiety papierowe) lub za pośrednictwem internetu (debaty tekstowe, debaty głosowe, spotkania plenarne z ekspertami, ankiety elektroniczne). Może ono być wykorzystywane do prowadzenia konsultacji we wszystkich obszarach problemowych związanych z realizacją polityk publicznych. Co ważne, można je zintegrować z systemem map wykorzystywanych w danym urzędzie. Oprogramowanie zostało przetestowane w 10 gminach podczas realizacji konsultacji społecznych, a obecnie będzie wdrażane przez Departament Cyfryzacji, Geodezji i Kartografii Urzędu Marszałkowskiego Województwa Mazowieckiego.

2. Opis działań partycypacyjnych

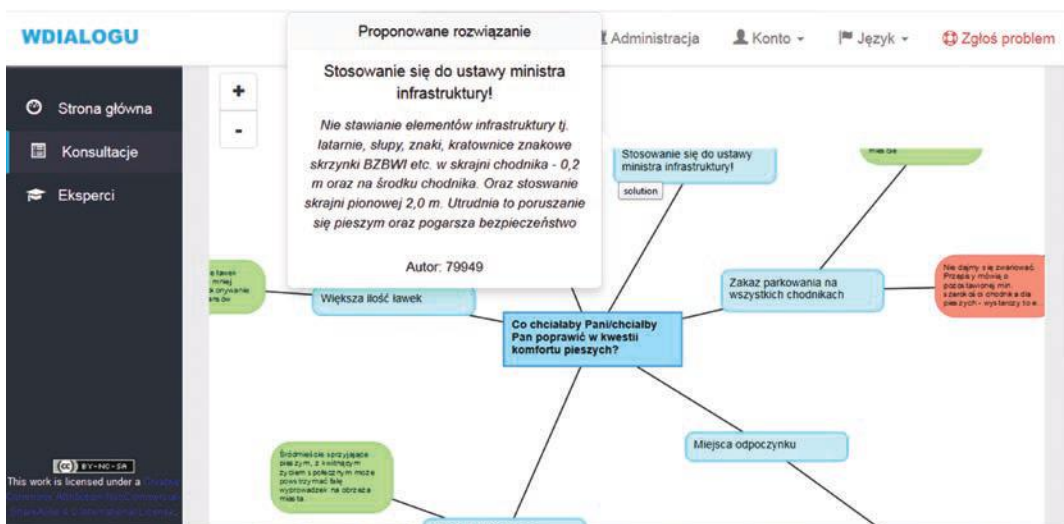
Oprogramowanie wDialogu wspiera pracę zespołową w urzędzie na przykład poprzez delegowanie zadań, system wymiany komentarzy, tworzenie wspólnej bazy ekspertów oraz archiwum projektów podczas realizacji konsultacji społecznych. Przekazuje w sposób praktyczny, za pośrednictwem instrukcji i formularzy, wiedzę o metodologii konsultacji społecznych. Umożliwia zautomatyzowanie niektórych czynności – na przykład poprzez kopiowanie planu konsultacji czy jego przenoszenie do raportu.

Interfejs organizatora konsultacji pozwala zaprezentować cele konsultacji, przygotować materiały informacyjne dla ich uczestników, wybrać ekspertów z dostępnej bazy, dobrać narzędzia gromadzenia danych (ankieta, narzędzia do grupowych moderowanych debat tekstowych lub głosowych), przeprowadzić konsultacje z ich zastosowaniem oraz przygotowywać raport. Interfejs uczestnika konsultacji pozwala skomentować materiały informacyjne zaproponowane do debaty (przed jej rozpoczęciem), wziąć udział w ankiecie, moderowanych debatach grupowych tekstowych lub głosowych, a także wirtualnych spotkaniach plenarnych z ekspertami oraz skomentować roboczą wersję raportu.

Zestaw narzędzi przygotowanych przez zespół projektu zachęca uczestników konsultacji do prowadzenia dialogu w odniesieniu do faktów i obiektywnych ograniczeń, na przykład dając dostęp do odpowiednio sformatowanych materiałów informacyjnych. Skłania ich do merytorycznej debaty przez wprowadzenie wymogu użycia argumentu na poparcie opinii. Wspiera refleksyjne podejmowanie decyzji, prezentując mapę argumentacji tworzoną automatycznie na podstawie treści forum tekstowego. Istotną cechą oprogramowania jest jego dostosowanie do wymogów prawnych dotyczących ochrony danych osobowych oraz dostępności dla osób z niepełnosprawnościami (standardy WCAG 2.0).

Oprogramowanie wDialogu zostało opracowane przez konsorcjum w składzie: Uniwersytet Warszawski (Centrum Deliberacji w Instytucie Socjologii – lider), Politechnika Warszawska, Związek Miast Polskich, Biuro Promocji MIT, Fundacja Wolnego i Otwartego Oprogramowania (do końca 2014 roku), Stowarzyszenie „Miasta w Internecie” (od początku 2015 roku), Polskie Forum Osób Niepełnosprawnych (do 2016 roku) w ramach projektu *Nowe perspektywy Dialogu. Model deliberacji i narzędzia IT na rzecz włączenia społecznego w procesy decyzyjne* finansowanego przez Narodowe Centrum Badań i Rozwoju (program *Innowacje Społeczne*).

Pierwotnie oprogramowanie informatyczne wDialogu przygotowano na potrzeby organizacji konsultacji społecznych przez lokalne jednostki administracji publicznej, ze względu na zestaw uniwersalnych narzędzi da się je z powodzeniem wykorzystać w zarządzaniu procesem konsultacji w administracji regionalnej i centralnej.

Zdjęcie: Anna Przybylska

3. *Wnioski, wskazówki, przestrogi*

Obecnie instalacja oprogramowania wDialogu przewidziana jest przede wszystkim na serwerze konkretnego urzędu, który będzie je użytkował. Rozpatrujemy możliwość przygotowania wersji oprogramowania, która pozwalałaby na instalację na serwerze np. urzędu marszałkowskiego na potrzeby wielu gmin, które zakładałyby własne konta. To rozwiązanie ma co najmniej dwie zalety: wspiera gminy, które nie mają odpowiedniego zaplecza technicznego, jak również pozwala wprowadzać nowe wersje oprogramowania, odpowiadające na zmiany w otoczeniu prawnym i społecznym w sposób zintegrowany.

Z wdrożeniem oprogramowania związane są jednak nie tylko zagadnienia techniczne. Ogromne znaczenie ma wsparcie szkoleniowe. Uważamy, że jego skuteczność podnosi pilotażowe wykorzystanie oprogramowania wDialogu w asyście zespołu W Dialogu. Do tej pory działania wspierające były realizowane w ramach projektu B&R. Po jego zakończeniu trzeba będzie przyjąć nowe rozwiązania, które pozwoliłyby na kontynuację niekomercyjnej ścieżki wdrażania innowacji w samorządzie. Uniwersytet Warszawski będzie chciał zachęcić do pomocy urzędem studentów, którzy mogliby w ten sposób realizować praktyki zawodowe.

4. *Informacje o projekcie / autorzy / dane do kontaktu*

- Opis praktyki, dane kontaktowe: Anna Przybylska, Instytut Socjologii, Uniwersytet Warszawski, e-mail: a.przybylska@uw.edu.pl
- Informacje o projekcie W Dialogu, oprogramowaniu wDialogu oraz zestawie instrukcji użytkownika można uzyskać na stronie internetowej www.wdialogu.uw.edu.pl.

8.3

Zwiększenie jawności i transparentności procedury oraz informacja zwrotna o efektach konsultacji

Zwiększenie jawności i transparentności procedury planistycznej najprościej jest osiągnąć poprzez zapewnienie, na każdym jej etapie, przekazywania informacji o podejmowanych działaniach. Służyć temu może utworzenie na stronie internetowej gminy specjalnej zakładki poświęconej dokumentom planistycznym (patrz rozdział 8.2). Ważne jest, aby w łatwy sposób można było odszukać komplet dokumentów i materiałów dotyczących całej procedury.

Kolejnym działaniem, które może mieć istotny wpływ na zapewnienie jawności i transparentności procedury tworzenia dokumentu planistycznego, jest pisemne uzasadnianie przyczyn nieuwzględnienia wniosków/uwag złożonych przez zainteresowane podmioty. Ustawa nie narzuca obowiązku uzasadniania negatywnego rozpatrzenia uwag lub wniosków, jednak wiele gmin w bardzo dokładny sposób informuje o przyczynach negatywnego stanowiska. Pozwala to na zachowanie transparentności podejmowanych rozstrzygnięć. Należy pamiętać, że nieuwzględnione uwagi będą przedmiotem rozstrzygnięcia rady gminy, która także będzie musiała zostać poinformowana o przyczynie nieuwzględnienia uwag. Takie pisemne uzasadnienie ma również znaczenie praktyczne. W przypadku ewentualnego wniesienia po kilku latach do sądu administracyjnego skargi w sprawie planu miejscowego z uzasadnienia zawartego przy rozstrzygnięciach dotyczących nieuwzględnionych wniosków/uwag można odtworzyć przyczyny, dla których przyjęto określone rozwiązanie.

Ustawa nie precyzuje formy, w jakiej rozpatrzone mają zostać wnioski/uwagi. Generalnie gminy wykorzystują w tym przypadku swoje wewnętrzne regulaminy – wójt rozpatruje je w drodze zarządzenia. Do zarządzenia przeważnie dołączany jest załącznik w postaci tabeli – dobrze sprawdza się tabela o formie zbliżonej do wskazanej w rozporządzeniu dotyczącym zakresu planu miejscowego.

Każdy, kto uczestniczy w procesie partycypacji społecznej, chce wiedzieć, w jaki sposób uwzględniono zgłaszane postulaty. Jako podsumowanie poszczególnych warsztatów, dyskusji czy badań ankietowych powinny zostać opracowane dokumenty podsumowujące (protokół/raport), w których powinny się znaleźć informacje na temat:

- czasu i miejsca przeprowadzonych konsultacji,
- celu i tematu konsultacji,

- przebiegu konsultacji,
- liczby uczestników konsultacji,
- wniosków/uwag wraz z merytorycznym odniesieniem się do ich treści właściwych osób (projektantów, pracowników urzędu lub innych osób),
- tego, czy wszyscy uczestnicy zaakceptowali złożone wnioski i uwagi,
- działań podjętych w wyniku przeprowadzonych konsultacji.

Podsumowanie powinno zostać upublicznione poprzez zamieszczenie na stronie Biuletynu Informacji Publicznej i stronie urzędu albo w inny sposób udostępnione uczestnikom spotkania (na przykład na wniosek).

8.3.1

Aplikacja do zgłaszania uwag do projektu planu miejscowego w gminie Wieprz

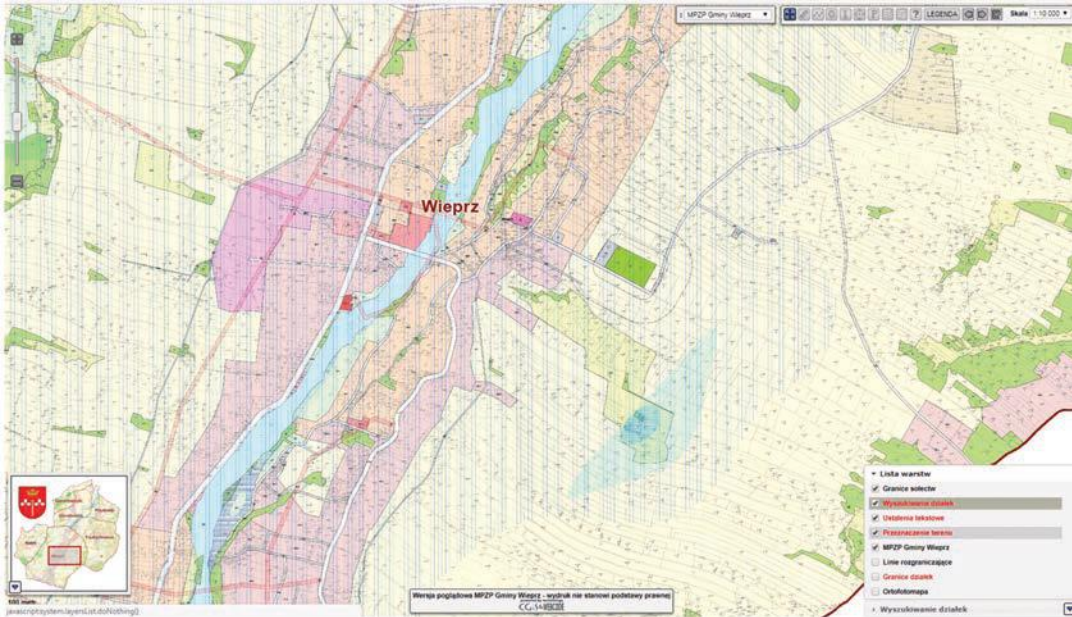
1. *Krótką charakterystyka obszaru, dla którego realizowano projekt*

Gmina Wieprz to gmina wiejska położona w województwie małopolskim, którą według danych Głównego Urzędu Statystycznego w 2016 roku zamieszkiwało 12 239 osób. Posiada ona pełne pokrycie planem miejscowym. Jego zapisy nie odpowiadały aktualnym potrzebom mieszkańców, dlatego podjęto się aktualizacji dokumentu.

2. *Opis działań partycypacyjnych*

Niewątpliwym wyzwaniem, z jakim musiały sobie poradzić lokalne władze na etapie składania uwag, było przekazanie mieszkańcom w przystępny sposób informacji o wprowadzanych zmianach. Zadanie utrudniał fakt, iż obszar objęty planem był duży i dotyczył wszystkich sołectw położonych na terenie gminy. Z tego względu oprócz spotkań z mieszkańcami w terenie zdecydowano się przygotować także aplikację internetową. Została ona udostępniona na stronie internetowej urzędu. Pozwalała nie tylko na przeglądanie projektu planu i sprawdzenie, w jaki sposób zostały wprowadzone zmiany, ale dawała również możliwość zgłaszania swoich uwag. Mieszkaniec przy pomocy interaktywnej mapy mógł nanosić punkty, linie oraz zaznaczać obszary, które obrazowały różne obiekty zlokalizowane na danym terenie. W dalszej kolejności wpisywał treść uwagi oraz swoje dane identyfikacyjne do przygotowanego formularza. Ich treść była zapisywana w bazie danych zarejestrowanej przez Generalnego Inspektora Ochrony Danych Osobowych. Następnie wygenerowany zostawał specjalny link, który był przesyłany na adres e-mailowy urzędu gminy. Kliknięcie w odnośnik sprawiało, iż w aplikacji wyświetlała się treść uwagi wraz z jej lokalizacją na mapie. Aplikacja internetowa pozwalała oglądać

projekt planu przez wszystkich użytkowników wraz ze wszystkimi wpisanymi uwagami i ich statusem. Ukrywano jedynie dane osobowe. Po zakończeniu konsultacji społecznych i zbieraniu uwag wszystkie dane przekazywano do urzędu gminy.

Zdjęcie: www.wieprz.e-mapa.net/

3. *Wnioski, wskazówki, przestrogi*

Obecnie na stronie samorządu funkcjonuje aplikacja internetowa pozwalająca na wyszukiwanie i lokalizację numerów działek, pomiar odległości i powierzchni działek oraz identyfikację przeznaczeń terenu w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego sołectw gminy Wieprz. Ponadto wyposażono ją w funkcję dającą możliwość bezpośredniego przełączenia do tekstu uchwały.

Wykorzystywanie aplikacji internetowej do zbierania uwag dotyczących projektu miejscowego pozwala w przystępny sposób zaprezentować zmiany, zaktualizować obywateli w procesie konsultacji oraz skrócić czas przetwarzania danych przez projektantów planu.

4. *Informacje o projekcie / autorzy / dane do kontaktu*

- Opis praktyki: Kamil Nowak, Zakład Kształtowania Przestrzeni i Rewitalizacji (B4), Krajowy Instytut Polityki Przestrzennej i Mieszkalnictwa
- Dane kontaktowe: Fundacja Wspomagania Wsi, tel.: (22) 6362570, e-mail: fww@fww.org.pl

8.3.2

Przygotujmy się razem! – społeczne konsultacje zarządzania ryzykiem powodziowym w gminie Wilków

1. *Krótką charakterystyka obszaru, dla którego realizowano projekt*

Położona w województwie lubelskim gmina Wilków poniosła duże straty na skutek powodzi w 2010 roku. W ramach przygotowań do konsultacji społecznych mających powstać planów zarządzania ryzykiem powodziowym podjęto decyzję o wdrożeniu projektu pod nazwą **Przygotujmy się razem! Społeczne konsultacje zarządzania ryzykiem powodziowym**. W jego ramach przeszkolono wolontariuszy oraz zorganizowano spotkania i warsztaty dla mieszkańców. Wolontariuszami zostało 10 mieszkańców Wilkowa oraz 10 ochotników pochodzących z zalewowych terenów wiejskich z całej Polski.

Celem projektu, realizowanego od kwietnia 2014 roku do listopada 2015 roku, było nie tylko merytoryczne przygotowanie uczestników do przyszłych konsultacji w ramach opracowywania planów zarządzania ryzykiem powodziowym, ale również przygotowanie mieszkańców zagrożonych terenów do ewentualnej powodzi.

2. *Opis działań partycypacyjnych*

Podczas 5 dwudniowych warsztatów przeszkolono 20 wolontariuszy konsultacji powodziowych, w tym 10 z gminy Wilków. W ramach warsztatów między innymi omówiono podstawowe zapisy Dyrektywy Powodziowej oraz rolę studium i kierunków zagospodarowania przestrzennego w zarządzaniu ryzykiem powodziowym. Wolontariusze mieli możliwość przyjrzenia się różnym dokumentom i poznania związków łączących planowanie przestrzenne z zagrożeniem powodziowym.

Kolejnym etapem projektu było przeprowadzenie przez wolontariuszy we współpracy z pracownikami urzędu gminy oraz gminnym zespołem kryzysowym otwartych warsztatów i wykładów dla mieszkańców gminy, podczas których prezentowali mapy zagrożenia powodziowego. W trakcie warsztatów i wykładów wykorzystywano też trójwymiarowy model gminy i przedstawiano symulację jej zalania w przypadku przerwania wałów przeciwpowodziowych w różnych miejscach.

3. *Wnioski, wskazówki, przestrogi*

Podczas warsztatów przeprowadzono między innymi diagnozę lokalnych problemów powodziowych gminy Wilków, podczas której mieszkańcy zwrócili uwagę na wiele szczegółowych problemów, wcześniej niedostrzeganych na poziomie gminy lub powiatu.

Udało się przygotować wolontariuszy i mieszkańców do procedury planistycznej. Przeszkoleni wolontariusze mogą swoją wiedzę i doświadczenie przekazywać kolejnym osobom. Spotkania i warsztaty poszerzyły wiedzę mieszkańców oraz ułatwiły im zabieranie głosu i przedstawienie własnych propozycji do tworzonych planów zarządzania ryzykiem powodziowym.

Na podstawie doświadczeń zebranych podczas prowadzenia projektu powstały 2 poradniki dla mieszkańców terenów zagrożonych powodzią: ***Jak się przygotować do powodzi?*** oraz ***Porozmawiajmy o powodzi. Poradnik dla aktywnych mieszkańców terenów zagrożonych powodzią.***

Podczas prowadzenia podobnych działań należy pamiętać o zapewnieniu atrakcyjnej formy wykładów i warsztatów. Makiety lub trójwymiarowe modele terenu uatrakcyjnają partycypację społeczną – taki zalewany wodą model gminy wzbudził w Wilkowie duże zainteresowanie.

4. *Informacje o projekcie / autorzy / dane do kontaktu*

- Opis praktyki: Krzysztof Kaszuba, Zakład Mieszkalnictwa i Odnowy Miast (B6), Krajowy Instytut Polityki Przestrzennej i Mieszkalnictwa
- Dane kontaktowe: Fundacja Wspomagania Wsi, tel.: (22) 6362570, e-mail: fww@fww.org.pl; Fundacja „Nadobre”, e-mail: nadobre@op.pl

1. *Krótką charakterystyka obszaru, dla którego realizowano projekt*

Obszar około 675 ha obrębu geodezyjnego wsi Osinki i Okuniowiec położony jest w bliskim sąsiedztwie miasta Suwałki. Są to tereny o unikatowym krajobrazie naturalnym. Charakteryzują się niekontrolowaną, rozproszoną zabudową. Użytkowane są głównie rolniczo, znajdują się tu nieliczne enklawy zabudowy lotniskowej. Znacząca część gruntów to lasy w strefie krajobrazu chronionego. Występuje tu skomplikowany układ komunikacyjny oparty głównie na 2 publicznych drogach gminnych.

2. *Opis działań partycypacyjnych*

Celem projektu było partycypacyjne wypracowanie pożądanego funkcji i struktury terenu, przekazanie mieszkańcom informacji dotyczących wyjątkowych walorów terenu oraz określenie wymaganych rozstrzygnięć stosownie do problematyki w formie koncepcji planu.

Metoda polegała na zastosowaniu autorskiego narzędzia zawierającego interaktywne forum dyskusyjne. Przed siedzibą urzędu gminy zainstalowano monitor dotykowy ze specjalną aplikacją zawierającą ankiety interaktywne dotyczące konsultacji. Urządzenie zostało skomunikowane z serwerem internetowym urzędu. W ankietach zadano pytania dotyczące walorów przyrodniczych konsultowanego terenu, na przykład: „Czy na analizowanym terenie występują inne wymagające zachowania elementy: ulubione miejsca plażowania, ulubione/uczęszczane trasy rowerowe, ścieżki piesze, osie widokowe, które możesz wskazać?“, „Czy widzisz potrzebę, aby na analizowanym terenie wyznaczać fragmenty przestrzeni, które powinny zostać niezabudowane i naturalnie ukształtowane?“.

Celem podejmowanych działań było zapewnienie otwartego dla wszystkich mieszkańców gminy narzędzia konsultacji społecznych i zebrania uwag od możliwie jak największej liczby użytkowników przestrzeni. Nastawienie władz lokalnych do procesu było otwarte i pozytywne. Za proces odpowiedzialny był koordynator procesu konsultacji – pracownik Referatu do spraw Planowania Przestrzennego Urzędu Gminy Suwałki. Uczestnikami konsultacji byli mieszkańcy gminy: bezpośredni użytkownicy przestrzeni z uwzględnieniem wszystkich grup społecznych, właściciele gruntów oraz członkowie społeczności lokalnej.

Konsultacje społeczne prowadzone były na wczesnym etapie przygotowania projektu dokumentu, to jest w pierwszym etapie procesu, zanim dokument został opracowany przez projektanta i przedstawiony gminnej komisji urbanistyczno-architektonicznej.

Zdjęcie: Urząd Gminy Suwałki

3. *Wnioski, wskazówki, przestrogi*

Podczas procesu pojawiły się trudności z dotrzymaniem harmonogramu działań. Konieczne było przedłużenie okresu potrzebnego na uruchomienie aplikacji i zebranie uwag w konsultacjach.

Największą zaletą narzędzia była jego uniwersalność. Centralne umiejscowienie monitora przy wejściu głównym do urzędu ułatwiło mieszkańcom gminy wyrażenie swojej opinii. Nowatorskie i dostosowane do potrzeb różnych grup społecznych narzędzie konsultacji umożliwiło przeprowadzenie pogłębionych analiz problemu już w pierwszym etapie działań planistycznych. Dzięki zastosowaniu tej metody udało się zebrać uwagi od większości użytkowników terenu oraz rozpatrzyć je na wczesnym etapie tworzenia planu, co pozwoliło na przyspieszenie dalszych prac.

4. *Informacje o projekcie / autorzy / dane do kontaktu*

- Opis praktyki: Eliza Szadkowska, pełnomocnik Zarządu Województwa Podlaskiego do spraw Współpracy z Organizacjami Pozarządowymi, Urząd Marszałkowski Województwa Podlaskiego

- Dane kontaktowe: Katarzyna Jabłońska, kierownik Referatu do spraw Planowania Przestrzennego, Urząd Gminy Suwałki, tel.: (87) 5659346

8.3.4

Tworzenie Centrum Lokalnego – plac Hallera w Warszawie

1. *Krótką charakterystyką obszaru, dla którego realizowano projekt*

Plac generała Józefa Hallera jest centralnym placem osiedla Praga II w warszawskiej dzielnicy Praga-Północ. Wewnątrz placu znajduje się dwuhektarowy skwer z terenem zieleni, placem zabaw i charakterystyczną fontanną, a okalające go sześciokondygnacyjne budynki mieszkalne mają partery z lokalami usługowymi. Zlokalizowane są tu liczne przystanki komunikacji miejskiej oraz stacja sieci rowerów miejskich. Jest to przestrzeń o dużym potencjale, lecz występują tu również zjawiska negatywne – ruch kołowy, samochody parkujące wzdłuż pierzei oraz pustostany w miejscu lokali użytkowych. Plac Hallera wytypowany został do listy 10 priorytetowych lokalizacji w projekcie *Warszawskie centra lokalne*¹³⁹.

2. *Opis działań partycypacyjnych*

Celem projektu, a jednocześnie celem konsultacji społecznych było zaprojektowanie zmian na placu, zastanowienie się, w jaki sposób uczynić go bardziej dostępnym i przyjaznym mieszkańcom oraz co wymaga remontu. Władze dzielnicy wyznaczyły Zarząd Gospodarki Nieruchomościami Pragi-Północ na podmiot odpowiedzialny za realizację centrum lokalnego na placu Hallera. Do przygotowania wielobranżowej koncepcji architektoniczno-urbanistycznej i przeprowadzenia konsultacji społecznych wybrano zespół projektowy składający się z Pracowni Badań i Innowacji Społecznych „Stocznia” oraz pracowni JAZ+Architekci.

Konsultacje społeczne trwały od 19 października do 30 listopada 2016 roku i były podzielone na 2 etapy. Pierwszy miał charakter diagnostyczny i skupiał się na zbadaniu potrzeb użytkowników placu oraz wysondowaniu ich obaw i oczekiwań. W celu zapewnienia jak największego udziału mieszkańców zastosowano takie techniki partycypacyjne jak: punkty informacyjne*, debata otwierająca konsultacje, spacer badawczy oraz punkty informacyjno-konsultacyjne* na placu lub w jego bezpośrednim sąsiedztwie¹⁴⁰.

139 Zob. *Studium koncepcyjne dotyczące centrów lokalnych w Warszawie*: www.sarp.warszawa.pl/wordpress/wp-content/uploads/2015/11/CENTRA-LOKALNE-OW-SARP-2015-wersja-elektroniczna.pdf

140 Zob. www.konsultacje.um.warszawa.pl/konsultacja/centrum-lokalne-plac-hallera-konsultacje-spoeczne

Odbyło się również spotkanie przeznaczone dla interesariuszy instytucjonalnych (przedstawiciele wspólnot mieszkaniowych, lokalnych organizacji i najemców lokali użytkowych).

W drugim etapie konsultacji społecznych przeprowadzono warsztat projektowy z makietą. Zasadnicza praca odbywała się w 3 równoległych grupach tematycznych, w których mieszkańcy dyskutowali nad propozycjami zmian na placu pod okiem doświadczonych architektów lub ekspertów w danej dziedzinie¹⁴¹. Efekty pracy każdego zespołu moderatorzy zobrazowali na wielkiej makiecie. Jej robocza wersja posłużyła do skonstruowania profesjonalnej makiety, która była przedstawiana na kolejnych dyżurach konsultacyjnych. Ostatnim elementem konsultacji było spotkanie podsumowujące, w trakcie którego zespół projektowy przedstawił główne wnioski płynące z konsultacji oraz zarys koncepcji architektoniczno-urbanistycznej placu. Podczas całego procesu można było również wysłać swoje propozycje na adres e-mailowy.

Zdjęcie: Justyna Wasiuk

poinformowania o konsultacjach mieszkańców budynków bardziej oddalonych od placu. W związku z powyższym gros uwag było ze sobą zbieżnych. Kontynuacją tego

3. *Wnioski, wskazówki, przestrogi*

Proces konsultacji społecznych dotyczących centrum lokalnego na placu Hallera był rozbudowany i różnorodny pod względem użytych narzędzi zbierania opinii. Każdy mieszkaniec mógł wśród nich znaleźć coś dla siebie – wziąć udział w spacerze badawczym, uczestniczyć w warsztacie projektowym, porozmawiać w punkcie konsultacyjnym, wypełnić ankietę lub wysłać e-mail. W spotkaniach konsultacyjnych uczestniczył zespół projektowy, a więc również architekci. Dzięki temu uniknięto potencjalnych niedomówień i konfliktów. Po zakończeniu każdego etapu następowało ponowne skonfrontowanie oczekiwań użytkowników z wizjami specjalistów. Mankamentem procesu był natomiast brak dostatecznego

141 Zob. opracowanie zbiorowe (2016), *Ulepszmy razem plac Hallera! Raport z konsultacji społecznych*, Warszawa: Pracownia Badań i Innowacji Społecznych „Stocznia”, s. 10; www.konsultacje.um.warszawa.pl/sites/konsultacje.um.warszawa.pl/files/raport_ulepszmy_razem_plac_hallera_z_zalacznikami.pdf

projektu jest wyłonienie wykonawcy opracowania wielobranżowej dokumentacji technicznej utworzenia centrum lokalnego. Realizację tego zadania powierzono pracowni JAZ+Architekci¹⁴².

4. *Informacje o projekcie / autorzy / dane do kontaktu*

- Opis praktyki: Justyna Wasiuk, Centrum Komunikacji Społecznej, Urząd Miasta Stołecznego Warszawy
- Dane kontaktowe: Zakład Gospodarowania Nieruchomościami w Dzielnicy Praga-Północ Miasta Stołecznego Warszawy, tel.: (22) 2054107, e-mail: sekretariat@zgn-praga-pn.pl; Andrzej Jaworski, JAZ+Architekci, tel.: 667689227, e-mail: a.jaworski@jazplus.pl

** Punkty informacyjne służyły głównie promocji i wyjaśnieniu szczegółów procesu, lecz stwarzały również możliwość, aby zainteresowani mieszkańcy wskazywali na mapie plusy i minusy konsultowanej przestrzeni. W punktach informacyjno-konsultacyjnych wybór narzędzi badawczych i animacyjnych był znacznie szerszy (można w nich było między innymi napisać życzenia i podziękowania dla placu).*

8.4

Pozyskanie informacji o potrzebach i oczekiwaniach użytkowników przestrzeni

Grono użytkowników przestrzeni można podzielić na dwie podstawowe grupy. Pierwszą stanowią **mieszkańcy i właściciele nieruchomości** terenów objętych opracowaniem planistycznym, drugą – **organy władzy publicznej, instytucje i organizacje** (zarówno te, które w przepisach prawa są wskazane jako odpowiedzialne za zarządzanie określonymi sferami życia i gospodarki, jak i te, których głos w projektowaniu przestrzeni jest ważny ze względu na materię, którą się zajmują).

Potrzeby **mieszkańców i właścicieli nieruchomości** można zidentyfikować na podstawie wniosków i uwag składanych w toku procedury planistycznej oraz wyrażanych w czasie debaty publicznej. Prawo do składania wniosków na początku procedury planistycznej

142 Zob. www.zgn-praga-pn.waw.pl/images/ZP/5417/1_DNZP_54_17_Ogloszenie_o_udzieleniu_zamowienia.pdf

to bardzo ważny, aczkolwiek nagminnie niedoceniany i pomijany instrument wyrażania swoich oczekiwań względem przyszłego zagospodarowania i funkcji terenu. We wnioskach do dokumentu planistycznego każdy może wyartykułować swoje potrzeby i wyobrażenia, zarówno te dotyczące terenu stanowiącego jego własność, jak również dotyczące całego obszaru objętego planem miejscowym/studium (lub jego fragmentu). To jest etap, na który warto położyć duży nacisk poprzez nieobligatoryjne formy partycypacji społecznej.

Wyrazicielami potrzeb mieszkańców mogą być także rady sołeckie czy rady dzielnic. To właśnie te podmioty mają największą wiedzę i świadomość specyfiki lokalnej przestrzeni. Powinny być one w szerszym zakresie angażowane do prac diagnostycznych prowadzonych na początku procedury planistycznej. Na przykład w Krakowie do procesu sporządzania dokumentów planistycznych są włączane rady dzielnic, które mogą w formie wniosku lub opinii do projektu odnieść się do lokalnych potrzeb oraz do proponowanych rozwiązań przestrzennych (ważne, by były to rzeczywiście potrzeby społeczności lokalnej).

Technikami obecnie rzadziej stosowanymi przy sporządzaniu dokumentów planistycznych, a częściej przy projektach zagospodarowania przestrzeni publicznych, np. parku, skweru lub ulicy, są:

- wywiady,
- ankiety,
- punkty konsultacyjne,
- warsztaty,
- spacerory badawcze.

Są to techniki pozwalające na istotne zaangażowanie uczestników w proces projektowy i pozyskanie bardzo konkretnych informacji niezbędnych do zdiagnozowania lokalnych problemów, potrzeb i preferencji.

Jak już wspomniano, wyrażenie przez mieszkańców (osobiście lub przez przedstawicieli) swojego głosu na początku prac planistycznych jest bardzo istotne z kilku powodów.

- 1** Po pierwsze, zgłoszone potrzeby i oczekiwania muszą być przeanalizowane przez sporządzających dokument planistyczny.
- 2** Po drugie, mieszkańcy są społecznie aktywni – stają się świadomymi aktorami procesu planistycznego, a nie tylko odbiorcami czy też kontestatorami narzucanych rozwiązań w momencie, gdy projekt dokumentu planistycznego jest już gotowy.

3

Po trzecie, wnioski stanowią bardzo ważny materiał dla projektanta, którego zadaniem jest jak najlepiej zaprojektować przestrzeń mającą być objętą planem miejscowym/studium, biorąc pod uwagę całą gamę uwarunkowań przestrzennych, przyrodniczych, historycznych, ekonomicznych, społecznych, gospodarczych i również tych najwykleszych potrzeb ludzkich.

Przy omawianiu problematyki „wniosków do studium/planu miejscowego” nie można pominąć jeszcze jednego aspektu, a mianowicie faktu, że ustawodawca nie wprowadził żadnych ograniczeń co do podmiotów mogących je składać. Jedynymi ograniczeniami są wyznaczony przez władze gminy termin składania wniosków oraz zakres regulacji dokumentów planistycznych określony w przepisach. W sprawie przestrzeni może więc wypowiedzieć się nie tylko mieszkaniec danej gminy identyfikowany np. przez kryterium zameldowania lub posiadania w danej gminie nieruchomości. Prawo do zabrania głosu ma każdy.

Publiczna debata nad rozwiązaniami projektu studium/planu miejscowego ze względu na swój charakter jest zapewne najbardziej spektakularnym i emocjonującym z instrumentów konsultacyjnych przewidzianych przez przepisy prawa. Powstaje jednak pytanie, na ile jest ona źródłem pozyskiwania informacji niezbędnych dla optymalnego zaprojektowania przestrzeni. Ze względów formalnych (regulacje ustawowe) głos zabrany w trakcie dyskusji publicznej, aby mógł być rozpatrywany, musi być złożony na piśmie. Organ sporządzający plan miejscowy/studium formalnie nie ma żadnych możliwości uwzględnić i wprowadzić do projektu nawet najślusniejszych postulatów prezentowanych w trakcie debaty, jeżeli nie zostaną one przedstawione w formie pisemnych uwag. Na szczęście w praktyce uwagi do studium/planu miejscowego jest to narzędzie bardzo chętnie wykorzystywane. Uwagi pozwalają wyrazić oczekiwania i potrzeby (nie tylko związane z daną procedurą) i muszą być rozpatrzone przez wójta. Oczywiście „rozpatrzone” nie oznacza „uwzględnione”, mimo to jest to podstawowy instrument (obok wniosków do studium/planu miejscowego), przez który każdy zainteresowany może realnie wpłynąć na projektowane rozwiązania i tym samym na otaczającą go przestrzeń.

Drugą grupę użytkowników przestrzeni stanowią **organy władzy publicznej, instytucje i organizacje**. Zgodnie z przepisami część organów (upoważniona do opiniowania i uzgodnień) powinna złożyć wnioski do projektu studium/planu miejscowego po zawiadomieniu o przystąpieniu do jego sporządzania. We wnioskach tych powinna nie tylko wyrazić swoje oczekiwania dotyczące przyszłego zagospodarowania przestrzeni, ale również przekazać informacje i wytyczne na temat istotnych uwarunkowań mających wpływ na regulacje dokumentu planistycznego.

Pozostaje jednak grupa instytucji, których potencjalne wnioski należy traktować tak samo jak wnioski osób prywatnych. Z punktu widzenia pozyskania szczegółowych informacji na przykład o zamiarach rozbudowy lub trasowania sieci i dróg za celowe uznać należy zawiadamianie odpowiedzialnych za te kwestie instytucji.

Jednak żeby nie narazić się na zarzut nierównego traktowania wnioskodawców, zawiadomienia takie nie powinny przybierać kształtu podobnego do tych wysyłanych do organów i instytucji wskazanych przez ustawy, lecz powinny zawierać jedynie informacje o możliwości i terminach składania wniosków do studium/planu miejscowego na podstawie ogłoszeń/obwieszczeń kierowanych do wszystkich zainteresowanych. Ustawa nie przewiduje zawiadamiania przy sporządzaniu studium np. zarządców dróg, a ich stanowisko może się okazać istotne przy opracowywaniu dokumentów planistycznych. W wielu urzędach stosuje się więc metodę zawiadamiania jak największej ilości podmiotów funkcjonujących na terenie gminy. Dzięki takiemu podejściu już na wczesnym etapie prac pozyskać można wiele ważnych informacji i uniknąć przynajmniej niektórych sytuacji konfliktowych.

8.4.1

Sporządzanie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w gminie Gryfów Śląski – punkt konsultacyjny

1. *Krótką charakterystyka obszaru, dla którego realizowano projekt*

Łączna powierzchnia obszaru objętego opracowaniem planu obejmuje 146 ha gminy Gryfów Śląski. Z uwagi na rozwój miasta i dezaktualizację dotychczas obowiązującego planu miejscowego oraz rosnące potrzeby inwestycyjne lokalnych przedsiębiorstw (których koncentracja występuje w miejscowości Ubocze) gmina przystąpiła do opracowania nowego planu miejscowego. Równolegle włączyła się w projekt *Szkoła świadomego planowania przestrzennego – partnerska współpraca samorządu, projektantów i środowisk społecznych w procesach planistycznych*¹⁴³, co pozwoliło wzmocnić proces konsultacji społecznych.

2. *Opis działań partycypacyjnych*

Działania partycypacyjne prowadzono na etapie diagnozy i zbierania wniosków do planu miejscowego, korzystając z wielu różnorodnych, trafiających do szerokiej grupy

¹⁴³ Projekt realizowany przez Stowarzyszenie Wspierania Inicjatyw Gospodarczych DELTA PARTNER; Centrum Doradztwa Strategicznego oraz P.A. NOVA w ramach II Osi Priorytetowej, Działania 2.19 POWER 2014–2020.

użytkowników przestrzeni metod konsultacyjnych takich jak: warsztat wydobywczy, warsztaty przyszłościowe, warsztat plenerowy, badania ankietowe CAWI (*on-line*) oraz punkt konsultacyjny. Celem konsultacji było zdiagnozowanie na wstępnym etapie prac planistycznych problemów, oczekiwań i potrzeb użytkowników przestrzeni oraz poddanie wstępnej weryfikacji kierunków i elementów przyszłych rozwiązań planistycznych.

Wszystkie działania konsultacyjne były projektowane i prowadzone w ścisłej współpracy z projektantką planu miejscowego. W te działania włączeni byli burmistrz i wiceburmistrz miasta, co od samego początku nadało całemu procesowi znaczenia.

Jedną z wykorzystanych technik był realizowany trzykrotnie punkt konsultacyjny, czyli miejsce przygotowane przez urząd miasta, w formule plenerowej, gdzie mieszkańcy mogli zapoznać się z materiałami informacyjnymi oraz wstępnymi propozycjami projektu planu miejscowego. Założeniem wyjściowym było skupienie w punkcie konsultacyjnym na dyskusji o przyszłości miasta jak największej liczby mieszkańców. W celu zrealizowania tego założenia należało dobrze określić czas i miejsce działania punktu oraz podjąć decyzję, jaka ma być jego formuła. Doskonałe dla pierwszej „edycji” punktu okazały się coroczne *Kwisonalia – historyczne polsko-niemieckie spotkania na pograniczu kultur*, dodatkowo połączone z 775. rocznicą powstania Gryfowa Śląskiego, w których przez blisko tydzień uczestniczyła prawie cała społeczność gminy. Stwierdzono także, że formalny wizerunek punktu (oficjalny ubiór, urzędowy charakter) nie sprawdzi się w historycznej scenerii święta. Dlatego przedstawicielki urzędu miasta założyły średniowieczne suknie, co spowodowało, że mieszkańcy ze zdecydowanie większym zainteresowaniem kierowali się w stronę punktu i podejmowali rozmowy o przyszłości miasta i gminy. Punkt konsultacyjny spełnił swoją rolę – uzyskano wiele uwag i spostrzeżeń ważnych w kontekście planistycznym, dodatkowo dzięki unikatowej formule stał się także atrakcją miejskiej imprezy.

Zdjęcie: Centrum Doradztwa Strategicznego

3. *Wnioski, wskazówki, przestrogi*

Punkt konsultacyjny to miejsce prowadzone przez przedstawicieli urzędu gminy oraz planistów, gdzie mieszkańcy mogą zapoznać się z materiałem informacyjnym czy gotowym już projektem planu miejscowego czy studium, wyrazić swoją opinię dotyczącą tych dokumentów oraz zgłosić własne propozycje rozwiązań. Może on mieć formę stacjonarną (na przykład stanowisko w holu głównym urzędu gminy) lub mobilną (na przykład namiot plenerowy, pawilon lub odpowiednio oznaczony samochód typu kamper). Ważne, aby się wyróżniał i już samym wyglądem zwracał uwagę przechodniów.

W procesach konsultacyjnych należy koncentrować się więc nie tylko na treści przekazu, ale też na formie. Nie pozostaje bez znaczenia element zaciekawienia, wzbudzenia zainteresowania mieszkańca. Obserwując mniej udane procesy konsultacyjne, można zauważyć, iż najczęściej aspekt ten w ogóle nie jest uwzględniany, a konsultacje mają urzędowy charakter, są „sztywne” i oficjalne, realizowane w budynku urzędu, i w efekcie często niezauważane przez lokalną społeczność. W konsekwencji błędnie wyciągany jest wniosek, że mieszkańcy są bierni i niezainteresowani. Najczęstszym powodem owej bierności społecznej jest po prostu niedotarcie z informacją o konsultacjach do ich odbiorców oraz nieumiejętność zaciekawienia tematem i włączenia w dyskusję. Jak pokazuje przykład Gryfowa Śląskiego, średniowieczne stroje urzędniczek zdecydowanie zaintrygowały, równocześnie nie odbierając procesowi konsultacji rzetelności i powagi, nie podważając profesjonalnie przygotowanych treści, których ten proces dotyczył. Stosowne dobranie dni i godzin działania punktu (jego lokalizacja w miejscu, gdzie są ludzie) dało efekt: większość mieszkańców miasta dowiedziała się o realizowanym planie miejscowym i miała możliwość zgłoszenia do niego swoich uwag.

4. *Informacje o projekcie / autorzy / dane do kontaktu*

- Opis praktyk: Dagmara Bieńkowska, Centrum Doradztwa Strategicznego s.c. D. Bieńkowska, C. Ulasiński, J. Szymańska, M. Widuch, cds.krakow.pl
- Dane kontaktowe: Aleksandra Serdakowska, Urząd Gminy i Miasta Gryfów Śląski, e-mail: gospodarka@gryfow.pl; Antonina Lisiecka, Centrum Doradztwa Strategicznego, e-mail: antonina.lisiecka@cds.krakow.pl

8.4.2

Studium kierunków i uwarunkowań zagospodarowania przestrzennego miasta i gminy Ustrzyki Dolne – badania w działaniu

1. *Krótką charakterystyka obszaru, dla którego realizowano projekt*

Granice obszaru objętego opracowaniem studium wyznaczają granice administracyjne miasta i gminy Ustrzyki Dolne (47 870 ha). Formalnym powodem opracowania dokumentu było dostosowanie ustaleń wcześniej obowiązującego studium do aktualnych przepisów prawa, uwzględniając przy tym tereny przejęte przez Ustrzyki Dolne w 2002 roku od gminy Olszanica. Sporządzenie dokumentu miało też na celu uporządkowanie zagospodarowania poszczególnych terenów oraz uaktualnienie kierunków polityki przestrzennej. Gmina przystąpiła do konsultacji studium jako uczestnik projektu *Szkoła świadomego planowania przestrzennego – partnerska współpraca samorządu, projektantów i środowisk społecznych w procesach planistycznych*¹⁴⁴.

2. *Opis działań partycypacyjnych*

Pogłębione działania partycypacyjne trwały około 5 miesięcy i prowadzono je na wczesnym etapie procedury planistycznej – przed opracowaniem projektu studium. Zdecydowano się na 5 różnorodnych, dopełniających się technik konsultacyjnych: warsztaty przyszłościowe, konsultacje *on-line* z użyciem ankiety, badania w działaniu, otwarte warsztaty konsultacyjne oraz wywiady indywidualne. Celem konsultacji było opracowanie partycypacyjnej diagnozy obszaru: zdefiniowanie problemów, wypracowanie wspólnej wizji, zebranie oczekiwań i propozycji użytkowników przestrzeni. Szerokie spektrum zagadnień pociągało za sobą zróżnicowane interesy poszczególnych grup interesariuszy – co wymagało równie szeroko zakrojonych działań konsultacyjnych.

Aby skutecznie przeprowadzić proces konsultacji, zastosowane techniki oparto na pobudzaniu lokalnej aktywności – przykładowo badania w działaniu zaangażowano młodzież licealną. Dzięki serii spotkań licealiści zapoznali się z zasadami planowania przestrzennego, wyrazili opinie na temat rozwoju gminy, a także przygotowali się do roli badacza, by za pomocą ankiety zgromadzić opinie dorosłych z najbliższego otoczenia. Tym sposobem pozyskano cenny materiał konsultacyjny, a jednocześnie osiągnięto efekt edukacyjny: poszerzono wiedzę mieszkańców na temat przemian przestrzennych,

¹⁴⁴ Projekt realizowany przez Stowarzyszenie Wspierania Inicjatyw Gospodarczych DELTA PARTNER; Centrum Doradztwa Strategicznego oraz P.A. NOVA w ramach II Osi Priorytetowej, Działania 2.19 POWER 2014–2020.

poinformowano ich o toczących się konsultacjach, wzmocniono postawy obywatelskie w zakresie odpowiedzialności za własną gminę. Co ważne, także młodzież była zadowolona ze swojej roli w konsultacjach.

W konsultacjach łącznie uczestniczyły 433 osoby. Byli to mieszkańcy gminy, w tym reprezentanci przedsiębiorców, branży turystycznej, instytucji publicznych, organizacji pozarządowych oraz młodzież. Działania partycypacyjne realizował Urząd Miasta i Gminy Ustrzyki Dolne (Wydział Gospodarki Nieruchomościami i Zagospodarowania Przestrzennego) przy wsparciu doradczym ze strony Centrum Doradztwa Strategicznego.

3. *Wnioski, wskazówki, przestrogi*

Podczas konsultacji sprawdzili się takie elementy jak: zaangażowanie młodzieży, skuteczna promocja dzięki zaangażowaniu lokalnych liderów (księdza, sołtysów), dyskusja w oparciu o szczegółowe mapy terenu.

W przypadku warsztatów z mieszkańcami Ustrzyk Dolnych dobrze sprawdziły się metody zakładające pracę w mniejszych grupach. Bardziej swobodna i przyjazna forma sprawiła, że uczestnicy wypowiadali się chętniej niż na szerokim forum. Doświadczenia z Ustrzyk Dolnych pokazują także, że ankietę internetową warto uruchomić bezpośrednio po lub równoległe do odbywających się spotkań – wówczas można o niej informować na spotkaniach i tym **samym zwiększyć zasięg tej techniki**.

Podjęte działania pozwoliły na zaangażowanie różnych grup interesariuszy (mieszkańców w różnym wieku, jak i przedsiębiorców z branży turystycznej), dały złożony obraz potrzeb rozwojowych gminy oraz przyczyniły się do wzrostu zainteresowania konsultacjami i samym planowaniem przestrzennym. Bardzo cenną wartością była edukacja młodzieży w tym zakresie. Wnioski i uwagi mieszkańców z każdej techniki były spisywane w formie notatek, a dla badań ankietowych (*on-line* i w ramach badań w działaniu) opracowano raporty, których wyniki były dostępne na stronie internetowej miasta i gminy Ustrzyki Dolne.

Efektem konsultacji był wartościowy materiał odzwierciedlający potrzeby mieszkańców, którym projektanci wspierali się przy sporządzaniu studium. Zawierał on informacje odnośnie do preferowanego kierunku rozwoju gminy (zakładającego różnorodne formy turystyki oraz ograniczony przemysł we wskazanych lokalizacjach) oraz potrzeb mieszkańców (dotyczących między innymi zwiększenia dostępności terenów sportowo-rekreacyjnych oraz rozwiązań komunikacyjnych i parkingowych).

4. *Informacje o projekcie / autorzy / dane do kontaktu*

- Opis praktyki: Antonina Lisiecka, Centrum Doradztwa Strategicznego s.c. D. Bieńkowska, C. Ulański, J. Szymańska, M. Widuch, cds.krakow.pl
- Dane kontaktowe: Alicja Kisielewicz, kierownik Wydziału Gospodarki Nieruchomościami i Zagospodarowania Przestrzennego, Urząd Miasta i Gminy Ustrzyki Dolne, e-mail: a.kisielewicz@ustrzyki-dolne.pl; Antonina Lisiecka, Centrum Doradztwa Strategicznego, e-mail: antonina.lisiecka@cds.krakow.pl

8.4.3

Badanie socjodemograficzne na wzgórzu Orlicz-Dreszera („Pekin”) w Gdyni – wywiad

1. *Krótką charakterystyką obszaru, dla którego realizowano projekt*

Obszar objęty badaniem zajmuje 12,1 ha. To część gdyńskiej dzielnicy Leszczynki. Na obszar w 90% składa się substandardowa samowolna zabudowa, głównie parterowych „domków”, częściowo okolona budynkami o uregulowanej sytuacji formalnoprawnej. Zlokalizowana jest na prywatnych działkach, niezamieszkujący tam właściciele dzierżawią teren lokatorom. Osiedle w niezmienionej formie funkcjonuje w zasadzie od początków Gdyni. Jest zamieszkałe przez nie więcej niż 500 osób – administracja samorządowa nie dysponowała dotychczas adekwatną wiedzą na ten temat (istnieją duże rozbieżności między rzeczywistą liczbą mieszkańców tego terenu a istniejącymi rejestrami). Obszar został objęty **Gminnym programem rewitalizacji** i należało zaprojektować realne przedsięwzięcia, odpowiadające jednocześnie potrzebom mieszkańców.

Na badane osiedle składa się ponad 100 budynków, nie ma tam wyznaczonego układu drogowego, całość przecinają nieregularne ścieżki, numeracja budynków jest przypadkowa i nieoczywista. Tego rodzaju trudności przełożyły się na konieczność wcześniejszego rozeznania w tym terenie – posiłkowano się tu doświadczeniem streetworkerów (przed badaniem rozkolportowali oni ulotki informujące i zachęcające do wzięcia w nim udziału). W rozpowszechnianiu informacji o badaniu zaangażowano również lokalną parafię.

2. *Opis działań partycypacyjnych*

Diagnozę przeprowadzono w oparciu o kwestionariusz wywiadu. Narzędzie badawcze dla mieszkańców wzgórza Orlicz-Dreszera, potocznie zwanego Pekinem, było podzielone na 4 części: w 3 pierwszych wypowiedzieli się mieszkańcy, a ostatnią wypełniał ankieter.

1 W części pierwszej pytano o długość zamieszkiwania na osiedlu, o to, jak się mieszka, jakie są problemy tego miejsca, padała też prośba o określenie jednym słowem, czym dla mieszkańca jest „Pekin” (pozwalało to scharakteryzować uczucia mieszkańców wobec swojego miejsca zamieszkania). Pytania o dobre i złe strony zamieszkiwania były prekategoryzowane, to znaczy ankieterzy zaznaczali odpowiedzi w oparciu o swobodne wypowiedzi badanych.

2 W drugiej części pytano o to, jakie są największe problemy miejsca (budowano ich hierarchię ważności); poruszano również kwestie relacji sąsiedzkich, a na koniec pytano o chęć potencjalnej przeprowadzki, gdyby istniała taka możliwość. Część trzecią stanowiła metryczka.

W pomoc w realizacji przedsięwzięcia zaangażowano Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Gdyni, w szczególności pracowników Centrum Reintegracji i Interwencji Mieszkaniowej (między innymi streetworkerów), a także Radę Dzielnicy Leszczynki. Prace w terenie zaplanowano na 3 kolejne dni, zaangażowano ponad 10 ankieterów (pracowników Laboratorium Innowacji Społecznych, Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej i radnych dzielnicy Leszczynki). Zadbano o dyskretną obecność straży miejskiej. Skorzystano też ze wsparcia jednego z mieszkańców, który służył za przewodnika, a w wielu przypadkach za osobę ułatwiającą kontakt i wejście w środowisko.

Celem badania było między innymi poznanie podstawowych cech demograficznych oraz społecznych społeczności, a w szczególności zebranie opinii mieszkańców na temat jakości zamieszkiwania w tym miejscu, określenia ich potrzeb, trudności w codziennym funkcjonowaniu oraz relacji z właścicielami gruntów.

Inicjatorem przedsięwzięcia był samorząd lokalny przygotowujący się do opracowania *Gminnego programu rewitalizacji*, a głównym realizatorem Laboratorium Innowacji Społecznych. Przedsięwzięcie było skierowane do mieszkańców „Pekinu” – planowano, że uczestnikiem badania będzie jedna dorosła osoba z każdego gospodarstwa domowego. Badanie zrealizowano w czerwcu 2016 roku.

3. *Wnioski, wskazówki, przestrogi*

Zastosowana metoda najlepiej sprawdza się w stosunkowo niewielkich, izolowanych społecznościach. Do największych jej trudności zaliczyć trzeba czasochłonność przygotowania i energochłonność przeprowadzania badań. W przypadku wzgórze Orlicz-Dreszera odwiedzenie 142 lokali, realizacja 113 wywiadów to tygodnie przygotowań, zaangażowanie kilkunastu osób oraz 3 dni pracy w terenie. Przedsięwzięcie wymagało silnego i zaangażowanego środowiska lokalnych specjalistów, w gdyńskim przypadku

– pomocy społecznej i rady dzielnicy. Wybór bezpośredniego kontaktu z mieszkańcami podyktowany był potrzebą dotarcia do możliwie jak największej liczby lokali. W badanym środowisku tylko taka forma dawała szansę na zwiększenie odsetka osób, z którymi uda się nawiązać kontakt. Trudności, jakie spodziewano się napotkać, to wysoki stopień wykluczenia informatycznego, roszczeniowość, niski poziom zaangażowania (stąd założono, że organizacja otwartego spotkania z mieszkańcami nie przyniesie efektów, a wręcz może zaowocować zniekształceniem obrazu całości).

W przypadku „białych plam” na mapie gminy zbieranie informacji w bezpośrednim kontakcie z mieszkańcami przekłada się na pozyskanie wiedzy i pomaga rozpocząć budowę zaufania między nimi a władzami. Zebrane dane posłużyły do przygotowania rozwiązań rewitalizacyjnych dla wzgórza Orlicz-Dreszera.

4. *Informacje o projekcie / autorzy / dane do kontaktu*

- Opis praktyki: Łukasz Browarczyk, Laboratorium Innowacji Społecznych
- Dane do kontaktu: Laboratorium Innowacji Społecznych, tel.: (58) 7273900, e-mail: lis@lis.gdynia.pl

8.4.4

Z prezydentem na Kwadracie – otwarte spotkanie w ramach Gminnego programu rewitalizacji Gorzów 2025+

1. *Krótką charakterystyka obszaru, dla którego realizowano projekt*

Omawiany projekt dotyczył powierzchni wyznaczonego obszaru rewitalizacji w Gorzowie (434,6 ha) podzielonego na 4 obszary (R1 – centrum, R2 – osiedle Słoneczne, R3 – Zamoście i R4 – Zakanale). **Gminny program rewitalizacji** w swoich założeniach przewiduje realizację przedsięwzięć mających na celu przewyższanie występujących problemów (społecznych, gospodarczych, przestrzenno-funkcjonalnych, technicznych i środowiskowych) we wskazanym obszarze rewitalizacji. W ramach prac zorganizowano konsultacje społeczne, które miały na celu omówienie i ocenę **Gminnego programu rewitalizacji Gorzów 2025+**, jak również zebranie od interesariuszy rewitalizacji opinii, propozycji oraz uwag na ten temat.

2. Opis działań partycypacyjnych

Jedną z zastosowanych form inaugurujących konsultacje społeczne było spotkanie otwarte z interesariuszami rewitalizacji zatytułowane **Z prezydentem na Kwadracie**. Spotkanie zorganizowano 10 września 2016 roku w godzinach 12.00–15.00 na placu Nieznanego Żołnierza, nazywanym potocznie przez mieszkańców „Kwadratem”. Jest to przestrzeń publiczna znajdująca się w centrum miasta, a zarazem w centrum obszaru rewitalizacji.

Ty również jesteś ekspertem! – takie hasło przyjęto jako przewodnią myśl spotkania z mieszkańcami. Uczestniczył w nim zastępca prezydenta miasta, dyrektor Biura Konsultacji Społecznych i Rewitalizacji i jego pracownicy, dyrektor Wydziału Spraw Społecznych oraz ekspert zewnętrzny do spraw rewitalizacji. Na wstępie zapoznano uczestników z pojęciem „rewitalizacja” oraz sposobem, w jaki tworzą diagnozę prowadzącą do wyznaczenia obszaru rewitalizacji. Następnie wprowadzono założenia realizacji programu – jego wizję, misję i cel oraz proponowane przedsięwzięcia rewitalizacyjne (w tym projekty zagospodarowania ważnych dla mieszkańców przestrzeni publicznych). Po części wprowadzającej otwarto dyskusję i zachęcono do podzielenia się opinią oraz pomysłami na przedsięwzięcia. Podczas rozmowy pojawiały się także inne wątki związane z codziennym życiem gorzowian. W spotkaniu wzięło udział około 20 osób. Część uczestników aktywnie brała udział w dyskusji, zadając pytania i dzieląc się swoimi refleksjami. Pozostała grupa przysłuchiwała się wypowiedziom innych osób.

Zdjęcie: Daniel Adamski

3. *Wnioski, wskazówki, przestrogi*

Bardzo ważne jest zapewnienie kameralnej atmosfery ułatwiającej uczestnikom swobodne wypowiedzianie się. Sprawdził się pomysł zorganizowania spotkania w przestrzeni oswojonej i kojarzonej przez mieszkańców, równocześnie podlegającej prowadzonej dyskusji. Mieszkańcom zapewniono wygodne siedzenia (leżaki), zadbane o poczęstunek i materiały informacyjne. Pozwoliło to na stworzenie bardziej swobodnego kontaktu między uczestnikami. Zebrane wnioski i komentarze, opublikowane w formie raportu ze spotkania, przyczyniły się do ostatecznego kształtu programu rewitalizacji.

4. *Informacje o projekcie / autorzy / dane do kontaktu*

- Opis praktyki: Magdalena Miśkowiec, Zespół Planowania Przestrzennego i Komunikacji (S2), Krajowy Instytut Polityki Przestrzennej i Mieszkalnictwa
- Dane kontaktowe: Biuro Konsultacji Społecznych Rewitalizacji, Urząd Miasta Gorzowa Wielkopolskiego, tel.: (95) 7355789, e-mail: bsr@um.gorzow.pl
- Więcej informacji w ***Uchwale nr XXXVI/445/2016 Rady Miasta Gorzowa Wielkopolskiego z dnia 13 grudnia 2016 roku w sprawie przyjęcia Gminnego programu rewitalizacji Gorzów 2025+.***

8.4.5

Plan na atrakcyjne centrum Wołomina: zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego – spotkania otwarte

1. *Krótką charakterystyka obszaru, dla którego realizowano projekt*

Obszar, dla którego opracowywany jest plan zagospodarowania przestrzennego, obejmuje funkcjonalne centrum Wołomina (około 47 ha) o charakterze mieszkaniowo-usługowym. Położony jest między ważnymi osiami komunikacyjnymi miasta. Pełni rolę centrum handlowego oraz administracyjnego o znaczeniu lokalnym i ponadlokalnym. Podstawowe typy zabudowy na tym terenie to zabudowa kamieniczna (z usługami w parterach), jednorodzinna i blokowa. Znajdują się tam kluczowe dla miasta przestrzenie publiczne i zabytkowe budynki.

2. *Opis działań partycypacyjnych*

Celem planu miejscowego centrum Wołomina jest intensyfikacja centrum (propozycje planistyczne służące kształtowaniu zwartej zabudowy, zwiększeniu liczby mieszkańców,

wzmocnieniu usług i handlu) oraz propozycje nowego zagospodarowania placu 3 Maja (centralnego placu miasta).

Celem prowadzonych konsultacji było:

- zapoznanie mieszkańców i innych interesariuszy z założeniami planu miejscowego dla centrum oraz zebranie uwag w zakresie proponowanych zmian,
- zdobycie wiedzy na temat sposobów korzystania przez mieszkańców i pozostałych interesariuszy z przestrzeni publicznych w centrum miasta oraz zbadanie ich potrzeb w kontekście przyszłego zagospodarowania tego obszaru,
- podniesienie świadomości mieszkańców w zakresie planowania przestrzennego.

Konsultacje były prowadzone w okresie od maja do sierpnia 2017 roku. Wzięli w nich udział mieszkańcy centrum i spoza centrum, przedsiębiorcy i właściciele nieruchomości z obszaru objętego planowanym dokumentem.

Jednym z narzędzi konsultacyjnych były 3 spotkania otwarte, które odbyły się w czerwcu w urzędzie miejskim oraz miejskiej bibliotece publicznej. Poświęcono je konkretnym problemom związanym z przyszłym zagospodarowaniem centrum Wołomina (na każdym z nich omawiano inne zagadnienia). W trakcie tych spotkań mieszkańcy, przedsiębiorcy, właściciele nieruchomości wraz z pracownikami urzędu i ekspertami szukali rozwiązań dotyczących konkretnych zagadnień związanych z komunikacją i poruszaniem się po centrum Wołomina, wypoczynkiem, zakupami i korzystaniem z usług oraz zagospodarowaniem placu 3 Maja.

Każde spotkanie składało się z prezentacji wstępnej dotyczącej dyskutowanych tego dnia tematów oraz z części warsztatowej, gdzie w kilku grupach roboczych omawiano konkretne problemy związane z danym blokiem tematycznym i szukano propozycji ich rozwiązań.

Zagadnienia do dyskusji zostały określone na podstawie przeprowadzonego badania ankietowego, w którym wzięło udział łącznie 301 mieszkańców Wołomina. Ankiety były dostępne w mobilnych punktach konsultacyjnych zorganizowanych przy okazji lokalnych

wydarzeń miejskich (maj–lipiec) oraz w stałym punkcie konsultacyjnym w urzędzie miasta, a także **on-line**. Pytano w nich mieszkańców i innych interesariuszy o aktywności podejmowane w centrum Wołomina, dostępność usług i sklepów, atrakcyjność oraz obecne zagospodarowanie centrum i placu 3 Maja. Zadbano o szeroką informację o konsultacjach i samych spotkaniach otwartych. W tym celu rozwieszono w centrum Wołomina plakaty i rozdano ulotki informujące o konsultacjach i wyjaśniające, czym jest plan

miejscowy oraz jakie ma znaczenie dla miasta. Ulotki były rozdawane mieszkańcom do ręki na wydarzeniach miejskich i spotkaniach otwartych, dystrybuowane do miejskich jednostek urzędowych oraz rozłożone w Biurze Obsługi Mieszkańca. Temat konsultacji był również szeroko dyskutowany w lokalnych mediach, zorganizowano między innymi otwierając cały proces konferencję prasową. Ponadto w działania informacyjno-promocyjne zaangażowano lokalną organizację pozarządową. O kolejnych etapach konsultacji na bieżąco informowano na miejskich stronach internetowych.

Konsultacje społeczne planu zagospodarowania centrum Wołomina prowadził Wydział Planowania Rozwoju i Rewitalizacji, Wydział Marketingu i Mediów oraz Wydział Urbanistyki.

Zdjęcie: Joanna Żero, Urząd Miejski w Wołominie

3. *Wnioski, wskazówki, przestrogi*

Kluczowe dla powodzenia procesu konsultacji z poziomu urzędu było ustalenie koordynatora oraz zaangażowanie naczelników wydziałów. Brak bezpośredniego udziału naczelnika Wydziału Urbanistyki wpłynął negatywnie na stopień włączenia w działania pracownika odpowiedzialnego za kwestie planistyczne. Istotne jest zaangażowanie i wsparcie osób decyzyjnych w urzędzie oraz radnych. W trakcie konsultacji przekonano się o tym, jak ważne jest używanie zrozumiałego (niespecjalistycznego) języka i czas,

w którym prowadzone są konsultacje (wakacje nie są dobrym terminem). Proces konsultacji wraz z wynikami został podsumowany w publikacji, którą tak pracownicy urzędu, jak i mieszkańcy traktują jako swoistą umowę społeczną.

Efektom przeprowadzonych konsultacji było zebranie konkretnych wniosków, które będą podlegały rozpatrzeniu na etapie tworzenia projektu planu, oraz powiązanie wyników z budżetem obywatelskim – zebrane propozycje zagospodarowania mieszkańcy będą mogli wykorzystać jako konkretne pomysły na inwestycje, które będą zgodne z planem dla centrum.

4. *Informacje o projekcie / autorzy / dane do kontaktu*

- Opis praktyki: Joanna Suchomska, Pracownia Zrównoważonego Rozwoju
- Dane kontaktowe: Wydział Planowania Rozwoju i Rewitalizacji, Urząd Miejski w Wołominie, tel. (22) 7633017, e-mail: rewitalizacja@wolomin.org.pl

8.4.6

Warsztaty *Future City Game* w Wasilkowie

1. *Krótką charakterystyką obszaru, dla którego realizowano projekt*

Warsztaty *Future City Game* w Wasilkowie przeprowadzono w ramach projektu ***Konsultacje społeczne miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego centrum Wasilkowa***. Warsztaty odbyły się 27 i 28 maja 2017 roku (sobota i niedziela). Ich celem było poznanie opinii i pomysłów mieszkańców na zagospodarowanie centrum Wasilkowa, wspólne wypracowanie rozwiązań oraz zaprojektowanie przestrzeni z uwzględnieniem walorów architektonicznych i urbanistycznych.

2. *Opis działań partycypacyjnych*

Działania podjęte w ramach tej metody zostały rozłożone na 2 dni. Pierwszego dnia (w sobotę) obył się spacer i warsztat, drugiego (w niedzielę) – prezentacja projektów i głosowanie. Spotkania rozpoczęły się o godzinie 11:00.

Pierwszego dnia zaprezentowano uczestnikom stare zdjęcia Wasilkowa, które zestawiono ze zdjęciami pokazującymi stan współczesny. Następnie wybrano się z przewodnikiem na spacer historyczny po centrum miasta. Podczas spaceru

mieszkańcy mieli okazję zapoznać się bliżej ze stanem oglądanych obiektów oraz dyskutować o możliwych przekształceniach przestrzennych. Następnie odbyła się część warsztatowa, podczas której uczestnicy wskazywali miejsca lub obiekty w centrum miasta, które w ich opinii są szczególnie cenne, jak również takie, które im się z różnych względów nie podobają. Uczestnicy zostali podzieleni na 7 grup, w których pracowali nad pomysłami zmian dla tego obszaru. Analizowano przy tym potrzeby różnych grup społecznych: młodzieży, seniorów, rowerzystów, pieszych, turystów i innych.

2

Drugiego dnia każda z grup pracowała nad wyborem jednego z pomysłów i zaprezentowaniem go pozostałym uczestnikom. W ramach prezentacji należało przedstawić między innymi wizję i główne funkcje obszaru oraz konkretne pomysły na zagospodarowanie przestrzeni. Po tym etapie przeprowadzono głosowanie, podczas którego każdy uczestnik mógł oddać głos na wybrany projekt (przy czym nie mógł być to projekt stworzony przez jego zespół). Zwyciężył projekt przygotowany przez grupę złożoną z uczniów gimnazjum. Spotkanie zakończono zebraniem opinii od uczestników na temat samych warsztatów.

3. *Wnioski, wskazówki, przestrogi*

Nietypowa forma konsultacji wzbudziła zainteresowanie mieszkańców. W warsztatach uczestniczyło wiele osób, w tym spora grupa młodzieży i seniorów. Uczestnicy mieli okazję poznać różne koncepcje zagospodarowania terenu oraz poszerzyć swoją wiedzę o zasadach planowania przestrzennego. Projekt przyczynił się również do wsparcia integracji międzypokoleniowej. Wstępna koncepcja zagospodarowania terenu opracowana przez uczestników warsztatów stała się wskazówką dla urzędników i planistów przy sporządzaniu planu miejscowego dla tego obszaru.

Należy pamiętać o zaproszeniu na warsztaty przedstawicieli wszystkich grup mieszkańców. Uczestnictwo młodzieży, seniorów, młodych rodziców, kierowców, rowerzystów i przedstawicieli innych grup pozwoliło wypracować zróżnicowane rozwiązania i jednocześnie pozwoliło uczestnikom spojrzeć na przestrzeń z perspektywy innych jej użytkowników.

Burmistrz Wasilkowa przed zorganizowaniem warsztatów wystosował zaproszenie do mieszkańców gminy, w którym zaprosił ich do wzięcia w nich udziału. Zaproszono także przedsiębiorców, radnych, sołtysów, przedstawicieli duchowieństwa i organizacje pozarządowe.

4. *Informacje o projekcie / autorzy / dane do kontaktu*

- Opis praktyki: Krzysztof Kaszuba, Zakład Mieszkalnictwa i Odnowy Miast (B6), Krajowy Instytut Polityki Przestrzennej i Mieszkalnictwa
- Dane kontaktowe: Urząd Miejski w Wasilkowie, tel.: (85) 7185400 wew. 26, e-mail: konsultacje@wasilkow.pl

8.4.7

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla części centralnej miasta Głogówek – spacer badawczy

1. *Krótką charakterystyką obszaru, dla którego realizowano projekt*

Powierzchnia obszaru objętego planem to około 10 ha. Z uwagi na presję deweloperską oraz rosnące potrzeby inwestycyjne lokalnych przedsiębiorstw i mieszkańców miasto przystąpiło do sporządzenia dokumentu planu. Uzupełnieniem działań planistycznych miasta było włączenie się w projekt *Szkoła świadomego planowania przestrzennego – partnerska współpraca samorządu, projektantów i środowisk społecznych w procesach planistycznych*¹⁴⁵ w celu wzmocnienia konsultacji społecznych, które dotychczas zwykle nie spotykały się z zainteresowaniem mieszkańców.

2. *Opis działań partycypacyjnych*

Działania konsultacyjne, prowadzone na etapie diagnozy i zbierania wniosków do planu miejscowego, przeprowadzono z wykorzystaniem uzupełniających się technik konsultacyjnych: badania ankietowego CAWI (*on-line*), warsztatu konsultacyjno-plenerowego (temat: zagospodarowanie przestrzeni publicznych centrum miasta), warsztatu w technice *World Cafe* (tematy: rozwiązania komunikacyjne; powierzchnie biologicznie czynne i zieleń; wysokości, elewacje, dachy, bloki zabudowy), badania w działaniu (realizowanego z młodzieżą głogówecką) oraz grupowego spaceru badawczego.

Wszystkie działania konsultacyjne były prowadzone w ścisłej współpracy z projektantką planu miejscowego. W realizację poszczególnych technik zaangażowały się osoby z Głogówka (przedstawicielka urzędu miasta, dyrektor muzeum, lokalna architektka,

¹⁴⁵ Projekt realizowany przez Stowarzyszenie Wspierania Inicjatyw Gospodarczych DELTA PARTNER; Centrum Doradztwa Strategicznego oraz P.A. NOVA w ramach II Osi Priorytetowej, Działania 2.19 POWER 2014–2020.

młodzież), ucząc się równocześnie roli badacza i moderatora procesów konsultacyjnych, co niewątpliwie wzmocniło sam proces konsultacyjny oraz stworzyło potencjał dla organizacji kolejnych tego typu działań w mieście.

Jedną ze zrealizowanych technik był grupowy spacer badawczy – interaktywna metoda terenowa, którą budują: obserwacja, wymiana spostrzeżeń oraz dyskusje moderowane nad sprecyzowanymi wcześniej kwestiami kluczowymi. Uczestniczyły w nim osoby związane z przestrzenią: mieszkańcy i inni jej użytkownicy. Technikę tę zastosowano w celu zdiagnozowania problemów, słabych stron centrum oraz uzyskania konkretnych opinii na temat przystosowania przestrzeni dla określonych potrzeb mieszkańców.

Grupowy spacer badawczy czerpie z osobistego doświadczenia każdego uczestnika – użytkownika danej przestrzeni, co pozwala na pogłębioną analizę potrzeb i problemów związanych z konkretnym terenem.

Podczas głogówckiego spaceru udało się między innymi precyzyjnie wyznaczyć miejsca wprowadzenia ruchu pieszo-rowerowego do parku miejskiego (dodatkowe bramy otwierające park); zdecydować o zmianie układu komunikacyjnego w obrębie jednego z placów miejskich tak, aby realizował on potrzeby użytkowników; zwrócić uwagę na możliwość pogodzenia ochrony zieleni miejskiej z potrzebą miejsc parkingowych (planując parking podziemny pod jednym z placów), wskazać konkretne niezabudowane przestrzenie miejskie do aranżacji zielenią urządzoną, uzgodnić wytyczne dotyczące stolarki okiennej, elewacji, wysokości minimalnych i maksymalnych dla budynków, jakie zostaną zapisane w projekcie planu miejscowego.

Dodatkowo dyskusja uczestników z ekspertami i moderatorami w rzeczywistej przestrzeni, jaka ma być objęta interwencją architektoniczną i urbanistyczną, ale też społeczną, nie była obarczona ryzykiem niezrozumienia. W przeciwieństwie do na przykład spotkań konsultacyjnych w sali uczestnicy nie pracowali z planem czy projektem, który często

Zdjęcie: Centrum Doradztwa Strategicznego

w swoim zapisie bywa niezrozumiały dla przeciętnej odbiorcy, ale rozmawiali w realnej przestrzeni o konkretnej kamienicy, skwerze, chodniku. Koncentrowali swoją uwagę na detalach, co ułatwiało „czucie” każdego z omawianych problemów. Taki jednoznaczny sposób sformułowania przez użytkowników swoich opinii jest też pomocny dla planistów.

3. *Wnioski, wskazówki, przestrogi*

Spacer badawczy można stosować zarówno jako narzędzie diagnostyczne (wizję lokalną terenu, czyli wspólną ocenę jego stanu, potencjału oraz obszarów wymagających interwencji), jak i testujące (na przykład przystosowanie przestrzeni dla potrzeb określonych grup mieszkańców, bezpieczeństwo, nowe funkcje nadane wybranym obszarom czy konkretne rozwiązania projektowe).

Technika ta ma dwie formuły:

- spacer badawczy – gdzie uczestnikiem jest osoba związana z przestrzenią (interesariusz) w towarzystwie badacza-moderatora, który prowadzi rozmowę według przygotowanego wcześniej scenariusza,
- grupowy spacer badawczy – gdzie uczestników i moderatorów jest więcej. Grupa spacerująca jest różnicowana (mieszkańcy i inni użytkownicy przestrzeni, urzędnicy, projektanci, moderatorzy).

Doświadczenie pokazuje, że grupowy spacer badawczy może przynieść duże efekty ze względu na liczbę uczestniczących w nim osób i możliwość wieloaspektowego postrzegania zwiedzanej przestrzeni, wspólnego dzielenia się uwagami i dyskusji. W tej technice ważnych jest kilka czynników, które decydują o jej sukcesie konsultacyjnym – większość z nich koncentruje się wokół samego przygotowania spaceru.

Należą do nich między innymi:

- wybranie optymalnej pory dnia,
- umiejętne wyznaczenie trasy spaceru (którędy pójdziemy i co zobaczymy, czy będzie możliwy dostęp do toalety),
- opracowanie jego planu i określenie czasu trwania (poprzez wcześniejsze pokonanie zaplanowanej trasy bardzo wolnym tempem, pamiętając, że spacerując, zwykle już po 1 godzinie szukamy odpoczynku),
- zaplanowanie tematów do omówienia oraz postojów, na których te zagadnienia będą poruszane,
- organizacja sprzętu technicznego (mikrofonu, wyraźnych plakietek informacyjnych na odzież dla moderatorów i planistów, planu spaceru dla uczestników wraz ze sztywną podkładką ułatwiającą notowanie w terenie).

Cały spacer powinien być przeprowadzony w przyjaznej atmosferze – wtedy organizator ma szansę spojrzeć na przestrzeń oczami jej bezpośrednich użytkowników.

4. *Informacje o projekcie / autorzy / dane do kontaktu*

- Opis praktyki: Dagmara Bieńkowska, Centrum Doradztwa Strategicznego s.c. D. Bieńkowska, C. Ulański, J. Szymańska, M. Widuch, cds.krakow.pl
- Dane kontaktowe: Henryka Tabor, Urząd Miasta Głogówka, e-mail: tabor@glogowek.pl; Antonina Lisiecka, Centrum Doradztwa Strategicznego, e-mail: antonina.lisiecka@cds.krakow.pl

8.4.8

Warsztaty dialogu społecznego w zakresie przebudowy ulicy Partyzantów w Gołdapi

1. *Krótką charakterystyka obszaru, dla którego realizowano projekt*

Warsztaty dialogu społecznego w Gołdapi trwały od listopada 2009 roku do czerwca 2010 roku i zostały przeprowadzone w związku z planowaną przebudową ulicy Partyzantów. Były elementem praktycznego eksperymentu społecznego dokonanego w ramach projektu **Partycypacja obywatelska: diagnoza barier i stworzenie narzędzi wspomagających dobre rządzenie**. Inicjatywa przeprowadzenia konsultacji społecznych wyszła ze strony przedstawicieli środowiska akademickiego (a dokładniej pracowników Instytutu Socjologii Uniwersytetu Warszawskiego), którzy przygotowali metodologię warsztatów dialogu społecznego oraz realizowali projekt.

Celem projektu było przeprowadzenie modelowych konsultacji społecznych dotyczących problematyki ważnej dla lokalnych mieszkańców, której zakres wypracowywany jest w trakcie konsultacji.

2. *Opis działań partycypacyjnych*

Warsztaty dialogu społecznego w Gołdapi składały się z 5 etapów.

Etap I: zwiad badawczy – polegał na dokonaniu przeglądu informacji, które pojawiły się w lokalnych mediach, w celu zdiagnozowania najistotniejszych kwestii dla mieszkańców, organizacji pozarządowych i lokalnych władz. W ramach uzupełnienia zebranych informacji przeprowadzono również wywiady indywidualne z lokalnymi autorytetami.

- 2** **Etap II: wybór tematu konsultacji** – zebrane informacje pozwoliły na wyselekcjonowanie 2 najważniejszych problemów. O ostatecznym wyborze tematu wymagającego konsultacji społecznych zdecydowały władze Gołdapi.
- 3** **Etap III: warsztaty w formie okrągłego stołu** – w ramach tego etapu zorganizowano 4 spotkania dla poszczególnych grup, w tym dla mieszkańców, organizacji pozarządowych i mediów oraz urzędników starostwa powiatowego i urzędu miasta. Spotkania służyły rozpoznaniu stanowisk i interesów poszczególnych grup. Uczestnicy warsztatów zostali wyselekcjonowani w taki sposób, aby odzwierciedlić strukturę demograficzną miasta. Spotkania umożliwiły przeprowadzenie wstępnych uzgodnień stanowisk oraz zapoznanie się z ograniczeniami finansowymi i technicznymi realizacji działania. Dodatkowo służyły wzmocnieniu i nabraniu doświadczenia przed udziałem w debacie trójstronnej. Na tym etapie dokonywano również naboru uczestników do warsztatów finałowych poprzez rekrutację osobistą. Przygotowano broszury informacyjne objaśniające temat, zakres konsultacji oraz opis przebiegu realizacji inwestycji. Pozwoliło to na przygotowanie mieszkańców i organizacji pozarządowych do finałowych warsztatów.
- 4** **Etap IV: finał konsultacji** – odbywał się w formule realizowanych na zmianę sesji plenarnych i zajęć warsztatowych. W finałowych konsultacjach uczestniczyli przedstawiciele wszystkich zaangażowanych we wcześniejsze etapy stron oraz nowi uczestnicy, którzy włączyli się w konsultacje społeczne dopiero na tym etapie. Grupy robocze zbierały pomysły oraz debatowały nad możliwością realizacji poszczególnych postulatów, które wynikały z wcześniejszych etapów konsultacji. Sesje plenarne służyły wymianie informacji i wybraniu najlepszych pomysłów. Do ich wyłonienia zastosowano technikę „słomianego głosowania”. Polegało ono na przydzieleniu każdemu z uczestników 3 głosów, które mogły być dowolnie rozdysponowane. Pomysły wypisane były na tablicach i każdy z uczestników osobiście przydzielał punkty w formie przyklepanych karteczek. Kiedy wszyscy oddali głosy, prowadzący głośno je policzył i wypisał przy każdym pomysłem ich liczbę.
- 5** **Etap V: publiczne ogłoszenie wyników** – odbyło się w trakcie wydarzenia w przestrzeni publicznej.

3. *Wnioski, wskazówki, przestrogi*

Warsztaty dialogu społecznego umożliwiają poznanie oczekiwań różnych grup interesariuszy: władz miasta, mieszkańców i organizacji pozarządowych.

W trakcie warsztatów w Gołdapi wykorzystano interesującą technikę – tak zwane słomiane głosowanie. Warta uwagi jest również forma prezentacji wyników, która odbyła się w trakcie nieformalnego spotkania lokalnej społeczności, to jest na festynie.

Uczestnikom warsztatów w ramach podziękowań za poświęcony czas i zaangażowanie podarowano upominki (były to karnety uprawniające do skorzystania z usług Miejskiego Ośrodka Sportu i Rekreacji, kina lub innej instytucji publicznej). Takie gratyfikacje były wyrazem docenienia wkładu mieszkańców w konsultacje społeczne, a także promocją oferty miejskich instytucji sportowo-kulturalnych.

Sprawdziło się również przejrzyste zakomunikowanie uczestnikom planowanych efektów konsultacji. W przypadku prowadzenia podobnych działań należy zadeklarować, jakie znaczenie ma dla decydentów głos biorących w nich udział osób (decydujący czy doradczy), kiedy decyzja zostanie podjęta oraz w jaki sposób będzie zakomunikowana.

4. *Informacje o projekcie / autorzy / dane do kontaktu*

- Opis praktyki: Bogumiła Krystek-Kucewicz, Zakład Mieszkalnictwa i Odnowy Miast (B6), Krajowy Instytut Polityki Przestrzennej i Mieszkalnictwa
- Dane kontaktowe: Urząd Miasta Gołdapi, e-mail: sekretariat@goldap.pl

8.4.9

Rewitalizacja terenów dzielnicy Chylonia pomiędzy ulicami Komierowskiego, Opata Hackiego, Chylońską i Zamenhofa w Gdyni – grupy robocze

1. *Krótką charakterystyka obszaru, dla którego realizowano projekt*

Wśród gdyńskich dzielnic Chylonia jawiła się jako ta, w której mieszkańcom żyło się najtrudniej, gdzie występowała największa liczba problemów infrastrukturalnych i społecznych. Szczególne nasilenie negatywnych zjawisk dotyczyło obszaru wyznaczonego przez ulice Opata Hackiego i Zamenhofa. Charakteryzował się on dominacją starej zabudowy wielorodzinnej z dużym udziałem budynków socjalnych, zamieszkiwanych przez osoby, które straciły własne lokale w wyniku eksmisji. Poza substandardowymi warunkami mieszkaniowymi problem stanowił również zły stan przestrzeni publicznej, w której brakowało stref zieleni oraz miejsc rozrywki i sąsiedzkich spotkań. Założeniem procesu rewitalizacji była budowa kapitału społecznego oraz zidentyfikowanie głównych potrzeb i problemów, z którymi borykali się mieszkańcy. Autorzy programu położyli szczególny nacisk na współpracę z lokalną społecznością w myśl zasady: „nic bez mieszkańców”.

Opis działań partycypacyjnych

Proces rewitalizacji rozpoczęto od systemowej diagnozy terenu, w którą zaangażowani zostali przedstawiciele wszystkich instytucji działających na terenie osiedla, tacy jak: nauczyciele, pracownicy pomocy społecznej, policjanci, strażnicy miejscy czy kuratorzy sądowi. Podsumowaniem tej części prac były interdyscyplinarne spotkania profesjonalistów, w trakcie których można było zapoznać się z wizją rozwoju osiedla. Ponadto pozwoliły one na wymianę informacji w zakresie bieżących problemów, z jakimi borykają się mieszkańcy. W ten sposób wskazano najbardziej priorytetowe zagadnienia oraz wypracowano koncepcje konkretnych działań, które mogłyby poprawić istniejący stan rzeczy, a każdym z nich zajęła się określona grupa specjalistów.

W kolejnym kroku rozpoczęto organizację spotkań tematycznych. Założono, że każdy profesjonalista musi przyprowadzić ze sobą przynajmniej jednego mieszkańca. Przykładowo, gdy spotkanie dotyczyło edukacji, na spotkania przychodzili pedagodzy wraz z uczniami i rodzicami, a gdy tematem była pomoc społeczna, oprócz pracowników Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej uczestnikami byli również mieszkańcy, którzy otrzymywali takie wsparcie.

W efekcie powstały grupy robocze, gdzie omawiano problemy wśród osób najbardziej zainteresowanych ich rozwiązaniem. Same spotkania prowadzone były przez moderatorów, których zatrudniło miasto. Początkowo mieszkańcy nie byli przekonani do idei spotkań w ramach grup roboczych. Trudno było ich przekonać do tego, iż mogą one cokolwiek zmienić. Podejście mieszkańców do projektu było roszczeniowe, brakowało im motywacji do działania, autorzy projektu wykazali się jednak dużą cierpliwością i zdolnościami negocjacyjnymi.

Zdjęcie: Łukasz Sokół

2. *Wnioski, wskazówki, przestrogi*

Pomimo niechęci mieszkańców i ich dużego dystansu do projektu z czasem sami zaczęli przejmować inicjatywę, co doprowadziło do organizacji cyklicznych spotkań tematycznych. Kluczem do sukcesu grup roboczych okazały się cierpliwość, umiejętność przełamywania nieufności oraz przekonanie mieszkańców do tego, że mogą być dla władzy nie petentami, ale partnerami.

Przedstawiciele lokalnej społeczności nauczyli się formułować konstruktywne postulaty i zaczęli wierzyć, że sami mogą przyczynić się do poprawy swoich warunków życia. Efektami współpracy mieszkańców i władz były w pierwszej kolejności: otwarcie placu zabaw, który zaprojektowały dzieci, oraz powstanie klubu osiedlowego Apteka w miejscu zamkniętej apteki, który stał się ważnym miejscem aktywizacji i integracji mieszkańców.

3. *Informacje o projekcie / autorzy / dane do kontaktu*

- Opis praktyki: Kamil Nowak, Zakład Kształtowania Przestrzeni i Rewitalizacji (B4), Krajowy Instytut Polityki Przestrzennej i Mieszkalnictwa
- Autorzy programu: wiceprezydent Michał Guć, Urząd Miasta Gdyni, e-mail: m.guc@gdynia.pl
- Koordynatorzy: Aleksandra Mróz-Wykusz, e-mail: aleksandra.mroz.wykusz@gmail.com; klub Apteka, e-mail: klubosiedlowyapteka@gmail.com; Piotr Wołkowiński, e-mail: p.wolkowinski@wp.pl

8.4.10

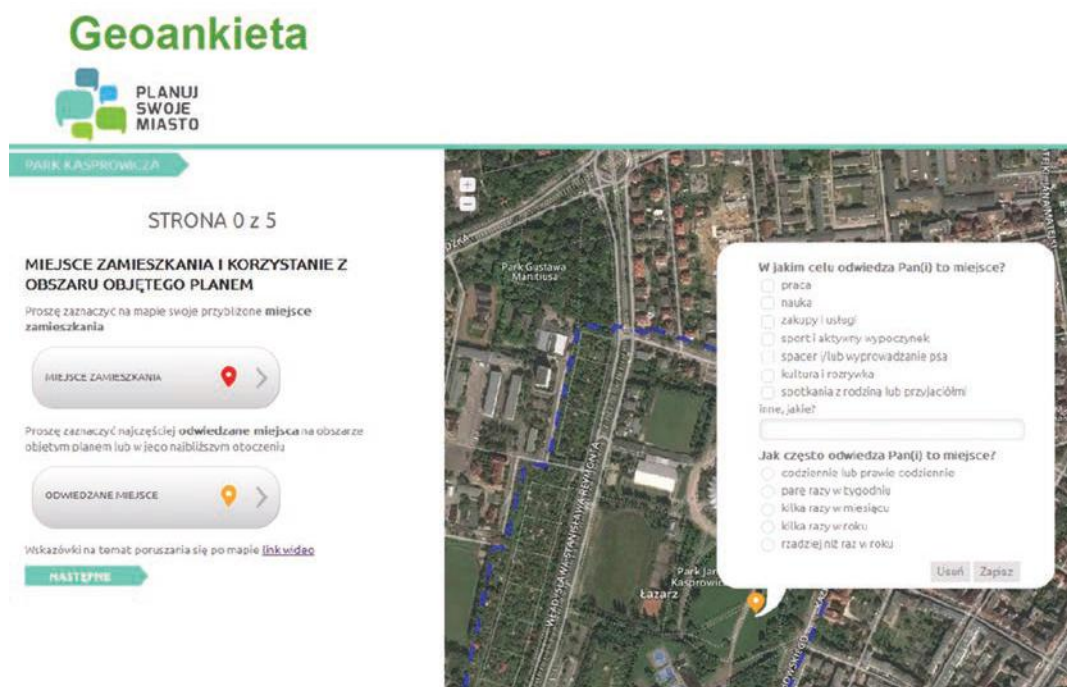
Opracowanie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla parku Kasprowicza w Poznaniu – geankieta

1. *Krótką charakterystyka obszaru, dla którego realizowano projekt*

Obszar będący przedmiotem planu położony jest w południowo-zachodniej części Poznania. Na jego terenie zlokalizowane są: park Kasprowicza, tereny ogródków działkowych, obiekty sportu i rekreacji, obszary zabudowy mieszkaniowej wielorodzinnej i jednorodzinnej oraz Zespół Szkół Gimnazjalno-Licealnych.

2. Opis działań partycypacyjnych

W ramach konsultacji społecznych na temat zapisów projektu **Miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego „Park Kasprowicza”** wykorzystane zostało narzędzie geoankiety. Miało ono umożliwić mieszkańcom Poznania wyrażenie swoich preferencji dotyczących zagospodarowania obszaru. Konstrukcja geoankiety łączyła ze sobą klasyczną ankietę internetową z interaktywną mapą. Pozwoliła mieszkańcom wyrazić swoje preferencje na temat zagospodarowania terenu oraz wskazać główne problemy na nim występujące. Użytkownicy mieli możliwość zaznaczenia na mapie swojego miejsca zamieszkania oraz wskazania najczęściej odwiedzanych przez nich miejsc na obszarze objętym planem. Ponadto mogli wskazać cel oraz częstotliwość takich wizyt. Dzięki danym pozyskanym w geoankiecie możliwa była analiza sposobu obecnego wykorzystania terenu, identyfikacja wartościowych i popularnych miejsc oraz ocena ich jakości. W przypadku preferencji dotyczących zagospodarowania terenu mieszkańcy mieli możliwość udzielenia zarówno ogólnych, jak i bardziej szczegółowych opinii. Użytkownicy po określeniu swoich głównych postulatów związanych z zagospodarowaniem terenu, dotyczących rozwoju zabudowy mieszkaniowej, zwiększania terenów zielonych, lokalizacji obiektów sportowych i rekreacyjnych oraz sposobu użytkowania ogródków działkowych mieli także możliwość wskazania na mapie konkretnych obiektów, które powinny

Zdjęcie: www.poznan.pl/mim/main/planuj-swoje-miasto-badanie-preferencji-mieszkancow-na-temat-zagospodarowania-okolic-parku-kasprowicza,p,15574,28731.html

zachować obecne funkcje i sposób zagospodarowania. Swój wybór mogli uzasadnić. W dalszej kolejności mogli wskazać obszary, które ich zdaniem powinny zmienić obecne zagospodarowanie terenu, wraz z sugestią co do ich przyszłego zagospodarowania. Na tej podstawie możliwa była analiza przestrzennego zróżnicowania preferencji, identyfikacja najbardziej wartościowych miejsc oraz analiza stopnia, w jakim uczestnicy badania akceptują potencjalne zmiany zagospodarowania na danych obszarach. Uzupełnieniem geoankiety była funkcja pozwalająca na prowadzenie dyskusji internetowych w oparciu o mapę.

3. *Wnioski, wskazówki, przestrogi*

Oprócz badania w formie geoankiety w ramach konsultacji odbywały się tradycyjne spotkania z mieszkańcami. Podczas gdy w spotkaniach konsultacyjnych uczestniczyło 60 mieszkańców, geoankietę uzupełniło 1085 osób. Należy podkreślić, iż w badaniu przeprowadzonym za pośrednictwem internetu aż 80% stanowiły osoby poniżej 45. roku życia, natomiast w przypadku klasycznych spotkań odsetek osób w tej grupie wiekowej wynosił 53%. Zaletami geoankiet są bez wątpienia: większa liczba respondentów, możliwość analizy rozmieszczenia przestrzennego uczestników, szerszy zakres poruszanych zagadnień oraz możliwość wizualizacji danych. Natomiast problem stanowi fakt, iż docierają one głównie do osób młodych. Ponadto takie rozwiązania są bardziej kosztowne od tradycyjnych metod.

4. *Informacje o projekcie / autorzy / dane do kontaktu*

- Opis praktyki: Kamil Nowak, Zakład Kształtowania Przestrzeni i Rewitalizacji (B4), Krajowy Instytut Polityki Przestrzennej i Mieszkalnictwa
- Autorzy programu: Wydział Nauk Geograficznych i Geologicznych Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, kierownik projektu: prof. dr Piotr Janowski, e-mail: geoankieta@amu.edu.pl; Miejska Pracownia Urbanistyczna w Poznaniu, e-mail: mpu@poznan.mpu.pl

8.4.11

Wykorzystanie trójwymiarowych modeli w diagnozowaniu przestrzeni miejskiej w ramach Gminnego programu rewitalizacji w Gdyni

1. *Krótką charakterystyką obszaru, dla którego realizowano projekt*

Badaniem objęto zachodnią część gdyńskiej dzielnicy Witomino-Radiostacja – obszar o powierzchni 37,1 ha, zamieszkały przez około 5300 osób. Dzielnica ta wraz z przyległą stanowią odrębną jednostkę urbanistyczną oddzieloną od reszty miasta lasami Trójmiejskiego Parku Krajobrazowego. Dzielnice przecina główna droga dojazdowa do rozwojowych terenów miasta, tak zwanej Gdyni Zachód. Badany obszar to monofunkcyjne wielkie osiedle mieszkaniowe. **Zabudowa wielorodzinna** głównie pięciokondygnacyjna – galeriowce, hotelowce oraz dziesięciokondygnacyjna z lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych, poprzetykana nowym, grodzonym budownictwem. Badaniem objęto część dzielnicy przeznaczoną do rewitalizacji, z dużym nagromadzeniem zjawisk problemowych.

2. *Opis działań partycypacyjnych*

Diagnozę oparto na internetowym narzędziu opracowanym przez StructView; ankieta stanowiła interaktywny, trójwymiarowy model badanej części dzielnicy wraz z jej najbliższym i charakterystycznym otoczeniem. Na modelu podpisano ulice, budynkom wielorodzinnym nadano numery, a także uszczegółowiono charakterystyczne obiekty. Ankieta była udostępniona w dniach 7–30 marca 2016 roku. Wypełnić ją mógł każdy zainteresowany. Informacje o przedsięwzięciu były udostępnione w mediach lokalnych, społecznościowych, rozprowadzono plakaty i ulotki zachęcające do uczestnictwa. Akcję promocyjno-informacyjną (spotkania, rozmowy) przeprowadzono w lokalnych instytucjach.

Badanie służyło uszczegółowieniu informacji zebranych w trakcie realizowanych wcześniej spacerów badawczych. Uczestnicy wypowiedzieli się w następujących 6 kategoriach:

1. „W jaki sposób zazwyczaj spędzasz czas na osiedlu?”;
2. „Czy znajduje się w tej okolicy miejsce, które można określić jako centrum lokalne?”;
3. „Czego się obawiasz w tej przestrzeni?”;
4. „Które miejsca wymagają naprawy?”;
5. „Jakich funkcji Ci brakuje?”;
6. „Co Ci się najbardziej podoba w tej okolicy?”.

Respondenci zaznaczali swoje odpowiedzi, nanosząc odpowiednie ikony na trójwymiarowy model fragmentu dzielnicy. Można było udzielać dowolnej liczby odpowiedzi, a na każde z podstawowych pytań można było odpowiadać w kilku kategoriach. Jedynie w pytaniu o centrum lokalne respondent dysponował jedną możliwością wskazania takiego miejsca. Badanie realizowano z inicjatywy i na zlecenie władz lokalnych, które przygotowywały się do opracowania **Gminnego programu rewitalizacji**, a pogłębiona diagnoza funkcjonalności przestrzeni objętej badaniem była niezbędnym elementem, aby ten dokument mógł być opracowany na zadowalającym poziomie. W trakcie realizacji przedsięwzięcia uzyskano ponad 800 wypełnionych ankiet – najwięcej w grupie osób do 12. roku życia, najmniej liczną grupą uczestników były osoby w wieku 55+ (tutaj zarejestrowano nieco ponad 50 wypełnień narzędzia).

Zdjęcie: Laboratorium Innowacji Społecznych

3. *Wnioski, wskazówki, przestrogi*

Trójwymiarowy model okazał się funkcjonalny, jego interaktywna forma i swoboda, jaką dawał respondentom, pozwoliły zebrać opinie mieszkańców i użytkowników w sposób nienarzucający określonych punktów widzenia czy określonej tezy.

Należy zwrócić szczególną uwagę na promocję wydarzenia połączoną z ułatwieniem uczestnictwa poprzez na przykład wprowadzenie mobilnych punktów do wypełniania ankiet. Równie istotne jest opracowanie raportu końcowego wyczerpującego w treści, a w formie umożliwiającego praktyczne wykorzystanie rezultatów badania. Zebrany materiał przełożył się na konkretne rozwiązania zaplanowane w ramach procesu rewitalizacji tej części miasta.

4. *Informacje o projekcie / autorzy / dane do kontaktu*

- Opis praktyki: Łukasz Browarczyk, Laboratorium Innowacji Społecznych
- Dane kontaktowe: Laboratorium Innowacji Społecznych, tel.: (58) 7273900, e-mail: lis@lis.gdynia.pl

1. *Krótką charakterystyka obszaru, dla którego realizowano projekt*

Projekt został zrealizowany w Krakowie w dzielnicy Stare Miasto. Miejszem realizacji prototypowania był plac Nowy na Kazimierzu. Jest to stary plac żydowski będący targowiskiem. Od lat na placu dominuje funkcja turystyczna. W parterach okalających go kamienic zlokalizowane są liczne restauracje, puby oraz kluby muzyczne. Silny hałas powoduje wypieranie ludności lokalnej i przeznaczanie mieszkań pod krótkoterminowy wynajem lub hostele. Plac Nowy nie miał żadnych ograniczeń wjazdu pojazdów, przez co przy ograniczeniach urbanistycznych okolicy (wąskie ulice) był często paraliżowany przez auta. Projekt służył uwzględnieniu potrzeb wszystkich użytkowników tego terenu, to jest pieszych, rowerzystów i kierowców, oraz zwiększeniu udziału mieszkańców i użytkowników przestrzeni miejskiej w podejmowaniu decyzji w zakresie jej zagospodarowania.

2. *Opis działań partycypacyjnych*

Projekt *Nowy Plac Nowy* zwyciężył w konkursie w ramach międzynarodowego wydarzenia Climathon 2016 i był realizowany na zlecenie Urzędu Miasta Krakowa. Projekt zrealizowała Fundacja Napraw Sobie Miasto z pomocą miejskich jednostek (Zarządu Infrastruktury Komunalnej i Transportu, Zarządu Zieleni Miejskiej i Muzeum Inżynierii Miejskiej).

Projekt polegał na przeprowadzeniu konsultacji społecznych z wykorzystaniem prototypowania urbanistycznego (realizacji uproszczonego rozwiązania w skali 1:1) i badania opinii użytkowników. Na placu Nowym ograniczono ruch samochodowy za pomocą oznakowania, przemaalowano jezdnię, dodano zieleni i wprowadzono meble miejskie, co pobudziło osoby korzystające z tego miejsca do wzięcia udziału w dyskusji o szeroko pojętej polityce miejskiej. Celem było zwrócenie uwagi użytkowników placu na jakość przestrzeni publicznej ich otaczającej oraz rozmowa na temat potencjalnej zmiany aranżacji placu. Co również ważne, dzięki narzędziu, jakim jest prototypowanie, można sprawdzić kilka wariantów organizacji i zagospodarowania danej okolicy, przed przystąpieniem do jej remontu.

Najważniejszą częścią projektu były badania społeczne prowadzone przed, w trakcie oraz po przeprowadzanej zmianie aranżacji placu. Na każdym etapie badani byli przede wszystkim mieszkańcy oraz przedsiębiorcy z placu Nowego oraz ulic sąsiednich. Wykorzystano kilka technik: badania ankietowe, wywiady pogłębione, warsztaty oraz badania opinii społecznej w mediach społecznościowych. Prototypowanie ulicy

odbyło się w wakacje 2017 roku i trwało 3 tygodnie. Wtedy także badano opinie użytkowników za pomocą ankiet i wywiadów pogłębionych. 2 tygodnie przed i po projekcie przeprowadzono także wywiady pogłębione w celu zbadania zmiany nastawienia do przestrzeni. Ostatnią częścią badań były warsztaty, w trakcie których rozmawiano z ich uczestnikami o problemach dotyczących przestrzeni placu Nowego i jego najbliższego otoczenia oraz potrzebach ich użytkowników.

Zdjęcie: Fundacja Napraw Sobie Miasto

3. *Wnioski, wskazówki, przestrogi*

Jako największe zaskoczenie projektu można uznać zaangażowanie mieszkańców, zarówno wielkie wsparcie w trakcie badań, jak i podczas trwania samego wydarzenia. Niespodziewanym efektem działań na placu Nowym było stworzenie grupy lokalnych liderów, którzy dalej pracują nad różnymi problemami związanymi z tym miejscem. Czemu rezultatem było zwrócenie się przez nich do urzędu z prośbą o niewprowadzanie, na razie, całkowitego ograniczenia ruchu samochodowego.

Sytuacja ta pokazuje, jak ważne jest, żeby przy projektach miejskich stworzyć jak największą grupę osób (koalicję), która wspiera daną inicjatywę. Najważniejszą wartością działań jest fakt przeprowadzania prototypowania urbanistycznego i zapoznanie mieszkańców z narzędziem. Można wierzyć, że następne prototypowanie w Krakowie będzie łatwiejsze do przeprowadzenia, gdyż świadomość mieszkańców i urzędników jest większa.

4. *Informacje o projekcie / autorzy / dane do kontaktu*

- Opis praktyki: Marek Grochowicz, Fundacja Napraw Sobie Miasto
- Dane kontaktowe: Fundacja Napraw Sobie Miasto,
e-mail: kontakt@naprawsobiemiasto.eu

8.4.13

Program renowacji podwórek do 2030 roku w ramach projektu *Zintegrowane podejście do problemów obszarów funkcjonalnych na przykładzie Chorzowa, Rudy Śląskiej i Świętochłowic*

1. *Krótką charakterystyka obszaru, dla którego realizowano projekt*

W ramach programu renowacji podwórek realizowanego przez Krajowy Instytut Polityki Przestrzennej i Mieszkalnictwa (dawny: Instytut Rozwoju Miast) dla Chorzowa, Rudy Śląskiej i Świętochłowic wytypowano 24 podwórka i przestrzenie publiczne, dla których opracowano pilotażowe koncepcje odnowy oraz przeprowadzono konsultacje społeczne. Głównym założeniem Programu była jego realizacja przede wszystkim na terenach zdegradowanych, przeznaczonych do rewitalizacji. Wskazane obszary interwencji były zatem spójne z obszarami wskazanymi do podjęcia działań rewitalizacyjnych w ramach lokalnych programów rewitalizacji. Głównym celem programu odnowy podwórek było stymulowanie aktywności i zaangażowania mieszkańców w realizację wspólnego projektu zagospodarowania przestrzeni podwórka, co docelowo stanowiło zachęcenie do przebywania w przestrzeni wspólnej, sprzyjało kontaktom międzyludzkim, polepszało relacje międzysąsiedzkie.

2. *Opis działań partycypacyjnych*

Konsultacje społeczne stanowiły kluczowy element programu renowacji podwórek. W trakcie prac zorganizowano po 2 spotkania z mieszkańcami wybranych podwórek. O spotkaniach mieszkańcy zostali poinformowani za pomocą plakatów, ulotek oraz zaproszeń. Podczas pierwszego z nich pracownicy Instytutu Rozwoju Miast omówili zasady programu oraz przedstawili pomysły pokazujące, co można zrealizować w jego ramach. Pozwoliło to na zainspirowanie mieszkańców oraz ułatwiło im sprecyzowanie potrzeb i oczekiwań dotyczących zagospodarowania ich podwórek. Następnie wspólnie z mieszkańcami starano się wypracować rozwiązania przeznaczone dla konkretnej przestrzeni oraz ich głównych użytkowników. Założeniem prac była idea, że przestrzeń

podwórka ma służyć mieszkańcom, dlatego przyszła realizacja projektu powinna w jak największym stopniu odzwierciedlać potrzeby „wspólnoty podwórkowej”. Wszystkie propozycje były nanoszone na przygotowany plan podwórka, co ułatwiało wizualizację wypracowanych rozwiązań. Zebrane pomysły posłużyły do stworzenia wstępnej koncepcji wyglądu podwórek. Podczas kolejnego spotkania uczestnicy mogli zobaczyć przygotowane propozycje zagospodarowania. O spotkaniach mieszkańcy zostali poinformowani za pomocą plakatów oraz ulotek. Dodatkowo skontaktowano się z lokalnymi liderami wyłonionymi w czasie pierwszego spotkania. Mieszkańcy na tym etapie mieli również możliwość zgłaszania swoich uwag do prezentowanych rozwiązań. Każdy przygotowany projekt, oprócz koncepcji zagospodarowania terenu podwórka, zawierał inwentaryzację stanu istniejącego oraz wykaz działań priorytetowych koniecznych do wykonania przed przystąpieniem do realizacji planu. Na podwórkach i przestrzeniach wewnątrzsiedlowych zidentyfikowano szereg różnego rodzaju problemów, które utrudniają, a w niektórych przypadkach nawet uniemożliwiają ich optymalne wykorzystanie przez mieszkańców.

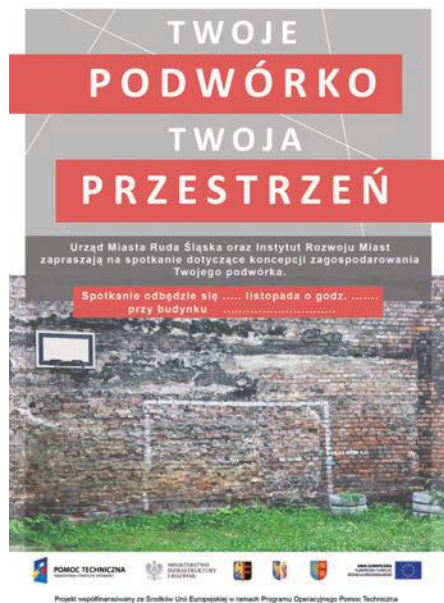
Podzielono je na 3 grupy:

- techniczne,
- społeczno-ekonomiczne,
- środowiskowe.

Opracowany program renowacji podwórek oprócz koncepcji projektowych dla wybranych przestrzeni zawierał także syntetyczne wnioski i rekomendacje, które możliwe będą do zastosowania praktycznie na wszystkich typach podwórek i wspólnych przestrzeniach pomiędzy blokami. Szczególnie podkreślono w nim dużą rolę mieszkańców na każdym etapie prac: od współpracy z ekspertami przy opracowaniu koncepcji poprzez pomoc w drobnych pracach rewaloryzacyjnych, aż do utrzymania podwórka w jak najlepszym stanie.

Zdjęcie: Krajowy Instytut Polityki Przestrzennej i Mieszkalnictwa

3. *Wnioski, wskazówki, przestrogi*

Idea renowacji podwórek ma duży potencjał w zakresie bezpośredniego włączenia mieszkańców w działania zarówno na etapie projektowania, jak i realizacji projektu oraz utrzymania jego efektów. Ewentualne niepowodzenie programu – jak wszystkich innych działań mocno zakorzenionych w kontekście społecznym i mocno włączających społeczność lokalną w procesy odnowy miast – oznacza nie tylko brak widocznego efektu prac, lecz pogarsza sytuację, odbierając zaangażowanym w te działania mieszkańcom poczucie, że zmiany na lepsze są możliwe.

Rewitalizacja podwórek nie jest więc działaniem

łatwym, wręcz przeciwnie. Jest działaniem trudnym, złożonym i wymagającym zrozumienia uwarunkowań socjologicznych, antropologicznych, architektonicznych, psychologicznych i innych czynników dotyczących funkcjonowania tych niewielkich w skali miasta przestrzeni publicznych. Trudności w przeprowadzeniu interwencji na podwórkach wynikają również z bardzo różnych punktów widzenia samego podwórka przez jego użytkowników – mieszkańców oraz jego zarządców – pracowników urzędu miasta. Podwórka najczęściej stanowią bowiem zasób gminny, rzadziej własność wspólnot mieszkaniowych. Bardzo istotne w kontaktach pomiędzy mieszkańcami a realizatorami projektu jest wyłonienie lokalnego lidera. Usprawnia to proces przepływu informacji oraz pozwala na zyskanie zaufania mieszkańców.

4. *Informacje o projekcie / autorzy / dane do kontaktu*

- Opis praktyki: Anna Przeniczny, Mateusz Kulig, Zespół Planowania Przestrzennego i Komunikacji (S2), Krajowy Instytut Polityki Przestrzennej i Mieszkalnictwa
- Dane kontaktowe: Zespół Planowania Przestrzennego i Komunikacji, Zakład Metodyki Planowania Przestrzennego, Zakład Polityki Miejskiej i Rewitalizacji, Krajowy Instytut Polityki Przestrzennej i Mieszkalnictwa, tel.: (12) 6342953 wew. 16, e-mail: sekretariat@irm.krakow.pl

1. *Krótką charakterystyka obszaru, dla którego realizowano projekt*

Sondaż deliberatywny® jest techniką konsultacji społecznych, która w Polsce po raz pierwszy została zastosowana w Poznaniu w celu porównania i zaopiniowania różnych sposobów zagospodarowania stadionu miejskiego przy ulicy Bułgarskiej. Wydarzeniem, które zdopingowało władze miasta do podjęcia tematu, były Mistrzostwa Europy w Piłce Nożnej UEFA EURO 2012. Poznań jako jedno z miast-gospodarzy tego międzynarodowego wydarzenia sportowego zaplanował rozbudowę stadionu, mierząc się jednocześnie z pytaniami o jego przyszłość po zakończeniu imprezy, w tym o wykorzystanie obiektu oraz jego otoczenia, skomunikowanie go z resztą miasta, sposób zarządzania oraz jego utrzymanie. Rozbudowując stadion, nie zmieniono w istotny sposób przeznaczenia terenu, na którym stoi obiekt, natomiast zwiększenie jego potencjału użytkowego ingerowało w najbliższe otoczenie.

2. *Opis działań partycypacyjnych*

Sondaż deliberatywny® (dalej: SD) jest uniwersalną techniką konsultacji społecznych, użyteczną do badania szerokiej gamy zagadnień. Prócz dyskusji na temat zagospodarowania stadionu piłkarskiego i jego otoczenia po rozbudowie obiektu SD był wykorzystywany do angażowania obywateli na przykład w kwestie zagospodarowania terenów pod kątem zabudowy mieszkaniowej i rekreacji czy wykorzystywania różnych źródeł energii.

W zależności od umowy między decydentami a obywatelami wyniki SD mogą mieć charakter doradczy lub rozstrzygający w podjętej sprawie. W Poznaniu organizatorem SD był urząd miasta, a badanie przeprowadził: Uniwersytet Warszawski (w ramach inicjatywy Projekt Społeczny 2012) przy wsparciu Uniwersytetu Stanforda, a także firmy badawczej Pentor. Ponadto w sformułowaniu scenariuszy wykorzystania stadionu zaangażowane były kluby piłkarskie oraz inne kluby sportowe, eksperci oraz organizacje społeczne. SD w Poznaniu zdecydowanie nie miał charakteru rozstrzygającego dla podjętej sprawy.

SD ma kilka etapów. Warunkiem rozpoczęcia konsultacji społecznych jest określenie, na jakie pytania mają one przynieść odpowiedzi. Gdy oczekuje się uzyskania informacji o preferencjach obywateli w stosunku do różnych sposobów rozwiązania podjętego problemu, konieczne jest opisanie ich wraz z argumentami, które przemawiają za nimi oraz

przeciwko nim w broszurze informacyjnej przekazywanej uczestnikom. SD rozpoczyna badanie ankietowe na reprezentatywnej grupie społeczności, której dotyczy problem. Pod jego koniec respondenci zapraszani są do udziału w jedno- lub dwudniowych debatach. Ci, którzy wyrażą na to zgodę, otrzymują wspomnianą broszurę informacyjną. Szczególnym etapem SD są moderowane dyskusje w grupach połączone ze spotkaniami plenarnymi z ekspertami i decydentami. Wydarzenie to kończy drugie badanie ankietowe, w trakcie którego uczestnicy debaty – wyposażeni w wiedzę, którą nabyli, zapoznając się z broszurą informacyjną, a także słuchając wypowiedzi innych uczestników konsultacji społecznych – ostatecznie wyrażają swoje stanowisko w sprawie.

Aby przybliżyć skalę zaangażowania społecznego w przebieg konsultacji realizowanych z wykorzystaniem omawianej metody, warto podać informację, że w poznańskim SD wzięło udział odpowiednio 880 osób (pierwsza ankieta) oraz 149 osób (moderowane debaty). Warto również pamiętać, że skalę debaty publicznej można poszerzyć, angażując media i organizacje społeczne, również w roli bezstronnych obserwatorów.

Część przygotowawcza SD (zaangażowanie ekspertów, rozpoznanie możliwych do zrealizowania działań, opracowanie broszury informacyjnej) może potrwać kilka miesięcy. Realizacja sondażu i rekrutacja do debat to dodatkowe kilka tygodni prac projektowych. Same debaty oraz kodowanie wyników ankiet końcowych to około 3 dni zamykające SD.

Zdjęcie: Anna Przybylska

3. *Wnioski, wskazówki, przestrogi*

Sondaż deliberatywny® jest metodą autorską, a prawa do wykorzystywania jej nazwy udziela profesor James S. Fishkin z Centrum Demokracji Deliberatywnej na Uniwersytecie Stanforda. Planując użycie metody, należy się z nim skontaktować, co też zrobiono przy okazji konsultacji społecznych zrealizowanych w Poznaniu w 2009 roku.

Zgoda na wykorzystanie nazwy „sondaż deliberatywny®” pełni rolę certyfikatu jakości i pociąga za sobą bezpośrednio zaangażowanie zespołu Uniwersytetu Stanforda w działania mające na celu sprawdzenie, czy założenia badania są zgodne z przyjętą metodologią. SD można również traktować jako inspirację do przeprowadzenia konsultacji społecznych według własnych założeń.

Trzeba zwrócić uwagę na fakt, że angażując stosunkowo dużą liczbę uczestników, SD jest metodą zarezerwowaną dla problemów dotyczących populacji wielkości przynajmniej kilkutysięcznej gminy. Łącząc wyniki badania sondażowego z moderowanymi debatami w małych grupach, jest metodą kosztowną.

4. *Informacje o projekcie / autorzy / dane do kontaktu*

- Opis praktyki, dane kontaktowe: Anna Przybylska, Instytut Socjologii Uniwersytetu Warszawskiego, e-mail: a.przybylska@uw.edu.pl

Więcej informacji:

- Fishkin J.S. (2009), *When the people speak. Deliberative Democracy and Public Consultation*, Oxford: Oxford University Press.
- Przybylska A., Siu A. (2015), *Long Lasting Effects of the First Deliberative Poll in Poland*, [w:] red. Coleman S., Przybylska A., Sintomer Y., *Deliberation and Democracy: Innovative Processes and Institutions*, Frankfurt: Peter Lang Publishing, s. 109–126.
- Przybylska A. (2015), *Znaczenie badań ewaluacyjnych w projektach o charakterze interwencji społecznej. Refleksja nad wynikami sondażu deliberatywnego w Poznaniu*, [w:] *Socjologia uspołecznienia. Księga dedykowana Profesorowi Mirosławowi Marody*, red. Lewicki M., Mandes S., Przybylska A., Sikorska M., Trutkowski C., Warszawa: Scholar, s. 302–317.

8.5

Wypracowywanie wspólnych rozwiązań. Zarządzanie konfliktami

1

Wypracowywanie wspólnych rozwiązań

Przy omawianiu procesu sporządzania i konsultowania dokumentów/rozwiązań planistycznych powstaje kluczowe pytanie, jaką rolę w procesie planistycznym odgrywają organy planistyczne, a jaką społeczność lokalna. Na ile inicjatywa i kreatywność leży po stronie mieszkańców, a na ile jest obowiązkiem organów gminy?

Ze względu na wagę i siłę oddziaływania dokumentów planistycznych przy procesie ich sporządzania niezmiernie ważne jest odpowiednie wyważenie ról poszczególnych interesariuszy oraz kształtowanie poczucia ich odpowiedzialności, nie tylko za realizację swoich interesów, ale i za realizację szeroko pojętych interesów społeczności lokalnej, której ta przestrzeń dotyczy.

Gdy gotowy projekt dokumentu jest poddawany społecznej ocenie, w okresie wymaganego przepisami upublicznienia, często pojawiają się głosy, że oto znowu władze gminy chcą mieszkańcom narzucić jakieś rozwiązania. Przy formowaniu takich opinii zapomina się, że to właśnie na organach gminy ciąży ustawowy obowiązek przygotowywania dokumentów planistycznych¹⁴⁶. Ustawodawca wyłącznie na organy gminy (radę gminy i wójta) nałożył obowiązek sporządzania i uchwalania dokumentów planistycznych. Oznacza to m.in., że formalnie żaden inny podmiot nie może przygotować takiego dokumentu. Nie może on też być gminie narzucony przez inne organy administracji państwowej, na przykład przez wojewodę¹⁴⁷. Ustawodawca dał gminie tzw. władztwo planistyczne, czyli do wyłącznej kompetencji władz gminnych oddał decydowanie o tym, jak będzie wyglądała leżąca w jej granicach przestrzeń, jakie będzie miała funkcje i przeznaczenie. Ponadto, ze względu na specyfikę dokumentów planistycznych (materii, którą regulują, i formy, w jakiej mają być przygotowane), dokumenty te muszą być opracowane przez osoby posiadające specjalistyczną wiedzę i kwalifikacje do projektowania przestrzeni.

146 Zob. red. Pawłowska K. (2010), *Zanim wybuchnie konflikt...*, op. cit., s. 36–37.

147 Wyjątek stanowi np. sporządzenie planu zagospodarowania przestrzennego przez wojewodę i przyjęcie go w trybie zarządzenia zastępczego na podstawie art. 12 ust. 3 ustawy.

Przygotowany przez władze gminy dokument, a właściwie jego projekt, jest poddawany społecznej ocenie. **Taki projekt nie powinien być jednak projektem finalnym.** Powinien być materiałem wstępnym, nad którym będzie się toczyć rzeczową dyskusję nad potrzebami społeczności lokalnej widzianymi zarówno przez pryzmat interesów całej wspólnoty samorządowej, jak i interesariuszy. Ostateczny projekt powinien być projektem wynikowym uwzględniającym wnioski z konsultacji przeprowadzonych na wstępnym etapie procedury planistycznej. Wypracowanie wspólnych rozwiązań możliwe jest tylko wówczas, gdy wszyscy uczestnicy procesu planistycznego świadomie ze sobą współpracują (a przynajmniej się starają), efektywnie szukają kompromisów lub najlepszych możliwych rozwiązań, są otwarci na propozycje innych, unikają wzbudzania, wchodzenia lub podsycania sporów prowadzonych dla samego trwania konfliktu. Stawką jest tu dobro wspólne przekładające się na jakość życia wszystkich użytkowników przestrzeni.

2

Zarządzanie konfliktami

Ze względu na fakt, że użytkownikami przestrzeni są interesariusze o różnych potrzebach, poglądach i pomysłach na otaczającą ich przestrzeń, istotne jest kształtowanie współodpowiedzialności za interesy całej społeczności lokalnej.

Organ sporządzający dokument planistyczny musi poruszać się w granicach prawa i nie zawsze może uwzględnić propozycje mieszkańców (nawet najlepsze). Bywają takie sytuacje, że z powodu oprotestowywania proponowanych rozwiązań prace planistyczne zostają przerwane. Przyczyny są różne. Czasami sam fakt opracowywania dokumentu planistycznego dla danego obszaru budzi duży sprzeciw społeczny. Zainteresowani wolą realizować inwestycje na podstawie indywidualnie wydawanych decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu. Kiedy indziej sporządzanie dokumentu planistycznego dla danego obszaru ujawnia głębokie i stare bądź nowe konflikty społeczne, które nie są możliwe do rozwiązania ustaleniami dokumentów urbanistycznych, ale przenoszą się na płaszczyznę planistyczną i uniemożliwiają zakończenie prac projektowych

Należy podkreślić, że mogą zdarzyć się sytuacje, kiedy cały, nawet najstaranniej przeprowadzony proces partycypacji społecznej nie pomoże rozwiązać konfliktów tudzież wypracować wspólnych rozwiązań, a sprowadzi się on jedynie do roli konsultacyjnej, to znaczy pomoże organom planistycznym w podjęciu decyzji.

W odniesieniu do planowania przestrzennego zarządzanie konfliktami polega głównie na identyfikacji sytuacji przedkonfliktowej i konfliktowej oraz minimalizacji

konfliktu. Aby rozwiązanie konfliktu było możliwe, wszystkie strony muszą zdawać sobie sprawę z przyczyn sporu, ale przede wszystkim muszą otworzyć się na próbę jego rozwiązania lub zminimalizowania. Najczęstsze konflikty to oczywiście spory dotyczące przeznaczenia konkretnych działek pod zabudowę lub lokalizacji inwestycji niechcianych, w szczególności dróg. Należy pamiętać o tym, że konflikty to element nieuchronnie towarzyszący pracom planistycznym – regulacje planistyczne mające zapewnić ład przestrzenny, zaspokojenie potrzeb społeczeństwa, ochronę zasobów środowiska przyrodniczego i kulturowego dotyczą w większości przypadków gruntów stanowiących własność prywatną.

Aby uniknąć lub przynajmniej zminimalizować liczbę sytuacji konfliktowych, należy:

- zidentyfikować potencjalne sytuacje konfliktowe w pierwszych etapach prac planistycznych, tak aby można było dokładnie zweryfikować ich przyczyny i zakres;
- zidentyfikować potencjalne rozwiązania (wraz z ich wadami i zaletami), tak aby w trakcie działań partycypacyjnych można było przedstawić wariantowe rozwiązania problemu;
- podjąć decyzję, z jakim gronem interesariuszy należy omówić poszczególne sytuacje konfliktowe (przykładowo można zorganizować kilka spotkań dotyczących wybranych problemów – rozmowy będą wówczas konkretniejsze). W przypadku braku kompromisu można poszerzyć grono interesariuszy;
- wspólnie wskazać najlepsze rozwiązanie – a przynajmniej takie, które jest akceptowane przez największą liczbę osób (oczywiście przy zachowaniu zgodności z prawem); w przypadku gdy będzie to kilka rozwiązań, konieczny może być wybór „mniejszego zła”;
- jeśli ze względu na regulacje prawne lub inne czynniki nie ma możliwości uzyskania rozwiązania satysfakcjonującego wszystkie strony konfliktu, kompromisu się nie uzyska, ale można omówić potencjalne rekompensaty;
- poinformować o dalszych etapach prac, o szansach i zagrożeniach dla ostatecznego uwzględnienia przyjętego rozwiązania (np. o konieczności dodatkowych uzgodnień czy uzyskania zgody na zmianę przeznaczenia gruntów rolnych na cele nierolnicze).

Kompromis będzie możliwy dopiero wówczas, gdy wszyscy coś zyskają lub gdy zminimalizuje się straty.

1. *Krótką charakterystyką obszaru, dla którego realizowano projekt*

Teren objęty projektem to podwórkę o powierzchni 105 m², zlokalizowane przy ulicy Powstańców 4 w śródmieściu Katowic. Teren ogrodzony jest od strony wschodniej murem, od pozostałych stron budynkami mieszkalnymi. Dostęp do podwórza możliwy jest przez bramę wjazdową. Nawierzchnia terenu pokryta została betonem (obecnie w bardzo złym stanie technicznym). Podwórkę spełniało funkcję komunikacyjną (dostęp do klatki schodowej znajdującej się w podwórku) oraz funkcję gospodarczą (dostęp do kubłów na śmieci). Cel projektu to rewitalizacja i zmiany estetyczne podwórka, dokonane w procesie opartym o społeczną partycypację i działania oddolne, po to by zaczęło ono pełnić funkcje społeczne, integracyjne, gospodarcze, komunikacyjne i użytkowe oraz stało się miejscem spędzania czasu wolnego.

2. *Opis działań partycypacyjnych*

Proces projektowy zakładał społeczną partycypację, działania oddolne i odpowiedzialne projektowanie prowadzone we współpracy z mieszkańcami. Powstała strategia włączania mieszkańców w jego realizację, wykorzystująca następujące techniki: konkurs, konsultacje, makietę i warsztaty. Mieszkańcy musieli wykazać się aktywnością już na początku procesu, ponieważ podwórka każdego roku wybierane są w drodze konkursu spośród placów zgłoszonych przez nich samych. Ich początkowa chęć współpracy gwarantuje zaangażowanie w projekt na jego późniejszych etapach. Należy pamiętać o tym, że jako organizatorzy projektu zawsze na podwórku jesteśmy gośćmi – nie narzucamy się, lecz współdziałamy. Na wybranej przestrzeni organizowane są konsultacje i „burza mózgów” z jej użytkownikami. Mają one wyjaśnić, co na podwórku się podoba, co powinno być zmienione, jakie są oczekiwania i potrzeby, jakie funkcje ma pełnić nowa przestrzeń. Co bardzo ważne, każdy z mieszkańców ma możliwość wyrażenia swojej opinii. W końcowej fazie tego etapu wszystkie pomysły są dyskutowane i dopasowywane do budżetu, którym dysponujemy. W niektórych przypadkach konieczne jest znalezienie kompromisu. Kolejną część projektu to tworzenie makiety, na której umieszczane są nowo zaprojektowane elementy, dzięki czemu możliwe jest zarządzanie, organizacja i uporządkowanie przestrzeni oraz zaplanowanych funkcji. Architekci konfrontują wizję mieszkańców z – w ich opinii – najbardziej optymalną i funkcjonalną wersją ułożenia elementów na podwórku. Na podstawie wyników konsultacji tworzony jest szczegółowy projekt rewitalizacji przestrzeni, którego ostateczna forma również poddawana jest dyskusji. Następnym etapem włączenia mieszkańców w proces jest organizacja warsztatów z udziałem architektów, podczas

których wspólnie tworzone są elementy małej architektury oraz sadzone są rośliny. W oparciu o wyżej wymienione techniki instytucja Katowice Miasto Ogrodów i architektki tworzą projekt nowej przestrzeni, która ma w pełni odpowiadać potrzebom mieszkańców.

Zdjęcie: Katowice Miasto Ogrodów – Instytucja Kultury im. Krystyny Bochenek

3. *Wnioski, wskazówki, przestrogi*

Projekt *Plac na glanc* co roku udowadnia, że mieszkańcy mają wpływ na wygląd ich najbliższego otoczenia. Jeśli chcemy zapewnić trwałość i ciągłość zmian, prowadząc procesy rewitalizacyjne i partycypacyjne, warto zastanowić się nad skalą realizowanego przedsięwzięcia. W ramach projektu *Plac na glanc* oprócz zmian wizualnych dochodzi także do zmian społecznych. Zachodzą one w mikroskali, ponieważ przestrzeń, w obrębie której przeprowadzane są działania, jest niewielka (dotyczy kilkudziesięciu mieszkańców). Przez to, że skala jest mała, a interakcje są bardzo bezpośrednie, przemiana jest bardziej trwała niż w przypadku dużych programów rewitalizacyjnych. Skala jest również ważnym czynnikiem w procesie uświadamiania i uczenia odpowiedzialności za przestrzeń publiczną. Zbiorowa odpowiedzialność jest często odpowiedzialnością anonimową. W kontekście współodpowiedzialności ważne jest, aby osoby biorące udział w konsultacjach czuły się i faktycznie były współautorami nowego planu zagospodarowania. O to, co sami stworzyliśmy, bardziej dbamy, dlatego efekty konsultacji powinny mieć swoje wierne odzwierciedlenie w faktycznych zmianach architektonicznych. Budowaniu świadomości

społecznej służy duża liczba zaplanowanych interakcji z użytkownikami przestrzeni oraz ich fizyczny udział w zmianach. Gdy mieszkańcy mogą wspólnie z architektami tworzyć elementy małej architektury czy sadzić rośliny, jest dużo większa szansa, że później otoczą je odpowiednią opieką. Przestrzeń stanie się miejscem spotkań i spędzania czasu wolnego, już nie w zamkniętych ścianach, ale w ramach pewnej wspólnoty. Nawiązując do idei miasta-ogrodu, sformułowanej pod koniec XIX wieku przez Ebenezera Howarda, a zrealizowanej w praktyce między innymi na katowickim osiedlu Giszowiec, sam proces i jego efekt skupia użytkowników wokół jednego celu, a nowa przestrzeń ma stać się centrum, wokół którego toczy się życie społeczne. Zasada oddolności jest kluczowa dla sukcesu tego typu realizacji, w innym wypadku jest ryzyko, że powstaną ładnie wyglądające miejsca, w których nie toczy się życie.

4. *Informacje o projekcie / autorzy / dane do kontaktu*

- Opis praktyki, dane kontaktowe: Katarzyna Stalicka, Katowice Miasto Ogrodów – Instytucja Kultury im. Krystyny Bochenek, tel. (32) 6090300, e-mail: sekretariat@miastoogrodow.eu

8.5.2

Projekt *LabSen. Zrób to z nami!* w Toruniu – warsztaty *World Cafe*

1. *Krótką charakterystyka obszaru, dla którego realizowano projekt*

LabSen to duża otwarta część parteru Centrum Sztuki Współczesnej (dalej: CSW) w Toruniu, która według zamysłu jej kuratora miała pełnić funkcję interdyscyplinarnej przestrzeni działań artystycznych i kulturalnych organizowanych przez artystów oraz otwartej na inicjatywy mieszkańców.

Nowe otwarcie przestrzeni na parterze CSW zostało wzmocnione procesem konsultacyjnym, którego celem było wypracowanie pomysłów na jej funkcjonowanie i zagospodarowanie w ciągu najbliższego roku. Za realizację konsultacji odpowiadała kurator projektu *LabSen. Zrób to z nami!* wraz z Pracownią Zrównoważonego Rozwoju.

2. *Opis działań partycypacyjnych*

Głównym narzędziem konsultacyjnym był warsztat w technice *World Cafe*, który został zorganizowany w lutym 2013 roku. W spotkaniu wzięli udział mieszkańcy, lokalni artyści

i działacze społeczni, animatorzy kultury i pracownicy CSW. Rozpoczęto się ono prezentacją wprowadzającą w zagadnienie. Następnie uczestnicy warsztatu dyskutowali przy stolikach tematycznych, z których każdy dotyczył odrębnego aspektu funkcjonowania przestrzeni **LabSen**:

1. komunikacji,
2. społeczności,
3. organizacji i dostępności,
4. przestrzeni,
5. miejsca dla sztuki,
6. dzielenia się wiedzą, pasją, umiejętnościami.

Zgodnie z zasadą prowadzenia warsztatu metodą *World Cafe* odbyło się 6 rund dyskusyjnych – każdy z uczestników spotkania miał okazję wypowiedzieć się na każdy z tematów. Tematy wybrane do dyskusji zostały określone na podstawie przeprowadzonego badania ankietowego wśród mieszkańców Torunia dotyczącego funkcjonowania przestrzeni **LabSen** oraz na podstawie pomysłu kurator projektu. W kwestionariuszu ankiety pytano o podejmowane przez mieszkańców aktywności kulturalne, ważne dla badanych kwestie związane z uczestnictwem w kulturze, oczekiwania związane z organizowanymi w **LabSen** wydarzeniami (ich formy, tematyki, poziomu zaangażowania uczestnika wydarzeń).

Zdjęcie: Tytus Szabelski

3. *Wnioski, wskazówki, przestrogi*

Należy pamiętać, że wynikiem dyskusji w formie *World Cafe* nie jest ustalona lista kwestii do wdrożenia, ale raczej zbiór pomysłów, które należy uporządkować i zhierarchizować. Kluczowe jest, aby na początku ustalić, co stanie się z wynikami dyskusji i kto będzie odpowiadał za ich wdrożenie. Jest to ważne dla przejrzystości prowadzonego procesu konsultacji, a także dla efektywnego wdrożenia wypracowanych pomysłów.

W przypadku projektu *LabSen. Zrób to z nami!* część pomysłów wypracowanych w ramach konsultacji zostało zrealizowanych. Było to możliwe dzięki osobie odpowiedzialnej za zarządzanie przestrzenią LabSen oraz zabudżetowanym z góry środkom finansowym na ten cel. W kolejnych latach ze względu na zmiany kadrowe w CSW realizacja wypracowanych założeń została w dużej mierze zaniechana. W tym kontekście należy jeszcze raz podkreślić, jak ważne jest ustalenie na początku procesu konsultacji, co stanie się z ich wynikiem, i osób odpowiedzialnych za wdrożenie wypracowanych pomysłów.

4. *Informacje o projekcie / autorzy / dane do kontaktu*

- Opis praktyki: Joanna Suchomska
- Dane kontaktowe: Pracownia Zrównoważonego Rozwoju, e-mail: fundacja@pzs.org.pl

8.5.3

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta Będzina dla terenu położonego w dzielnicy Śródmieście – warsztaty *Planning for Real*[®]

1. *Krótką charakterystyką obszaru, dla którego realizowano projekt*

Teren objęty planem stanowi ściśle centrum Będzina, w którym zlokalizowane jest szereg obiektów rangi ogólnomiejskiej i powiatowej, w tym między innymi urząd miejski, szpital powiatowy, stadion, targowisko miejskie, znajduje się tam także Wzgórze Zamkowe. Rozpoczęcie prac nad koncepcją nowego planu dla tego terenu podyktowane było koniecznością odpowiedzi na zmieniające się w ciągu lat potrzeby społeczne (na przykład kwestię lokalizacji parkingów) i przepisy (między innymi założenia ustawy krajobrazowej). Z uwagi na historyczny charakter i kluczowe dla będzinian znaczenie tego terenu miasto zdecydowało się na rozszerzenie procesu konsultacji społecznych w ramach projektu *Szkoła świadomego planowania przestrzennego*

– partnerska współpraca samorządu, projektantów i środowisk społecznych w procesach planistycznych¹⁴⁸.

2. Opis działań partycypacyjnych

Proces konsultacji społecznych służących wypracowaniu założeń do projektu planu obejmował okres 5 miesięcy, w trakcie których wykorzystano następujące techniki konsultacyjne: konsultacje *on-line*, terenowy punkt konsultacyjny, wywiady indywidualne oraz warsztaty *Planning for Real*[®]. Celem konsultacji było zapoznanie mieszkańców z założeniami planu miejscowego (w oparciu o dotychczas obowiązujący dokument), zebranie informacji na temat ich obaw i potrzeb oraz propozycji rozwiązań, które należałoby uwzględnić w projekcie nowego planu. Całość działań konsultacyjnych była organizowana przez przedstawicieli urzędu miasta, przy aktywnym uczestnictwie przedstawicieli władz – wiceprezydenta i sekretarz miasta.

Z uwagi na położenie na obszarze objętym planem kluczowych przestrzeni publicznych Będzina zdecydowano o wykorzystaniu w działaniach konsultacyjnych techniki *Planning for Real*[®] ukierunkowanej na identyfikację potrzeb i problemów przestrzennych dotyczących ścisłego centrum miasta. Pracę w oparciu o tę technikę podzielono na 2 etapy, które przyjęły formę kilkugodzinnych warsztatów prowadzonych przez zewnętrznego moderatora. Osia obu spotkań była ustrukturyzowana dyskusją, do której wykorzystano przygotowaną na tę okazję trójwymiarową makietę ścisłego centrum miasta.

Makieta stanowiła centralny punkt wszystkich aktywności warsztatowych – mieszkańcy oznaczali na niej między innymi:

- lokalizacje i obiekty mające wysokie znaczenie w odniesieniu do ich historycznego sposobu użytkowania;
- obszary i budynki zdegradowane wraz ze wskazaniem potencjalnych działań, jakie mogłyby być podjęte w danej przestrzeni celem jej zrewitalizowania (uczestnicy opracowali 30 kart miejsc zdegradowanych, które oznaczono na makiecie);
- miejsca, dla których mieszkańcy identyfikowali problemy lub zgłaszali sugestie zmian.

W trakcie pracy korzystano z kolorowych kart, które uczestnicy warsztatu umieszczali na makiecie – dostępnych było 25 zestawów kart dotyczących problemów i sugestii w 8 grupach tematycznych, w tym między innymi: czas wolny i rekreacja, gospodarka mieszkaniowa, lokalne środowisko, przestępczość i bezpieczeństwo czy ruch i transport.

¹⁴⁸ Projekt realizowany przez partnerstwo w składzie Stowarzyszenie Wspierania Inicjatyw Gospodarczych DELTA PARTNER; Centrum Doradztwa Strategicznego s.c. D. Bieńkowska, C. Ułasiński, J. Szymańska, M. Widuch; P.A. NOVA S.A. w ramach Osi priorytetowej II działania 2.19 POWER 2014-2020.

Warsztaty były otwarte dla mieszkańców Będzina, a informacja o nich dystrybuowana była poprzez strony internetowe, plakaty, ulotki i zaproszenia listowne. W spotkaniach wzięło udział 13 osób – mieszkańców miasta, w tym właściciele nieruchomości położonych w centrum Będzina, przedstawiciele lokalnych organizacji i przedsiębiorcy. Wielu uczestników w okresie pomiędzy warsztatami wykonało, na prośbę moderatora, zadanie domowe polegające na przespacerowaniu się po terenie objętym *Planning for Real*[®] i wynotowaniu spostrzeżeń dotyczących konkretnych przestrzeni, które były przedmiotem rozmów podczas pierwszego spotkania. Zebrane w ten sposób uwagi i pomysły uczestników stanowiły podstawę dla dyskusji otwierającej drugie spotkanie warsztatowe, poświęcone głównie precyzowaniu funkcji przestrzeni i kluczowych obiektów znajdujących się na terenie objętym *Planning for Real*[®].

Zdjęcie: Centrum Doradztwa Strategicznego

3. *Wnioski, wskazówki, przestrogi*

Dzięki wykorzystaniu techniki *Planning for Real*[®] w procesie konsultacyjnym zebrano cenne wnioski służące opracowaniu planu miejscowego, w tym wskazówki dla projektantów dotyczące między innymi lokalizacji nowej zabudowy mieszkaniowej, rozwiązań komunikacyjnych i reorganizacji ruchu kołowego czy kierunków zagospodarowania kluczowych przestrzeni publicznych. Wieloetapowa praca w oparciu o makietę okazała się niezwykle angażująca dla mieszkańców, którzy poświęcili dużo czasu nie tylko na udział w warsztatach, ale również na wykonanie zadania pomiędzy spotkaniami. Wykorzystanie makiety pozwoliło na bieżącą wizualizację pomysłów, równocześnie ułatwiając uczestnikom warsztatów odnalezienie się w przestrzeni. Przełożyło się to na wysokiej jakości efekt konsultacyjny i edukacyjny.

Problemem, jaki napotkano, była niższa niż zakładano frekwencja podczas warsztatów. Miasto, opierając się na dotychczasowych doświadczeniach z zakresu działań partycypacyjnych¹⁴⁹, liczyło na zaangażowanie się około 20 osób, ale pomimo starań promocyjnych wykorzystujących różnorodne kanały informacyjne, w tym dystrybucję ulotek wśród mieszkańców centrum, nie udało się tego osiągnąć. Z dużą dozą ostrożności można postawić tezę, iż tematyka planu miejscowego i kierunków zagospodarowania przestrzennego dużych obszarów może cieszyć się mniejszym zainteresowaniem społeczności niż konsultacje dla strategicznych zamierzeń (w tym projektów) rozwojowych czy konkretnych inwestycji lub zmian skoncentrowanych na niewielkich terenach. Wśród wniosków i refleksji, jakie zebrano po zakończeniu procesu konsultacyjnego, pojawiły się wskazówki, aby dla zwiększenia zaangażowania mieszkańców w proponowane działania konsultacyjne rozważyć w przyszłości sięgnięcie po inne sposoby dotarcia, na przykład wystawiając specjalnie przygotowaną makietę w centralnych przestrzeniach publicznych wraz z zaproszeniem do udziału w warsztatach. Dobrym pomysłem może być też organizacja większej liczby spotkań rozłożonych w czasie celem poszerzenia potencjalnych grup ich uczestników. Pamiętać należy, że *Planning for Real*[®] to wymagająca technika – zarówno pod kątem prowadzenia¹⁵⁰, jak i uczestnictwa. Można stosować jej warianty w zależności od lokalnej specyfiki, gdyż w niektórych przypadkach skuteczniejsza może okazać się krótsza praca warsztatowa (przykładowo zamiast 2 spotkań czterogodzinnych, 3 spotkania dwugodzinne).

149 W otwartych warsztatach konsultacyjnych towarzyszących pracom nad strategią rozwoju Będzina na lata 2012–2020 uczestniczyło każdorazowo kilkadziesiąt osób, a na spotkaniu otwierającym było to blisko 100 osób.

150 Wykorzystanie metodyki *Planning for Real*[®] wymaga posiadania przez moderatora licencji do jej prowadzenia (uzyskiwanej w efekcie ukończonego szkolenia), ale nie wiąże się z żadnymi dodatkowymi kosztami.

4. *Informacje o projekcie / autorzy / dane do kontaktu*

- Opis praktyki: Magdalena Widuch, Centrum Doradztwa Strategicznego s.c. D. Bieńkowska, C. Ułasiński, J. Szymańska, M. Widuch, cds.krakow.pl/
- Dane kontaktowe: Magdalena Rogowicz, Urząd Miasta Będzina, e-mail: rozwoj@um.bedzin.pl; Antonina Lisiecka, Centrum Doradztwa Strategicznego, e-mail: antonina.lisiecka@cds.krakow.pl

8.5.4

Jakie Pole Mokotowskie? – trzeci etap procesu konsultacji społecznych partycypacyjnego opracowania koncepcji zagospodarowania i użytkowania Pola Mokotowskiego – warsztaty Charrette™

1. *Krótką charakterystyką obszaru, dla którego realizowano projekt*

Projekt dotyczył rejonu Pola Mokotowskiego w Warszawie, w tym terenów wykorzystywanych uprzednio na cele przemysłowe i usługowe między innymi przez Miejskie Przedsiębiorstwo Oczyszczania. Pole Mokotowskie to kompleks parkowy o funkcji rekreacyjnej zlokalizowany na styku 3 dzielnic Warszawy: Ochoty, Śródmieścia i Mokotowa. Do parku przylega przestrzeń wcześniej wykorzystywana na cele przemysłowo-usługowe, wymagająca rekultywacji.

Celem przeprowadzonych warsztatów **Charrette™** było uzyskanie informacji od możliwie najszerszego grona mieszkańców i specjalistów o kierunkach zmian w sposobie funkcjonowania i zagospodarowania tego obszaru, które w formie wniosków stanowiły wytyczne do projektu planu zagospodarowania przestrzennego Pola Mokotowskiego.

Odpowiedzialnym za przeprowadzenie warsztatów było Centrum Komunikacji Społecznej Urzędu Miasta Stołecznego Warszawy, pracownia urbanistyczna Mycielski Architecture & Urbanism we współpracy z firmą Mediatorzy.pl. Warsztaty **Charrette™** zostały zakończone w kwietniu 2016 roku. Była to ostatnia część wieloetapowych konsultacji społecznych koncepcji zagospodarowania i użytkowania Pola Mokotowskiego.

2. *Opis działań partycypacyjnych*

Technika **Charrette™** jest narzędziem projektowym i mediacyjnym. W trakcie parodniowych warsztatów wypracowuje się i wielokrotnie weryfikuje z mieszkańcami

koncepcje potencjalnych rozwiązań, co powoduje, że jest to metoda pomocna przy aktywnych i wieloetapowych konsultacjach społecznych.

Warsztaty *Charrette*™ dotyczące rejonu Pola Mokotowskiego składały się z różnych części i form konsultacji.

- 1** **Część I:** informacja o warsztatach *Charrette*™ została przekazana w postaci:
 - komunikatów na platformie internetowej konsultacji społecznych i w prasie,
 - spotów reklamowych w środkach komunikacji publicznej,
 - udostępnienia wydarzenia na Facebooku oraz w formie płatnej reklamy na tym portalu,
 - plakatów przekazanych do urzędów dzielnicowych oraz rozwieszonych na stacjach metra, w okolicznych kawiarniach, klubach, sklepach i w innych lokalach,
 - akcji ulotkowej na Polu Mokotowskim połączonej z rysowaniem informacji na chodnikach,
 - fotościanek ustawionych w różnych rejonach parku,
 - zaproszeń mailowych do uczestników poprzedniego etapu konsultacji oraz do osób zgłaszających projekty w ramach budżetu partycypacyjnego na terenie Pola Mokotowskiego i w jego okolicy.

- 2** **Część 2:** spacer badawczy, który pozwolił zapoznać się uczestnikom warsztatów z terenem i obecnym zagospodarowaniem parku.

- 3** **Część 3:** prezentacja publiczna przeprowadzona na wszystkich etapach realizacji warsztatów, począwszy od wprowadzenia do konsultacji i przedstawienia ich celu, przez prezentację na półmetku przedstawiającą wstępne wyniki i koncepcje rozwiązań, aż do etapu końcowego, w którym omówiono koncepcję finalną.

- 4** **Część 4:** punkt konsultacyjny zlokalizowany w różnych częściach Pola Mokotowskiego. Punkt działał na 2 etapach warsztatów (początkowym i półmetkowym). Konsultacje na początkowym etapie pozwoliły na zebranie informacji od mieszkańców o ich potrzebach i oczekiwaniach, natomiast na półmetkowym pozwoliły omówić wypracowane wstępnie rozwiązania projektowe. Wykorzystano dodatkowo makietę Pola Mokotowskiego i jego sąsiedztwa, która posłużyła do wnoszenia uwag przez mieszkańców. Zielonymi pinezkami zaznaczano miejsca istotne – ważne i lubiane, a pinezkami w kolorze czerwonym – miejsca wymagające zmiany. Oznaczeniom punktów towarzyszyły plakaty, na których mieszkańcy mogli zapisać rozszerzoną argumentację lub konkretne propozycje rozwiązań.

5

Część 5: sesja projektowa, czyli warsztaty projektowe dla dorosłych. Warsztaty odbywały się przy stolikach, w których zasiadało nie więcej niż 10–12 osób. W ramach warsztatów zorganizowany został również kącik dla dzieci w wieku 2–10 lat, co umożliwiło opiekunom spokojne wzięcie udziału w warsztatach. Dodatkowo przeprowadzona z dziećmi **Bużkowa sonda** pozwoliła na zebranie informacji także od tych małych użytkowników przestrzeni. W jej ramach dzieci oceniały różne rodzaje placów zabaw.

6

Część 6: spotkanie wewnętrzne grupy koordynacyjnej z projektantami pozwoliło na konsultacje i ocenę etapu prac z organizatorami warsztatów.

7

Część 7: wystawa rozwiązań wypracowanych w trakcie warsztatów.

Zdjęcie: Maciej Jaźwiecki

3. *Wnioski, wskazówki, przestrogi*

Należy pamiętać, że warsztaty **Charrette™** to przedsięwzięcie, które wymaga dobrej organizacji i zaangażowania wielu osób. W trakcie warsztatów zbierana jest duża ilość informacji, które wymagają analizy. Zgłaszanych jest wiele pomysłów i rozwiązań, które w ostatecznej formie mogą być prezentowane jako warianty możliwe do zastosowania.

Wyniki warsztatów muszą jednak jednoznacznie wskazywać konkretne rozwiązania, które zostaną przedstawione jako wytyczne do planu miejscowego. Należy dysponować wiedzą ekspercką, aby zweryfikować zaproponowane w trakcie warsztatów pomysły i wybrać te, które będą możliwe do zrealizowania w późniejszym czasie.

Warsztaty *Charrette*[™] trwają kilka dni i pozwalają na włączenie do nich dużej grupy mieszkańców. Aby w nich uczestniczyć, nie trzeba było wysyłać zgłoszenia – mieszkańcy mogli się włączyć do konsultacji na każdym etapie. Pozytywny efekt dała praca w grupach tematycznych złożonych z przedstawicieli różnych grup społecznych. Sesje warsztatowe były organizowane w godzinach popołudniowych, co ułatwiło uczestnictwo wielu osobom aktywnym zawodowo. Dobrym rozwiązaniem był również kącik dla dzieci, dzięki któremu opiekunowie mogli się w pełni skupić na swojej pracy.

Kolejnym istotnym elementem warszawskich warsztatów *Charrette*[™] była stała obecność projektantów tworzących rozwiązania (zespół projektantów pracował w tych samych godzinach, w których działał punkt konsultacyjny) oraz projektowanie w miejscu, którego dotyczą konsultacje.

Problemem przy realizacji takich warsztatów może być znalezienie odpowiedniej sali. Powinna ona być duża (aby pomieścić rotacyjnie zmieniające się grupy osób) oraz wielofunkcyjna (aby umożliwić zmianę wyposażenia na adekwatną do zmiany techniki konsultacji w trakcie warsztatów). Należy również pamiętać, że sala musi być łatwo dostępna dla wszystkich mieszkańców, również tych z ograniczeniami ruchowymi. Podczas pracy projektowej przy stolikach może dominować grupa ludzi o podobnych poglądach, przez co osoby reprezentujące poglądy odmienne mogą mieć trudności z przedstawieniem swoich opinii. Dlatego ważna jest rola moderatora, który umożliwi wypowiedzenie się wszystkim osobom i wypracowanie konsensusu.

4. *Informacje o projekcie / autorzy / dane do kontaktu*

- Opis praktyki: Bogumiła Krystek-Kucewicz, Zakład Mieszkalnictwa i Odnowy Miast (B6), Krajowy Instytut Polityki Przestrzennej i Mieszkalnictwa
- Dane kontaktowe: Centrum Komunikacji Społecznej, Urząd Miasta Stołecznego Warszawy, tel.: (22) 4433400, e-mail: sekretariat.cks@um.warszawa.pl

1. *Krótką charakterystyka obszaru, dla którego realizowano projekt*

Leżąca w województwie małopolskim gmina Niepołomice zajmuje powierzchnię ponad 9500 ha i jest zamieszkała przez blisko 26 000 mieszkańców. Decyzją rady miejskiej podjętą 30 czerwca 2016 roku gmina przystąpiła do opracowania **Gminnego programu rewitalizacji**. Wyznaczony obszar rewitalizacji w gminie wynosi 820 ha (8,6% powierzchni gminy) i zamieszkały jest przez 6900 osób (26,6% ludności gminy). Za przygotowanie programu i przeprowadzenie towarzyszących mu szerokich konsultacji społecznych odpowiadało Centrum Doradztwa Strategicznego z Krakowa.

2. *Opis działań partycypacyjnych*

Działania konsultacyjne prowadzono zgodnie z wytycznymi **Ustawy z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji**, co jednak istotne, na wyraźne życzenie władz gminy sięgnięto także po nowe formy zapewniające wysoki poziom partycypacji społecznej. Zrealizowano liczne warsztaty z mieszkańcami, debaty, spotkania czy grupowe spacerowanie terenowe, równocześnie stosując inne techniki badawcze (ankietowe badania ilościowe PAPI oraz CAWI). Wartą uwagi techniką konsultacyjną był otwarty warsztat plenerowy skoncentrowany wokół zagospodarowania centralnej przestrzeni miasta położonej w okolicy zamku w Niepołomicach, zwanej Błoniami Niepołomiczkiemi. Celem warsztatu było uzyskanie od mieszkańców gminy propozycji konkretnych rozwiązań projektowych wartych wdrożenia w ramach rewitalizacji tego terenu. Cel został zrealizowany, a samo wydarzenie pokazało, jak można interesująco i efektywnie rozmawiać o przyszłości danej przestrzeni bezpośrednio na poddanym konsultacjom terenie, czyniąc ów proces wyboru rozwiązań jasnym, zrozumiałym i inspirującym.

Ideą tej techniki partycypacyjnej jest wykreowanie atrakcyjnego wydarzenia plenerowego, które skoncentrowane będzie wokół tematu zagospodarowania przestrzeni, w której jest realizowane. Podjęte w jego trakcie główne wątki tematyczne skupiają się na obecnych i przyszłych użytkownikach terenu, planowanych funkcjach oraz wstępnych propozycjach rozwiązań aranżacyjnych czy wprost projektowych.

Partycypacyjny warsztat terenowy na Błoniach Niepołomiczkiemi odbył się 10 września 2016 roku. Spotkanie zgromadziło ponad 30 mieszkańców gminy Niepołomice, którzy dyskutowali nad potrzebnymi zmianami na tym obszarze. Program spotkania obejmował

3 główne punkty:

- spacer po terenie Błóń Niepołomickich – zapoznanie się z przestrzenią i jej problemami;
- 3 miniwarsztaty tematyczne skoncentrowane na wybranych w tym celu zagadnieniach i koordynowane przez profesjonalnych moderatorów oraz architektów;
- część animacyjną obejmującą pokazy przygotowane dla uczestników warsztatu przez instytucje usytuowane wokół Błóń Niepołomickich, takie jak Małopolskie Centrum Dźwięku i Słowa, Młodzieżowe Obserwatorium Astronomiczne oraz Klub Jazdy Konnej „Pod Żubrem”.

Terenowa forma spotkania, poprzedzona wielokanałową akcją informacyjną, pozwoliła zgromadzić wielu interesariuszy, sprzyjając ich integracji, aktywizacji, a w efekcie – wypracowywaniu ciekawych pomysłów. Swobodny i mało sformalizowany charakter wydarzenia sprawił, że uczestnicy czuli się pewniej przy wyrażaniu swoich opinii, co pozwoliło zebrać i spriorytetyzować szereg propozycji dotyczących przyszłości Błóń.

Zdjęcie: Centrum Doradztwa Strategicznego

3. *Wnioski, wskazówki, przestrogi*

Z doświadczeń działań partycypacyjnych w Niepołomicach wynika, że warsztat plenerowy „odczarowuje” konsultacje – stają się one bardziej dostępne, może przybyć na nie każdy przechodzień. Ze względu na możliwość współpracy z niepoznanymi dotąd sąsiadami lub użytkownikami danej przestrzeni następuje także integracja mieszkańców. Dodatkowe

korzyści wynikające z warsztatu plenerowego to także praca w terenie (dyskutuje się o tym, na co się patrzy), zapewnienie możliwości bezpośredniej interakcji i konfrontacji swoich spostrzeżeń z ekspertami uczestniczącymi w warsztacie, możliwość połączenia działań konsultacyjnych z działaniami animacyjnymi (na przykład zajęciami dla dzieci). To technika wysoce efektywna i angażująca, jednakże wymagająca gruntownego przygotowania i bardzo dobrej organizacji. Stosując ją w Niepołomicach, udało się zebrać uwagi dotyczące potrzeb głównych użytkowników przestrzeni Błoń, oczekiwania odnośnie do funkcji i sposobów zagospodarowania terenu (preferowane lub niepożądane) oraz wytyczne do podstawowych założeń koncepcji architektonicznej.

4. *Informacje o projekcie / autorzy / dane do kontaktu*

- Opis praktyki: Dagmara Bieńkowska, Centrum Doradztwa Strategicznego s.c. D. Bieńkowska, C. Ułasiński, J. Szymańska, M. Widuch, cds.krakow.pl
- Dane kontaktowe: Wojciech Biernat, Urząd Miasta i Gminy Niepołomice, e-mail: wojciech.biernat@niepolomice.com; Dagmara Bieńkowska, Centrum Doradztwa Strategicznego, e-mail: dagmara@cds.krakow.pl

8.5.6

Zmiana organizacji ruchu na ulicy Umultowskiej w Poznaniu – sąd obywatelski

1. *Krótką charakterystyką obszaru, dla którego realizowano projekt*

Ulica Umultowska w Poznaniu to droga szutrowa przebiegająca przez kampus Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza. Jest ona zlokalizowana przy osiedlu mieszkaniowym i cennym przyrodniczo obszarze Stawy Umultowskie, który jest miejscem rekreacji i wypoczynku. Chęć przebudowy oraz poszerzenia pasów ruchu na ulicy zapowiadana przez władze lokalne w ramach projektu miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego wywołała dyskusję wśród lokalnych grup mieszkańców, organizacji pozarządowych oraz władz uniwersytetu, reprezentujących odmienne pomysły na zagospodarowanie tego terenu. Konflikt nad zapisami planu miejscowego, który przeciągał się od wielu miesięcy, miały zakończyć obrady tak zwanego sądu obywatelskiego. To narzędzie partycypacji społecznej zostało zastosowane w Polsce po raz pierwszy.

Jego celem było rozwiązanie konfliktu w sprawie dzielącej społeczność lokalną. Organizatorem spotkania konsultacyjnego, w trakcie którego zastosowano tę technikę, było

Biuro Kształtowania Relacji Społecznych Urzędu Miasta Poznania oraz Miejska Pracownia Urbanistyczna we współpracy z O.K.E.J. Pracownią. Sąd obywatelski został przeprowadzony 13 grudnia 2011 roku. Odbyła się jedna „rozprawa”, podczas której wydano „werdykt”.

2. *Opis działań partycypacyjnych*

Sąd obywatelski to specyficzna technika partycypacji, która umożliwia wsparcie decyzji podejmowanych przez władze miejskie. „Ławnicy” pracują na zasadach zbliżonych do roli prawdziwych sędziów przysięgłych (ławników), którzy rozpatrują sprawę i wydają werdykt. W tym wypadku werdykt przyjmuje formę rekomendacji dla rady miejskiej i prezydenta miasta. Technika umożliwia zaangażowanie niewielkiej grupy (około 12–16) bezstronnych osób, niezaangażowanych wcześniej w sprawę i nieposiadających eksperckiej wiedzy w zakresie problemu. Ławnicy w ramach obrad mogą wysłuchiwać stron i świadków. Przy wydawaniu werdyktu nie muszą dążyć do formalnego konsensusu. Mogą reprezentować odmienne stanowiska i może dochodzić między nimi do ścierania się poglądów. Werdykt zostaje wydany większością głosów, wiążąca decyzja pozostaje jednak w rękach organu władzy publicznej, co różni tę metodę od techniki arbitrażu.

W Poznaniu ławnicy zostali wybrani przez firmę zewnętrzną, która miała wyselekcjonować osoby odpowiadające strukturze demograficznej i społeczno-gospodarczej Poznania. Aby zapoznać się ze sprawą i rozstrzygnąć spór, ławnicy przed spotkaniem konsultacyjnym dostali materiały opisujące 2 rozważane sposoby rozwiązań planistycznych fragmentu ulicy Umultowskiej. W trakcie spotkania konsultacyjnego w urzędzie miasta ławnicy mieli możliwość wysłuchania prezentacji omawiającej zapisy projektu miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego tej ulicy oraz wyniki dotychczasowych konsultacji. W kolejnym etapie mogli wysłuchać prezentacji multimedialnych przygotowanych przez strony. Całe spotkanie koordynował moderator, którego zadaniem było realizować założony harmonogram i prowadzić dyskusję.

Ławnicy po zapoznaniu się ze wszystkimi informacjami i opiniami przenieśli się do odrębnej sali wraz z prawnikiem-moderatorem. Sąd obywatelski stosunkiem głosów 10 do 5 wydał werdykt w postaci rekomendacji jednego z wariantów rozwiązania funkcjonalno-przestrzennego ulicy Umultowskiej, który został zaakceptowany przez władze Poznania.

3. *Wnioski, wskazówki, przestrogi*

W technice sądu obywatelskiego należy pamiętać o zidentyfikowaniu odpowiednich stron konfliktu i osób, które je reprezentują. Należy wyłonić znaczących, dominujących

aktorów konfliktu, którzy będą prezentować swoje stanowisko. W tym celu powinno się przeprowadzić diagnozę społeczną, która umożliwi wskazanie odpowiednich reprezentantów.

Ważne jest również, aby strony konfliktu zaakceptowały sposób wyboru ławników. Tylko jeśli będą przekonane o ich bezstronności, zaakceptują wydany przez nich werdykt. W tym kontekście należy zauważyć, że mieszkańcy często traktują władze miasta jako stronę konfliktu.

W zastosowanej w Poznaniu technice sądu obywatelskiego sprawdzili się wybór ławników przez firmę zewnętrzną. Zostali oni wyselekcjonowani w taki sposób, aby nie mieli w spornym terenie partykularnych interesów. Sprawdziła się również funkcja moderatora, który kierował przebiegiem wydarzeń i dyskusją na sali oraz czuwał nad zachowaniem ram czasowych. Realnym efektem zastosowania tej techniki było podjęcie decyzji dotyczącej wskazania wariantu rozwiązania miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego ulicy Umultowskiej w Poznaniu jako tego, który spełnia oczekiwania społeczne.

Należy pamiętać, że przygotowania do sądu obywatelskiego mogą trwać wiele miesięcy i wymagają dużych nakładów pracy oraz dobrej organizacji. Procedura sądu wymaga przeprowadzenia wielu diagnoz, wypracowania schematu postępowania, zebrania danych i informacji oraz wyłonienia ławników i ich akceptacji.

4. *Informacje o projekcie / autorzy / dane do kontaktu*

- Opis praktyki: Bogumiła Krystek-Kucewicz, Zakład Mieszkalnictwa i Odnowy Miast (B6), Krajowy Instytut Polityki Przestrzennej i Mieszkalnictwa
- Dane kontaktowe: Elżbieta Koprowska-Olędzka, O.K.E.J. Pracownia, e-mail: okej.pracownia@gmail.com

8.6

Upowszechnianie wiedzy na temat przedmiotu regulacji dokumentów planistycznych oraz procedur ich sporządzania

Zadaniem organów planistycznych, ale także projektantów sporządzających dokumenty planistyczne, jest przekazywanie wszystkim zainteresowanym sporządzaniem dokumentu wiedzy na temat przedmiotu jego regulacji oraz procedury jego sporządzania.

Zwiększenie wiedzy użytkowników na temat przestrzeni oraz przedmiotu regulacji dokumentów planistycznych

Problematyka, która może być uregulowana w dokumentach planistycznych, została ściśle wskazana w przepisach ustawowych. Nie ma tu miejsca na dowolność – dokumenty planistyczne mogą zawierać tylko obligatoryjne oraz fakultatywne elementy wyszczególnione w przepisach prawa (np. w przypadku planu miejscowego w art. 15 ust. 2-4 ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym). Sankcją za wykroczenie poza ustawowy katalog jest stwierdzenie przez organy nadzoru (województwo lub sąd administracyjny) nieważności danych zapisów dokumentów planistycznych.

Znajomość materii, jaką mogą regulować poszczególne dokumenty planistyczne (np. plan miejscowy/studium), jest w społeczeństwie bardzo niska. Przeciętny uczestnik procesu planistycznego z reguły potrafi rozpoznać i wyrazić swoje potrzeby, ale trudno mu jest zrozumieć wielopłaszczyznową siatkę zależności, które wpływają na rozwiązania dokumentów planistycznych¹⁵¹. Dlatego też ogłoszenie przez władze gminy o przystąpieniu do sporządzania dokumentu planistycznego dla danego terenu zwykle wzbudza duże emocje społeczne. Jest odczytywane jako próba szerokiej, niekontrolowanej ingerencji w przestrzeń, ludzi i wytworzone przez nich relacje. Zdarza się też nader często, iż w trakcie prac planistycznych ujawniają się wielkie oczekiwania społeczne, że właśnie poprzez regulację dokumentu planistycznego uda się na przykład rozwiązać nabrzmiałe, zadawnione konflikty lokalne czy też stworzyć idealne rozwiązania komunikacyjne lub zaspokoić interesy wszystkich zainteresowanych. Bardzo trafnie to zjawisko zostało opisane w publikacji **Poznań konfliktów: „Co więcej, władze miasta w oczach mieszkańców stają się głównym ośrodkiem roszczeń. Powołujący się na szczytne idee społeczeństwa obywatelskiego mieszkańcy, rzadko jednak zadają sobie trud rozróżnienia kompetencji poszczególnych organów władzy samorządowej i państwowej. Zapomina się przy tym, że kompetencje samorządu w wielu sprawach istotnych z punktu widzenia mieszkańców, skutkiem centralizacji, zostały ograniczone. Władze miejskie nie są wszechmogące, i z pewnego punktu widzenia można powiedzieć, że dobrze, że tak jest”¹⁵².**

Przestrzeń gminy jest dobrem wspólnym. Prawidłowe jej zagospodarowanie będzie wpływać na dobro wszystkich jej użytkowników.

151 Zob. red. Pawłowska K. (2010), *Zanim wybuchnie konflikt...*, op. cit., s. 35.

152 Zob. Milewicz M. (2008), Konflikt w mieście z perspektywy władzy lokalnej, [w:] Mergler L. i in., *Poznań konfliktów*. Rejestracja, opis, diagnoza wybranych konfliktów lokalnych, Poznań: Stowarzyszenie „Lepszy Świat”, s. 10.

By dobrze zarządzać przestrzenią, trzeba podejmować starania, aby jak najszersze grono uczestników procesu planistycznego poznało tę przestrzeń. To zaznajomienie się z przestrzenią powinno odbywać się nie tylko w sferze topograficznej, ale i obejmować także całą gamę uwarunkowań, które mogą mieć wpływ na jej zagospodarowanie.

Jeżeli mamy efektywnie gospodarować przestrzenią, to powinniśmy zarówno chronić jej zasoby (w szczególności środowisko naturalne), jak i mądrze wykorzystywać jej walory, godząc interesy różnych grup użytkowników. Tu kluczowe jest stosowanie zasad zrównoważonego rozwoju, pojęcia zdefiniowanego w *Ustawie z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska*. Zgodnie z nią **przez zrównoważony rozwój należy rozumieć „taki rozwój społeczno-gospodarczy, w którym następuje proces integrowania działań politycznych, gospodarczych i społecznych, z zachowaniem równowagi przyrodniczej oraz trwałości podstawowych procesów przyrodniczych, w celu zagwarantowania możliwości zaspokajania podstawowych potrzeb poszczególnych społeczności lub obywateli zarówno współczesnego pokolenia, jak i przyszłych pokoleń”**.

Pierwszy etap prac nad dokumentem planistycznym, wykonywany zwykle przez zespół specjalistów (osoby posiadające wiedzę dotyczącą projektowania przestrzeni, między innymi przez urbanistów, architektów, architektów krajobrazu), jest w dużej mierze pracą analityczną, koncepcyjną i projektową. W jej trakcie pozyskiwane są między innymi odpowiednie mapy geodezyjne, przeprowadzana jest inwentaryzacja terenu, sporządzane są dodatkowe opracowania merytoryczne (na przykład ekofizjograficzne), zbierane są dane i informacje o terenie, analizowane

dokumenty mogące mieć wpływ na rozwiązania tworzonego opracowania, zbierane są wnioski i wytyczne. Na podstawie tych wszystkich materiałów zespół projektowy zdobywa wielopłaszczyznową wiedzę na temat obszaru, którego ma dotyczyć dokument planistyczny, i przystępuje do jego opracowania. Ta bezcenna wiedza zwykle pozostaje w zespole projektowym.

Dlatego tak bardzo ważne jest, aby w trakcie procesu partycypacyjnego przekazywać jego uczestnikom (zarówno indywidualnym, jak i reprezentującym instytucje oraz organy władzy publicznej) wszelkie istotne informacje na temat uwarunkowań prawnych, przestrzennych, przyrodniczych, historycznych, własnościowych, społecznych i innych, które mają wpływ na zagospodarowanie przestrzeni.

W trakcie prac planistycznych powstają również liczne analizy i opracowania, w których bardzo szczegółowo opisane są poszczególne komponenty przestrzeni gminy (lub jej części objętej opracowaniem). Wyniki tych prac mogą i powinny być upowszechnione, a także wykorzystywane przez gminy do realizacji zadań powierzonych im na mocy przepisów ustawowych.

Bardzo ciekawym rozwiązaniem byłoby zorganizowanie warsztatów, na których mieszkańcy mogliby sami ocenić, które zasoby środowiska uważają za najistotniejsze. Praktycznie rzecz biorąc, mieszkańcy mają ograniczoną możliwość pozyskania informacji o zagrożeniach ruchami osuwiskowymi czy o zagrożeniach powodzią. Materiały dotyczące tych problemów coraz częściej dostępne są na stronach internetowych, ale nie wszyscy o tym wiedzą i najczęściej dowiadują się o różnego rodzaju ograniczeniach na etapie wyłożenia planu miejscowego lub studium do publicznego wglądu.

2

Edukacja mieszkańców w zakresie procedury planistycznej

Aby móc efektywnie partycypować w procesie tworzenia dokumentów planistycznych, oprócz choćby elementarnej wiedzy na temat tego, co może być regulowane poprzez ustalenia studium/planu miejscowego, ważna jest także wiedza dotycząca przebiegu procedury planistycznej, to znaczy czynności, które kolejno muszą zostać wykonane, oraz kiedy i w jakiej formie można w takiej procedurze uczestniczyć.

Jeżeli chcemy, by mieszkańcy w aktywny sposób włączyli się w procedurę planistyczną, to muszą oni wiedzieć, jak i kiedy mogą to robić. Bardzo dobrym pomysłem, który stosują niektóre gminy, jest organizowanie spotkań/warsztatów szkoleniowych przed podjęciem uchwały o przystąpieniu do sporządzania planu miejscowego (lub tuż po).

Ważne jest, by mieszkańcy poznali przebieg procedury oraz by wiedzieli:

- kiedy i gdzie mogą składać wnioski i uwagi – szczególnie nacisk należy położyć na dochowanie terminów ich składania określonych w ogłoszeniach i obwieszczeniach,
- co powinny zawierać wnioski i uwagi, by można było się do nich odnieść, to znaczy co można regulować przez dokument planistyczny,
- kiedy i gdzie będzie można poznać sposób rozpatrzenia wniosków i uwag,
- kiedy będą organizowane spotkania konsultacyjne, czego będą dotyczyły i kto na nich będzie prezentował dokument.

Mieszkańcy powinni zostać zapoznani z podstawowymi regulacjami ustawy, zależnościami pomiędzy poszczególnymi dokumentami oraz kompetencjami organów. Oczywiście zakres takiego szkolenia może być różny w zależności od oczekiwań mieszkańców i przewidywanych problemów.

W ciągu ostatnich kilku lat w niektórych gminach (Poznań, Kraków), właśnie w celu upowszechniania wiedzy nt. przedmiotu regulacji dokumentów planistycznych oraz procedur ich sporządzania, pojawiła się praktyka organizowania (zwykle na wstępnym etapie prac projektowych) nieformalnych (niewynikających z wymagań ustawowych) spotkań z mieszkańcami. Tłumaczona jest na nich rola planowania przestrzennego, jakie zagadnienia może regulować dokument planistyczny, jakie uwarunkowania mają wpływ na jego rozwiązania, prezentuje się wstępne koncepcje oraz zachęca do składania wniosków i czynnego udziału w pozostałych etapach procedury planistycznej. Odbywająca się w trakcie takich spotkań debata może mieć faktyczny wpływ na ustalenia projektów dokumentów planistycznych. **„Według Johna Hilesa proces partycypacyjny z punktu widzenia urzędnika polega na ciągłym i uważnym wysycaniu i uzupełnianiu informacji pochodzących od społeczności, jej przedstawiciele czy grup interesu. Zatem skuteczne zapewnienie sobie jak najpełniejszego obrazu wymaga elastycznego dostosowania się do potrzeb uczestników tak, aby każdy, kogo sprawa dotyczy, miał szansę nie tylko zabrać głos, lecz także zostać usłyszany”¹⁵³.**

8.6.1

Projekt *Gdyńskie Mapowniki Społeczne*

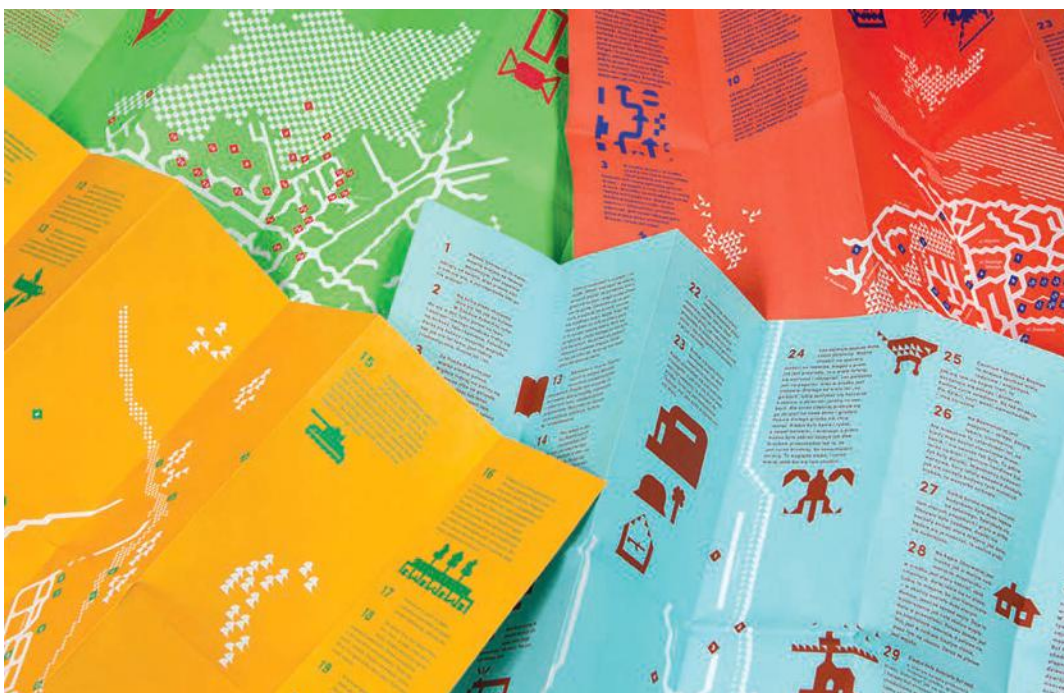
1. *Krótką charakterystyką obszaru, dla którego realizowano projekt*

Podczas pracy nad sporządzaniem dokumentu *Gminnego programu rewitalizacji* dla miasta Gdyni przeprowadzono liczne działania partycypacyjne mające na celu nawiązanie dialogu z lokalną społecznością. Jednym z takich działań była realizacja projektu *Gdyńskie Mapowniki Społeczne*, będące mapami sentymentalnymi dla 4 przestrzeni: Babich Dołów, Oksywia, Witomina-Radiostacji oraz osiedla Zamenhofs i Opata Hackiego – części gdyńskiej Chyloni, stanowiących podobszary rewitalizacji. Celem realizacji mapowników było poznanie lokalnych potencjałów w poszczególnych dzielnicach.

¹⁵³ Zob. red. Chrzanowski O., Rościszewska E., Zientek-Varga J. (2012), *Elementy partycypacji*, Fundacja Inicjatyw Społeczno-Ekologicznych, Warszawa, s. 30.

2. Opis działań partycypacyjnych

Mapa sentymalna to specyficzny rodzaj mapy danego terytorium (dzielnicy, osiedla, obszaru) tworzonej w oparciu o zebrane indywidualne wspomnienia, historie i skojarzenia mieszkańców na temat miejsca zamieszkania. Celem stworzenia mapy było ukazanie subiektywnego, a zarazem zbiorowego obrazu przestrzeni zamieszkania, dbając o takie elementy jak historia, tożsamość i poczucie przynależności do miejsca. W pierwszej kolejności zorganizowano plenerowe punkty konsultacyjne i spotkania warsztatowe w celu zebrania opowieści od mieszkańców na temat ich miejsca zamieszkania. Cykl spacerów badawczych i spotkań warsztatowych prowadzono w celu pozyskania informacji od mieszkańców na temat otoczenia, w każdej dzielnicy oddzielnie w okresie od października 2015 roku do lipca 2016 roku. Zebrane informacje na temat ważnych miejsc dla mieszkańców w dzielnicach przedstawiono następnie w formie mapowników społecznych. Mapowniki zawierały lokalizację charakterystycznych przestrzeni wraz z opisami tworzonymi na podstawie konkretnych wspomnień i opowieści mieszkańców. Powstały także dwie mapy interwencyjne dla Oksywia i Witomina, zawierające lokalizacje, które mieszkańcy określali jako niebezpieczne, wymagające poprawy. Mieszkańcy w ramach udziału w warsztatach zajmowali się również współtworzeniem oprawy graficznej mapowników. Realizatorem projektu mapowników społecznych była Pracownia Badań i Innowacji Społecznych Stocznia, przy współpracy z Laboratorium Innowacji Społecznych.

Zdjęcie: zespół wespół

3. *Wnioski, wskazówki, przestrogi*

Wykorzystanie techniki map sentymentalnych pozwoliło na lepsze zrozumienie uwarunkowań przestrzennych wybranych obszarów. Mieszkańcy, angażując się w przywoływanie wspomnień na temat swojego miejsca zamieszkania, potrafili dokładnie wskazać miejsca wymagające interwencji oraz przestrzenie najważniejsze dla lokalnej społeczności. Należy pamiętać o wykorzystywaniu lokalnego kontekstu (nazewnictwa, charakterystycznych elementów, miejskich legend), aby mieszkańcy odbierali opisy jako „swoje” (na przykład w dzielnicy Babie Doły pojawiła się torpedownia, osada rybacka czy pomnik lotniczy jako najbardziej charakterystyczne lokalizacje). Podejmując dyskusję na temat otaczającej przestrzeni, wzmacniamy lokalną dumę i tożsamość. Mieszkańcy, wczytując się w treść map sentymentalnych, zyskują wiedzę na temat wcześniej niepoznanych miejsc w swoim otoczeniu. Efekty zobrazowane w formie mapowników pozwalają na pogłębioną diagnozę badanej przestrzeni dzielnic oraz wzmacnianie lokalnej tożsamości mieszkańców i ich aktywności.

4. *Informacje o projekcie / autorzy / dane do kontaktu*

- Opis praktyki: Magdalena Miśkowiec, Zespół Planowania Przestrzennego i Komunikacji (S2), Krajowy Instytut Polityki Przestrzennej i Mieszkalnictwa
- Dane kontaktowe: Pracownia Badań i Innowacji Społecznych „Stocznia”, tel.: (22) 8270105, e-mail: stocznia@stocznia.org.pl, www.stocznia.org.pl; Laboratorium Innowacji Społecznych; tel.: (58) 7273900, e-mail: lis@lis.gdynia.pl
- Więcej informacji w dokumencie *Uchwały nr XXX/721/17 Rady Miasta Gdyni z dnia 29 marca 2017 r. w sprawie przyjęcia Gminnego programu rewitalizacji miasta Gdyni na lata 2017–2026.*

8.6.2

Gra dyskusyjna *Remiks energetyczny*

1. *Krótką charakterystyka obszaru, dla którego realizowano projekt*

Koncepcję gry dyskusyjnej wykorzystano podczas międzynarodowej konferencji zorganizowanej w 2013 roku w Warszawie poświęconej źródłom energii i ich rozwojowi w Polsce, w ramach warszawskiego szczytu klimatycznego Organizacji Narodów Zjednoczonych. Gra miała zostać wykorzystana w celu ułatwienia otwartej, angażującej dyskusji podczas debaty *Obywatelska energia dla dobrego klimatu: partycypacyjna*

debata o Polsce i jej przyszłości, związanej ze strategią energetyczną. W wydarzeniu wzięło udział 250 osób polsko- i anglojęzycznych. Za realizację projektu odpowiedzialna była Fundacja Pole Dialogu i Laboratorium EE.

2. Opis działań partycypacyjnych

Gra miała wspierać prowadzenie dyskusji, wprowadzała argumenty „za” i „przeciw” dla każdego źródła energii. Powstawała przy współpracy merytorycznej ekspertów w dziedzinie źródeł energii, prowadzona była w 2 językach, a czas na nią poświęcony nie przekroczył 2 godzin.

Gra miała za zadanie sprowokować do dyskusji uczestników konferencji na temat przyszłych zmian w polityce energetycznej w Polsce. W jednej rozgrywce mogło uczestniczyć 4–8 osób. Do każdej rozgrywki został przydzielony moderator, który koordynował jej przebieg, pilnował czasu, odpowiadał na pojawiające się pytania oraz zapisywał wynik końcowego głosowania. Uczestnicy zostali przydzieleni do stolików, przy których mieli do dyspozycji przygotowane plansze do gry oraz karty historii i informacji. Karty historii zawierały informacje o zagrożeniach i szansach dla każdego źródła energii, rozszerzając wiedzę uczestników na temat różnych aspektów zagadnienia. Karty informacji zawierały dwu-, trzydziutowe opisy różnych źródeł energii, efektywności energetycznej oraz wpływu

Zdjęcie: Łukasz Sokół, fotografia pochodzi z publikacji internetowej „Baza dobrych praktyk partycypacji publicznej”, ©Fundacja Inicjatyw Społeczno-Ekonomicznych

na bezpieczeństwo energetyczne. Wiedza merytoryczna zawarta na kartach zapewniała wsparcie w dyskusji. Pod koniec rozgrywki uczestnicy wybierali określone źródła energii oraz dokonali oceny plusów i minusów wybranego rozwiązania. Ostateczne wyniki gry w poszczególnych grupach zostały przedstawione wszystkim uczestnikom za pomocą prezentacji.

3. *Wnioski, wskazówki, przestrogi*

Sporym wyzwaniem na etapie projektowania gry okazało się przetworzenie i wyselekcjonowanie informacji, które miały być umieszczone na kartach, tak aby ich treść była jak najbardziej zrozumiała dla uczestników. Jednym z elementów oceniających wykorzystanie narzędzia była przeprowadzona na końcu ankieta z pytaniem: „Jak Ci się grało w **Remiks energetyczny?**”. Uczestnicy pozytywnie ocenili możliwość dyskusji na ważny dla nich temat oraz zdobycia nowej wiedzy. Narzekali jednak na zbyt krótki czas rozgrywki, mieli uwagi w stosunku do niejasności niektórych informacji oraz braku pewnych ważnych zagadnień.

Najważniejsze na etapie projektowania gry wydaje się dokładne określenie obszaru tematycznego oraz decyzja, na temat jakich zagadnień chcemy w niej dyskutować. Nie należy za bardzo upraszczać reguł gry, aby nie generować oczywistych odpowiedzi i wzbudzić zainteresowanie rozgrywką. Jednocześnie instrukcja i treści nie mogą być zbyt skomplikowane. Warto stosować prosty język i zrozumiałe objaśnienia.

Grę dyskusyjną można wykorzystywać do przeprowadzenia dyskusji w zakresie zagospodarowania przestrzeni w gminie. Ułatwia ona zainteresowanie interesariuszy danym zagadnieniem, dzięki czemu można uzyskać konkretne stanowisko grupy pod koniec rozgrywki. Równocześnie gra edukuje i podnosi świadomość użytkowników na temat otaczającej ich przestrzeni.

4. *Informacje o projekcie / autorzy / dane do kontaktu*

- Opis praktyki: Magdalena Miśkowiec, Zespół Planowania Przestrzennego i Komunikacji (S2), Krajowy Instytut Polityki Przestrzennej i Mieszkalnictwa
- Dane kontaktowe: Fundacja Pole Dialogu, e-mail: kontakt@poledialogu.org.pl
- Więcej na: www.partycypacjaobywatelska.pl/strefa-wiedzy/przyklady-dzialan/inne/remiks-energetyczny-dyskusyjna-gra-kooperacyjna.
- Gra **Remiks energetyczny** jest dostępna na stronie Fundacji Pole Dialogu – www.poledialogu.org.pl/projekt/energy-remix/. Jest dostępna na licencji Creative

8.6.3

Program edukacji architektonicznej *Archi-przygody*

1. *Krótką charakterystyka obszaru, dla którego realizowano projekt*

Archi-przygody to ogólnopolski program edukacji architektonicznej skierowany do dzieci i młodzieży, przygotowany i finansowany przez Narodowe Centrum Kultury. Pierwsza jego edycja miała miejsce wiosną 2017 roku i angażowała najmłodszych, czyli dzieci w wieku przedszkolnym. Warsztaty były wówczas realizowane w 49 placówkach w całej Polsce, między innymi przedszkolach w miastach wojewódzkich, ale także w Piotrkowie Trybunalskim, Otwocku, Cisnej czy Podegrodziu. Głównym celem programu jest uwrażliwienie dzieci na kwestie związane z estetyką i funkcjonalnością przestrzeni publicznej. Autorom programu zależało na tym, by już od najmłodszych lat zaszczepiać w dzieciach wrażliwość na otaczający je krajobraz, a także budzić w nich odwagę do działania oraz wyrażania swoich opinii.

2. *Opis działań partycypacyjnych*

Formuła zajęć opiera się na 10 scenariuszach stworzonych przez specjalistów z dziedziny architektury i historii sztuki, od lat zaangażowanych w działalność na rzecz edukacji artystycznej. Realizatorami założeń są studenci i absolwenci wydziałów projektowych oraz pedagodzy. Zarówno przedszkola i szkoły, jak i architekci kwalifikowani są do programu w ramach otwartego naboru. Narodowe Centrum Kultury opłaca materiały potrzebne do realizacji zajęć, wynagrodzenie studentów oraz organizuje szkolenie, w czasie którego uwrażliwia obie strony na kwestie pedagogiczne oraz architektoniczne. **Tematy poruszane na zajęciach dotyczą takich zagadnień jak: aktywna postawa wobec środowiska, dziedzictwo kulturowe i przyrodnicze, ćwiczenie wyobraźni przestrzennej, podstawowe funkcje i formy w architekturze, krajobraz i ochrona środowiska, skala i proporcje, wrażenia barwne, poznanie różnych rodzajów konstrukcji, funkcje i formy elementów najbliższego otoczenia czy też uświadomienie oczekiwań człowieka wobec środowiska zurbanizowanego.** W praktyce na początku zajęć edukatorzy wprowadzają dzieci w temat, używając języka odpowiedniego dla danej grupy wiekowej, często posługując się przykładami z bajek (schronienie: *Trzy małe świnki*, skala i proporcje: *Alicja w krainie czarów*), ilustracjami oraz rekwizytami.

Drugim etapem pracy są warsztaty polegające na przykład na rysowaniu wymarzonego domu, pracy z mapą, obserwacji otoczenia, konstruowaniu modeli z plasteliny, wykonaniu makiety miasta lub dzielnicy czy budowaniu schronienia na wolnym powietrzu. Dzieci wykonują ćwiczenia pojedynczo, w parach lub zespołowo, co uczy je pracy w grupie, negocjacji, asertywności, a zarazem otwartości na pomysły drugiej osoby. Nabycie takich umiejętności jest ważne, aby w przyszłości brać aktywny udział w życiu społecznym, zgłaszać swoje potrzeby i świadomie wspierać konkretne inicjatywy. Między innymi z myślą o budowaniu relacji sąsiedzkich i działaniach partycypacyjnych powstały scenariusze: **Nasze otoczenie**, **Szkoła i jej otoczenie** oraz **Przyjazna miejscowość i miasto**. Podczas tych zajęć dzieci wspólnie decydują o kształcie planu szkoły czy makiety placu zabaw.

Zdjęcie: Narodowe Centrum Kultury

3. *Wnioski, wskazówki, przestrogi*

Archi-przygody wpływają pozytywnie nie tylko na uczniów. Oddziałują także na nauczycieli, studentów oraz rodziców, którzy niejednokrotnie zaznaczali, że udział w warsztatach zainspirował ich do działania i pogłębienia swojej wiedzy.

W efekcie po zakończeniu programu beneficjenci sami podejmują działania na rzecz edukacji architektonicznej. 96% pedagogów przyznało, że program **Archi-przygody** zainspirował ich do przeprowadzenia innych zajęć o podobnej tematyce i celu, a 85% z nich stwierdziło, że **Archi-przygody** wpłynęły na program edukacyjny w ich przedszkolach. Po 3 miesiącach wspólnych spotkań zauważono również zmiany w sposobie zabawy (63%) i komunikacji (41%) dzieci. Duży wpływ na organizację zajęć i treści scenariuszów miał pilotaż poprzedzający pierwszą edycję (w grudniu zakończył się pilotaż w klasach 1–3 szkoły podstawowej), a także spotkania ewaluacyjne. Stały kontakt uczestników z koordynatorami pomagał na bieżąco rozwiązywać problemy, a specjalna platforma internetowa pozwala na wymianę informacji i pomysłów między uczestnikami programu z całej Polski.

4. *Informacje o projekcie / autorzy / dane do kontaktu*

- Opis praktyki: Aleksandra Chrzanowska i Paulina Niemczyk
- Autorzy programu: Zofia Bisiak, Aleksandra Chrzanowska, Anna Stępniewska, Dariusz Śmiechowski, Joanna Zwolińska.
- Koordynatorzy: Aleksandra Chrzanowska, e-mail: a.chrzanowska@nck.pl; Paulina Niemczyk, e-mail: pniedzki@nck.pl
- Narodowe Centrum Kultury, ul. Płocka 13 01-231 Warszawa

8.6.4

Spotkanie informacyjno-edukacyjne dla gimnazjalistów dotyczące zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Bisztyńka

1. *Krótką charakterystyka obszaru, dla którego realizowano projekt*

Gmina Bisztynek otrzymała wsparcie finansowe z Kujawsko-Pomorskiej Federacji Organizacji Pozarządowych oraz Fundacji Stabilo, realizujących projekt dofinansowany z funduszy europejskich **Dobre konsultacje, dobry plan**. W ramach tego projektu zorganizowano spotkanie informacyjno-edukacyjne dla młodzieży. Wcześniej wykorzystywane metody i techniki konsultacyjne nie zainteresowały mieszkańców problematyką planowania przestrzennego, dlatego zdecydowano się na poszerzenie grupy odbiorców konsultacji o młodzież gimnazjalną.

Celem projektu było rozpoczęcie szerokich konsultacji społecznych w procedurze zmiany **Miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Bisztynek** oraz edukacja planistyczna. W trakcie spotkania z gimnazjalistami chciano poznać oczekiwania tej grupy wiekowej. W spotkaniu uczestniczyła młodzież z Gimnazjum Publicznego im. Jana Pawła II wraz z nauczycielami, przedstawicielami władz lokalnych wraz z burmistrzem. Spotkanie odbyło się 24 kwietnia 2017 roku.

W kolejnym etapie zaplanowano realizację warsztatów (spacer badawczy i budowanie makiety z propozycjami zagospodarowania przestrzennego). Proces konsultacyjny miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w gminie trwał od kwietnia do grudnia 2017 roku.

2. *Opis działań partycypacyjnych*

Zorganizowano spotkanie informacyjno-edukacyjne, podczas którego podjęto próbę zainteresowania młodzieży gimnazjalnej tematem rozwoju gminy i planowania przestrzennego. Spotkanie moderowane było przez burmistrza, który przedstawił założenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego oraz miejsca, w których to zagospodarowanie miasto chce zmienić. Uczniowie mieli możliwość uczestniczenia w dyskusji i zadawania pytań; oczekiwano, że przedstawią też własne propozycje wprowadzenia dodatkowych funkcji lub usług. Zgłaszanie uwag i propozycji do planu miejscowego było możliwe nie tylko w trakcie tego spotkania, ale również po jego zakończeniu (poprzez e-mail). Udogodnieniem była możliwość komentowania planu

Zdjęcie: Urząd Miejski w Bisztyнку

miejscowego przy pomocy platformy www.stacja-konsultacja.pl. Aby zapoznać uczniów (i innych mieszkańców Bisztyńka) z terenami planowanymi do objęcia miejscowym planem oraz tymi, których funkcja może ulec zmianie, przygotowany został także wirtualny spacer po mieście, który można było obejrzeć na stronie internetowej.

3. *Wnioski, wskazówki, przestrogi*

Należy pamiętać, żeby o sprawach złożonych mówić w sposób prosty i przystępny. Młodzież musi zrozumieć problem i mieć chęć, aby się zaangażować w konsultacje społeczne. Spotkanie umożliwiło przygotowanie teoretyczne młodzieży do warsztatów praktycznych z użyciem makiety i archiwalnych map gminy.

Zastosowana technika partycypacji była elementem służącym budowaniu aktywnego i zaangażowanego społeczeństwa obywatelskiego. Włączenie uczniów gimnazjum w proces planistyczny pozwoliło władzom miasta spojrzeć na problem zagospodarowania przestrzeni z perspektywy grupy wiekowej, która jest często pomijana w konsultacjach.

4. *Informacje o projekcie / autorzy / dane do kontaktu*

- Opis praktyki: Bogumiła Krystek-Kucewicz, Zakład Mieszkalnictwa i Odnowy Miast (B6), Krajowy Instytut Polityki Przestrzennej i Mieszkalnictwa
- Dane kontaktowe: Justyna Kobryń, specjalista do spraw Promocji Gminy i Strategii Ekorozwoju Gminy, Urząd Miejski w Bisztyńku, tel.: (89) 5216410, e-mail: j.kobryn@bisztynek.pl

8.6.5

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta Łomża dla terenów południowo-wschodniej części miasta – happening konsultacyjny

1. *Krótką charakterystyka obszaru, dla którego realizowano projekt*

Obszar ok. 63 ha zlokalizowany jest na obrzeżach miasta; przylega do dużego osiedla; w większości jest niezainwestowany. Tereny użytkowane są głównie rolniczo, chociaż znajdują się tu nieliczne enklawy zabudowy mieszkaniowej, jednorodzinnej. Wymagają one zaprojektowania kontynuacji spójnego układu komunikacyjnego tej części miasta oraz sieci infrastruktury technicznej niezbędnej do obsługi mieszkańców.

2. Opis działań partycypacyjnych

Celem projektu było zebranie opinii dotyczących przyszłych funkcji i sposobu zagospodarowania terenu, ewentualnej zabudowy poszczególnych nieruchomości, a także wyznaczenie stref funkcjonalnych w ramach obszaru objętego planem.

Podczas otwartej imprezy zorganizowano wydarzenie o charakterze happeningu. Odbyły się: gra rodzinna, konkurs dla dzieci o historii miasta oraz specjalistyczne panele dyskusyjne dla dorosłych, podczas których za pomocą ankiet zebrano uwagi. W trakcie dyskusji mieszkańcy mieli możliwość zadania pytań obecnym ekspertom i urzędnikom dotyczących konkretnych rozwiązań w konsultowanej przestrzeni. Uczestnicy gry zbierali indywidualnie bony w postaci materiałów potrzebnych do wykonania inwestycji na omawianym terenie. Po zdobyciu określonej puli bonów zyskiwali „uprawnienia”, aby na specjalnie opracowanej w języku nietechnicznym mapie wpisać swoją propozycję zagospodarowania przestrzeni. Uczestnicy wybierali swoje inwestycje z katalogu propozycji obejmującego między innymi: plac zabaw, siłownię, park, lokal usługowy i szkołę, lub też po zdobyciu specjalnego bonu mogli zaproponować rozwiązanie spoza katalogu. Celem podejmowanych działań było wzbudzenie zainteresowania mieszkańców miasta sporządzanym planem, przekazanie im w prosty sposób informacji go dotyczących oraz zebranie ich opinii na ten temat.

Władze lokalne, zwłaszcza radni, okazywali sceptyczne nastawienie do podejmowanych działań. Za prowadzenie działań odpowiedzialny był koordynator procesu konsultacji – naczelnik Centrum Współdziałania Społecznego w Urzędzie Miejskim w Łomży, a uczestnikami działań byli mieszkańcy gminy, w tym rodziny, turyści i przedstawiciele mediów.

Zdjęcie: Urząd Miejski Łomża

Konsultacje społeczne prowadzone były na wczesnym etapie przygotowania projektu dokumentu, to jest w pierwszym etapie procesu, zanim dokument został opracowany przez projektanta i przedstawiony gminnej komisji urbanistyczno-architektonicznej.

3. *Wnioski, wskazówki, przestrogi*

Główne trudności powstały przy wyborze odpowiedniego czasu i miejsca. Projekt okazał się czasochłonnym i kosztownym działaniem – wymagał dopracowania wielu szczegółów organizacyjnych. Przystępna forma prezentacji pozwoliła na zwiększenie liczby osób zainteresowanych udziałem w procesie konsultacji. Niezbędne okazało się przemyślenie szczegółów organizacyjnych, tak aby formę, język komunikatu i miejsce dostosować do osób o szczególnych potrzebach, w tym niepełnosprawnych. Konieczne było również zatrudnienie profesjonalnych animatorów.

Metoda dała możliwość dotarcia do szerokiego grona interesariuszy i zachęcenia do aktywności osoby, które nie wzięłyby udziału w konwencjonalnym spotkaniu konsultacyjnym. Dzięki działaniom w skuteczny sposób przekazano informacje dużej liczbie mieszkańców miasta oraz zbudowano dobry klimat wokół projektu dokumentu.

4. *Informacje o projekcie / autorzy / dane do kontaktu*

- Opis praktyki: Eliza Szadkowska, pełnomocnik Zarządu Województwa Podlaskiego do spraw Współpracy z Organizacjami Pozarządowymi, Urząd Marszałkowski Województwa Podlaskiego
- Dane kontaktowe: Ewa Szejder, naczelnik Centrum Współdziałania Społecznego, Urząd Miejski w Łomży, tel.: (86) 2162463, e-mail: e.szejder@um.lomza.pl

8.7

Zmniejszenie zagrożenia wykluczeniem społecznym

Zmniejszenie zagrożenia wykluczeniem społecznym to wszelkie działania mające na celu wsparcie grup narażonych na ryzyko wykluczenia społecznego oraz włączenie ich w działania pozwalające im na współdecydowanie o ich potrzebach.

Procedura sporządzania dokumentów planistycznych wskazuje obowiązek zawiadomienia o kolejnych etapach procedury, nie wskazując adresatów zawiadomień. Należy więc przyjąć, że zawiadomić powinno się wszystkich interesariuszy, w szczególności mieszkańców terenu

objętego planem miejscowym/studium. Znajduje to potwierdzenie w zapisach ustawy dotyczących wniosków, a następnie składania uwag do wyłożonego projektu dokumentu – zgodnie z ustawą wniosek/uwagę może wnieść każdy.

W przypadku prac planistycznych problem potencjalnego wykluczenia dotyczy, ogólnie rzecz biorąc, osób, które mają ograniczone możliwości uczestniczenia w dyskusji publicznej, złożenia wniosku/uwagi lub generalnie nie uczestniczą w życiu publicznym.

W odniesieniu do pierwszej grupy osób najczęstszymi przyczynami braku zaangażowania się w procesy partycypacji są:

- stan zdrowia wykluczający lub ograniczający możliwość uczestniczenia w warsztatach, spotkaniach czy dyskusjach,
- brak możliwości zapewnienia opieki nad dziećmi,
- nieznamość uwarunkowań formalnych i ich wpływu na otaczającą przestrzeń,
- nieodpowiednie godziny działań konsultacyjnych (na przykład kolidujące z godzinami pracy).

Jeżeli chodzi o osoby, które w ogóle nie biorą udziału w życiu publicznym, przyczyny tego zjawiska i sposoby przeciwdziałania mu nie są bezpośrednio związane z procedowaniem dokumentów planistycznych, aczkolwiek niektóre techniki partycypacyjne opisane w rozdziale 7 mogą przyczyniać się do aktywizacji tej części społeczeństwa.

Aby wyjść naprzeciw potrzebom mieszkańców, coraz większa część samorządów:

- organizuje spotkania w miejscach, które są dostosowane do potrzeb osób o ograniczonych możliwościach poruszania się (mają windę lub podjazd dla wózków),
- organizuje dodatkowe punkty konsultacyjne w przestrzeni, której dotyczy sporządzany dokument,
- organizuje mniej formalne spotkania, na przykład warsztaty plenerowe czy spacerzy,
- organizuje w miejscu spotkania opiekę nad dziećmi (na przykład w odrębnej sali).

Metodą pozwalającą na przeciwdziałanie wykluczeniu jest również zapewnienie możliwości otrzymania informacji przez osoby niedosłyszące w języku migowym. Tworzone też są specjalne aplikacje pozwalające zapoznać się z wybranymi zagadnieniami. Obydwie te formy nie dotyczą jednak na razie projektów planistycznych, głównie ze względu na ich złożoność. Formą pomocy pozwalającą na przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu jest również wsparcie w pisaniu wniosków i uwag. Całkiem spora część społeczeństwa nie czuje się pewnie przy wypełnianiu jakichkolwiek dokumentów. Ważne jest, by wytłumaczyć, co taki wniosek/uwaga powinny zawierać, by były ważne, czy potrzebne są jakieś dodatkowe dokumenty, gdzie i do kiedy należy je złożyć, czy muszą być złożone osobiście przez zainteresowanego.

Z przyczyn formalnych pomoc nie powinna polegać na napisaniu za kogoś wniosku/uwagi, a na szczegółowej informacji, jak to zrobić. Niektóre gminy udostępniają przykładowe formularze wniosków/uwag, w których w punktach wskazuje się te elementy, których wypełnienie jest niezbędne, by można było się do nich odnieść (oczywiście wnioski/uwagi przyjmowane są także wówczas, gdy napisane są w innej formie).

8.7.1

Projekt *Gdyński dialog z seniorami* – panel obywatelski z udziałem osób starszych

1. *Krótką charakterystyką obszaru, dla którego realizowano projekt*

Gdyński dialog z seniorami to przedsięwzięcie realizowane przez Urząd Miasta Gdyni, mające na celu zdiagnozowanie oferty miasta z perspektywy osób starszych, a także zainicjowanie dialogu seniorów z władzami samorządowymi. Projekt ma za zadanie integrację międzypokoleniową mieszkańców Gdyni, dzięki czemu powstaną dogodne warunki do stworzenia przyjaznych przestrzeni publicznych, umożliwiających kompleksowe zaspokajanie potrzeb wszystkich mieszkańców miasta.

2. *Opis działań partycypacyjnych*

Celem władz Gdyni było wzmocnienie aktywności osób starszych i włączenie tej grupy mieszkańców w procesy planowania przestrzeni publicznych. W 2012 roku wraz z Pracownią Badań i Innowacji Społecznych „Stocznia” podjęto decyzję o stworzeniu panelu obywatelskiego, dzięki któremu możliwe było zebranie informacji o aktywności seniorów. W tym celu wykonano badania ankietowe, w możliwie największej i zróżnicowanej grupie badawczej. W badaniu wzięły udział także osoby z dysfunkcjami fizycznymi – niepełnosprawne, niesłyszące, niewychodzące z domu, dzięki czemu nawet mieszkańcy wykluczeni z życia społecznego mogli wyrazić swoją opinię. Ankieta była przeprowadzana przez 26 doświadczonych przedstawicieli Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej. Uczestniczyło w niej 456 osób. Wstępną fazę stanowiły badania pilotażowe, których celem było sprawdzenie stopy zwrotu ankiet i dopracowanie formy pytań. Ostateczna forma ankiety była prosta, a jej objętość została ograniczona, dzięki czemu jej wypełnienie nie było problematyczne. Efektem tych zabiegów był bardzo wysoki procent zwrotów ankiety, jedynie 8% badanych odmówiło udzielenia odpowiedzi. Kwestionariusz zawierał między innymi pytania o sposoby spędzania wolnego czasu, postrzeganie najbliższej okolicy, sytuację materialną czy ofertę organizacji pozarządowych. Kolejnym etapem były spacerunki badawcze z osobami starszymi, podczas których istniała możliwość precyzyjnej identyfikacji problemów w przestrzeni miasta. Pozwoliło to również na przedstawienie szczegółowych

rozwiązań proponowanych przez interesariuszy. Spacerzy badawcze trwały około 50 minut i przeprowadzane były w tempie dostosowanym do uczestników. W późniejszym etapie do szerszej współpracy włączone zostały Centrum Aktywności Seniora, miejskie kluby seniora oraz Gdyński Uniwersytet Trzeciego Wieku. Seniorzy podczas spotkań mogli omówić aktualny stan przestrzeni miejskiej, przedstawić swoje oczekiwania odnośnie do miejskiej oferty wsparcia osób starszych, a także zaproponować priorytetowe kierunki polityki senioralnej.

3. *Wnioski, wskazówki, przestrogi*

Zapoznanie osób starszych z możliwymi rozwiązaniami ich problemów w zakresie zwiększenia jakości przestrzeni publicznych i usług opiekuńczych świadczonych w Gdyni jest niewątpliwie przykładem dobrej praktyki partycypacyjnej. Należy mieć na uwadze, że w przypadku wykonywania badań ankietowych konieczne jest skupienie się na doprecyzowaniu pytań, a także zadbanie o to, by ankieta została przeprowadzona w zróżnicowanej grupie badawczej. Należy także pamiętać o dostosowaniu tempa i trasy spacerów badawczych do uczestników o ograniczonej sprawności fizycznej. W projekcie realizowanym w Gdyni wart podkreślenia jest fakt potraktowania seniorów jako ekspertów, dzięki czemu w proces partycypacji włączono grupę mieszkańców, której najczęściej trudno jest się w pełni zaangażować.

4. *Informacje o projekcie / autorzy / dane do kontaktu*

- Opis praktyki: Wojciech Dawid, Zakład Kształtowania Przestrzeni i Rewitalizacji (B4), Krajowy Instytut Polityki Przestrzennej i Mieszkalnictwa
- Dane kontaktowe: Aleksandra Dębska-Cenian, Gdyńskie Centrum Innowacji, tel.: (58) 7351187, e-mail: a.debska-cenian@gci.gdynia.pl

8.7.2

Program *Warszawa przyjazna seniorom* w ramach *Społecznej strategii Warszawy. Strategii rozwiązywania problemów społecznych na lata 2009–2020*

1. *Krótką charakterystyką obszaru, dla którego realizowano projekt*

Realizacja programu wynika ze społecznej strategii Warszawy na lata 2009–2020. Jego celem jest poprawa jakości życia najstarszych mieszkańców miasta poprzez zwiększenie ich aktywności społecznej i zawodowej, a także podtrzymanie ich samodzielności.

Realizatorem programu są jednostki organizacyjne Urzędu Miasta Stołecznego Warszawy, wydziały urzędów dzielnic, a także Urząd Pracy Miasta Stołecznego Warszawy i organizacje pozarządowe.

2. *Opis działań partycypacyjnych*

Początkowym etapem prac nad programem było zdiagnozowanie obszarów o największym nasileniu problemów dotyczących osób starszych. Przeanalizowano między innymi sytuację ekonomiczną, mieszkaniową i zdrowotną warszawskich seniorów. Następnie zorganizowano cykl spotkań grup eksperckich, konsultacji i debat, w ramach których mogli wypowiedzieć się wszyscy zainteresowani udziałem w projekcie. W roku 2012 (luty–marzec) odbyły się konsultacje programu w komisjach dialogu społecznego, a następnie od połowy kwietnia dokument był opiniowany w ramach konsultacji społecznych. W proces ten włączono następujące organizacje pozarządowe: Komisję Dialogu Społecznego do spraw Osób Starszych i Kombatantów, Uniwersytet Trzeciego Wieku, Warszawską Radę Pożytku Publicznego oraz Społeczną Radę do spraw Osób Niepełnosprawnych. Do współpracy zaproszono Magazyn MIASTA, który poprowadził dyskusję publiczną odbywającą się w Muzeum Sztuki Nowoczesnej. W ramach prac nad programem zorganizowano 4 warsztaty konsultacyjne, w których łącznie wzięło udział 77 osób. We wszystkich przeprowadzonych działaniach partycypacyjnych udział wzięło łącznie około 900 osób. Podczas trwania konsultacji zgłoszono 189 uwag.

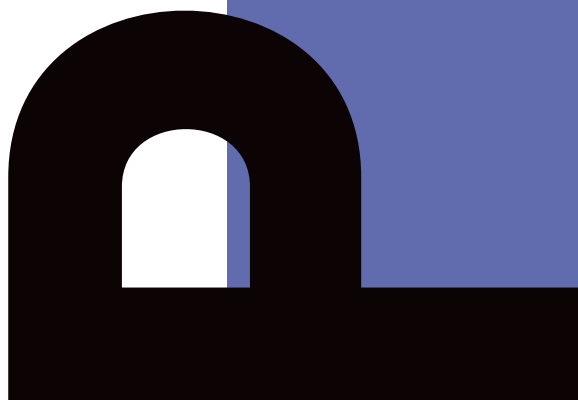
3. *Wnioski, wskazówki, przestrogi*

Warszawski przykład programu skierowanego do seniorów został poprzedzony bardzo dokładną diagnozą, która pozwoliła na ukierunkowanie działań partycypacyjnych do konkretnych grup społecznych, często zrzeszonych w organizacjach pozarządowych. Umożliwiło to również objęcie konsultacjami i warsztatami dzielnic priorytetowych w kwestii seniorów. W program zaangażowano organizacje i instytucje zajmujące się zróżnicowanymi problemami najstarszych mieszkańców Warszawy.

4. *Informacje o projekcie / autorzy / dane do kontaktu*

- Opis praktyki: Wojciech Dawid, Zakład Kształtowania Przestrzeni i Rewitalizacji (B4), Krajowy Instytut Polityki Przestrzennej i Mieszkalnictwa
- Dane kontaktowe: Biuro Pomocy i Projektów Społecznych, Urząd Miasta Stołecznego Warszawy, ul. Niecała 2, 00-098 Warszawa

ROZDZIAŁ 9

EWALUACJA PROCESU
PARTYCYPACYJNEGO
W PROCEDURZE PLANISTYCZNEJ

9

Prowadząc każdy proces partycypacji, warto się ostatecznie zastanowić nad jego właściwą oceną. Jakie rozwiązania dobrze się sprawdzają, a które elementy należy dopracować lub zmienić. Poniższy rozdział prezentuje trzy opisy ewaluacji procesów partycypacji prowadzonych w procedurze planistycznej (w Gorzowie Wielkopolskim, w Trzebini oraz w Poznaniu). Przedstawiają analizę działań partycypacyjnych wykraczających poza wymogi ustawy, prowadzonych na wstępnym etapie procedury planistycznej. Wnioski zawarto w formule analizy SWOT, koncentrując się na mocnych i słabych stronach procesu, a także szansach i zagrożeniach. Analiza pozwala we właściwy sposób ocenić potencjał prowadzenia dodatkowych form partycypacji w planowaniu przestrzennym. Stanowi źródło wiedzy dla praktyków zastanawiających się nad udoskonaleniem prowadzonych działań partycypacyjnych oraz na co należy zwrócić szczególną uwagę, aby uniknąć problemów.

9.1

Miastowizja – przyszłość miejsc wspólnych w Gorzowie Wielkopolskim

1

Krótką charakterystyką obszaru, dla którego realizowano studium

Gorzów Wielkopolski to miasto leżące w zachodniej Polsce, w województwie lubuskim. Powierzchnia miasta wynosi 85,7 km², liczy ono 123 995 mieszkańców. Miasto ma bogaty system zieleni złożony z 9 parków oraz 141 zieleńców, na które składają się tereny okalające place i budynki, a także narożniki ulic. Wszystkie parki, zieleńce i tereny zieleni osiedlowej zajmują łączną powierzchnię 342,7 ha. Dotychczasowy brak wizji rozwoju osiedlowych przestrzeni publicznych w mieście, w tym terenów zieleni, powoduje ich chaotyczne zagospodarowywanie (także w wyniku inwestycji prowadzonych w ramach budżetu obywatelskiego). Ponadto pracownicy urzędu posiadają relatywnie małą wiedzę na temat lokalizacji i charakterystyki osiedlowych przestrzeni wspólnych, a także potrzeby tworzenia nowych (szczególnie w młodych rejonach miasta, które nie mają jeszcze ukonstytuowanej własnej tożsamości).

W 2014 roku Rada Miasta Gorzowa Wielkopolskiego przyjęła uchwałę w sprawie opracowania nowego studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, co dało możliwość usystematyzowania wiedzy na temat przestrzeni publicznych oraz podjęcia odpowiednich działań planistycznych.

Głównym celem konsultacji społecznych realizowanych w ramach aktualizacji studium było zaangażowanie mieszkańców do wypracowania założeń wizji rozwoju osiedlowych przestrzeni publicznych, które zostaną uwzględnione w nowym

studium, określenie lokalizacji i scharakteryzowanie „społecznie aktywnych” przestrzeni publicznych, ustalenie, jakie są deficyty w zagospodarowaniu tych przestrzeni i jakich zmian oczekują mieszkańcy. Celem planistycznym było wypracowanie kierunków przekształceń i zagospodarowania zdiagnozowanych przestrzeni publicznych. Założeniem prowadzonych konsultacji była także możliwość wykorzystania opracowanych wyników w projektach budżetu obywatelskiego.

2

Opis działań partycypacyjnych

Konsultacje były prowadzone przez Biuro Konsultacji Społecznych i Rewitalizacji, odpowiedzialne za komunikację i promocję oraz organizację konsultacji, a także Wydział Urbanistyki i Architektury (Pracownia Urbanistyczna), odpowiedzialny merytorycznie za prowadzenie procesu. Konsultacje prowadzone były na etapie zbierania wniosków do aktualizowanego studium. Rozpoczęły się we wrześniu 2017 roku działaniami o charakterze diagnostycznym.

W ramach mobilnych punktów konsultacyjnych w okresie od 26 września do 12 października 2018 roku zostały przeprowadzone sondaże uliczne z mieszkańcami we wszystkich 10 rejonach miasta (podział stosowany w procedurze budżetu obywatelskiego). W badaniu wzięły udział 324 osoby. W sondażu pytano mieszkańców o miejsca, w których najczęściej przebywają na swoich osiedlach, jak najczęściej spędzają tam czas, czego im tam brakuje oraz co im przeszkadza. Proszono również o sugestie, w jaki sposób można zagospodarować osiedlowe przestrzenie publiczne, aby respondenci mogli i chcieli spędzać tam czas. Dodatkowo mieszkańcy na specjalnie przygotowanych mapach zaznaczali najbardziej problematyczne bądź wymagające interwencji miejsca w okolicy, w której mieszkają. Zostali także poproszeni o zapisanie na „tablicy marzeń” tego, co chcieliby lub czego potrzebowaliby na swoim osiedlu.

Mieszkańcy mieli także możliwość wzięcia udziału w geoankiecie, w której udzielali pogłębionych odpowiedzi na temat osiedlowych przestrzeni wspólnych, wskazując konkretne lokalizacje na interaktywnej mapie. Wypełniając geoankietę, mogli wziąć udział w konkursie *Przestrzenne inspiracje*, w ramach którego zamieszczali zdjęcia przestrzeni publicznych będące inspiracjami do zagospodarowania konkretnych miejsc w Gorzowie. Geoankietę wypełniło 143 mieszkańców.

Od 16 listopada do 5 grudnia odbyły się warsztaty planistyczne w każdym z 10 rejonów miasta, podczas których uczestnicy dokonywali wyboru najważniejszych przestrzeni publicznych w ich rejonie zamieszkania (na podstawie wyników diagnozy i analiz urbanistycznych) oraz wraz z pracownikami Pracowni Urbanistycznej planowali ich zagospodarowanie. W warsztatach wzięło udział 98 mieszkańców.

Ostatnim etapem procesu konsultacji była geodyskusja. Za pomocą tego narzędzia internetowego mieszkańcy w okresie od 15 do 31 grudnia mogli zapoznać się z propozycją wybranych w ramach konsultacji ważnych osiedlowych przestrzeni publicznych oraz pomysłami ich zagospodarowania. Każdą z nich mogli ocenić i dodać własną opinię.

Uczestnikami procesu konsultacji byli przede wszystkim mieszkańcy miasta, zróżnicowani pod względem wieku, wykształcenia i płci. W proces zaangażowali się także miejscy radni, dziennikarze czy fachowcy w dziedzinie planowania przestrzennego i architektury.

Wynikiem konsultacji było określenie konkretnych postulatów dotyczących zagospodarowania osiedlowych terenów publicznych – ich lokalizacji, funkcji oraz parametrów zagospodarowania.

Wyniki konsultacji będą podsumowane w raporcie i zamieszczone na stronie internetowej Urzędu Miasta Gorzowa Wielkopolskiego. Wnioski z przeprowadzonych konsultacji zostaną wykorzystane jako materiał w zakresie wyznaczania kierunków zagospodarowania terenów publicznych w aktualizowanym studium. Ze zdobytej wiedzy pracownicy urzędu i mieszkańcy będą także korzystać podczas dyskusji o projektach zgłaszanych do realizacji w ramach budżetu obywatelskiego. W ten sposób niewielkie inwestycje posłużą do realizacji spójnej wizji zagospodarowania terenów publicznych miasta.

Zdjęcie: Anna Pękalska

W przeprowadzonym procesie konsultacji należałoby wskazać na dwie problematyczne kwestie.

- Pierwszą z nich jest szeroki zakres konsultacji i duża liczba zastosowanych narzędzi konsultacyjnych. Z punktu widzenia jakości procesu był to jak najbardziej słuszny pomysł, jednak jego realizacja wiązała się z dużym obciążeniem czasowym pracowników i potrzebą zaangażowania się w dodatkowe obowiązki. Działania konsultacyjne przygotowywał zespół kilkunastu osób, w tym urzędników decyzyjnych, co pozwoliło na efektywny podział zadań i ich skuteczną realizację.
- Druga kwestia dotyczy trudności w rekrutacji mieszkańców na warsztaty planistyczne. W niektórych rejonach miasta w warsztatach uczestniczyło jedynie po kilka osób. W naborze na kolejne warsztaty zastosowano dodatkowe kanały informacyjne (między innymi bezpośrednie dotarcie do szkół, organizacji pozarządowych, grup nieformalnych czy parafii działających w poszczególnych rejonach miasta). Ponadto, stosując narzędzie geodyskusji, zadbano o zwiększenie reprezentatywności i weryfikację wyników warsztatów.

MOCNE STRONY (S)

Wielość i różnorodność zastosowanych narzędzi konsultacji – co daje możliwość zaangażowania się w proces różnym interesariuszom i zwiększa tym samym reprezentatywność wyników konsultacji.

Konsultacje rozłożone w czasie – co daje możliwość zaangażowania się w proces różnym interesariuszom i zwiększa tym samym reprezentatywność wyników konsultacji.

Duży zespół prowadzący konsultacje, co umożliwia podział zadań, zmniejsza obciążenie obowiązkami poszczególnych pracowników i tym samym wpływa na efektywność prowadzonych działań.

Doświadczenie pracowników w prowadzeniu konsultacji społecznych.

SŁABE STRONY (W)

Praca w dużym i interdyscyplinarnym zespole, co wpływa na wydłużenie procesu podejmowania decyzji konieczność realizacji dodatkowego zadania, jakim jest zarządzanie zespołem realizującym proces partycypacyjny.

Rozbudowany proces konsultacyjny z zastosowaniem wielu narzędzi generuje wiele informacji, które należy rzetelnie przeanalizować i wyciągnąć z nich wnioski. Oznacza to dodatkowe nakłady pracy.

Niski poziom doświadczenia w działaniach konsultacyjnych w zakresie planowania przestrzennego, który wymaga dobrego przygotowania merytorycznego urzędników, szczególnie w zakresie komunikacji z mieszkańcami.

Konieczność dostosowania harmonogramu konsultacji do ogólnego harmonogramu prac nad dokumentem planistycznym, co powoduje, że nie na

	wszystkie działania można poświęcić wystarczająco dużo czasu.
SZANSE (O)	ZAGROŻENIA (T)
<p>Działania edukacyjne uzupełniające proces konsultacji mogą wpłynąć na podniesienie świadomości i wiedzy mieszkańców w zakresie planowania przestrzennego, a tym samym wpłynąć na lepszą efektywność prac na późniejszych etapach procedury planistycznej (co daje szansę, że wpłynie mniej uwag do projektu studium lub będą one bardziej wartościowe).</p> <p>Rozpoczęcie szerokiej dyskusji na wczesnym etapie procedury planistycznej może wpłynąć na lepszą efektywność prac na późniejszych etapach procedury planistycznej (co daje szansę, że wpłynie mniej uwag do projektu studium lub będą one bardziej wartościowe).</p> <p>Powiązanie procesu konsultacji studium z procedurą budżetu obywatelskiego poprzez wykorzystanie wyników konsultacji do dyskusji o projektach zgłaszanych do realizacji wzmocni rzetelność i pokaże efekty prowadzonego procesu. Tym samym może zwiększyć zaufanie mieszkańców i wpłynąć na zwiększenie ich zaangażowania w kolejnych procesach partycypacyjnych.</p>	<p>Długi okres procedowania studium oznacza ryzyko, że mieszkańcy nie będą widzieli związku między wynikami konsultacji a działaniami urzędu. Może to wpłynąć na zmniejszenie zaufania mieszkańców i ich zaangażowania w kolejne działania partycypacyjne.</p> <p>Zmiany w procedurze realizacji budżetu obywatelskiego, które utrudnią lub uniemożliwią wykorzystanie wyników prowadzonych konsultacji do dyskusji o projektach zgłaszanych do realizacji. Tym samym może to zmniejszyć zaufanie mieszkańców i ich zaangażowanie w kolejne działania partycypacyjne.</p> <p>Wybory samorządowe, które mogą spowodować, że zakres ustaleń studium będzie zmieniony bądź procedowanie dokumentu zostanie wstrzymane.</p>

Tab. 5 Analiza SWOT przeprowadzonego procesu partycypacyjnego w procedurze planistycznej – Gorzów Wielkopolski.

Źródło: opracowanie Joanna Suchomska, Pracownia Zrównoważonego Rozwoju.

- Opis ewaluacji: Joanna Suchomska, Pracownia Zrównoważonego Rozwoju, e-mail: fundacja@pzzr.org.pl
- Dane kontaktowe: Biuro Konsultacji Społecznych i Rewitalizacji, tel.: (95) 7355685, e-mail: bsr@um.gorzow.pl; Wydział Urbanistyki i Architektury, Urząd Miasta Gorzowa Wielkopolskiego, tel.: (95) 7355505, e-mail: wua@um.gorzow.pl

9.2

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego obszaru

Śródmieście – Południe w Trzebini

1

Krótką charakterystyka obszaru, dla którego realizowano projekt

Teren objęty planem, o powierzchni ok. 75,62 ha, zlokalizowany jest w centrum miasta Trzebinia. Rozciąga się od strefy przyrynkowej do dworca kolejowego, obejmując południową część śródmieścia (stąd jego nazwa Śródmieście – Południe). Obszar ma charakter poprzemysłowy – przez dziesiątki lat był intensywnie wykorzystywany przez przemysł metalurgiczny. Obecnie tereny te, należące do Zakładów Metalurgicznych w Trzebini, są podzielone na działki użytkowane przez osoby fizyczne i podmioty gospodarcze. W zagospodarowaniu przestrzeni wyraźnie dominują funkcje usługowo-produkcyjne: w południowej i południowo-zachodniej części terenu mieszczą się firmy usługowe (z branży motoryzacyjnej, trudniące się zbieraniem odpadów i odzyskiem surowców wtórnych, ale też obiekty handlowe i gastronomiczne) i produkcyjne. Blisko połowa tego terenu pozostaje niezabudowana – pokryta jest roślinnością, z licznymi nierównościami terenu. Znajduje się tam także zwałowisko odpadów po wielkopieczowych procesach metalurgii cynku, miedzi i magnezu. Obszar przecina nieuregulowany ciek wodny, z roku na rok powiększający się z uwagi na podnoszenie się poziomu wód gruntowych. W północno-wschodniej części zlokalizowana jest zabudowa mieszkaniowa jednorodzinna. Kilka obiektów wpisanych jest do gminnej ewidencji zabytków – są to budynki użyteczności publicznej oraz mieszkalno-usługowe. W części północnej znajdują się tereny zieleni użytkowane przez mieszkańców w celach rekreacyjnych, między innymi przestrzeń o charakterze placu miejskiego, a także trawiaste boisko piłkarskie.

2

Opis działań partycypacyjnych

Celem sporządzenia dokumentu planistycznego było określenie nowego przeznaczenia terenów, sposobów ich zagospodarowania i warunków zabudowy oraz rozmieszczenia inwestycji celu publicznego z uwzględnieniem zaistniałych zmian funkcjonalno-przestrzennych w obszarze oraz aktualnych i przyszłych potrzeb rozwoju tej części Trzebini. Miasto zdecydowało się na pogłębiony proces konsultacji społecznych prowadzony w ramach projektu *Szkoła Świadomego Planowania Przestrzennego – partnerska współpraca samorządu, projektantów i środowisk społecznych w procesach*

*planistycznych*¹⁵⁴. Działania konsultacyjne prowadzone na wczesnym etapie procedury planistycznej trwały około 3 miesięcy. Następnie przygotowano projekt planu, który również został skonsultowany z interesariuszami przed skierowaniem go do uzgodnień i opinii. W 2018 roku planowane są dodatkowe konsultacje podczas wyłożenia projektu planu miejscowego do publicznego wglądu. Za organizację działań odpowiadali pracownicy Wydziału Architektury i Urbanistyki Urzędu Miasta w Trzebini.

Aby poznać opinie mieszkańców i użytkowników terenu na temat jego przyszłych funkcji oraz sposobów zagospodarowania, zdecydowano się na kilka dopełniających się technik konsultacyjnych: warsztaty konsultacyjne, *World Cafe* oraz mapę interaktywną. Działania konsultacyjne prowadzono w oparciu o przygotowane propozycje: dwie koncepcje zagospodarowania przestrzeni objętej planem. Zorganizowano spotkania konsultacyjne: jedno przeznaczone dla mieszkańców, drugie dla przedsiębiorców. W obu przypadkach uwagi można było składać także pisemnie. Łącznie w konsultacje zaangażowało się około 100 uczestników – byli to zarówno mieszkańcy obszaru objętego opracowaniem, jak i ich sąsiedzi, a także przedsiębiorcy prowadzący tam działalność oraz przedstawiciele lokalnych instytucji publicznych oraz pozarządowych.

Pewną trudnością okazało się dotarcie do ważnej grupy interesariuszy – przedsiębiorców, zarówno w zakresie informowania, jak i przekonania ich do pewnych kwestii. Niełatwo było ich zachęcić do spojrzenia na teren z szerszej perspektywy, a nie tylko przez pryzmat ich interesów. Pomocne okazały się tutaj indywidualne zaproszenia oraz techniki przygotowane specjalnie dla tej grupy (na przykład warsztat oraz spotkanie konsultacyjne).

Podczas konsultacji zidentyfikowano konflikt interesów dotyczący między innymi funkcji terenu (utworzenia terenu zielonego – strefy buforowej) między mieszkańcami a przedsiębiorcami. Ujawniły się także duże rozbieżności głosów w zakresie przebiegów dróg w terenach zabudowy, a także jednostronne oczekiwania przedsiębiorców skupiające się na minimalizowaniu zapisów dotyczących ograniczeń dla dalszego funkcjonowania i inwestowania na ich działkach.

Bardzo pomocnym narzędziem, które usprawniło pracę oraz pozwoliło na efektywną wymianę opinii i wizualizację możliwych rozwiązań i realnych ograniczeń,

154 Projekt realizowany przez Stowarzyszenie Wspierania Inicjatyw Gospodarczych DELTA PARTNER; Centrum Doradztwa Strategicznego oraz P.A. NOVA w ramach II Osi Priorytetowej, Działania 2.19 POWER 2014–2020.

była makieta terenu, którą wykorzystano podczas warsztatów. Mieszkańcy chętnie z nią pracowali, aktywnie dyskutując i zgłaszając propozycje dotyczące przyszłych funkcji konsultowanego obszaru. Makieta pozwoliła też na większe zaangażowanie przedsiębiorców, chociaż generalnie z mniejszym entuzjazmem korzystali oni z takiej możliwości zaznaczania swoich propozycji i koncentrowali się głównie na kwestiach dotyczących ich działek. Praca metodą *World Cafe* skupiała się z kolei na zagadnieniu funkcji rekreacyjnych terenu – i podobnie jak na poprzednich warsztatach, dla przedsiębiorców była ona mniej ciekawa niż dla mieszkańców, gdyż jej temat nie był dla nich zajmujący. W przyszłości rozwiązaniem może być zastosowanie innej techniki skierowanej do przedsiębiorców, na przykład klasycznego spotkania konsultacyjnego przygotowanego tylko dla tej grupy lub indywidualnego kwestionariusza uwag.

Zdjęcie: Centrum Doradztwa Strategicznego

MOCNE STRONY (S)

Skuteczne dotarcie z informacją o konsultacjach do użytkowników terenu (między innymi poprzez zaproszenia imienne, w części dostarczone do adresatów bezpośrednio przez pracowników urzędu miasta).

SŁABE STRONY (W)

Wydłużenie procedury opracowywania planu miejscowego z uwagi na prowadzone konsultacje społeczne składające się między innymi z różnorodnych spotkań, warsztatów i narzędzi internetowych oraz potrzeba

Poznanie i uwzględnienie w projekcie rzeczywistych interesariuszy (mieszkańców, przedsiębiorców, właścicieli terenu) na wstępnym etapie opracowania planu, co zwiększa szanse przygotowania projektu planu miejscowego, który będzie wysoce zbieżny z oczekiwaniami interesariuszy. Konsultacje prowadzone przez władze lokalne z zamiarem skorzystania z ich wyników i w celu osiągnięcia porozumienia, a nie tylko spełnienia tylko wymogów ustawowych. Konsultacje prowadzone przed przygotowaniem projektu dokumentu planistycznego z inicjatywy władz publicznych, a nie w momencie pojawiających się konfliktów.

Wykorzystanie wielu angażujących i wspierających pracę grupową metod i narzędzi partycypacyjnych, między innymi warsztatów (w formule World Cafe, praca z makietą terenu), czyniących spotkania ciekawymi i efektywnymi (co pozwala zminimalizować ryzyko kłótni publicznej), zachęcającymi uczestników do aktywnego w nich udziału. Zastosowanie makiety pozwoliło na przedstawienie koncepcji planu miejscowego w czytelny sposób i ułatwiło uczestnikom wizualizację potencjalnych możliwości zagospodarowania terenu oraz weryfikację realności pewnych pomysłów i rozwiązań. Podczas spotkań dyskutowano na temat jasno sprecyzowanych i zapowiedzianych wcześniej tematów. Konsultacje realizowano w czasie dobranym do potrzeb interesariuszy, a nie w godzinach pracy urzędu.

Edukacja interesariuszy realizowana dzięki procesowi konsultacji – uczestnicy konsultacji dowiedzieli się, czym jest plan miejscowy, jakie są jego funkcje, jak się

analizy wniosków i ich ewentualnego ujęcia w projekcie planu, a także opublikowanie raportów i wyjaśnień.

Dodatkowa praca i obowiązki dla zespołu odpowiedzialnego za planowanie przestrzenne po stronie urzędu miasta. Zaawansowane konsultacje społeczne to wyższy koszt opracowania planu miejscowego.

go sporządza. W efekcie procedura sporządzania planu od samego początku jest zdecydowanie bardziej zrozumiała. Pozwala to na zmniejszenie liczby wniosków niemożliwych do uwzględnienia w dokumencie planu pojawiających się zwykle na etapie wyłożenia projektu planu do publicznego wglądu.

Wzmocnienie zaangażowania w sprawy społeczne – użytkownicy terenu, widząc, że ich potrzeby zostały potraktowane poważnie, chętniej włączają się w kolejne procesy konsultacyjne czy też inne programy społeczne przygotowywane przez władze lokalne.

SZANSE (O)

Zewnętrzne programy wspierające i finansujące konsultacje społeczne. Projekt Szkoła Świadomego Planowania Przestrzennego – partnerska współpraca samorządu, projektantów i środowisk społecznych w procesach planistycznych jako zewnętrzne wsparcie daje możliwość praktycznej nauki prowadzenia pogłębionych konsultacji dotyczących dokumentów planistycznych. Nie bez znaczenia jest także dodatkowe zewnętrzne wsparcie finansowe pozwalające na organizację i przeprowadzenie szerokiego i bogatego metodologicznie procesu konsultacji społecznych.

Zmiany prawodawstwa dotyczące włączania w procesy planistyczne szerszych działań konsultacyjnych – przykładowo Ustawa z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji wskazująca na konieczność wykorzystywania zestawu różnych technik konsultacyjnych w procesach dotyczących zarządzania przestrzenią oraz prace nad zmianami ustawy

ZAGROŻENIA (T)

Brak zapisów w ustawie o planowaniu przestrzennym wskazujących na konieczność realizacji zaawansowanych konsultacji społecznych na początkowym etapie pracy nad planem.

Brak doświadczenia w efektywnej komunikacji z interesariuszami skutkujący ich niskim zaangażowaniem w działania konsultacyjne. Istnieje duże ryzyko, że mieszkańcy się o konsultacjach nie dowiedzą, jeśli działania promocyjne są zunifikowane, oparte na tradycyjnych kanałach komunikacji (na przykład tylko na stronie internetowej urzędu czy stronie Biuletynu Informacji Publicznej), gdy nie wykorzystuje się wszystkich dostępnych mediów i nie wychodzi z informacją bezpośrednio do mieszkańców (do miejsc, w których żyją i które odwiedzają).

o planowaniu przestrzennym idące w kierunku rozszerzenia procesów konsultacyjnych.

Tendencje społeczne (między innymi coraz popularniejsze w Polsce ruchy miejskie) dotyczące aktywnego włączania się grup obywateli w działania dotyczące ich miejsca zamieszkania oraz współdecydowania o kształcie ich miasta czy gminy.

Tab. 6 Analiza SWOT przeprowadzonego procesu partycypacyjnego w procedurze planistycznej – Trzebinia.

Źródło: opracowanie Antonina Lisiecka, Dagmara Bieńkowska, Centrum Doradztwa Strategicznego.

- Opis ewaluacji: Antonina Lisiecka, Dagmara Bieńkowska
Centrum Doradztwa Strategicznego s.c. D. Bieńkowska, C. Ułasiński, J. Szymańska, M. Widuch
www.cds.krakow.pl
- Dane kontaktowe: Ewa Jaśko, naczelnik Wydziału Architektury i Urbanistyki, Urząd Miasta w Trzebinii, architektura@um.trzebinia.pl; Antonina Lisiecka, Centrum Doradztwa Strategicznego s.c. D. Bieńkowska, C. Ułasiński, J. Szymańska, M. Widuch, antonina.lisiecka@cds.krakow.pl

9.3

Poznański program konsultacji społecznych dotyczących projektów miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego

1

Krótką charakterystyka obszaru, dla którego realizowano program

W Poznaniu idea partycypacji we władaniu miastem rozwijała się wraz ze zmianami ustrojowymi od początku lat dziewięćdziesiątych XX wieku. Już w 1993 roku w ramach prac nad nową strategią rozwoju miasta władze miasta zleciły wiele badań opinii publicznej. Podejmowane przez miejski samorząd inicjatywy dotyczące planowania przestrzennego wyróżniają Poznań na tle innych polskich miast. Prowadzono tutaj wiele unikatowych projektów partycypacyjnych¹⁵⁵, a eksperci

155 Zob. Milewicz M., Podemski J. (2012), *Konsultacje czy manipulacja?*, [w:] red. Erbel J., Sadura P., Partycypacja. Przewodnik Krytyki Politycznej, Warszawa: Wydawnictwo Krytyki Politycznej, s. 161–181.

zwracają uwagę na dużą ilość stosowanych metod konsultacyjnych¹⁵⁶. W listopadzie ubiegłego roku minął dziesiąty rok funkcjonowania poznańskiego programu planistycznych konsultacji społecznych¹⁵⁷. Program ten powstał z inicjatywy Rady Miasta Poznania¹⁵⁸, a pierwsze konsultacje dotyczące projektu miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego zostały przeprowadzone 16 listopada 2007 roku. Od początku 2008 roku program jest konsekwentnie prowadzony przy każdej procedurze planistycznej realizowanej w mieście¹⁵⁹. Dotychczas odbyło się 399 spotkań z mieszkańcami w ramach pierwszego i drugiego etapu konsultacji społecznych dotyczących projektów planów miejscowych.

2

Opis działań partycypacyjnych

Podstawowym założeniem poznańskiego programu jest aktywizacja różnych grup społecznych na rzecz udziału w procesie sporządzania planów miejscowych na jak najwcześniejszym etapie, dzięki czemu w większym stopniu możliwe jest uwzględnienie w nich oczekiwań społecznych. Jednym z głównych celów tego programu jest doprowadzenie do takiej sytuacji, gdzie wszystkie zainteresowane strony wezmą udział w dyskusji na temat projektu planu miejscowego już na etapie zbierania wniosków. Na bazie dziesięcioletnich doświadczeń w naszej ocenie optymalnymi momentami konsultacji z mieszkańcami są: faza przedprojektowa, w której możliwa jest pełna diagnoza oczekiwań społecznych dotyczących danego terenu, oraz etap, kiedy wstępna koncepcja planu miejscowego jest już gotowa, ale nie rozpoczęto jeszcze ustawowego opiniowania i uzgadniania projektu planu w trybie ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym. W oparciu o te wnioski został wypracowany w Poznaniu model dwuetapowych, pozaustawowych konsultacji społecznych dotyczących projektów dokumentów planistycznych.

156 Zob. Nowak J., Perska A. (2013), *Rozwój form partycypacji obywatelskiej na przykładzie działań podejmowanych w Poznaniu*, [w:] red. Kołomycew A., Kotarba B., *Praktyczny wymiar demokracji lokalnej. Podmioty, instrumenty i wdrażanie polityk publicznych*, Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, s. 94–104 oraz Kaczmarek T., Wójcicki M. (2015), *Uspołecznienie procesu planowania przestrzennego na przykładzie Poznania*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny”, 1, s. 219–236.

157 Podstawą prawną dla tego typu działań jest art. 5 *Ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym* (Dz.U. z 2001 r. nr 142, poz. 1591), stanowiący, iż: „[...] w wypadkach przewidzianych ustawą oraz innych sprawach ważnych dla gminy mogą być przeprowadzane na jej terytorium konsultacje z mieszkańcami gminy. Zasady i tryb przeprowadzenia konsultacji z mieszkańcami gminy określa uchwała rady gminy”.

158 Obecnie program ten realizowany jest w oparciu o zapisy *Uchwały nr XLVIII/844/VII/2017 Rady Miasta Poznania z dnia 16 maja 2017 r. w sprawie zasad i trybu przeprowadzania konsultacji społecznych na terenie miasta Poznania*.

159 Przyczyny i zalety powstania poznańskiego programu planistycznych konsultacji społecznych – zob. Weremczuk N., Pudliszak J. (2010), *Państwowe konsultacje społeczne w procesie planowania przestrzennego*, „Przegląd Urbanistyczny”, R. II, t. I/II, s. 54.

W tym modelu obligatoryjna ustawowo dyskusja publiczna oraz faza zbierania uwag do projektu planu miejscowego stanowią dopiero trzeci etap konsultacji.

Od strony formalnej procedura przeprowadzania konsultacji społecznych wygląda następująco:

1. Publikacja zarządzenia prezydenta Poznania w sprawie konsultacji społecznych – minimum 14 dni przed planowanym terminem rozpoczęcia konsultacji.
2. Publikacja informacji o planowanych konsultacjach na stronie internetowej miasta, na stronie Miejskiej Pracowni Urbanistycznej; dystrybucja plakatów informacyjnych na terenie objętym opracowaniem planistycznym.
3. Publikacja zaproszenia do konsultacji na oficjalnym profilu Miejskiej Pracowni Urbanistycznej na Facebooku.
4. Spotkanie inauguracyjne konsultacje społeczne.
5. Zbieranie wniosków i opinii do projektu planu miejscowego.
6. Publikacja raportu z konsultacji – najpóźniej 30 dni po zakończeniu konsultacji.

Informacje na temat planowanych konsultacji dystrybuowane są kilkoma kanałami. Przede wszystkim są publikowane na stronie miasta (zob. www.poznan.pl/konsultujemy) oraz na stronie Miejskiej Pracowni Urbanistycznej (zob. www.mpu.pl), co najmniej z siedmiodniowym wyprzedzeniem. Od września ubiegłego roku są one zamieszczane również na metropolitalnym portalu konsultacji społecznych, na którym można znaleźć informacje o konsultacjach organizowanych w całej aglomeracji poznańskiej (zob. www.konsultacje.metropoliapoznan.pl). Każdorazowo przed planowanymi spotkaniami na terenie objętym granicami opracowania planistycznego we współpracy z radami osiedlowymi kolportowane są plakaty informacyjne. Dodatkowo najpóźniej dzień przed planowanym spotkaniem informacja o nim zamieszczana jest na oficjalnym profilu Miejskiej Pracowni Urbanistycznej na Facebooku (www.facebook.com/mpu25/). Poznański program planistycznych konsultacji społecznych spotyka się z dużym zainteresowaniem mieszkańców i mediów. Informacje o kolejnych spotkaniach są przekazywane przez internet, lokalną prasę, a nawet lokalne telewizje, jak również przez organizacje pozarządowe. Program jest też pozytywnie oceniany zarówno przez mieszkańców oraz ekspertów, jak i działaczy ruchów miejskich, nie tylko lokalnych¹⁶⁰.

160 W czasie obrad II Kongresu Ruchów Miejskich w Łodzi (październik 2012) poznański program planistycznych konsultacji społecznych zainspirował uczestników do opracowania i wystosowania wniosku do ówczesnego ministra transportu, budownictwa i gospodarki morskiej z propozycją uzupełnienia ustawowej procedury sporządzania dokumentów planistycznych o obowiązkowe spotkania informacyjno-konsultacyjne na początkowym etapie opracowywania danego projektu oraz po powstaniu jego wstępnej koncepcji (zob. Mergler L., Pobłocki K., Wudarski M. (2013), *Anty-bezradnik przestrzenny: prawo do miasta w działaniu*, Warszawa: Res Publica Nowa, s. 190–192).

PROCEDURA SPORZĄDZANIA MPZP w Poznaniu

Ryc. 13 Schemat obrazujący procedurę planistyczną uzupełnioną o 2 etapy konsultacji społecznych, realizowaną w Poznaniu.

Źródło: materiały Miejskiej Pracowni Urbanistycznej wykorzystane w kampanii edukacyjnej prowadzonej w mediach społecznościowych – autor: A. Leraczyk, D. Rybarczyk.

PIERWSZY ETAP KONSULTACJI

Spotkanie z mieszkańcami oraz minimum dwudziestojednodniowy termin zbierania wniosków; informacja między innymi o:

- powodach przystąpienia do sporządzenia planu miejscowego;
- obszarze miasta objętym granicami uchwały o przystąpieniu;
- ustaleniach studium miasta;
- procedurze sporządzania planu wraz z informacją o etapach procedury, w których mogą uczestniczyć mieszkańcy;
- terminie składania wniosków;
- wymogach formalnych, które winien spełniać wniosek.

DRUGI ETAP KONSULTACJI

Spotkanie z mieszkańcami oraz minimum dwudziestojednodniowy termin zbierania wniosków; informacja między innymi o:

- powodach przystąpienia do sporządzenia planu miejscowego;
- obszarze miasta objętym granicami uchwały o przystąpieniu;
- ustaleniach studium miasta;
- uwarunkowaniach prawnych;
- projekcie planu miejscowego (prezentacja z wizualizacjami);
- procedurze sporządzania planu wraz z informacją o etapach procedury, w których mogą uczestniczyć mieszkańcy;
- terminie zbierania opinii o projekcie (wniosków roboczych).

Tab. 7 Zakres informacji przekazywanych mieszkańcom na pierwszym i drugim etapie konsultacji społecznych dotyczących projektów dokumentów planistycznych.

Źródło: opracowanie MPU w Poznaniu.

MOCNE STRONY (S)

Doświadczenie w realizacji programu – program planistycznych konsultacji społecznych Miejska Pracownia Urbanistyczna realizuje ponad 10 lat i trudno przecenić płynące stąd doświadczenie. Do końca ubiegłego roku odbyło się 399 spotkań z mieszkańcami w ramach pierwszego i drugiego etapu konsultacji społecznych dotyczących projektów planów miejscowych.

Bezpośredni kontakt z mieszkańcami – każde spotkanie z mieszkańcami składa się z 3 części: prezentacji, dyskusji oraz indywidualnych konsultacji.

SŁABE STRONY (W)

Polityka informacyjna – uczestnicy konsultacji zwracali nam czasem uwagę, że informacja o planowanych konsultacjach jest słabo dostępna. Cała polityka informacyjna prowadzona jest w oparciu o miejskie kanały informacyjne. W 2016 roku, szukając nowych sposobów docierania do mieszkańców, został uruchomiony profil Miejskiej Pracowni Urbanistycznej na Facebooku. Cały czas pracujemy nad nowymi metodami docierania z informacją o programie do mieszkańców. Jednym ze sposobów jest organizacja różnych wydarzeń promujących wiedzę o polityce przestrzennej (na przykład wykładów otwartych, wystaw,

Konsekwencja w prowadzeniu programu – od początku realizacji programu jego podstawowym założeniem jest konsekwentna organizacja konsultacji społecznych dotyczących wszystkich projektów planów miejscowych sporządzanych w Poznaniu.

Responsywność i dostępność – istotnym założeniem programu jest dostępność wszystkich niezbędnych materiałów i dokumentów, jak również możliwość konsultacji z zespołem projektowym w trakcie całej procedury planistycznej.

Transparentność procedur – to podstawa partycypacji (cała dokumentacja planistyczna jest dostępna dla mieszkańców).

Powszechność programu – w programie może uczestniczyć każdy zainteresowany, nie istnieją żadne kryteria wykluczające z udziału (zobacz też hasło: konsekwencja).

Miejsce i czas spotkań – to ważny atut programu, podkreślany przez mieszkańców. Spotkania są organizowane na terenie objętym opracowaniem planistycznym w godzinach popołudniowych (spotkania inauguracyjne zawsze odbywają się o godz. 17:00).

warsztatów, drzwi otwartych).

Specjalistyczny język – urbanistyka i planowanie przestrzenne są specjalistyczną dziedziną, wymagającą stosowania branżowego języka, nie zawsze zrozumiałego dla mieszkańców. Skuteczne przeprowadzenie konsultacji społecznych wymaga znalezienia balansu między potrzebą komunikatywności a wymogiem posługiwania się adekwatną terminologią, aby uniknąć nieporozumień.

Intensywność prac planistycznych – obecnie zespoły projektowe Miejskiej Pracowni Urbanistycznej opracowują równoległe ponad 170 projektów planów miejscowych (do końca 2017 roku opracowaniami planistycznymi, obowiązującymi lub w opracowaniu, objęto około 71% powierzchni miasta).

Obieg dokumentów - w tak dużej strukturze Urzędu Miasta Poznania wraz ze wszystkimi jednostkami organizacyjnymi i przy prowadzeniu tak złożonych procedur jak sporządzanie projektu planu miejscowego istnieje ryzyko nieprawidłowego obiegu dokumentów pomiędzy jednostkami miejskimi, co może mieć negatywny wpływ na realizację procedury planistycznej, a co za tym idzie na realizację programu konsultacji.

SZANSE (O)

Unikatowość programu – poznański program planistycznych konsultacji społecznych jest unikatowy w skali całego kraju, a co za tym idzie może być wzorem do naśladowania dla innych. Pozytywny odbiór programu „na zewnątrz” może mieć też pozytywny

ZAGROŻENIA (T)

Duże oczekiwania społeczne – nie wszystkie oczekiwania społeczne da się zrealizować, co często wynika z samej specyfiki dokumentów planistycznych lub związane jest z zewnętrznymi ograniczeniami. Równie trudną kwestią jest pogodzenie partykularnych

wpływ na jego ocenę i popularność wśród samych mieszkańców Poznania.

Elastyczność procedur – organizacja konsultacji społecznych na określonych etapach (wystarczająco wczesnych) procedury planistycznej pozwala nie tylko na dość elastyczne wprowadzanie ewentualnych zmian w projekcie, ale również umożliwia łatwe zastosowanie różnych metod pogłębionych konsultacji społecznych czy też ogólnie innych metod partycypacji w planowaniu przestrzennym (na przykład warsztatów).

Potencjał medialny – konsultacje społeczne mają duży potencjał medialny, czego dowodem są informacje o planowanych konsultacjach podawane przez lokalne media z własnej inicjatywy.

Promowanie wiedzy o planowaniu przestrzennym – każde spotkanie z mieszkańcami daje możliwość propagowania wiedzy o polityce przestrzennej miasta, jej uwarunkowaniach i kierunkach.

Promowanie postawy obywatelskiej – partycypacja to niezwykle istotny element funkcjonowania społeczeństwa obywatelskiego.

oczekiwań interesariuszy z ogólną polityką przestrzenną miasta.

Mała aktywność społeczna – nie bez znaczenia dla funkcjonowania programu jest problem małego zainteresowania społecznego tak specjalistyczną dziedziną funkcjonowania miasta jak polityka przestrzenna, czy też w ogóle niska aktywność społeczna mieszkańców, czego dowodem może być chociażby niska frekwencja w wyborach lokalnych.

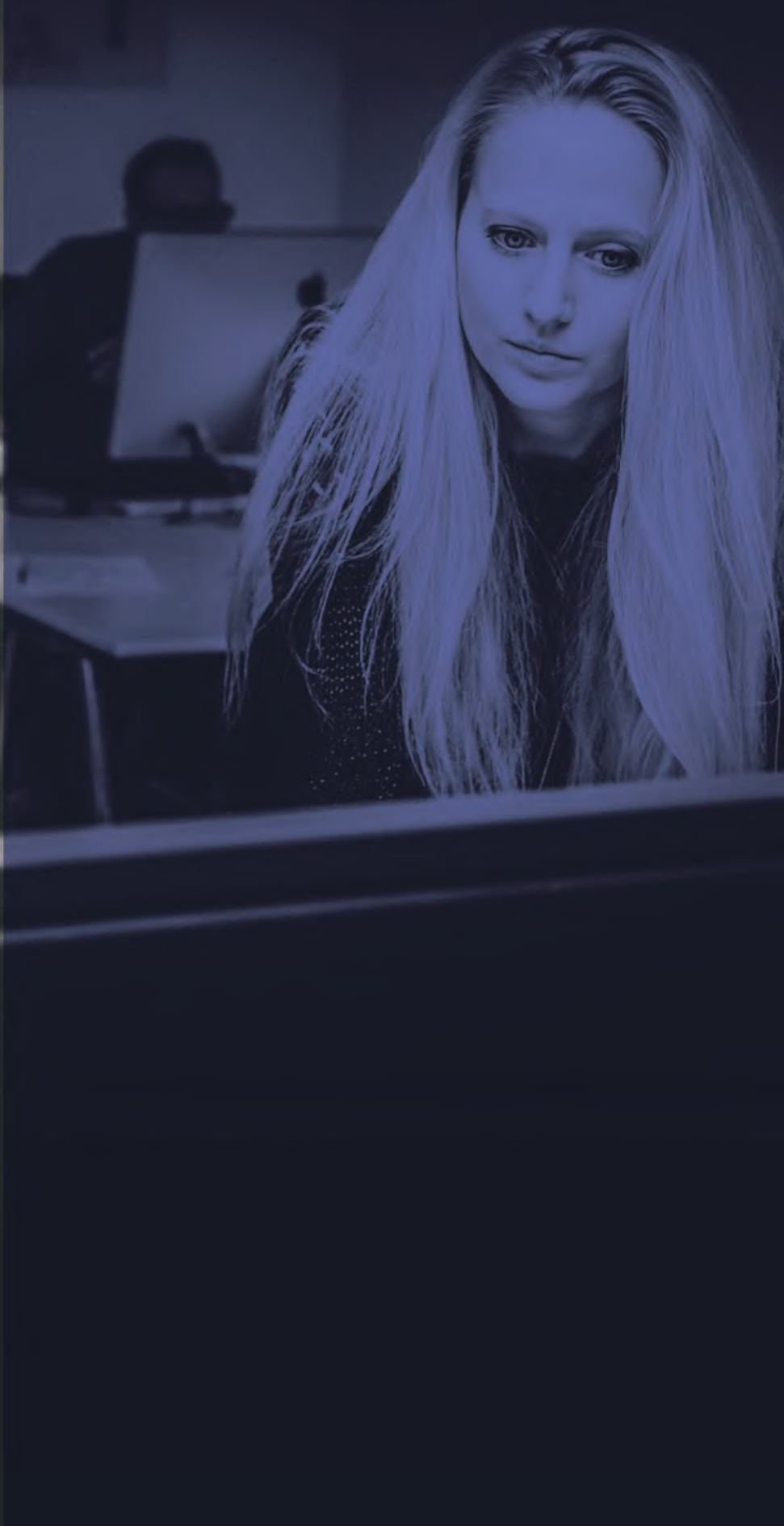
Wydłużenie procedury planistycznej - przeciągające się konsultacje mogą skutkować opóźnieniem procesu sporządzania planu miejscowego.

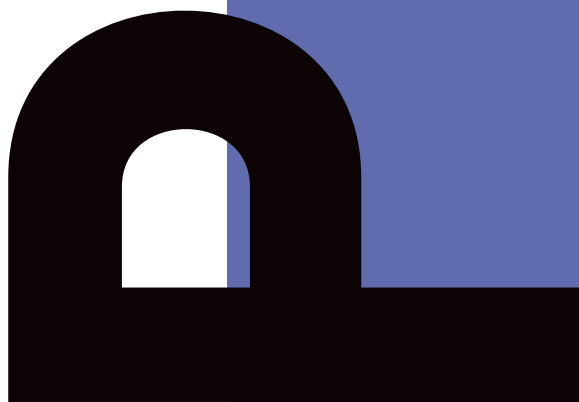
Reprezentatywność – praktyka prowadzenia konsultacji pokazuje, że debatę mogą zdominować mniejsze i dobrze zorganizowane grupy interesariuszy sprzeciwiające się proponowanym rozwiązaniom, przy braku głosów pozytywnie nastawionej większości.

Tab. 8 Analiza SWOT przeprowadzonego procesu partycypacyjnego w procedurze planistycznej – Poznań.

Źródło: opracowanie Łukasz Olędzki, Miejska Pracownia Urbanistyczna w Poznaniu.

- Opis ewaluacji, dane kontaktowe: Łukasz Olędzki, Miejska Pracownia Urbanistyczna w Poznaniu, tel. +48 608 008 158, e-mail: loledzki@poznan.mpu.pl

ROZDZIAŁ 10

PODSUMOWANIE

10

Pytanie o konieczność udziału społeczności lokalnej w procesie planowania przestrzeni nie dotyczy obecnie samego faktu udziału, ale raczej jego sposobu, przedmiotu i zakresu. Porównując teorię z dotychczasową praktyką, nasuwa się pytanie: „**jak powinni przygotować się i o czym powinni pamiętać przedstawiciele samorządu podczas prowadzenia procedury planistycznej, by poprzez partycypację społeczną mieszkańcy w sposób świadomy i odpowiedzialny mogli wpływać na kształtowanie otaczającej ich przestrzeni?**”. Poniżej przedstawiono najistotniejsze wskazówki i sugestie.

- **W zakresie działań organizacyjnych za korzystne uznać należy wypracowanie schematu prowadzenia konsultacji społecznych w ciągu całej procedury planistycznej.** Pomocne może się okazać przygotowanie specjalnego oprogramowania zapewniającego automatyczne dobieranie odpowiednich narzędzi i materiałów informacyjnych oraz skuteczną komunikację między różnymi wydziałami pozwalającą na sprawne delegowanie zadań (oprogramowanie wDialogu – patrz praktyka 8.2.8). Przy tworzeniu i posługiwaniu się ww. instrumentami (procedury, oprogramowanie) nie należy zapominać, że przy planowaniu procesu partycypacyjnego ważna jest elastyczność, tzn. dobieranie odpowiednich narzędzi i technik do specyfiki dokumentu lub działań, dla których przeprowadza się partycypację. Mogą one przybrać formę tzw. procedur obowiązujących w danym urzędzie gminy.
- **Dobrym rozwiązaniem jest zaplanowanie różnorodnych form partycypacji. Wskazane jest dobranie dodatkowych, pozaustawowych form uczestnictwa społecznego z uwzględnieniem specyfiki dokumentu planistycznego (zasięg terenu, przewidywane konflikty).** Szczególnie istotne jest, aby uwzględnić działania partycypacyjne na wczesnym etapie sporządzania dokumentu planistycznego. Pracownicy urzędu odpowiedzialni za prowadzenie prac planistycznych, samodzielnie lub w porozumieniu z osobami odpowiedzialnymi za prowadzenie konsultacji społecznych, powinni wypracować model partycypacji z uwzględnieniem lokalnych potrzeb i możliwości. W zależności od potrzeb i możliwości gminy zakres podejmowanych działań i odpowiedzialność za ich realizację powinien zostać dostosowany do potrzeb i możliwości poszczególnych urzędów.
- **Precyzyjne określenie celu, jaki zamierza się osiągnąć poprzez partycypację społeczną, jest kluczem do wyboru właściwych technik partycypacyjnych.** Na każdym etapie procedury należy stosować takie metody partycypacji, które w maksymalnym stopniu przyczynią się do przekazania wyczerpujących informacji jak największej grupie interesariuszy oraz zapewnią ich czynny i pełny udział w procesie planistycznym.
- **Bardzo ważne jest takie zaplanowanie dodatkowych działań partycypacyjnych, aby ich efekt można było „skonsumować” w realizowaniu obowiązkowych elementów procedury planistycznej.** Na przykład organizowanie spotkań informacyjnych lub

warsztatów po terminie składania wniosków czy uwag do planu miejscowego może uniemożliwić wykorzystanie pozyskanych w ich trakcie informacji mających istotny wpływ na dokument, a także może w odbiorze społecznym podważyć sens prowadzenia dalszych konsultacji. Za ustalenie odpowiedniego terminu konsultacji powinni być odpowiedzialni pracownicy prowadzący prace planistyczne.

- **Niewątpliwie ważną kwestią w planowaniu partycypacji jest skuteczne poinformowanie o prowadzonych działaniach.** Bardzo korzystną praktyką okazuje się utworzenie specjalnej strony internetowej poświęconej tematyce planowania przestrzennego. Poszerza ona zakres informacji dostępny na stronach Biuletynu Informacji Publicznej. Dobrym rozwiązaniem jest stworzenie łatwo dostępnej zakładki na stronie urzędu poświęconej wyłącznie procesowi planistycznemu (w tym partycypacji), w której znajdują się ogłoszenia o konsultacjach społecznych, informacje w sprawie sporządzanych planów, rozpatrzeń uwag i wniosków oraz inne ważne materiały (strona internetowa Miejskiej Pracowni Urbanistycznej w Poznaniu – patrz praktyka 8.1.1, strona internetowa Biura Planowania Przestrzennego Urzędu Miasta Krakowa – patrz praktyka 8.1.2).
- **Godnym polecenia rozwiązaniem jest wizualizacja prowadzonych prac planistycznych** – można utworzyć gminny „geoportal” zaopatrzonej w przeglądarkę map, a także geoankietę ułatwiającą mieszkańcom składanie wniosków i uwag (aplikacja w gminie Wieprz – patrz praktyka 8.3.1; geoankieta w Poznaniu – patrz praktyka 8.4.10).
- **Bardzo dobrze sprawdzają się rozwiązania umożliwiające zapoznanie się przez cały okres opracowywania dokumentu planistycznego z projektami z wcześniejszych etapów prac.** Ułatwia to śledzenie zmian wynikających zarówno z uzgodnień z ustawowo określonymi organami, jak również z konsultacji z mieszkańcami (strona internetowa Miejskiej Pracowni Urbanistycznej w Poznaniu – patrz praktyka 8.1.1; strona internetowa Biura Planowania Przestrzennego Urzędu Miasta Krakowa – patrz praktyka 8.1.2).
- Wykorzystując internet, nie można zapominać o stosowaniu szerokiego katalogu tradycyjnych kanałów informacji, w tym takich, które są popularne lokalnie. Niewątpliwym źródłem inspiracji w tym zakresie mogą okazać się dobre praktyki zgromadzone w rozdziale 8.4 – **Pozyskanie informacji o potrzebach i oczekiwaniach użytkowników przestrzeni.** Ciekawa i czytelna forma oraz miejsce zamieszczenia informacji – na przykład plakat umieszczony w często odwiedzanych miejscach – może przełożyć się na wzrost zainteresowania prezentowaną problematyką (renowacja podwórek na Śląsku – patrz praktyka 8.4.13). **Interesującym przykładem „wyjścia do mieszkańców” jest organizacja mobilnego punktu konsultacyjnego, w którym pracownicy urzędu udzielaliby informacji. Organizowanie konsultacji poza obiektem urzędu pozwala na bliższy i bardziej swobodny kontakt z mieszkańcami (mobilny punkt informacyjny w Bydgoszczy – patrz praktyka 8.2.2).**

- **Z punktu widzenia zapewnienia trwałości i jakości prowadzonych konsultacji społecznych warto rozważyć wskazanie w już istniejących strukturach urzędu osoby lub komórki, która koordynować będzie te działania, lub stworzenie nowych struktur organizacyjnych (stanowiska pracy, referatu).** Zakres realizowanych zadań powinien być czytelnie zapisany w regulacjach wewnętrznych w urzędzie określających powierzone zadania oraz znajdować swoje odzwierciedlenie w zakresach czynności pracowników, co pozwoli na zdefiniowanie odpowiedzialności poszczególnych osób, za realizację konkretnych działań. Osoby odpowiedzialne za proces przygotowania i koordynowania partycypacji mogą również prowadzić spotkania i dyskusje (rola moderatora została szerzej opisana w rozdziale 6). Jako rozwiązanie alternatywne można rozważyć (szczególnie w sytuacjach nabrzmiałych konfliktów) również zaangażowanie podmiotu zewnętrznego, tzn. eksperta z zakresu mediacji. Co istotne, finansowanie wsparcia merytorycznego w zakresie partycypacji dla jednostek samorządu możliwe jest również ze środków unijnych (projekt POWER 2.16 – partycypacja w planowaniu).
- **Stworzenie lub wykorzystanie istniejącego aparatu pomagającego w zaplanowaniu i przeprowadzeniu procesu partycypacyjnego wymaga bardzo dobrej koordynacji pracy poszczególnych jednostek organizacyjnych funkcjonujących w strukturach urzędu.** Ta koordynacja oraz wymiana informacji powinna zachodzić pomiędzy wszystkimi jednostkami urzędu, których praca ma wpływ na przestrzeń (np. wydawanie decyzji wz, planowanie strategiczne i inwestycyjne, zarządzanie mieniem gminy) i tym samym na przyszły kształt dokumentu planistycznego. Należy budować w urzędzie gminy poczucie współodpowiedzialności, tak aby za proces sporządzania dokumentów planistycznych nie były odpowiedzialne tylko jednostki bezpośrednio realizujące zadania z tego zakresu.
- **Niezależnie od przyjętych w gminie rozwiązań organizacyjnych – na stanowiskach pracy związanych z prowadzeniem partycypacji powinny być zatrudniane osoby z odpowiednim wykształceniem kierunkowym.** Nie można również zapominać o organizowaniu dla tzw. szeregowych pracowników obsługujących procedury planistyczne szkoleń, które pomogą w dobrym komunikowaniu się – warunku niezbędnym przy prowadzeniu partycypacji. Powinny to być szkolenia z zakresu np. prowadzenia negocjacji, rozmów z konfliktowym klientem, a nawet z zakresu poprawności językowej przy formułowaniu pism urzędowych, czy z zakresu zasad technik prawodawczych.
- **Prowadzenie dodatkowych działań partycypacyjnych w planowaniu przestrzennym wymaga zapewnienia dodatkowych środków finansowych – konieczne może być pozyskanie niezbędnych materiałów, zatrudnienie dodatkowych osób (na przykład moderatora), wynajęcie sali lub zakup sprzętu.** Doświadczenia zawarte w dobrych praktykach wskazują, że poniesione koszty „zwracają się” poprzez usprawnienie komunikacji z mieszkańcami. Należy oczywiście podkreślić, że niektóre tradycyjne działania (przygotowanie plakatu, ulotek czy punktu konsultacyjnego) nie pociągają za sobą wielkich

obciążeń finansowych. Do organizowania prostego spotkania warsztatowego bardzo często wystarczy wydruk podkładu mapowego, flipchart oraz podstawowe materiały biurowe. W dotarciu z informacją oraz nawiązaniu dialogu z mieszkańcami zdecydowanie bardziej liczy się odpowiednia forma oraz organizacja niż nakład finansowy (patrz rozdział 6.4). Warto także podjąć wysiłek organizacyjny i ujednoczyć formę opracowywanych dokumentów.

- **Bardzo istotnym elementem jest zwiększenie jawności i transparentności procedury planistycznej.** Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym nie narzuca obowiązku uzasadniania negatywnego rozpatrzenia wniosków lub uwag, jednak wiele gmin w bardzo dokładny sposób informuje o przyczynach negatywnego stanowiska. Pisemne uzasadnienie nieuwzględnienia wniosków/uwag ma bardzo istotne znaczenie. Pomijając fakt zapewnienia transparentności procedury, w przypadku ewentualnego wniesienia po kilku latach do sądu administracyjnego skargi w sprawie planu miejscowego z uzasadnienia zawartego przy rozstrzygnięciach dotyczących nieuwzględnionych wniosków i uwag można odtworzyć przyczyny, dla których przyjęto określone rozwiązanie.
- **Dodatkowy nakład pracy związanej z uspołecznieniem procedury planistycznej usprawnia sam proces oraz stwarza szanse na uzyskanie społecznej akceptacji wobec wprowadzanych regulacji. Organy gminy przez cały czas procesu sporządzania dokumentów planistycznych powinny dokładać szczególnych starań, aby zapewnić wszystkim zainteresowanym zarówno pełną informację o przebiegu procedur planistycznych, jak i możliwość wzięcia w nich udziału, w tym także współdecydowania o kształcie tworzonych dokumentów.** Aby osiągnąć ten efekt, nie można również zapominać o angażowaniu w proces partycypacyjny i innych jednostek i podmiotów. Niezbędna jest współpraca z radami sołectkimi, radami osiedli lub dzielnic (jako podmiotami mającymi bezpośredni kontakt z mieszkańcami oraz wiedzę nt. potrzeb społeczności lokalnej), ze szkołami, domami kultury, kościołami (jako podmiotami cieszącymi się zaufaniem społecznym i mogącymi pomóc w przekazywaniu informacji oraz w zorganizowaniu spotkań konsultacyjnych w dogodnych dla zainteresowanych lokalizacjach). Za w pełni uzasadnione uznać należy wprowadzenie do zasady obowiązkowych konsultacji (przed ustawowymi) z radami sołectkimi, radami osiedli lub dzielnic oraz komisją rady gminy odpowiedzialną za problematykę planowania przestrzennego.

<p>ETAP PROCEDURY SPORZĄDZANIA PLANU MIEJSCOWEGO WEDŁUG REGULACJI PRAWNYCH</p> <p>(OZNACZA OKRES POMIĘDZY ETAPAMI W USTAWIE)</p>	<p>FORMY PARTYCYPACJI ZAWARTE W REGULACJACH PRAWNYCH</p> <p>(+ OZNACZA WYSTĘPOWANIE W REGULACJACH PRAWNYCH)</p>	<p>DODATKOWE FORMY PARTYCYPACJI</p>	<p>PROPONOWANE TECHNIKI</p>
<p>ETAP PRZED PRZYSTĄPIENIEM DO UCHWAŁY</p>			
<p>Do urzędu wpływają wnioski dotyczące zmian w planach lub sporządzenia planów.</p> <p>ustawa Art. 32.</p>	<p>+</p>		
<p>Co najmniej raz w kadencji wójt analizuje zmiany w zagospodarowaniu, ocenia postęp prac planistycznych</p> <p>ustawa Art. 32.</p>			
<p></p>		<p>Organizacja spotkań z mieszkańcami dotyczących zasięgu i przedmiotu planu.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • badanie ankietowe, <ul style="list-style-type: none"> • geoankieta, • wywiad jakościowy, • spacer badawczy, • spotkanie otwarte, • kawiarnia obywatelska, <ul style="list-style-type: none"> • Future City Game, • panel obywatelski, • ocena partycypacyjna, • mapa sentymentalna, <ul style="list-style-type: none"> • World Cafe, • gra dyskusyjna.
<p>Wójt przekazuje wyniki analiz a rada podejmuje uchwałę w sprawie aktualności planów.</p> <p>ustawa Art. 32.</p>			

		<p>Organizacja ponownych spotkań z mieszkańcami dotyczących zasięgu i przedmiotu planu.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • badanie ankietowe, <ul style="list-style-type: none"> • geoankieta, • wywiad jakościowy, • spacer badawczy, • spotkanie otwarte, • kawiarnia obywatelska, <ul style="list-style-type: none"> • Future City Game, • panel obywatelski, • ocena partycypacyjna, • mapa sentymentalna, <ul style="list-style-type: none"> • World Cafe, • gra dyskusyjna.
ETAP SPORZĄDZANIA PROJEKTU			
<p>Uchwała o przystąpieniu do sporządzania planu miejscowego. ustawa Art. 14 ust. 1.</p>			
		<p>Organizacja spotkań z mieszkańcami dotyczących procedury planistycznej, omówienia uwarunkowań oraz terminów składania wniosków.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • badanie ankietowe, <ul style="list-style-type: none"> • geoankieta, • wywiad jakościowy, • spacer badawczy, • spotkanie otwarte, • kawiarnia obywatelska, <ul style="list-style-type: none"> • Future City Game, • panel obywatelski, • ocena partycypacyjna, • mapa sentymentalna, <ul style="list-style-type: none"> • World Cafe, • gra dyskusyjna.
<p>Ogłoszenie, obwieszczenie o przystąpieniu do sporządzania planu miejscowego i podanie terminu składania wniosków. ustawa Art. 17 pkt 1.</p>	<p>+</p> <p>Wg wzoru z Rozporządzenia</p>	<p>Dodatkowe sposoby zawiadomienia (inne niż minimum określone w ustawie).</p>	<ul style="list-style-type: none"> • strona internetowa, • Biuletyn Informacji Publicznej, • listy mailingowe, • media społecznościowe, <ul style="list-style-type: none"> • geoportal, • ogłoszenia, • plakaty, • lokalna prasa, • radio, • spoty reklamowe, • panel SMS, • mobilne punkty konsult.

<p>Analiza wniosków, i uwarunkowań; identyfikacja problemów. ustawa Art. 17 pkt 4.</p>			<ul style="list-style-type: none"> • aplikacja internetowa, <ul style="list-style-type: none"> • geoportal, • geoankieta.
		<p>Organizacja spotkań z mieszkańcami dotyczących omówienia wniosków, konfliktów oraz próba ich rozwiązania.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • badanie ankietowe, <ul style="list-style-type: none"> • geoankieta, • wywiad jakościowy, • spacer badawczy, • spotkanie otwarte, • kawiarnia obywatelska, <ul style="list-style-type: none"> • Future City Game, • panel obywatelski, • ocena partycypacyjna, • mapa sentymentalna, <ul style="list-style-type: none"> • World Cafe, • gra dyskusyjna.
<p>Sporządzenie projektu planu miejscowego uwzględniającego wyniki analiz. ustawa Art. 1 ust. 3.</p>		<p>Organizacja dodatkowych konsultacji dotyczących wybranych problemów, wspólnego poszukiwania rozwiązań.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • spacer badawczy, • spotkanie otwarte, • kawiarnia obywatelska, <ul style="list-style-type: none"> • Future City Game, • panel obywatelski, • World Cafe, • prototypowanie urbanistyczne, • warsztaty Planning for Real[®], <ul style="list-style-type: none"> • planowanie partycypacyjne, • sondaż deliberatywny[®], <ul style="list-style-type: none"> • sąd obywatelski, • warsztaty Charrette[™], <ul style="list-style-type: none"> • zespół roboczy.
		<p>Zaprezentowanie projektu po uwzględnieniu wyników konsultacji.</p>	
<p>Rozpatrzenie wniosków ustawa Art. 17 pkt 4.</p>			
		<p>Ewentualne rozszerzenie grona instytucji do opiniowania (inne niż określone w ustawie).</p>	

Opiniowanie i uzgadnianie ustawa Art. 17 pkt 6.	+		
ETAP WYŁOŻENIA PROJEKTU			
Ogłoszenie, obwieszczenie o wyłożeniu do publicznego wglądu projektu planu miejscowego oraz podanie terminu składania uwag i dyskusji publicznej. ustawa Art. 17 pkt 9 i 11.	+	Dodatkowe sposoby zawiadamiania (inne niż minimum określone w ustawie).	<ul style="list-style-type: none"> • strona internetowa, • Biuletyn Informacji Publicznej, • listy mailingowe, • media społecznościowe, <ul style="list-style-type: none"> • geoportal, • ogłoszenia, • plakaty, • lokalna prasa, <ul style="list-style-type: none"> • radio, • spoty reklamowe, • panel SMS, • mobilne punkty konsultacyjne.
Wyłożenie do publicznego wglądu projektu planu miejscowego + 14 dni (zbieranie uwag). ustawa Art. 17 pkt 9 i 11.	+	W zależności od planu można rozbudować o np. spotkania w sołectwach.	<ul style="list-style-type: none"> • spacer badawczy, • spotkanie otwarte, • kawiarnia obywatelska, • Future City Game, • panel obywatelski, <ul style="list-style-type: none"> • World Cafe, • prototypowanie urbanistyczne, • warsztaty Planning for Real[®], <ul style="list-style-type: none"> • planowanie partycypacyjne, • sondaż deliberacyjny[®], <ul style="list-style-type: none"> • sąd obywatelski, • warsztaty Charrette[™], <ul style="list-style-type: none"> • zespół roboczy, • aplikacja internetowa, <ul style="list-style-type: none"> • geoportal, • geoankieta.

<p>Dyskusja publiczna ustawa Art. 17 pkt 9.</p>	<p style="text-align: center;">+</p> <p>(najistotniejsza obecnie forma konsultacji)</p>		
<p>Rozpatrzenie uwag ustawa Art. 17 pkt 12).</p>			
		<p>Organizacja spotkań z mieszkańcami dotyczących omówienia uwag, konfliktów oraz informacja o dalszych etapach procedury.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • spacer badawczy, • spotkanie otwarte, • kawiarnia obywatelska, • Future City Game, • panel obywatelski, <ul style="list-style-type: none"> • World Cafe, • prototypowanie urbanistyczne, • warsztaty Planning for Real[®], <ul style="list-style-type: none"> • planowanie partycypacyjne, • sondaż deliberacyjny[®], <ul style="list-style-type: none"> • sąd obywatelski, • warsztaty Charrette[™], <ul style="list-style-type: none"> • zespół roboczy, • aplikacja internetowa, <ul style="list-style-type: none"> • geoportal, • geoankieta.
ETAP PONOWIENIA PROCEDURY			
<p>Korekta projektu planu miejscowego. ustawa Art. 17 pkt 13.</p>			
		<p>Ewentualne rozszerzenie grona instytucji do opiniowania (inne niż określone w ustawie).</p>	

		<p>Zaprezentowanie projektu po uwzględnieniu pozytywnie rozpatrzonych uwag oraz wyników konsultacji.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • spacer badawczy, • spotkanie otwarte, • kawiarnia obywatelska, • Future City Game, • panel obywatelski, <ul style="list-style-type: none"> • World Cafe, • prototypowanie urbanistyczne, • warsztaty Planning for Real[®], <ul style="list-style-type: none"> • planowanie partycypacyjne, • sondaż deliberatywny[®], <ul style="list-style-type: none"> • sąd obywatelski, • warsztaty Charrette[™], <ul style="list-style-type: none"> • zespół roboczy, • aplikacja internetowa, <ul style="list-style-type: none"> • geoportal, • geoankieta.
<p>Ponowienie opiniowania i uzgodnień ustawa Art. 17 pkt 13.</p>	<p style="text-align: center;">+</p> <p style="text-align: center;">Wg wzoru z Rozporządzenia</p>		
<p>Ogłoszenie, obwieszczenie o wyłożeniu do publicznego wglądu projektu planu miejscowego oraz podanie terminu składania uwag i dyskusji publicznej. ustawa Art. 17 pkt 9 i 11.</p>	<p style="text-align: center;">+</p> <p style="text-align: center;">Wg wzoru z Rozporządzenia</p>	<p>Dodatkowe sposoby zawiadamiania (inne niż minimum określone w ustawie).</p>	<ul style="list-style-type: none"> • strona internetowa, • Biuletyn Informacji Publicznej, • listy mailingowe, • media społecznościowe, <ul style="list-style-type: none"> • geoportal, • ogłoszenia, • plakaty, • lokalna prasa, <ul style="list-style-type: none"> • radio, • spoty reklamowe, <ul style="list-style-type: none"> • panel SMS, • mobilne punkty konsultacyjne.

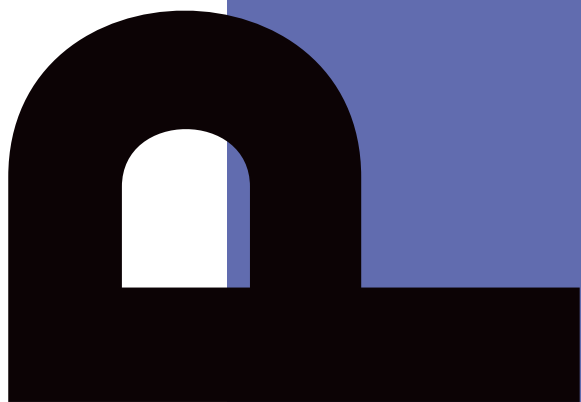
<p>Ponowne wyłożenie projektu planu miejscowego (w całości lub części) + 14 dni (zbieranie uwag). ustawa Art. 17 pkt 9 i 11.</p>	<p style="text-align: center;">+</p>	<p>W zależności od planu można rozbudować o np. spotkania w sołectwach .</p>	<ul style="list-style-type: none"> • spacer badawczy, • spotkanie otwarte, • kawiarnia obywatelska, • Future City Game, • panel obywatelski, <ul style="list-style-type: none"> • World Cafe, • prototypowanie urbanistyczne, • warsztaty Planning for Real[®], <ul style="list-style-type: none"> • planowanie partycypacyjne, • sondaż deliberatywny[®], <ul style="list-style-type: none"> • sąd obywatelski, • warsztaty Charrette[™], <ul style="list-style-type: none"> • zespół roboczy, • aplikacja internetowa, <ul style="list-style-type: none"> • geoportal, • geoankieta.
<p>Dyskusja publiczna. ustawa Art. 17 pkt 9.</p>	<p style="text-align: center;">+</p> <p>(najistotniejsza obecnie forma konsultacji)</p>		
<p>Rozpatrzenie uwag. ustawa Art. 17 pkt 12.</p>			
		<p>Organizacja spotkań z mieszkańcami dotyczących omówienia uwag oraz informacja o dalszych etapach procedury.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • spacer badawczy, • spotkanie otwarte, • kawiarnia obywatelska, • Future City Game, • panel obywatelski, <ul style="list-style-type: none"> • World Cafe, • prototypowanie urbanistyczne, • warsztaty Planning for Real[®], <ul style="list-style-type: none"> • planowanie partycypacyjne, • sondaż deliberatywny[®], <ul style="list-style-type: none"> • sąd obywatelski, • warsztaty Charrette[™], <ul style="list-style-type: none"> • zespół roboczy.

W zależności od sytuacji uchwalenie planu miejscowego lub ponowienie procedury. ustawa Art. 17 pkt 13 i 14.			
ETAP UCHWALANIA PROJEKTU			
Możliwość udziału zainteresowanych w sesji rady gminy podczas uchwalania planu. Uchwalenie planu miejscowego przez radę gminy. ustawa Art. 20.1. ustawa o dostępie do informacji publicznej Art. 7 ust. 1 pkt 3	+		
Publikacja planu miejscowego w dzienniku urzędowym województwa. ustawa Art. 20 ust. 2.			

Tab. 9 Schemat procesu partycypacji społecznej w procedurze planistycznej z uwzględnieniem dodatkowych działań partycypacyjnych.

Źródło: opracowanie własne.

明倫彙編 家範典 卷一百一十五

BIBLIOGRAFIA

BIBLIOGRAFIA

- Altshuler A.A. (1970), *Community control: The black demand for participation in large American cities*, New York
- Andrzejewska M., i in. (2007), *O partycypacji społecznej w planowaniu przestrzennym. Zastosowania geowizualizacji w celu wzmocnienia udziału społecznego w planowaniu przestrzennym*, Warszawa: Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN, Centrum UNEP/GRID.
- Arnstein S.R. (1969), *A ladder of citizen participation*, „*Journal of the American Institute of Planners*”, 35(4).
- Arnstein S.R. (2012), *Drabina partycypacji*, [w:] *Partycypacja. Przewodnik krytyki politycznej*, Wydawnictwo Krytyki Politycznej, Warszawa,
- Babbie E. (2004), *Badania społeczne w praktyce*, Warszawa: PWN.
- Bąkowska E., Kaczmarek T., & Miłkuła Ł. (2017). *Wykorzystanie geoankiety jako narzędzia konsultacji społecznych w procesie planowania przestrzennego w aglomeracji poznańskiej*. *Roczniki Geomatyki*, 15.
- Brodie E., Cowling E., Nissen N., Paine A., Warburton D. (2009), *Understanding Participation: A Literature Review Pathways Through Participation*, London: Institute for Volunteering Research, National Council for Voluntary Organisations.
- Castells M. (1983), *The city and the grass roots: a cross-cultural theory of urban social movements*, Los Angeles, Berkeley: University of California Press.
- Castells M. (2007), *Communication, power and counter-power in the network society*, „*International Journal of Communication*”, 1.
- Chess C., Purcell K. (1999), *Public participation and the environment: Do we know what works?*, „*Environ. Sci. Technol.*”, 33 (16), s. 2685–2692.
- Chrzanowski O., Rościszewska E., Zientek-Varga J. (red.) (2012), *Elementy partycypacji*, Fundacja Inicjatyw Społeczno-Ekonomicznych.
- Creighton J.L. (2005), *The public participation handbook*, San Francisco: Jossey-Bass.
- Czepkiewicz M. (2013), *Systemy informacji geograficznej w partycypacyjnym zarządzaniu przyrodą w mieście*, „*Zrównoważony Rozwój – Zastosowania*”, 4.
- Długosz D., Wygnański J.J. (2005), *Obywatele współdecydują. Przewodnik po partycypacji społecznej*, Warszawa: Stowarzyszenie na rzecz Forum Inicjatyw Pozarządowych.
- Etzioni A. (1973), *The third sector and domestic missions*, „*Public Administration Review*”, 33(4).
- Fishkin J.S. (2009), *When the people speak. Deliberative Democracy and Public Consultation*, Oxford: Oxford University Press.
- Fogel A. (2010), *Środowiskowe aspekty uprawnień społeczeństwa w sporządzaniu studiów uwarunkowań i planów miejscowych*, „*Samorząd Terytorialny*”, 5.
- Grabkowska M., Pancewicz Ł., Sagan I. (2013), *The impact of web-based media on evolution of participatory urban planning and e-democracy in Poland*, „*International Journal of E-Planning Research*”, 2(3).

- Grzeszczak J. (2012), *Partycypacja publiczna w dużych miastach*, [w:] red. A. Olech, *Dyktat czy uczestnictwo? Diagnoza partycypacji publicznej w Polsce*, tom 1, Warszawa: Instytut Spraw Publicznych.
- GUS (2016), *Spółeczeństwo informacyjne w Polsce w 2016 r.*
- Hanzl M. (2008), *Nowe możliwości udziału mieszkańców miasta w planowaniu przestrzennym jako wynik wykorzystania współczesnych technik komputerowych*, rozprawa doktorska w Instytucie Architektury i Urbanistyki Politechniki Łódzkiej, Łódź.
- Houghton G., Allmendinger P., Counsell D., & Vigar G. (2010), *The New Spatial Planning: soft spaces, fuzzy boundaries and territorial management*. London: Routledge.
- Hausner J. (1999), *Komunikacja i partycypacja społeczna: poradnik*, Kraków: Małopolska Szkoła Administracji Publicznej Akademii Ekonomicznej.
- Hofstede G. (2000), *Kultury i organizacje*, PWE, Warszawa.
- Izdebski H. (2001), *Samorząd terytorialny: podstawy ustroju i działalności*, Warszawa: LexisNexis.
- Jaworski P., Karłowska A. (2017), *Zwinna Urbanistyka*, „Autoportret”, 1 [56] 2017; dostępny on-line: www.autoportret.pl/artykuly/zwinna-urbanistyka
- Kaczmarek T., Wójcicki M. (2015), *Uspołecznienie procesu planowania przestrzennego na przykładzie miasta Poznania*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny”, 77(1), s. 219–236.
- Kaźmierczak T. (2011), *Partycypacja publiczna: pojęcie, ramy teoretyczne*, [w:] red. A. Olech, *Partycypacja publiczna. O uczestnictwie obywateli w życiu wspólnoty lokalnej*, Warszawa: Fundacja Instytut Spraw Publicznych.
- Kęłowski W. (2013), *Budżet partycypacyjny: krótka instrukcja obsługi*, Warszawa: Instytut Obywatelski.
- Kowalewski M. (2013), *Organizowanie miejskiego aktywizmu w Polsce: Kongres Ruchów Miejskich*, „Social Space Journal”, 6.
- Kubicki P. (2016), *Wynajdywanie miejskości: polska kwestia miejska z perspektywy długiego trwania*, Kraków: Nomos.
- Lindsey G., Todd J.A., Hayter S.J., Eblis P.G. (2009), *A handbook for planning and conducting Charrettes for high-performance projects*, Golden, CO., National Renewable Energy Laboratory.
- Matczak P. (2011), *Formy partycypacji w procesie politycznym w zakresie ochrony środowiska*, [w:] red. Olech A., *Partycypacja publiczna. O uczestnictwie obywateli w życiu wspólnoty lokalnej*, Warszawa: Fundacja Instytut Spraw Publicznych.
- Mergler L., Pobłocki K., Wudarski M. (2013), *Anty-bezradnik przestrzenny: prawo do miasta w działaniu*, Warszawa: Res Publica Nowa, s. 190–192.
- Milewicz M. (2008), *Konflikt w mieście z perspektywy władzy lokalnej*, [w:] red. L. Mergler, *Poznań konfliktów. Rejestracja, opis, diagnoza wybranych konfliktów lokalnych*, Poznań: Stowarzyszenie „Lepszy Świat”.
- Milewicz M., Podemski J. (2012), *Konsultacje czy manipulacja?*, [w:] red. J. Erbel, P. Sadura, *Partycypacja. Przewodnik Krytyki Politycznej*, Warszawa: Wydawnictwo Krytyki Politycznej, s. 161–181.

- Nowak J., Perska A. (2013), *Rozwój form partycypacji obywatelskiej na przykładzie działań podejmowanych w Poznaniu*, [w:] red. Kołomycew A., Kotarba B., *Praktyczny wymiar demokracji lokalnej. Podmioty, instrumenty i wdrażanie polityk publicznych*, Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, s. 94–104.
- Olech A. (2012), *Dyktat czy uczestnictwo? Diagnoza partycypacji publicznej w Polsce*, tom 1, Warszawa: Instytut Spraw Publicznych.
- Pawłowska K. (red.) (2010), *Zanim wybuchnie konflikt. Idea i metody partycypacji społecznej w ochronie krajobrazu i kształtowania przestrzeni*, tom A, Kraków: Fundacja Partnerstwo dla Środowiska.
- Pobłocki K. (2013), *Prawo do odpowiedzialności*, [w:] red. M. Miessen, *Koszmar partycypacji*, Warszawa: Bęc Zmiana.
- Połomski K., Snochowska-Gonzales C. (red.), (2016), *Konsultacje planu miejscowego. Instrukcja obsługi*, Warszawa: Fundacja Wspomagania Wsi, Warszawa; dostępny on-line: www.fundacjawspomaganiawsi.pl/publication/konsultacje-planu-miejscowego-instrukcja-obsługi.
- Project for Public Spaces (red.) (2000), *How to turn a place around: a handbook for creating successful public spaces*, New York City; opracowanie polskie: Jeleński T., Kosiński W. (2009), *Jak przetworzyć Miejsce. Podręcznik kreowania udanych przestrzeni publicznych*, Kraków: Fundacja Partnerstwo dla Środowiska.
- Przybylska A., Siu A. (2012), *Co poznaniacy zrobią ze stadionem? Wyniki sondażu deliberatywnego® w Poznaniu*; dostępny on-line: www.partycypacjaobywatelska.pl/wp-content/uploads/raport_Poznan_SD_2009.pdf
- Przybylska A., Siu A. (2015), *Long Lasting Effects of the First Deliberative Poll in Poland*, [w:] red. Coleman S., Przybylska A., Sintomer Y., *Deliberation and Democracy: Innovative Processes and Institutions*, Frankfurt: Peter Lang Publishing, s. 109–126.
- Przybylska A. (2015), *Znaczenie badań ewaluacyjnych w projektach o charakterze interwencji społecznej. Refleksja nad wynikami sondażu deliberatywnego w Poznaniu*, [w:] *Socjologia uspołecznienia. Księga dedykowana Profesor Mirosławie Marody*, red. Lewicki M., Mandes S., Przybylska A., Sikorska M., Trutkowski C., Warszawa: Scholar, 302–317.
- Putnam R.D. (1996), *Demokracja w działaniu. Tradycje obywatelskie we współczesnych Włoszech*, Kraków: Znak.
- Rogaczewska M., Chodacz W., Hejda A., Prędkopowicz D. (2014), *Planowanie rozwoju lokalnego z udziałem społeczności. Poradnik partycypacji publicznej oparty na doświadczeniach projektu „Decydujemy razem”*, Warszawa: Fundacja Fundusz Współpracy; dostępny on-line: www.decdujemyrazem.pl
- Sagan I. (2000), *Miasto. Scena konfliktów i współpracy. Rozwój miasta w świetle reżimu miejskiego*, Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.
- Siemiński W. (2007), *Cele i zasady partycypacji społecznej w planowaniu przestrzennym – przegląd literatury*, „Człowiek i Środowisko”, 31 (1–2).
- Szlachetko J.H. (2017), *Partycypacja społeczna w lokalnej polityce przestrzennej*, Warszawa: Wolters Kluwer Polska S.A.

- URBACT (2008), European Handbook for Participation. Participation of inhabitants in integrated urban regeneration programmes as a key to improve social cohesion, Rome.
- Warren R.L. (1969), Model cities first round: Politics, planning, and participation, „Journal of the American Institute of Planners”, 35(4).
- Weremczuk N., Pudliszak J. (2010), Państwowe konsultacje społeczne w procesie planowania przestrzennego, „Przegląd Urbanistyczny”, R. II, t. I/II, s. 54.
- Wiench J. (1991), Metody i techniki konsultacji społecznych w planowaniu przestrzennym, Warszawa: Instytut Gospodarki Przestrzennej i Mieszkalnictwa.
- Żakowska M. (2013), Ruchy miejskie a tradycja ruchów społecznych, Animacja Życia Publicznego, „Zeszyty Centrum Badań Społeczności i Polityk Lokalnych”, 3(10).

Źródła internetowe

- Opracowanie zbiorowe (2016), „Ulepszmy razem plac Hallera! Raport z konsultacji społecznych”, Warszawa: Pracownia Badań i Innowacji Społecznych „Stocznia”; STOCZNIA, Warszawa 2016, dostępny on-line: www.konsultacje.um.warszawa.pl/sites/konsultacje.um.warszawa.pl/files/raport_ulepszymy_razem_plac_hallera_z_zalacznikami.pdf
- <http://cdd.stanford.edu>
- <http://partycypacja.fise.org.pl>
- <http://partycypacjaobywatelska.pl>
- <http://sarp.warszawa.pl/wordpress/wp-content/uploads/2015/11/CENTRA-LOKALNE-OW-SARP-2015-wersja-elektroniczna.pdf>
- <http://szkolaplanowania.pl>
- <http://www.gdansk.pl/panel-obywatelski/>
- <http://www.kanonkonsultacji.pl>
- <http://www.planningforreal.org.uk>
- <https://jefferson-center.org/citizens-jury/>
- www.konsultacje.um.warszawa.pl/konsultacja/centrum-lokalne-plac-hallera-konsultacje-spoleczne
- www.zgn-praga-pn.waw.pl/images/ZP/54-17/1_DNZIP_54_17_Ogloszenie_o_udzieleniu_zamowienia.pdf

Akty prawne

- Uchwała nr XXX/721/17 Rady Miasta Gdyni z dnia 29 marca 2017 r. w sprawie przyjęcia Gminnego programu rewitalizacji miasta Gdyni na lata 2017–2026.
- Uchwały nr XLVIII/844/VII/2017 Rady Miasta Poznania z dnia 16 maja 2017 r. w sprawie

zasad i trybu przeprowadzania konsultacji społecznych na terenie miasta Poznania.

- Ustawa z dnia 11 sierpnia 2001 r. o szczególnych zasadach odbudowy, remontów i rozbiórek obiektów budowlanych zniszczonych lub uszkodzonych w wyniku działania żywiołu (Dz.U. z 2016 r. poz. 1067).
- Ustawa z dnia 25 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu (Dz.U. z 2015 r. poz. 774 z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (Dz.U. z 2017 r. poz. 519 z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U. z 2017 r. poz. 1073).
- Ustawa z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko (Dz.U. z 2017 r. poz. 1405 z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji (Dz.U. z 2017 r. poz. 1023 z późn. zm.).
- Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 20 marca 2014 r. (sygn. akt II OSK 2578/12).
- Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 20 czerwca 2006 r. (sygn. akt II OSK 277/06).
- Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Krakowie z dnia 28 stycznia 2008 r. (sygn. akt II SA/Kr 29/07), [w:] Szlachetko J. (2017), Glosa do wyroku WSA z dnia 28 marca 2017 r., II OSK 1922/15, Tryb rozpatrywania przez radę gminy uwag mieszkańców w sprawie projektów aktów planowania przestrzennego, Orzecznictwo w Sprawach Samorządowych.
- Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Olsztynie z dnia 17 marca 2015 r. (sygn. akt II SA/OI 1248/14).
- Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 23 maja 2008 r. (sygn. akt IV SA/Wa 599/08).

Polecane publikacje

- Konsultacje planu miejscowego. Instrukcja obsługi: www.fundacjawspomaganiawsi.pl/publication/konsultacje-planu-miejscowego-instrukcja-obslugi/
- W 60 praktyk dookoła partycypacji: www.partycypacja.fise.org.pl/files/dobrepraktyki.deczydujmyrazem.pl/public/DR_pliki/1_w_60_praktyk_publicacja_www.pdf
- Kanon lokalnych konsultacji społecznych: www.kanonkonsultacji.pl/
- Planowanie rozwoju lokalnego z udziałem społeczności: www.deczydujmyrazem.pl/files/Publicacja_1.pdf
- European Handbook for Participation: www.eukn.eu/fileadmin/Lib/files/EUKN/2013/European_Handbook_for_Participation.pdf
- Tak konsultowaliśmy... Warszawa dzieli się dobrymi praktykami: www.partycypacjaobywatelska.pl/wpcontent/uploads/2015/07/tak_konsultowalismy..._warszawa_dzieli_sie_dobrymi_praktykami_0.pdf

- Przepis na plan: www.pzr.org.pl/przepis-na-plan
- Przepis na udane konsultacje społeczne: www.soclab.org.pl/przepis-na-udane-konsultacje-spooleczne

Spis rycin

nr ryciny	nazwa	strona
1	Model drabiny partycypacji Arnstein	21
2	Ustawowe terminy związane z partycypacją społeczną w procesie opracowywania studium	39
3	Formy partycypacji społecznej w procedurze planistycznej sporządzania planu miejscowego	44
4	Korzyści osiągane poprzez partycypację społeczną w procedurze planistycznej z perspektywy różnych uczestników.	61
5	Korzyści osiągane poprzez partycypację społeczną na poszczególnych etapach procedury planistycznej	62
6	Bariery dla partycypacji społecznej w procedurze planistycznej z perspektywy różnych uczestników	67
7	Schemat projektowania procesu konsultacji społecznych	73
8	Praktyczne wskazówki dotyczące organizacji konsultacji społecznych – etap informowania	74
9	Praktyczne wskazówki dotyczące organizacji konsultacji społecznych – etap konsultacji	76-77
10	Praktyczne wskazówki dotyczące organizacji konsultacji społecznych – etap informacji zwrotnej.	78
11	Zestawienie technik wykorzystywanych w działaniach partycypacyjnych	82
12	Przykład plakatu informującego o warsztatach w ramach przygotowywania Gminnego programu rewitalizacji w Olkusz	114
13	Schemat obrazujący procedurę planistyczną uzupełnioną o 2 etapy konsultacji społecznych, realizowaną w Poznaniu	252

Spis tabel

nr tabeli	nazwa	strona
1	Zestawienie omawianych działań partycypacyjnych – badania	104
2	Zestawienie omawianych działań partycypacyjnych – debaty	105
3	Zestawienie omawianych działań partycypacyjnych – warsztaty	106
4	Zestawienie omawianych działań partycypacyjnych – techniki mieszane	108-109
5	Analiza SWOT przeprowadzonego procesu partycypacyjnego w procedurze planistycznej – Gorzów Wielkopolski	242-243
6	Analiza SWOT przeprowadzonego procesu partycypacyjnego w procedurze planistycznej – Trzebinia	246-249

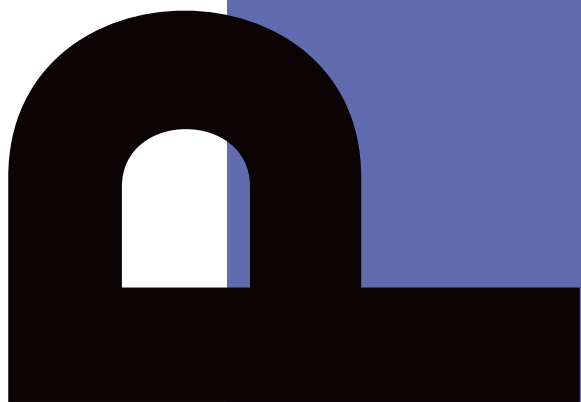
7	Zakres informacji przekazywanych mieszkańcom na pierwszym i drugim etapie konsultacji społecznych dotyczących projektów dokumentów planistycznych	253
8	Analiza SWOT przeprowadzonego procesu partycypacyjnego w procedurze planistycznej – Poznań	253-255
9	Schemat procesu partycypacji społecznej w procedurze planistycznej z uwzględnieniem dodatkowych działań partycypacyjnych	264-271

Spis dobrych praktyk

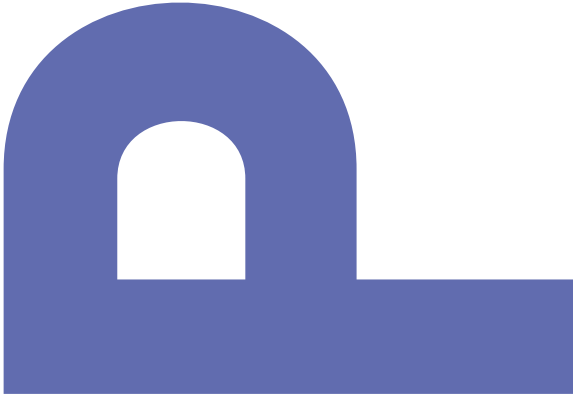
nr	nazwa projektu
8.1.1	Strona internetowa Miejskiej Pracowni Urbanistycznej w Poznaniu
8.1.2	Strona internetowa Biura Planowania Przestrzennego Urzędu Miasta Krakowa
8.1.3	ŁÓDŹ REWITALIZUJE – projekt pilotażowy
8.1.4	Zaangażuj się w tworzenie nowego studium Wrocławia – konsultacje przed opracowaniem nowego studium Wrocławia
8.1.5	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego 3 obszarów położonych w obrębie ewidencyjnym Szepietowo i Szepietowo-Wawrzyńce – samorządowy panel SMS
8.2.1	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego w Mrągowie
8.2.2	Bydgoszcz Zielone Miasto – mobilny punkt konsultacyjny
8.2.3	Nasza przestrzeń – nasza sprawa – konsultacje społeczne planów miejscowych w sołectwie Strzelce Górne w gminie Dobrcz
8.2.4	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego „Cmentarz Łukowa” w gminie Nowa Sarzyna
8.2.5	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego „Monte Cassino 1” w Przemyślu
8.2.6	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego w dzielnicy Śródmieście w Będzinie
8.2.7	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla obszaru położonego w rejonie ulicy Ogrodowej, Łąkowej, Spokojnej i rzeki Oleśnica w Oleśnicy
8.2.8	Oprogramowanie informatyczne w Dialogu do planowania i prowadzenia konsultacji
8.3.1	Aplikacja do zgłaszania uwag do projektu planu miejscowego w gminie Wieprz
8.3.2	Przygotujmy się razem! – społeczne konsultacje zarządzania ryzykiem powodziowym w gminie Wilków
8.3.3	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego części obrębów geodezyjnych Osinki i Okuniowiec w gminie Suwałki – interaktywne forum i ankieta
8.3.4	Tworzenie centrum lokalnego – plac Hallera w Warszawie
8.4.1	Sporządzanie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w gminie Gryfów Śląski – punkt konsultacyjny
8.4.2	Studium kierunków i uwarunkowań zagospodarowania przestrzennego miasta i gminy Ustrzyki Dolne – badania w działaniu

8.4.3	Badanie socjodemograficzne na wzgórzu Orlicz-Dreszera („Pekin”) w Gdyni – wywiad
8.4.4	Z prezydentem na Kwadracie – otwarte spotkanie w ramach Gminnego programu rewitalizacji Gorzów 2025+
8.4.5	Plan na atrakcyjne centrum Wołomina: zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego – spotkania otwarte
8.4.6	Warsztaty Future City Game w Wasilkowie
8.4.7	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla części centralnej miasta Głogówek – spacer badawczy
8.4.8	Warsztaty dialogu społecznego w zakresie przebudowy ulicy Partyzantów w Gołdapi
8.4.9	Rewitalizacja terenów dzielnicy Chylonia pomiędzy ulicami Komierowskiego, Opata Hackiego, Chyłośką i Zamenhofs w Gdyni – grupy robocze
8.4.10	Opracowanie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla parku Kasprowicza w Poznaniu – geoankieta
8.4.11	Wykorzystanie trójwymiarowych modeli w diagnozowaniu przestrzeni miejskiej w ramach Gminnego programu rewitalizacji w Gdyni
8.4.12	Projekt Nowy Plac Nowy w Krakowie – prototypowanie urbanistyczne
8.4.13	Program renowacji podwórek do 2030 roku w ramach projektu Zintegrowane podejście do problemów obszarów funkcjonalnych na przykładzie Chorzowa, Rudy Śląskiej i Świętochłowic
8.4.14	Sondaż deliberacyjny® na temat zagospodarowania stadionu przy ulicy Bułgarskiej w Poznaniu
8.5.1	Projekt Plac na glanc w Katowicach
8.5.2	Projekt LabSen. Zrób to z nami! w Toruniu – warsztaty World Cafe
8.5.3	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta Będzina dla terenu położonego w dzielnicy Śródmieście – warsztaty Planning for Real®
8.5.4	Jakie Pole Mokotowskie? – trzeci etap procesu konsultacji społecznych partycypacyjnego opracowania koncepcji zagospodarowania i użytkowania Pola Mokotowskiego – warsztaty Charrette™
8.5.5	Gminny program rewitalizacji gminy Niepołomice na lata 2016–2023 – warsztat plenerowy
8.5.6	Zmiana organizacji ruchu na ulicy Umultowskiej w Poznaniu – sąd obywatelski
8.6.1	Projekt Gdyńskie Mapowniki Społeczne
8.6.2	Gra dyskusyjna Remiks energetyczny
8.6.3	Program edukacji architektonicznej Archi-przygody
8.6.4	Spotkanie informacyjno-edukacyjne dla gimnazjalistów dotyczące zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Bisztyńka
8.6.5	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta Łomża dla terenów południowo-wschodniej części miasta – happening konsultacyjny
8.7.1	Projekt Gdyński dialog z seniorami – panel obywatelski z udziałem osób starszych
8.7.2	Program Warszawa przyjazna seniorom w ramach Społecznej strategii Warszawy . Strategii rozwiązywania problemów społecznych na lata 2009–2020

STRESZCZENIE

ANGIELSKI

Space for dialogue. Practical handbook about how to lead public participation in spatial planning

Public participation means involvement of individuals, groups and local communities in public decision making. In the last few years an evolution of understanding the public participation in city management can be noticeable in Polish cities. The handbook tries to answer the question of how to lead public participation in spatial planning, with the focus on the contribution that citizens bring to the process. The aim is to provide practical knowledge about public participation in spatial planning (at the local government level), including good practices in this field.

The handbook consists of ten chapters. The first three chapters gives an introduction to the theory of public participation in spatial planning. Fourth of them describes the definition of public participation in spatial planning. The fifth chapter shows forms of participation in current law conditions of Polish spatial-planning system. Sixth chapter deals with all the questions and doubts about process of public participation in spatial planning: its actors, advantages, limitations and problems. As a consequence, chapter sixth shows the principles and practical hints on social consultations organization. Next chapter describes the new forms of methods and tools of participation. Eighth chapter refers to main principles and examples of good practices in new participatory approach in Poland. Ninth chapter traces the results and evaluation of three processes of spatial planning regarding public participation (examples from Gorzów Wielkopolski, Trzebinia and Poznań) with a focus on SWOT analysis. The last chapter deals with a number of recommendations on how to strengthen the existing framework of local authorities cooperation in the field of public participation in spatial planning.

